

9
L
132

JURIS VĪGRABS

Landrāta Rōzena 1739. gada deklarācija

par Vidzemes dzimtkungu tiesībām
uz zemnieku miesu un mantu

1937

Grāmatu apgādniecība A. Gulbis, Rīgā

Augsti godājumi

J. Cimmermanis kungs

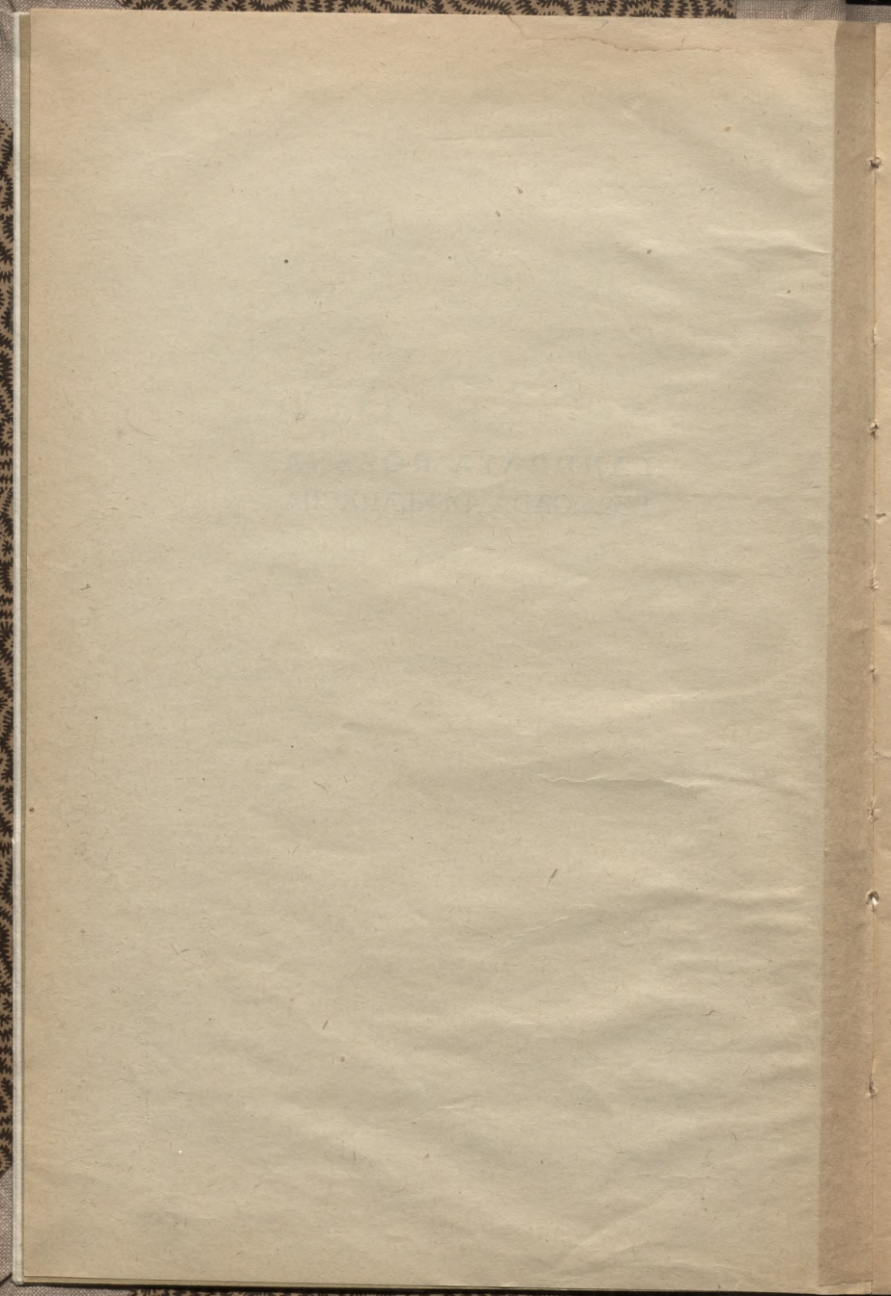
ar pavēsti sēsi

Dzija,

autors

1937. g. 20. septē

LANDRĀTA RŌZENA
1739. GADA DEKLARĀCIJA



9
132

JURIS VĪGRABS

Landrāta Rōzena 1739. gada deklarācija

par Vidzemes dzimtkungu tiesībām
uz zemnieku miesu un mantu

1937

Grāmatu apgādniecība A. Gulbis, Rīgā

Lat. 64

1903

V. B. ✓
№. 385108

Prelis. 1.-95. lpp. D306077860
pārb. 13. 17.80.

Izdevniecība Rīga
1939. gada deklarācija

Latvijas Republikas Valsts
bibliotēka



SATURA RĀDĪTĀJS

Ievadam	7
Archīvu, atsevišķu akšu, avotu izdevumu un žurnālu nosaukumu saīsinājumi	10
I Rōzena deklarācijas līdzšinējie novērtējumi . .	13
II Rōzena deklarācijas sastādīšanas gaita un saturs pamatojums	37
III Igaunijas dzirnavnieka Jāņa cīņa par savām tiesī- bām kā Rōzena deklarācijas pirmvēsture . . .	51
IV Rōzena deklarācijas vēsturiskā nozīme	89
Pielikumi	1*—95*
Dokumenti vācu valodā	3*
Pārējo neiespiesto liecību saraksts	89*
Pielikumos sastopamie saīsinājumi	93*
Īpatnēju jēdzienu izskaidrojumi	94*

SALURA PRDITAT

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

IEVADAM.

Apcerējuma tekstam seko kā pielikumi svarīgākie dokumenti, uz kuriem apcerējums balstās. Teksti sniegti vācu valodā, kādā tie sarakstīti; arī nedaudzie krievu teksti tulkoti vācu valodā. Iespiežot tekstus, autors ievērojis norādījumus jauno laiku vēstures avotu izdošanai, kuŗi 1930. g. 22. aprīlī pieņemti Vācijas vietējās vēstures avotu izdošanas institūtu apspriedē¹.

Tekstu rakstība saskaņota ar pašreizējo vācu pareizrakstību, izņemot gadījumus, kad vecai rakstībai atbilst arī īpatnēja izruna. XVIII g. simtenī pielietotā svešvārdu rakstība latīņu burtiem nav ievērota, bet svešvārdi, kuŗus toreiz vēl izjuta kā tādus, rakstīti tās valodas rakstībā, no kuŗas tie pārņemti. Sacītais it sevišķi attiecas uz latīņu un franču valodas vārdiem, to starpā arī īpašības un darbības vārdiem ar vācu galotnēm. Attiecīgie lietu vārdi rakstīti ar mazu sākuma burtu, izņemot tikai latīņu lietu vārdu lielāko daļu nōminātīvā un akuzātīvā. No franču valodas pārņemtos vārdus toreiz izrunāja arī franciski.

Pieturas zīmes lietotas tā, kā tās lieto tagad. Teksti sadalīti nodaļījumos atkarībā no satura. Kur vajadzīgs, nodaļījumi labākas pārskatāmības dēļ apzīmēti kārtas skaitļiem stūrāinās iekavās.

Vispāri stūrāinās iekavās likti autora papildinājumi, kā tādi, kas skaidri izriet no paša teksta, tā arī tādi, kuŗiem ir autora paskaidrojumu raksturs; ja pēdējie sastopami tekstā, tad tie raksturoti kā tādi ar „t. i.“ vai tamlīdzīgi. Āpālās iekavās sastopami iespraudumi, kas jau bijuši tekstā.

¹ „Grundsätze für die äussere Textgestaltung bei der Herausgabe von Quellen zur neueren Geschichte“. Angenommen von der Konferenz der landesgeschichtlichen Publikationsinstitute in Halle am 22. April 1930. München, Duncker und Humblot, 1931. 12 lpp.

Autora izlaidumi atzīmēti ar [.....], tekstā neizpildīti atstātas vietas ar —. Ācīm redzamu kļūdu izlabošana un nepārprotamu saīsinājumu izrakstīšana notikusi bez sevišķas atzīmes. [!] apzīmē kļūdu, kas atstāta neizlabota, vai kādu īpatnību, vēršot uz to uzmanību.

Atkārtotošie tituli, uzrunas un pieklājības formulas, kā arī iestāžu, monētu un mēru nosaukumi iespiesti saīsinātā veidā. Saīsinājumu saraksts sastopams pēc pielikumiem.

Romiešu cipari atstāti tikai tur, kur viņus lieto arī vēl tagad. Datumu saīsinājumi atstāti, jo „d.” atbilst ne tikai vācu „den”, bet arī latīņu „die” un arī mēnešu nosaukumi tekstos lietoti kā ar latīņu galotnēm, tā arī bez tām. Mēnešu nosaukumi visur rakstīti lieliem burtiem.

Dokumentu raksturojumam lietoti šādi jēdzieni: uzmetums (Entwurf), tīrraksts (Reinschrift), izgatavojums (Ausfertigung) un noraksts (Abschrift). Jāievēro, ka rakstu parakstītāji tikai visretākos gadījumos paši rakstījuši izgatavojumu uzmetumus vai galīgos tekstus. Kur tas, kā piem. privātvēstulēs, tomēr noticis, uz to aizrādīts ar atzīmi „pašrocīgi” (eigenhändig).

Īpašvārdi parasti lietoti to laiku rakstībā. Izņēmums — īgaunu zemnieku vārdi, kuņi, cik tas bija iespējams, sniegti to tagadējā veidā. Tas pats sakāms arī par biežāki sastopamiem muižu un ciemu nosaukumiem. Tikai muižai „Vohnja” atstāta tās vācu forma pareizā rakstībā „Fonal”. Atstātas arī dzirnavnieka Jāņa vārda dažādās formas, bet rakstot tās pēc tagadējās īgaunu pareizrakstības.

Pēdējais no īgaunu zemnieku vārdiem ir viņa krustāmvārds, tieši pirms tā stāvošais māju vai tēva vārds ģenitīvā un trešais no gala parasti māju nosaukums. Keere Jaani Jūri, piem., nozīmē: Jūri, Jāņa dēls, no Keere.

Keizarienes tituls vācu valodā bija šāds: „Allerdurchlauchtigste, Großmächtigste Große Frau Kaiserin Anna Ioannowna, Selbthalterin des ganzen Reußlandes (retāki „aller Reußen“), Allergnädigste Kaiserin (retāki „Frau“)!”. Īgaunijas guberņas pārvaldei rakstīja, atkarībā no guber-

nātorā vai ģenerālgubernātorā tituliem un pārvaldes sastāva, apmēram šādi: „Hochwohlgeborener Herr Reichsgraf, General en chef und Gouverneur, wie auch Ritter des St.-Alexanderordens, Wohlgeborener Herr Rat!“ Līdzīgi griezās arī pie pārējām iestādēm, pie Viru un Jārva apgabaltiesas piemēram: „Wohlgeborener Herr Oberstlieutenant und Mannrichter, wie auch Herren Assessores“. Bāru uzrunāja „Wohledler und Mannhafter Herr Lieutenant!“ vai līdzīgi.

Noslēdzot savu darbu, uzskatu par patīkamu pieņākumu izteikt izjstu pāteicību kā mūsu Valsts archīva direktoram J. Bērziņa kungam un Igaunijas centrālā valsts archīva direktoram Dr. O. Liiva kungam par pastāvīgi izrādīto laipno pretimnākšanu, tā arī Igaunijas valsts archīva darbiniecei A. Laursona jaunkundzei par palīdzību, sameklējot archīvā attiecīgos materiālus, un par priekšzīmīgu norakstu izgatavošanu.

Rīgā, 1936. g. novembrī.

**ARCHIVU, ATSEVIŠĶU AKŠU, AVOTU IZDEVUMU
UN ŽURNĀLU NOSAUKUMU SAISINĀJUMI.**

Latvijas archīvi.

- VA — Valsts archīvs
BrĀ — Vidzemes bruņniecības archīvs
PT — Ķeizariskās pilstiesas archīvs Rīgā.

Igaunijas archīvi.

- ERKA — Eesti Riigi Keskarhiiv
Igaunijas centrālais valsts archīvs
EVKkA — Eestimaa Veneaeagne Kindralkuberneri Arhiiv
Igaunijas krievu laiku guberņas pārvaldes ar-
chīvs
EŪmkA — Eestimaa Ūlemmaakohtu Arhiiv
Igaunijas zemes virstiesas archīvs
V-JMskA — Viru-Järva Meeskohtu Arhiiv
Viru un Järva apgabaltiesas archīvs.

Atsevišķas aktis ERKA.

V-JMskA, Dzirn. Jānis:

„Der Fonalsche Müller Jaan und dessen Vater Hans
wider den Herrn Lieutenant Heinrich Baer“. 67 lapas.

EŪmkA, 59. num.:

„Acta betreffs Sachen des Müllers Anton contra Lieu-
tenant v. Baer. Nr. 41 u. 59 — 1739. Protocollum et acta
in Sachen des Müllers Anton wider den Lieutenant
v. Baer puncto ihm und seinem Vater zugefügten Be-
drängnisse. Nr. 210. Neue Registratur“.

14 nenumurētas un 89 numurētas lapas (trūkst 51. un
83.—86. lapa).

Atradās agrāk justickollēģijas archīvā ar 41. un 59. num.; pārreģistrējot archīvu, dabūja 210. un ad 210. num. 41. num. vecais uzraksts: „Protocollum“ u. t. t. kā augšā. 59. num. vecais uzraksts: „Rotulus in Supplique-Sachen eines Müllers Sohn aus dem im Revalschen Distrikte belegenen Gute Wogna Johan Antonsohn wider den in Schweden gewesenen Lieut. Hindrich Baer in puncto der ihme und seinem Vater zugefügten Bedrängnisse“.

JustKollA, 29. num.:

„Protkollsachen des Fonalschen Müllers Hans contra den Lieutenant H. Baer“. 138 lappuses. Agrāk justickollēģijas archīva 50. num.; vēlāk: 234. num. „Neue Registratur“.

V-JMskA, Vohnjas zemn.:

„F. Die Fonalsche Bauern contra Herrn Lieutenant Heinrich Baer, abgeurtheilet den 28. Junii 1743“. 68 lapas.

V-JMskA, F. 19. num.:

„Der Fonalsche Müller Hansu Jaan nebst den Fonalschen Bauern Pärtli Jaani Tõnu, Keere Jaani Jūri und Pärtli Jaani Hans contra H. Lieutenant Heinrich Baer“. 21 lapa.

Avotu izdevumi.

Vīgrabs, I: Juris Vīgrabs, Vidzemes zemnieku tiesiskais stāvoklis XVIII gadsimteņa pirmajā pusē. Materiālu krājums no bij. Vidzemes bruņniecības archīva ar papildinājumiem. I daļa. Rīgā, 1927. Valsts archīva raksti VI.

Vīgrabs, II: tas pats; II daļa. Rīgā, 1930. Valsts archīva raksti, VIII.

Žurnāli.

BM — Baltische Monatsschrift, Rīgā.

IMM — Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, Rīgā.

Saīsinājumi.

lp. — lapa.

lpp. — lappuse.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mostly illegible due to fading and bleed-through.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mostly illegible due to fading and bleed-through.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mostly illegible due to fading and bleed-through.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mostly illegible due to fading and bleed-through.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mostly illegible due to fading and bleed-through.

I.

RŌZENA DEKLARĀCIJAS LIDZSINĒJIE NOVERTĒJUMI.

Pie mūsu vēstures vistumšākajiem posmiem, bez šaubām, pieskaitāms XVIII g. s. un it sevišķi šā gadu simteņa pirmā puse. Par tumšu šo laikmetu varam nosaukt ne tikai tamdēļ vien, ka tas ir bijis viens no visgrūtākajiem latviešu tautas ciešanu pilnajā pagātnē, bet arī aiz tā iemesla, ka tas līdz šim ļoti mazā mērā izpētīts ar zinātnisku paņēmieni palīdzību.

Par tiem pamatiem, kas noteica Vidzemes zemnieku tiesisko stāvokli XVIII g. s. pirmajā pusē, jo spilgtu liecību gan nodod t. s. 1739. g. „Rōzena deklarācija“, bet tomēr minētā dokumenta izcelšanās apstākļus un tā ietekmi uz zemnieku stāvokli līdz pēdējam laikam vēl nevarēja uzskatīt par pilnīgi noskaidrotiem. Stāties no jauna pie „Rōzena deklarācijas“ iztirzāšanas pamudina mani tas apstāklis, ka man izdevies dažādos arhīvos sameklēt līdz šim nepazīstamas liecības par deklarācijas izcelšanos, kuŗas dod iespēju galīgā veidā noteikt deklarācijā sastopamo muižnieku uzskatu un tieksmju nozīmi, izveidoties Vidzemes latviešu dzīves apstākļiem XVIII g. s.

Bet kas tad īsti ir šī daudzinātā „Rōzena deklarācija“?

Toreizējās Krievijas Vidzemes gubernas vietējo lietu pārzināšana atradās muižniecības „landtāga“ rokās. Landtāgu vadīja paša landtāga ievēlētais „landmaršāls“, kuŗš bez tam skaitījās arī par muižniecības oficiālo pārstāvi, bet landtāga izpildu orgāns bija „landrātu kollēģija“. Šai kollēģijā ietilpa divpadsmit locekļi, t. s. „landrāti“, kuŗus arī ievēlēja landtāgs un kuŗiem pēc kārtas vienu mē-

nesi vajadzēja uzturēties Rīgā un tur „rezidēt“, t. i. vadīt bruņniecības kanceleju un kārtot tekošās lietas. Landrātu kollēģijas locekli, kas tādā kārtā atradās Rīgā, sauca par „rezidējošo landrātu“.

1739. g. novembrī rezidēja Rīgā landrāts Otto Fabians brīvkungs (Freiherr) fon Rōzens. 6. un 8. novembrī ienāk viena un tā paša satura raksti, 6. — no augstākās vietējās tiesu iestādes, Ķeizarskās pilstiesas (Hofgericht) Rīgā, un 8. — no Vidzemes guberņas pārvaldes (Generalgouvernement), augstākās krievu valdības iestādes Vidzemē.

Abu rakstu saņemšana atzīmēta t. s. „rezidijas dienasgrāmatā“, kurā ienākošos un izejošos rakstus, kā arī rezidējošo landrātu lēmumus ierakstīja bruņniecības sekretārs, ko landtāgs ievēlēja visam mūžam un kas bija bruņniecības kancelejas pastāvīgais pārzinis. Ieraksti par minēto rakstu saņemšanu iespiesti vācu valodā, t. i. tā, kā viņi savā laikā uzrakstīti, manis izdotos materiālos par „Vidzemes zemnieku tiesisko stāvokli XVIII g. s. pirmajā pusē“¹.

Abos rakstos paziņots, ka Valsts justickollēģija Vidzemes un Igaunijas lietās Pēterpilī — augstākā krievu pārvaldes un tiesu iestāde abām guberņām — pieprasot ziņas par dzimtkungu varas apjomu pār viņu zemniekiem un to mantu, kā arī par viņu tiesībām uzlikt zemniekiem mīesas sodus. Tā kā lieta grozofies ap bruņniecības priekšrocībām un privilēģijām, tad abas iestādes lūdz landrātu kollēģiju sniegt vajadzīgās ziņas². Justickollēģijas pieprasījums abām Vidzemes iestādēm arī ievietots manis izdotā augšāminētā materiālu krājumā³.

Atsaucoties uz abiem pieprasījumiem, landrāts Rōzens

¹ J. Vīgrabs, Vidzemes zemnieku tiesiskais stāvoklis XVIII gadu simteņa pirmajā pusē. Materiālu krājums no bij. Vidzemes bruņniecības archiva ar papildinājumiem. I daļa. (Valsts archiva raksti, VI), 1927; II daļa. (turp., VIII), 1930. Turpmāk minēti: Vīgrabs, I un II. 6. nov. ierakstu sk.: II, 274. num.; 8. nov. ierakstu sk.: II, 276. num.

² Vīgrabs, II; 273. un 275. num.

³ Vīgrabs, II; 264. num.

savā rezidijas mēnesī, t. i. 1739. g. novembrī, sastāda jo plašu atbildi, vēlāk nosauktu par „Rōzena deklarāciju“, t. i. Rōzena oficiālu paziņojumu. Deklarācijas saturs īsumā šāds⁴:

1) Kopš zemi iekarojis vācu bruņnieku ordenis, zemnieki atradušies līdz šim laikam „pilnā dzimtbūšanā“ (in einer gänzlichen Leibeigenschaft), un, būdami „pie zemes saistīti“ dzimtcilvēki (Leibeigene und glebae adscripti) no viena dzimtkunga pārgājuši pie cita „kā mantošanas ceļā, tā nododot un afsavinot viņus uz pirkšanas vai kāda cita līguma pamata“; aizbēgšanas gadījumā viņi pieprasīti atpakaļizdošanai, atsaucoties uz dzimtkungu īpašuma tiesībām.

2) Tā kā zemnieki „ar savu personu un miesu pilnīgi padoti dzimtkungiem un viņiem pieder kā īpašums“, tad šāda dzimtkungu vara attiecoties arī uz zemnieku mantu, uz kuņu kungiem tāmdēļ esot īpašuma tiesības. Zemnieks „neko neiegūstot sev, bet visu savam kungam“, un kungiem esot tiesības rīkoties ar zemnieku mantu „pēc pilnas patikas tāpat, kā ar citu savu īpašumu“. Tomēr dzimtkungi, no „laba prāta“, noteikuši zemniekiem „zināmus pienākumus nodevās un klaušās“, lai viņiem „nāktu par labu viss tas, ko viņi iegūtu [virs nodevām un klaušām] ar savu darbu un savām pūlēm“. Bet zemnieku nodevas un klaušas tomēr neesot noteikusi kāda valdība, jo bruņniecībai vienumēr esot bijušas un palikušas tiesības pašai lemt par savu dzimtlaužu nodevu un klaušu apmēriem.

3) „Tā kā bruņniecība... nosaka dzimtlaudīm nodevas“, tad tai arī esot tiesības „savu dzimtlaužu mantu pēc savas labpatikas palielināt, samazināt un grozīt“.

4) Agrāk bruņniecībai esot bijušas tiesības spriest „par savu dzimtlaužu dzīvi un nāvi“ (jus vitae et necis). Vēlāk bruņniecība esot atteikusies no šādas „kakla tiesas“, bet tomēr tai palikusi zemnieku „mājas pārmācīšana“

⁴ Tekstu vācu valodā sk.: 20. piel. (apliecināts noraksts); V i - g r a b s, II; 286. num. (uzmetums).

(Hauszucht) un „tādu lietu sodīšana“, kas neprasa „dzīvības atņemšanu“. Šādai mājas pārmācīšanai gan nevarot spraut un noteikt „īstas robežas“, bet tomēr „katrs bruņniecības loceklis“ rūpēšoties „par to, lai nepārkāptu mērenību“, jo ar gādību par zemniekiem esot saistīta viņa paša un viņa muižas „labklājība“.

„Savas tiesības par dzimtlaužu personu un mantu“ bruņniecība izmantošot vispāri „tādā kārtā, ka viņas Ķeizarkās majestātes visaugstākās intereses nekādā ziņā netiktu aizkartas“.

Rōzena deklarāciju atklāja Garlībs Merķelis. Savā vācu valodā sarakstītā grāmatā „Brīvie latvieši un igauņi“, kuŗa iznāca klajā 1820. gadā, viņš iespieda deklarācijas pilno tekstu⁵. Novērtējot deklarāciju, Merķelis to raksturo kā „briesmīgu dokumentu“⁶, kuŗu lasot „bez aizspriedumiem un ar uzmanību“, jāatzīstot, „ka visa agrāko un vēlāko laiku sūdzēšanās par muižniecības drausmīgo visvarenību pār zemniekiem neprasot vairs nekādu citu liecību“⁷.

Merķeļa sniegto deklarācijas tekstu iespiež no jauna 1838. gadā R. J. L. Samsons fon Himmelstjerna⁸. Pēc Samsona domām, deklarācija ir „bruņniecības ierēdņa“ sastādīts „oficiāls apcerējums“, kuŗš reizē ar to attēlojot arī zemnieku faktisko stāvokli⁹.

J. Eckarts piekrīt tikai tam, ka deklarācija esot toreiz „valdošo uzskatu izpaudums“¹⁰, un nosauc to famdēļ par „zīmīgu to laiku Vidzemei un tās bruņniecībai“¹¹.

⁵ G. Merkel, Die freien Letten und Esten, 1820; 118.—128. lpp.

⁶ turp., 117. lpp.

⁷ turp., 128. lpp.

⁸ R. J. L. Samson von Himmelstjern, Historischer Versuch über die Aufhebung der Leibeigenschaft in den Ostseeprovinzen, in besonderer Beziehung auf das Herzogtum Livland. (Laikraksta „Inland“ 1838. gadagājiena pielikums); 44.—47. sl.

⁹ turp., 47. sl.

¹⁰ J. Eckardt, Anno 1765. (Rakstu krājumā: „Die baltischen Provinzen Russlands“); 1. izd., 1868; 144. lpp.; 2. papild. izd., 1869; 180. lpp.

¹¹ J. Eckardt, Livland im XVIII Jahrhundert. I (un vienīgais) sējums; 1876; 201. lpp.

H. Dīderichs 1870. gadā izsakās par deklarāciju šādi: bruņniecība nekad neesot „tik asi un atklāti aizstāvējusi dzimtbūšanu kā vienu no savām neatsavināmām tiesībām...”, kā XVIII g. s. pirmajā pusē. To katrs tūlīt sapratīšot, kas salīdzināšot, piemēram, Rōzena 1739. g. iesniegumu ar agrākajiem Vidzemes muižniecības taisnošanās rakstiem un paskaidrojumiem¹².

Par īstu „bruņniecības ticības apliecinājumu dzimtbūšanas laikmetā” uzskata deklarāciju arī 1878. gadā iecietīgāko muižniecības aprindu pārstāvis H. fon Samsons¹³.

Tikai 1880. gadā H. barons Brīnings dod jaunu virzienu Rōzena deklarācijas novērtēšanai. Brīnings domā, kā Rōzens neesot „nedz pats deklarāciju sacerējis, nedz varējis tai piešķirt kaut kādu nozīmi”; deklarācija izsakot „gan tikai slikti vadītas kancelejas uzskatus”¹⁴. Ātbildes sastādīšana esot „vislielākā steigā” izlemta „pēdējā stundā”¹⁵. Tamdēļ Brīnings arī apgalvo, ka „deklarācija esot bijusi nenozīmīgs kancelejas ražojums, nenozīmīgs savas izcelšanās laikā, un katrs, kas pazīstot tās izcelšanās gaitu, uzskatīšot deklarāciju par nenozīmīgu arī tagad”¹⁶.

Savu deklarācijas novērtējumu Brīnings izteica polemikā ar Tērbatas profesoru E. Lēningu, kurš, atsaucoties uz deklarāciju, tai pašā 1880. gadā bija apgalvojis, ka Vidzemē bruņniecība savā laikā „atklāti” paskaidrojusi, ka zemnieki esot viņas vergi „romiešu tiesību no-

¹² H. Diederichs, G. Merkel als Bekämpfer der Leibeigenschaft. (Mēnešrakstā: „Baltische Monatsschrift“, 1870; 19. seļ., turpm. minēts „BM“); 41. lpp.

¹³ [H. von Samson] Livländische Rückblicke, 1878; 13. lpp., 10. piez.

¹⁴ H. Baron Bruiningk, Apologetische Bemerkungen. (BM, 1880; 27. seļ.); 260. un 261. lpp.

¹⁵ H. Baron Bruiningk, Apologie der „apologetischen Bemerkungen“; turp., 490. un 491. lpp.

¹⁶ turp., 260. lpp.

zīmē¹⁷. Atbildot Brīningam, Lēnings aizrādīja, ka deklarācija uzskatāma par „dokumentu, ko iesniedzis viens no bruņniecības augstākajiem orgāniem un kas sīki un rūpīgi izstrādāts“¹⁸.

Lēninga iebildumus Brīnings tomēr neatzina par pārliecinošiem un negrozīja savas domas par deklarācijas vēsturisko nenozīmību¹⁹.

Likās, ka Brīnings izteicis deklarācijai galīgo nāves spriedumu. Viņa uzskatiem pievienojās kā A. fon Tranzē-Rozeneks²⁰, tā arī A. Tobīns²¹. Tranzē kā pirmais aizrāda bez tam arī uz „neticamām vēsturiskām un juridiskām aplamībām, ar kādām paskaidrojums esot bagāts“²².

Brīnings nav tikai pirmais, kas sāka noliegt deklarācijas vēsturisko nozīmi, viņš ir arī nodibinājis vācbaltu vēsturiekiem raksturīgo cīņas veidu pret idejiskiem pretiniekiem. Sākot ar Brīningu, par nepareizi atzīto uzskatu apkaņošana notiek visasākā naidā un galīgā neiecietībā, laižot darbā kā galvenos ieročus pretinieka nicināšanu un nievāšanu.

Samsona sniegtais Vidzemes muižniecības vēsturiskās lomas novērtējums Brīninga acīs nav „nekas cits... kā vēsturiski nepamatota, aizdomas radoša neslavas celšana“²³. Tamdēļ Samsons arī esot „cilvēks, kas nicinot savu dzimteni“²⁴. Pie Lēninga Brīnings saskata „visai neparastu Vidzemes likumdošanas gaitas un gara nepārzinā-

¹⁷ E. Lönning, Die Befreiung des Bauernstandes in Deutschland und in Livland; turp.; 110. lpp.

¹⁸ E. Lönning, Ober die „apologetischen Bemerkungen“ des Herrn Baron Bruiningk; turp.; 353. lpp.

¹⁹ turp., 492. lpp.

²⁰ A. von Transehe-Roseneck, Gutsherr und Bauer in Livland im 17. und 18. Jahrhundert, 1890; 146. lpp., 1. piez.

²¹ A. Tobien, Die Agrargesetzgebung Livlands im 19. Jahrhundert; I sejt.; 1890; 103. lpp., 4. piez.

²² aprād. darbā, 149. lpp.

²³ H. Baron-Bruiningk, Livländische Rückschau, 1879; 220. lpp.

²⁴ turp., 149. lpp.

šanu"²⁵. Savus slēdzienus Lēnings esot taisījis „loti nevēsturiska pētišanas veida“ pavadināts²⁶, un viņa apgalvojumi viscaur neatbilstot „vēstures patiesībai“²⁷.

Sevišķi spilgti baltvācu neiecietība izpaudās pret jauno baltvācieši A. Agti, kad šis Leipciģā sarakstīja doktora disertāciju par „Vidzemes laukstrādnieku izcelšanos un stāvokli“, kuŗu profesors Dr. K. Bichers 1909. gadā uzņēma sava žurnāla pielikumos²⁸. Agtes uzskati par agrāro atiecību izveidošanos Vidzemē savos pamatos atšķiŗas no parastajiem vācbaltu zinātnieku uzskatiem, jo Agte neslēpj muižniecības patieso lomu un aizrāda, ka 1905. g. „revolūcijas cēloņi“ esot meklējami „galvenokārt laukstrādnieku stāvokli“²⁹. Agtes darbs ieturēts lietīšķā un mierīģā garā, jo, nosaucot agrārvēsturniekus no muižnieku aprindām par „interesentiem“³⁰, viņš gan nebūs pārkāpis zinātniskos apcerējumus ievērojamās robežas.

Pirmais pret Agti vērstais uzbrukums, kas nāca no Vācijā dzīvojošā vācbaltu vēsturnieka J. Ģirģensona, parādījās Vācijas laikrakstā „Kreuzzeitung“ 1909. g. aprīļa beigās. Disertāciju Ģirģensons nosauc par „rakstu, kuŗa nolūks esot nicināt Vidzemes vācu muižniecību“, un pašu Agti par „rakstnieķeli“, kuŗam viņš pārmet „zināšanu trūkumu“ un „sajukumu“. Visi noteicošie vācbaltu laikraksti nekavējoties izmantoja Ģirģensona rakstu, iespieŗot to savās slejās vai nu pilnīgi, vai arī izvilkumā un neskopojoties savām piezīmēm. „Düna-Zeitung“ raksturo disertāciju kā „viltus zinātnisku darbu“ un kā „tiešām aplamu apcerējumu“ (1909. g. 98. num.); „Rigaer Tageblatt“ apgalvo, ka Agtem piemītot „gandrīz bērna nemākulība, sevišķi iztīrzājot juridiskus dabas jautājumus un jēdzienus“ (1909.

²⁵ BM, 1880; 27. sej.; 264. lpp.

²⁶ turp., 256. lpp.

²⁷ turp., 259. lpp.

²⁸ A. Agthe, Ursprung und Lage der Landarbeiter in Livland. (Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft, 1909; 65. gadagāj.; 29. pielikums).

²⁹ turp., 158. lpp.

³⁰ turp., 44., 45. un 58. lpp.

gada 98. num.), bet „Rigische Zeitung“, iespiežot Ģirģensona rakstu, vaļsirdīgi atzīstas, ka Āgtes disertāciju viņa nemaz neesot redzējusi! (1909. g. 97. num.). „Revalsche Zeitung“ ziņo saviem lasītājiem, ka „kāds Ādolfs Āgtes kungs“ tēlojot Vidzemes „lielgruntniekus... kā pēdējās šķiras varmākas“ (1909. g. 99. num.), un „Revaler Beobachter“ sastop Āgtes darbā tikai „noteiktu nolūku, kas izpaužoties ik soli“ (1909. g. 112. num.).

Otrs patstāvīgs, Tobīna iedvēsmots uzbrukums Āgtem parādījās laikrakstā „Düna-Zeitung“ (1909. g. 109. num.). Laikraksts runā par „viltus zinātnieka nekrietniem paņēmienu“, pārmet Āgtem it kā „skaidri saredzamu vēsturisku zināšanu trūkumu“, „daudzas kļūdas un ar nodomu izdarītu patiesības sagrozīšanu“, kā arī „nekaunīgu apvainojumu pārpilnību“ un apgalvo, ka disertācijai „frūkstot jebkādas zinātniskas vērtības“. Āgtes atbildi uz šo rakstu uzņēma gan savās slejās „Rigische Rundschau“ (1909. g. 117. num.) un atzina arī, ka Ģirģensona sniegtā disertācijas novērtējumu nevarot atzīt par „lietišķu“ un „zinātnisku“ un ka Ģirģensona uzbrukums neesot „skāris Dr. Āgtes kunga zinātniskumu“, bet ir tomēr tais domās, ka Tobīna iedvēsmotai atsauksmei šai ziņā esot citāda nozīme. Kādu agrāku Āgtes atbildi uz Ģirģensona rakstu iespieda, kaut arī ar lielu nokavēšanos, „Rigaer Tageblatt“ (1909. g. 124. num.), bet tai sekoja tai pašā numurā Ģirģensona piezīme. Jāpiemin, ka Āgte savos pretraktos rūpīgi izvairās no savu pretinieku paņēmienu.

1910. g. sākumā Bīchera žurnālā parādījās Tobīna plašā atsauksme par Āgtes disertāciju³¹. Tobīns apgalvo, ka Āgte „ne tikai neievērojot“ autorus, kas viņam esot „nērti“, un „noklusējot“ liecības, „kas neatbilstot viņa nolūkiem“, bet pat mēģinot „iztulkot senlaiku dokumentus viņam vēlāmā garā“³². „Gandrīz katra viņa darba lap-

³¹ A. Tobien, Ursprung und Lage der Landarbeiter in Livland. (Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft, 1910; 66. gadagāj.; 157.—177. un 374.—396. lpp.)

³² turp., 162. lpp.

puse" dodot „pamatu iebildumiem“³³. Tobīns pārmet Āgtem „nepamatotus apvainojumus“³⁴ un uzskata viņu par „nelietišķu“³⁵. Āgtes sniegtais laukstrādnieku stāvokļa apraksts, pēc Tobīna domām, esot „galīgi kļūdainis“³⁶. Disertācijas attiecīgā daļā Tobīns neatrod „nevienu nodaļu“, kurā nebūtu saskatāma „vienpusība“³⁷.

Kad Bīchers savā žurnālā deva Āgtem iespēju atbildēt lietišķi uz Tobīna atsaukumi³⁸, sacēlās vēl lielāka sašutuma vētra. „Jauns Dr. Āgtes savārstījums“ — nosauca savu rakstu „Rigische Zeitung“ (1910. g. 127. num.). „Ar izbrīnu“ laikraksts redz, ka Bīchers atļāvis Āgtem atbildēt Tobīnam. Āgtes atbilde „darot kaunu vecajam cienījamam žurnālam“, jo atbilde esot „neizsakāmi muļķīga un nekaunīga“, „galīgi nezinātniska“ un „bez jēgas“. Jau agrāk, ziņojot par Tobīna atsaukumi, laikraksts raksturoja disertāciju kā „doktorrakstu“, kas pārpilns robu, maldu un ar nodomu izdarītu patiesības sagrozījumu“ un kā „nenobriedušas, „dēmokratisku“ ideju apmātas galvas ražojumu“ (1910. g. 114. num.). „Rigaer Tageblatt“ nosauc Āgti par „dūšīgo „doktoru““ un runā par viņa „iztirzājuma paviršību un nepamatotību“ (1910. g. 128. num.). Arī „Nordlivländische Zeitung“ Tērbatā (1910. g. 117. un 129. num.) un „Revalsche Zeitung“ Tallinā (1910. g. 115. num.) ziņo par Tobīna apcerējumu Bīchera žurnālā un pirmā bez tam vēl par Āgtes atbildi, izmantojot laikraksta „Rigische Zeitung“ rakstus.

Nedēļas laikrakstā „Baltische Wochenschrift für Landwirtschaft, Gewerbe und Handel“ G. fon Štrīks izsaka sašutumu par to, ka Bīchera žurnāls „pielaidis gala vārdam“ Āgti, kas „apjucis, saņemot nepelnīto „doktora“ no-

³³ turp., 165. lpp.

³⁴ turp., 169. un 170. lpp.

³⁵ turp., 166. lpp.

³⁶ turp., 378. lpp.

³⁷ turp., 368. lpp.

³⁸ A. Agthe, Zur Kritik des Herrn Tobien über „Ursprung und Lage der Landarbeiter in Livland“. (Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft, 1910; 66. gadagāj.; 396.—407. lpp.)

saukumu“, un „lietišķu pretiebildumu vietā, kuŗu viņam laikam trūkstot, vairojis savus zemiskos un ļaunprātīgos apvainojumus“. Štriķis atrod, ka Āgtes disertācija „esot bēdīgs piemērs tam, kādas aplamības rodoties, ja nepietiekoši sagatavots (pētnieks) iedzīļinoties speciālos jautājumos“ (1910. g. 26. num. 249. lpp.).

Tagad pacēla savu balsi arī B i c h e r s, kuŗš pirms ilgāka laika bija Tērbatā bijis par profesoru, un izsmēloši un kodolīgi raksturoja baltvācu pret Āgti un viņu pašu vērstos uzbrukumus³⁹. Bīchers izsakās šādi: „Liktenis būt nicinātam no laika gala ir ķēris visus tos, kas iesfājušies rakstos par Baltijas agrāro apstākļu bezpartejisku uztveri. Un katru reizi pretinieka nievāšanai pielietots viens un tas pats vienkāršs paņēmiens: viņa izteiktie uzskati nosaukti par ‚nezinātniskiem‘ un viņš pats tēlots kā nezinis... Izņemot zinātniskos nolūkos rakstus par Vidzemes agrāriem apstākļiem, mēs esam spiesti šo rakstu lielāko daļu lietot ar tik lielu uzmanību taisni aiz tā iemesla, ka to sacerētāji atradušies ‚pastāvīgos sakaros ar zināmu ietekmes aploku‘, jeb izsakoties vāciski, bijuši ‚iespaidoti‘, lai arī tikai no (viņu pašu neapzinātiem) kārtas aizspriedumiem un dažreiz neapšaubāmi arī no kārtas interesēm.... Es nezinu, vai ar tādu literāriskas cīņas veidu, ar kuŗu pretiniekam no sākta gala laupīta iespēja aizstāvēties, ir līdzēts Vidzemes bruņniecības interesēm, kuŗas es negribu pielīdzināt Baltijas vācu interesēm. Dūšīgajiem Dr. Āgtes uzbrucējiem jau iepriekš bija zināms, ka viņam gandrīz neiespējams aizstāvēties savas dzimtzemes presē.... Mēģinājumam ar literārisku terrorismu (varmācību) aizkavēt brīvu domu apmaiņu varbūt vēl būs kādu laiku panākumi pašu zemē; pret lielās vācu kultūras kopības rakstniecību tas bezspēcīgi sašķīdīs, un ja muižnieku kārtas rakstnieki Vidzemē pieprasa sev un saviem draugiem zinātniskuma monopōlu (pirmtiesības), tad pārējā pasaulē tas var radīt tikai nožēlojošu smaidu“. Savus uzbrucējus

³⁹ K. Bücher, Ein letztes Wort zur livländischen Agrarfrage; turp., 762.—765. lpp.

Bīchers īsi un asi raksturo šādi: „ar tādiem ļaudīm nav iespējams saprasties, lai viņi penterē“.

Izsakot droši un atklāti savas domas, arī Bīcheru ķēra mums jau pazīstamie uzbrukumi. „Rigische Zeitung“ zobgalīgi aizrāda, ka Bīchera „ieņemtais viedoklis... esot gan ļoti tāļš no zinātnieka liefišķības, bet tomēr saprofams“, jo Bīchers lietā esot tiešām „ieinteresēts“ un „arī lieliem vīriem piemītot vājības“. Bet ar zobgalību vien nepietika, un laikraksts atrada par iespējamu ne tikai apgalvot, ka Bīchera lietotais izteiciens par „zinātniskuma monopōlu“ esot „bez jēgas“ un izliekoties „visai dīvains profesora mutē“, bet laida darbā arī parastos nievāšanas pāņēmiņus, izsakoties, ka „profesors Bīchers esot sadevies ar savu skolēnu, lai zinātniskās pasaules priekšā smādētu zemi, kaut arī viņi abi nepietiekoši pārzinot šīs zemes apstākļus un abi izmantojuši un baudījuši tās viesmīlību“. Izrādās arī, ka Āgte, kuŗu visi uzskatīja par baltvācieti — viņa tēvs bija Rīgas pilsētas inženieris, nemaz neesot cēlies no Vidzemes, bet gan no Polijas (1910. g. 235. num.).

Vienīgais laikraksts, kuŗa viedoklis ir gan kritisks, bet visā visumā tomēr liefišķs, ir „Rigische Rundschau“. Bet arī tā atrod par pamatotu „pārmest“ Āgtem „to pašu nelaimīgo politikas un zinātnes sajaukšanu, kuŗu profesors Bīchers domājis uzrādīt pie saviem pretiniekiem“. Tomēr „Rigische Rundschau“ neslēpj saviem lasītājiem Bīchera „Pēdējo vārdu“ un uzņem to savās slejās (1910. g. 235.).

Tikai viens vācbaltu laikraksts nostājās pilnīgi Āgtes un Bīchera pusē, proti „Rigische Neueste Nachrichten“, kuŗu izdeva neliela liberālu vācbaltu grupa. Bet laikrakstam nebija kaut cik ievērojams lasītāju pulks, un pēc neilga laika tas bija spiests pārtraukt iznākšanu.

Rōzena deklarācijas izcelšanās jautājumam Āgte pie-skaŗas tikai gaŗāmejot. Viņš uzskata deklarāciju par „amaf-personas“ paskaidrojumu un noraida tamdēļ Brīninga sniegto deklarācijas novērtējumu kā nepierādītu un nepareizu⁴⁰.

⁴⁰ aprād. darbā, 43., 44. un 45. lpp.

Preteji valdošiem uzskatiem par Rōzena deklarāciju izteicās arī valstsvācu zinātnieks H. Prucs, nosaucot deklarāciju par „to laiku baltvācu ‚kundziskuma apziņas‘ savā ziņā klasisku pieminekli“ un sīkāk rakstot šādi: „Ja Vidzemes bruņniecības oficiāli ieceltais runas vīrs, izpildot amata pienākumus, augstākai iestādei iesniegtajā paskaidrojumā par muižnieku tiesībām iepretim zemniekiem dod šādu izzīņu, kuŗa galīgi neievēro taču vēl visu atmiņā esošu zviedru likumdošanu, (un to dara) ar nolūku nostādīt kā pirmatnēju un vienīgi atzīstamu to kārtību, kuŗu ievēduši dzimtkungī pretstatā ar šo (likumdošanu), tad no tā jau var taisīt slēdzienu par viņu pielietoto rīcību. Tikai tagad izveda dzīvē dzimtbūšanu tās visnežēlīgākā un visnecilvēciskākā veidā“⁴¹. Pruca apcerējums parādījās klajā pasaules kara laikā un tamdēļ tas palika neievērots.

Kad neatkarīgā Latvijā latviešu pētnieki ķērās pie uzdevuma attēlot savas zemes vēsturi no latviešu tautas redzes viedokļa, tad vācbaltu vēsturniekiem atkal radās jo plašas iespējas laist darbā savu neiecietību un „zinātniskos“ paņēmienus domstarpību iztīrīšanā. Viens no viņu pirmajiem upuriem bija šā darba sacerētājs. Jau pasaules kara laikā viņš kļuva neciešams baltvācu acīs, izlaižot klajā 1916. gadā krievu valodā brošūru par „Baltijas vāciem un viņu attiecībām pret Krievijas valsts ideju un Baltijas pirmiedzīvotājiem pagātnē un tagadnē“⁴². 1924. g. viņš atkal noziedzās, izdodot no jauna vācu valodā Merķeļa „Latviešus“⁴³.

Plašajā ievadā minētam jaunizdevumam es sniedzu pārskatu par Merķeļa dzīvi un aizrādīju, ka viņa „Latviešos“

⁴¹ H. Prutz, Der Kampf um die Leibeigenschaft in Livland. (Sitzungsberichte der Königl. Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Philos.-philol. u. hist. Klasse, Jahrgang 1916, I. Abhandlung). Atsev. iespied., 1916, 37. un 38. lpp.

⁴² G. I. Vigrab, Pribaltiskije nemcy. Jih otnošenije k russkoj gosudarstvennost' i k korennomu naseļņiju kraja v prošlom' i nastojaščem, 1916.

⁴³ Garlieb Merkel, Die Letten. Nach der zweiten Fassung wortgetreu neu herausgegeben. Mit einer Einführung von Georg Wihgrabs. Riga, 1924.

nav sastopami „nekādi pārspilējumi, bet īstenības patiesi attēlojums“, ko sniedzis cilvēks ar „uģunīgu“ raksturu, kas „savos dziļumos bijis sašutis par (šava laikmeta) apstākļiem“⁴⁴. Tamdēļ es arī izteicos, ka Merķeļa „Latvieši“ jāatzīst par „sevišķi noderīgiem“ kā palīgīdzeklis iepazīties „ar agrākajās Krievijas Baltijas guberņu iekšpolitiskajiem jautājumiem“⁴⁵. Pret baltvāciem es vērsu šādu pārmetumu: „Baltijas vāciešiem trūkst ar maziem izņēmumiem gaiša skata ne tikai skaidri saskatīt apstākļus, ķuŗos viņi dzīvo jaunajā Latvijā, bet arī izprast savu vēsturi tā, kā tā patiesībā norisinājusies; viņiem trūkst arī drosmes atklāti atzīt to, ko viņi jau sapratuši, un taisīt no tā vajadzīgos slēdzienus savā politiskā rīcībā“⁴⁶. Es aizrādīju arī uz augšā minēto Bīchera atsauksmi par „rakstiem par Vidzemes agrārapsākļiem“ un prasīju, lai „katrs baltvācietis, kas spējīgs patstāvīgi domāt, neatstātu bez ievēribas kritiskās balsis, kas nāk no vācu puses un pārmet vācbaltu vēsturiskiem tēlojumiem nezinātniskumu un parţejību“⁴⁷. Bet es neaprobeţojos ar to vien un uzsvēru tālāk, ka „K. Širrena pētījumu iznākums par lielo ziemeļu karu un par J. R. Paţkulu“ vajadzētu pārliecināt par „Baltijas vēstures parastās uztveres pilnīgo bankrotu“⁴⁸.

Širrens, vēstures profesors Tērbatā, bija viens no dzīgākajiem Baltijas vācu un sevišķi bruņniecības priekšrocību aizstāvjiem un to reformu ideju pretiniekiem, kas pagājušā gadsimţeņa 60-ajos gados bija radušās pašu baltvācu vidū. Kā savu dzīves uzdevumu uzskatīja Širrens sarakstīt „ziemeļu kara vēsturi, tā izcelšanos un to lomu, kāda tajā piekritusi Patkulam“⁴⁹. Darbam vajadzēja būt

⁴⁴ turp., LX lpp.

⁴⁵ turp., LXXVI lpp.

⁴⁶ turp., LXIII lpp.

⁴⁷ turp., LXX lpp.

⁴⁸ turp., LXXI lpp.

⁴⁹ F. R a c h f a h l, Carl Schirren, eine Lebensskizze (Zur Geschichte des Nordischen Krieges. Rezensionen von C. Schirren. Kiel, 1913); 12. lpp.

„vācbaltu vēsturiskās literatūras“ izcilam ražojumam“⁵⁰. Kā Širrens, tā arī visi viņa laika biedri „Patkula laikmetā“ redzēja „ideālu“, kuŗam „vajadzēja dot viņiem jaunu drosmi tais grūtās cīņās, kuŗās viņi atradās, un kuŗas viņiem vēl draudēja; Patkuls viņu acīs bija nacionāls varonis, apbalvots visiem tiem tikumiem un visu to godprātību, kuŗiem dzīties pakaļ bija viņu augstākais pienākums“⁵¹.

Un tomēr šis Širrena nodomātais darbs palika nerakstīts! Lai atspēkotu Jūrija Samarina krievu valodā pret baltvāciešiem vērsto uzbrukumu⁵², Širrens 1869. gadā laida klajā savu pazīstamo „Vidzemes atbildi Jūrijam Samarina kungam“⁵³. Šīs grāmatas dēļ Širrens zaudēja profesūru Tērbatā un bija spiests pārcelties uz dzīvi Vācijā, kur viņu iecēla par profesoru Ķīlē un kur viņš turpināja savus pētījumus Vidzemes vēstures laukā. Uz jautājumu, kāpēc Širrens tomēr nav sarakstījis nodomāto darbu par ziemeļu karu un Patkulu, Rachfāls dod šādu atbildi: Širrens saprata, ka „toreiz celtais ideāls nebija vēstures īstenības patiešs attēls un baidījās seku, kādas rastos viņa tautai, ja viņš pats šo ideālu tagad gāztu, – viņš, kas līdz šim stāvēja cīņas priekšgalā. Viņš tagad redzēja, ka pagājušos gadusimtenos dzimtenes vēsturē sastopams ‚vai-rāk vainas nekā slavas‘, un, kā viņš rakstīja kādam draugam ..., saprata, ka rakstot, ne no viena neizpelnītos pateicību, nedz no vēsturnieka kā tāda, nedz no lasītāju pulka, bet vismazāk no tautiešiem dzimtenē, kas gaidīja varoni un pašu slavas stāstu. Širrens domāja, ka būtu ‚pārāk smags sītiens Baltijas vāciešiem, ja viņš tiem rādītu šos laikus to patiesā attēlā‘“⁵⁴. Kādā citā vēstulē tam pašam draugam Širrens izsakās šādi: „Es nevaru rakstīt tā

⁵⁰ turp., 30. lpp.

⁵¹ turp., 33. lpp.

⁵² J. Samarin, Okrainy Rossii. Serija pervaja: Russkoje Baltijskoje pomorije. Vypusk I. (Krievijas robežapgabali. I serija. Krievijas Baltijas jūras piekraste. I daļa). Prāgā, 1868.

⁵³ C. Schirren, Livländische Antwort an Herrn Juri Samarin. Leipzig, 1869.

⁵⁴ F. Rachfahl, apr. darbā, 33. un 34. lpp.

kā pirms 30 un vairāk gadiem. Kopš tā laika es skatos 30 gadus vairāk patiesībai acīs, kuŗa foreiz man vēl bija klāta plīvuriem. Bez tam man nāktos ņagad runāt nevis vairs saskaņā, bet gan pretstatā ar pārņemtiem maldiem, kuŗus Jūs lolojiet. Nav tik viegli izšķirties noraut cilvēku kopai, kas iet bojā, vai cīnās ar bojā iešanu, plīvurus no iedomātās pagātnes uztveres, kuŗā tā meklēja nākotnes nodrošināšanu, un tai nepārprofami pateikt to, ko nāktos pateikt, proti, viss ir bijis citādi un citādi izveidojies, nekā Jūs to sapņojiet⁵⁵.

Uz šīm liecībām es balstījos, runājot par „Baltijas vēstures parastās uztveres pilnīgo bankrotu“.

Nekavējoties pret mani laida cīņā ar visai gaŗu rakstu ģimnazijas direktoru V. Vulfiusu laikraksta „Rigasche Rundschau“ slejās⁵⁶. Vulfiuss izvairās no lietišķas domu apmaiņas par galveniem strīdus jautājumiem, tai vietā pieķeroties sīkumiem un pārpilnībā vēŗšot pret mani nicinošus uzbrukumus. Viņš raksta, piemēram: „Latviešu' izdevējs necentās vis pavairot zinātniskus atzinumus; šai (ievada IV) nodaļā katrā rindiņā izpaužas politiski blakus nolūki, zinātniskuma nāve, cik tie arī — kā šinī gadījumā — netērptos zinātnes mēteli“. Vulfiuss domā pierādījis, ka man trūkstot „zināšanas un godīgums“, un zobgalīgi atstāj lasītāju izlemšanai noteikt, „kur izbeidzoties godīgums un kur — sākoties zināšanas“. Manai tālākai rakstnieka darbībai Vulfiuss laipnā kārtā man dod līdzī kā „ceļa maizi“ Širrena izteicienu, kas arī sastopams kādā viņa vēstulē: „Nav taču tik grūti klusēt, ja nav sakāms nekā īpatnējs, dziļāk pārdomāts un labāk apsvērts; tas ir vismaz cienīgāki nekā runāt un rakstīt palaidnīgi“.

Es atbildēju Vulfiusam 20. aprīlī⁵⁷, un jau nākošā dienā parādījās Vulfiusa pretraksts, kuŗš beidzas ar šādu paša

⁵⁵ turp., 36. lpp.

⁵⁶ W. Wulffius, Garlieb Merkel, Carl Schirren und Georg Wihgrabs. Rig. Rundschau; 1925. g. 26. martā; 69. num.

⁵⁷ „Einige Bemerkungen zur Besprechung der Neuausgabe von Merckels ‚Letten‘“; turp.; 1925. g. 20. aprīlī; 86. num.

Vulfiusa man sniegtu laipnu padomu: „Kas ir tik akls, neder par vēsturnieku un tam vajadzētu atteikties no savas ‚zinātniskās‘ darbības“⁵⁸.

Ievadā „Latviešu“ jaunizdevumam es izmantoju arī Rōzena deklarāciju, aizrādot īsumā, ka mēģinājumiem raksturot to kā „paviršu, nenozīmīgu kancelejas ražojumu“ nav bijis „panākumu“⁵⁹. Saprofams, ka Vulfiuss jo plaši aizstāvēja vācbaltu parasto deklarācijas novērtējumu.

1925. g. beigās es ievietoju „Izglītības Ministrijas Mēnešrakstā“ atsevišķu rakstu par Rōzena deklarāciju, kurā centos pierādīt, ka „deklarācija nekādi nav ‚nenozīmīgs kancelejas darbs‘, bet gan rūpīgi pārdomāts, oficiāls bruņnieku uzskatu izpaudivs, par kuŗa nozīmi foreizējais atbildīgais bruņnieku pārstāvis landrāts Rōzens nevienu mirkli nebij neskaidrībā“⁶⁰. Raksta sākumā es aizrādīju, ka baltvācu vēsturnieki, „tiklīdz runa iet par faktoriem, kas varēja... veicināt“ zemnieku stāvokļa pasliktināšanos Vidzemē XVIII gadusimtenī, „dišciltīgos lielgruntniekus, kuŗi bij vācieši, vienkārši izslēdz“; vācbaltu vēsturniekus pašus es nosaucu par „Baltijas vācu muižnieku ideologiem“ un apgalvoju, ka viņu „uzskatu pārbaudīšana... pārāk pamācoši apgaismo Baltijas vāciešu paņēmienu ‚zinātniskā‘ vēsturnieciskā darbā“⁶¹. Beidzot es pārmetu Brīningam, ka viņš „noklusējis“ vairākas deklarācijas novērtēšanai svarīgas dokumentāriskas liecības⁶².

Jau „Mēnešrakstā“ 1926. g. 2. burtnīcā parādījās Latvijas universitātes profesora L. Ārbuzova prefraksts⁶³,

⁵⁸ W. Wulffius, Wissenschaft? turp., 1925. g. 21. aprīli; 87. num.

⁵⁹ LVII lpp.

⁶⁰ J. Vigrabs, „Rōzena deklarācijas“ sastādīšanas gaita un viņas vēsturiskā nozīme (Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1925; 12. burtn., 581.—587. lpp. Velāk minēts kā IMM); 587. lpp

⁶¹ turp., 581. lpp.

⁶² turp., 584. un 585. lpp.

⁶³ L. Ārbuzovs, „Rōzena deklarācijas“ un Budberga-Srādera zemes tiesību projekta stāvoklis zemnieku tiesību vēsturē (IMM, 1926; 2. burtn., 149.—163. lpp.).

kuŗam 5. un 6. kopburtnicā sekoja Brīninga raksts⁶⁴. Uzbrukumi, kādus atļaujas Vulfiuss, abos rakstos nav stopami, jo pretējā gadījumā „Mēnešraksta“ redaktors gan būtu atteicies tos uzņemt, bet tomēr tie pilni lepmu un zobģalīgu aizrādījumu un pamācību. Arbuзовs domā, ka man neatlikšoties „nekas cits, kā ņemt atpakaļ savus spriedumus“⁶⁵. Brīnings no savas puses „uzskata sevi par spiestu protestēt“ pret manu „zinātniskos tēlojumos“ it kā „nepielaižamo polemizēšanas veidu“⁶⁶.

Mana atbilde nāca klajā divos rakstos, kuŗos es uzturēju spēkā visus savus uzskatus⁶⁷. Savas domas par baltvācu vēsturniekiem es izteicu šādi: „Baltijas vācu vēsturnieki necenšas aptvert zināmu vēsturisku parādību visā plašumā, viņi aprobežojas ar to momentu izcelšanu, kas runā par labu viņu jau iepriekš taisītiem slēdzieniem, un tādā kārtā nevis pēta pagātņi, bet to izmanto savu nolūku saņiegšanai. Baltijas vācu vēsturnieki neievēro to, kas runā pretīm viņu uzskatiem; nopietnākie no viņiem visu šo patiesi neredz, jo viņi ir pusakli, bet viņu šiciņie pakaļskrējēji nekautrējas izmantot visus līdzekļus, lai tikai pierādītu savu domu pareizību. To es pārmetu Baltijas vācu pētniekiem, kad es rakstīju, ka Brīnings „noklusē“ vienu otru vēsturisko liecību.... Baltijas vācu vēsturnieki ir labi antikvāri: viņi rūpīgi vāc un bieži priekšzīmīgi izdod senlaiku rakstus un līdzīgus materiālus, bet viņi pagaidām vēl nav spējīgi vispusīgi tos novērtēt un uz viņu pamata sniegt zināma laikmeta izsmelošu raksturojumu“⁶⁸.

⁶⁴ Dr. H. fon Bruiningks, Velreiz „Rozena deklarācija“ un zemes tiesību projekts (IMM, 1926; 5. un 6. kopburtn., 437.—446. lpp.

⁶⁵ apr. vietā, 162. lpp.

⁶⁶ apr. vietā, 440. lp.

⁶⁷ J. Vīgrabs, Budberga un Šrādera Vidzemes bruņnieku un zemes tiesību projekts un zemnieku tiesības (1730—1737) (IMM, 1927; 3. burtn., 230.—245. lpp.).

— „Rozena deklarācija“ (1739) kā Vidzemes muižniecības cētienu izpaudums (IMM, 1927; 5. un 6. kopburtn., 446.—465. lpp.).

⁶⁸ IMM, 1927; 5. un 6. kopburtn., 464. lpp.

Maniem rakstiem sekoja jauns Ārbuzova pretraksts⁶⁹; Brīnings bija miris īsi pirms mana otrā raksta iespiešanas. Ārbuzovs savā rakstā pa daļai atkāpjas, pa daļai cītīgi izvairās no galveno strīdus jautājumu iztirzāšanas, kā es aprādīju savā piezīmē pie Ārbuzova raksta⁷⁰. Toties Ārbuzovs atrod par iespējamu apgalvot, ka es vēršot „jāunus lamas (!) vārdus“ pret „vācu pētniekiem, Bruiningku un arī“ viņu pašu, un, 10 lappusēs nenogurstoši cīnījies ar maniem uzskatiem, beigās nekautrējas nicinoši paskaidrot: „Šis Vīgraba polemikas subalternais līmenis galīgi atsvabina no vajadzības to ievērot“⁷¹.

Savā otrajā pret Ārbuzovu un Brīningu vērstā rakstā es aizrādīju, „ka patlaban Latvijā vācu pētnieki tos latviešu vēsturniekus, kas uzdrošinājas uzstāties pret vācu pētījumu rezultātiem, apvairo tautību un šķiru naida kurināšanā“⁷². Sašutis par to, Ārbuzovs jautā: „ubi? cur? quibus auxiliis? quando?“, t. i. „kur? kāpēc? kādā ceļā? kad?“⁷³. Lai būtu atļauts uz šiem jautājumiem atbildēt šeit, Brīnings savā rakstā izteicās par mani tā: „Kas ar šādu tik nepārprotamu šovinismu iesāk darbu, pats sevi tiesā un pārkāpj zinātniskos darbos respektējamās robežas“⁷⁴. Kādā vēstulē, kuŗu Brīnings sakarā ar manu pirmo rakstu bija rakstījis „Mēnešraksta“ redaktoram neļaiķim Zeifertam un kuŗu pēdējais man rādīja, Brīnings vēl noteiktāki apgalvoja, ka rakstī, kā manējs par Rōzena deklarāciju, tikai varot sekmēt „tautību un šķiru naida kurināšanu“. Sava raksta manuskriptā es biju aizrādījis kā uz avotu uz Brīninga vēstuli, bet redakcija šo aizrādījumu strīpoja.

Aizrādot savu pēdējā raksta beigās, ka, pēc Brīninga domām, „Merķeļa, Samsona, Lēninga un manis izteikto

⁶⁹ L. Ārbuzovs, Vidzemes zemnieku tiesību jautājums zviedru laikos un XVIII g. s. pirmā pusē (IMM, 1927; 12. burtn., 510.—521. lpp.).

⁷⁰ turp., 523. lpp.

⁷¹ turp., 521. lpp.

⁷² IMM, 1927, 5. un 6. kopburtn., 464. lpp.

⁷³ IMM, 1927, 12. burtn., 521. lpp.

⁷⁴ IMM, 1926, 5. un 6. kopburtn., 439. lpp.

Rōzena deklarācijas novērtējumu kādreiz uzskatīšot par „kultūrvēsturisku kuriōzumu“, es no savas puses izteicu pārliecību, ka „šāds ‚kuriōzums‘ nav vis minētais deklarācijas novērtējums, bet gan Brīninga, Arbuzova un citu pūles atjaunot Latvijā Bichera raksturoto agrāko ‚literārisko terrorismu‘. Šīs pūles ir ārkārtīgi lielas, jo nav ko šaubīties, ka paši vācu pētnieki sāk jau nojaust, ka viņu ‚zinātniskuma monopōlam‘ neatlaidīgi tuvojas nenovēršams gals“⁷⁵.

Ar manu jau minēto piezīmi Arbuzova otrajam pret-rakstam izbeidzās šī pēdējā polemika par Rōzena deklarācijas vēsturisko nozīmi.

No vācbaltu puses kopš tā laika deklarāciju minējis galvenokārt Tobīns. Vēl 1924. gadā viņš apgalvoja pa vecam, ka „Jaunu slavu baudošā 1739. g. Rōzena deklarācija“ esot „gadījuma raksts“, kas „vienā dienā nevērīgi izgatavots“, un kuŗa saturs „piemērots krievu ierēdņu tiesiskiem ieskatiem“⁷⁶. 1930. gadā Tobīns vairs nerunā par deklarācijas nenozīmīgumu, bet aprobežojas ar aizrādījumu, ka deklarācijai, „bez šaubām, bijuši politiski blakus nolūki“; ja deklarācijā paskaidrots, „ka Vidzemes muižnieki baudot neaprobežotu varu pār saviem zemniekiem“, tad, pēc Tobīna domām, tas noticis ar nodomu aizkavēt, „lai krievu valdība neizmanto tu zemnieku darba spēku, Vidzemes labklājības avotu, valsts kases interesēs, vēl plašākos apmēros, kā tas jau bija noticis līdz tam“⁷⁷.

Latviešu pētnieki attiecīgā sakarībā kavējušies pie deklarācijas biežāki un sīkāki, nepiekrītot saprotami vācbaltu ieskatiem par tās vēsturisko nozīmi. A. Švābe aizrāda uz to, ka Rōzens bijis „oficiāla amatpersona“ un kā tāda, „izpildot savus amata pienākumus, visas bruņniecības vār-

⁷⁵ IMM, 1927, 5. un 6. kopburtn., 465. lpp.

⁷⁶ A. von Tobien, Die Leibeigenschaft in deutschen Territorien und in Livland (Zurnālā „Ostdeutsche Monatshefte“; 1924. g. martā; 12. burtn.); 678. un 679. lpp.

⁷⁷ A. von Tobien, Die livländische Ritterschaft in ihrem Verhältnis zum Zarismus und russischen Nationalismus. II seļ.; 1930; 23. lpp.

dā" nosūtījis deklarāciju „valsts iestādei“⁷⁸. Patiesībā atiecības starp Vidzemes muižniekiem un zemniekiem tomēr bijušas „cilvēciskākas“, nekā deklarācija „tās tēlojusi“. Bet ar to švābe „nekādā ziņā“ negrib atzīt, ka deklarācija bijusi tikai „nenozīmīgs kancelejas ražojums“. 1765. g. landtāgs atkārtojot deklarācijas pamatdomu, un tas pierādot „vēl reiz, ka ne tikai daļa Vidzemes bruņniecības, bet viņas augstākās iestādes mēģinājuši pārliecināt valdību, ka zemnieki neesot nekas cits kā vergi“⁷⁹.

N. Vīksniņš atrod, ka deklarācija „nekādā ziņā... neesot paviršs kancelejas ražojums, bet ka visai lietai piešķirta liela uzmanība“; deklarācija pārsteidzot „ar savu apbrīnojamo domu secinājumu: katrs teikums ar loģisku neatvairāmību izrietot no iepriekšējā“⁸⁰.

Ar jautājumu par dzimtbūšanas izveidošanos Vidzemē laikā no XV līdz XVIII gadusimtenim sīkāk nodarbojies tagad pensionētais Latvijas universitātes profesors R. Vipers, agrāk profesors Maskavas universitātē. Savus atzinumus viņš izteicis vairākos atsevišķos rakstos⁸¹. Pirmajā no tiem Rōzena deklarācija raksturota kā „dokuments“, kas „šausmīgs“ ar „ar savu dzelzs nesaudzību“.

⁷⁸ A. Schwabe, Grundriß der Agrargeschichte Lettlands, 1928; 261. lpp.

⁷⁹ turp., 262. un 263. lpp.

⁸⁰ N. Wihksninsch, Die Aufklärung und die Agrarfrage in Livland. Bd. I. Die ältere Generation der Vertreter der Aufklärung in Livland. 1933. Disertācija. 59. lpp.

⁸¹ R. Vipers, Dzimtbūšanas laikmeta dokumenti Vidzemē. (IMM, 1927; 1. burtn., 42.—51. lpp.; 2. burtn., 118.—126. lpp.). — R. Wipper, David Hilchen. Die erste rechtliche Fixierung der Leibeigenschaft in Livland. (Filologu biedrības raksti; VIII, 1928; 225.—240. lpp.). — R. J. Wipper, Kodifikatory krepostnovo prava v Līfland'ii. — (Dzimtbūšanas kodifikatori Vidzemē.) (Sbornik statej, posvjaščonny P. N. Miļukovu. 1929. 225.—239. lpp.). — R. Vipers, Dzimtbūšanas tiesību kodifikatori Vidzemē. (IMM, 1930; 9. burtn., 161.—171. lpp.). — R. Vipers, No XV līdz XVIII g. simtenim (Dzimtbūšanas laikmets). „Latvieši“, 1930; 139.—160. lpp. — R. Vipers, Vidzemes apgaismotāji XVIII gadusimteni. „Latvieši“, II; 1932; 26.—47. lpp. — R. Vipers, Dzimtbūšanas izcelšanās un attīstība Vidzemē. (Burtņieks, 1935; 3. burtn., 177.—189. lpp.; 4. burtn., 257.—271. lpp.).

Turpat Vipera min arī manas polemikas sākumu ar Arbu-
zovu un Brīningu⁸². Arbuzova pēdējais pret mani vē-
rstais raksts ir vērstis arī pret Vipera; Arbuzovs nožēlo,
„ka šis zinātnes lauks (preti Vidzemes tiesību vēsture)
godājamam autoram (t. i. Viperam) līdz šim vēl stāv tik
tālu“⁸³.

Parastais kaŗa gājiens pret Vipera sākās pēc raksta
krājuma „Latvieši“ iznākšanas klajā, kurā ievietots Vipera
jau minētais raksts par dzimtbūšanu laikā no XV līdz
XVIII gadusimtenim. Rakstā Vipera netikai aizrāda, ka
Rōzena deklarācijā „dzimtkungu idejas dabūja tiešām kla-
sisku izteiksmes formu“⁸⁴, bet arī vispāri izsaka domas, kas
pilnīgi pretējas vācbaltu zinātnieku uzskatiem. Pirmais,
kam atkal laikraksta „Rigische Rundschau“ slejās bija
jānodas ciņā ar Vipera, bija šoreiz vācbaltu žurnālists H.
fon Rimša⁸⁵. Viņš raksta, starp citu, šādi: „Profesora Vi-
pera kunga pētišanas veids mums pazīstams no agrāka-
jiem laikiem. Šā pētišanas veida nolūks ir radīt lasītāju
prātā zināmu noskaņojumu, kas vērstis pret vāciešiem un
jo sevišķi pret bruņniecību; šis pētišanas veids pūlas jau
iepriekš taisītu atzinumu padarīt par ticamu nevēsturis-
kiem un nezinātniskiem paņēmieniem, mērojot vienu laik-
metu ar cita mērogu; šo pētišanas veidu var drīzāki pazīt
no tā, ko viņš noklusē, nekā no tā, ko viņš saka.... Ne-
runāsim par to, ko Vipera ar izprotamu nolūku noklusē.
Runāsim par to — par dažu to — ko viņš tēlo nepārpro-
tami nepareizi.... Beidzot viņš (Vipers) apgalvo, ka Bal-
tija bruņniecība kā tāda 1710. g. „nodeva Zviedriju“. Tas
nav tikai nepareizs tēlojums, tā jau ir nozākāšana“. Vi-
pera „ķengāšanās raksts“ esot „neglīts traips“ raksta krā-
jumam par „Latviešiem“.

Savā atbildē Rimšam, kas parādījās „Jaunākās Ziņās“,
Vipers iztēicās šādi: „Autors atrod, ka mana metode nav

⁸² IMM, 1927; 1. burtn., 46., 47. un 48. lpp.

⁸³ IMM, 1927; 12. burtn., 512. lpp.

⁸⁴ Latvieši; 1930; 157. lpp.

⁸⁵ H. von R i m s c h a, Die Letten. Rig. Rundschau; 1930. g.
2. okt.; 223. num.

zinātniska. Ja, tiešām, tā ir nezinātniska, ja atzīt dzimtbūšanas tiesību aizstāvēšanu par vienīgi zinātnisku paņēmieni... Man tomēr jāatzīstas, ka viena tendence man bija: atklāt Baltijas historiografijas kļūdas un noklusējumus pēdējos 40—50 gados. Tās priekšteči, XIX g. simteņa pirmās puses vēsturnieki un juristi, kā Samsons fon Himmelsterna, Bunge, Richters, Rūtenbergs, neskatoties uz viņu politiskās pārliecības dažādību, kā zinātnieki bija brīvi no tā īpatnējā vēstures apstrādājuma, kuŗu sev ir atļāvuši dzimtbūšanas laika muižniecības apoloģeti, sākot ar XIX g. simteņa astoņdesmitiem gadiem⁸⁶.

Rimša piesūtīja „Jaunākām Ziņām” īsu paskaidrojumu, kuŗu laikraksta redakcija, kopā ar ķrājumā „Latvieši” ietilpstošo rakstu sacerētāju paziņojumu, iespieda ar nosaukumu „Pagātnes rēģiem tomēr jāizgaist!”⁸⁷. Viperu kolēģas paskaidro, ka viņi „dziļi” ciena „profesoru R. Viperu kā zinātnieku un pilnā mērā” atzīst „viņa darba metodes un objektivitāti”, nosodot „neiecietīgo kritikas veidu, ko Dr. H. f. Rimša... lietojis pret prof. R. Viperu rakstu...”

Kā nākošais pret Viperu uzstājās mums jau pazīstamais V. Vulfiuss, kas, sniedzot atsaukumi par rakstu krājumu „Latvieši”, galvenā kārtā pakavējās pie Viperu raksta⁸⁸. Vulfiuss izsakās šādi: „Izdevuma raksturam galīgi neatbilst Viperu raksts. Viperu kungs pazīstams kā labas vēstures mācības grāmatas autors, grāmatas, kuŗu gan var lietot tikai skolotājs; ar ko viņš bez tam nodarbojies Maskavā, man nav zināms (!). Pārcēlies uz Rīgu un dabūjis mācības spēka vietu Latvijas augstskolā, viņš ķērās pie Vidzemes agrārvēstures, nevis ar nodomu to pētīt, bet gan par to spriedelēt un rakstīt”... „Viņa izteiktie it kā jaunie atzinumi visbiežāk daudz mazākā mērā jauni nekā nepareizi”... „Kas uzmanīgi lasa Viperu kunga rakstus, skaidri mana nolūku nomelnot bruņnieku kārtas muižniekus”. Vulfiuss pat nekautrējas apgalvot, ka Vipers esot

⁸⁶ Jaun. Ziņas, 1930. g. 6. okt.; 226. num.

⁸⁷ turp., 1930. g. 29. okt.; 246. num.

⁸⁸ W. Wulffius, Die Letten. (BM, 1930; 12. burtņ., 644.—648. lpp.)

izdarījis „viltojumu“, un beidz savu „atsauksmi“ šādi: „Grāmatai par ‚Latviešiem‘... Vīpera kunga līdzdarbība nedara godu. Kādā rakstā, kas ievietots P. Miļukovam veltītā rakstu krājumā, Vīpera kungs uzdrošinājas apgalvot, ka vācbaltu zinātnieki, bruņniecības piespiedi, palikuši par dzimtbūšanas aizstāvjiem. Vācbaltu vēstures pētnieki mierīgi var atstāt bez ievērības šādas apmelotāja domas. Vīpera kunga neslavas celšana viņus neaizskar. Bet ko grib panākt Vīpera kungs ar savu viltus zinātņi? Kādreiz krievu valdība centās sēt naidu starp vācbaltiem un latviešiem; uzstājoties par šķīrējtiesnesi zinātniskās domstarpībās, Vīpera kungs rīkojas tāpat kā senāk Pēterpils, bet tikai ar citiem līdzekļiem. Būtu labi, ja latviešu zinātnieki, kuŗi raugās nopietņi uz zinātņi, galīgi nokratītu no sevis Vīpera kungu“.

Jo plašu atsauksmji par Vīpera rakstu sniedza L. Arbu-zovs, zīmīgā kārtā kavējoties pie mazāk nozīmīgām lietām un neievērojot Vīpera pamatdomas⁸⁹. Arbu-zovs, kuŗa galvenais nolūks nicināt Vīperu, izsaka izbrīnu par viņa „asiem“ vārdiem, jo viņš nosaucot dzimtcilvēkus par „vergiem“ un muižniekus par „verģu īpašniekiem“. Sava raksta beigās Arbu-zovs nāk pie šāda slēdziena: „Izrādās, ka (Vīpera) raksts neatbilst tām prasībām pēc lietas pārzināšanas un pētīšanas veida, kādas uzstāda šis grūtais jautājums. Raksts nedod dzimtbūšanas laikmeta... zināt-nisku izskaidrojumu vai vismaz drošu aprakstu“⁹⁰.

Visu rakstu kopojumu par „Latviešiem“ apskatīja J. Pauls⁹¹, domājot atradis, ka rakstu sacerētāji mēģinājuši „nostādīt latviešus pēc iespējas labvēlīgākā gaismā“, kamdēļ „dažos gadījumos šis nolūks tik stiprā mērā“ esot „nomācis vēsturisko patiesību, ka negribētos ticēt, ka lieta grozoties ap augstskolas profesoru izdevumu“. „Visšaubīgākie“ esot „tūri vēsturiskie apcerējumi“, un pie Vi-

⁸⁹ Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. 51. sej. Germanistische Abteilung, 1931; 681.—689. lpp.

⁹⁰ turp., 681. un 689. lpp.

⁹¹ Historische Vierteljahrsschrift. 27. gadagāj.; 1932; 1. burtn., 183.—185. lpp.

pera Pauls nevar izšķirties, „ko vairāk apbrīnot, vai nu zināšanu trūkumu, vai arī mākslu sagrozīt faktus“.

Ka nepiekrītot Viperas minētā rakstā izteiktām domām, tomēr varēja rīkoties pavisam citādi, rāda īsa atsauksme par rakstu krājumu „Latvieši“, kuŗu sniedzis R. Zēbergs-Elverfelts, arī baltvācietis⁹². Rakstu krājums kā tāds „līdzstrādnieku lielā skaita dēļ“ rādot „visā visumā nevienādu un tamdēļ neiepriecinošu ainu“.... „Piegriežot vēribu vienīgi muižnieku un zemnieku savstarpējām attiecībām, Vipers turpinot (latviešu vēstures) tēlojumu līdz dzimtbūšanas atcelšanai. Zīmīgā kārtā rakstā tomēr nesot minēta zemnieku brīvlaišana; Viperas kareiviskais uzbrukums baltvācu bruņniecībai, kas ejot cauri visam rakstam (tikai gaŗāmejojot liberālākie pilsoņi izpelnoties atziņģu vārdu), kuŗa pamatdomā cenšanās slavēt pa daļai zviedru laikmetu, atstājot neapmierinošu iespaidu, un mēģinājums pierādīt, ka bruņniecība sev piesavinājusies priekšrocības, nekādā ziņā pilnģi nepārlicinot“.

⁹² R. Seeberg-Elverfeldt, Die Letten. (Zeitschrift für ost-europäische Geschichte. 1933/34; VIII sej.; jaun ser. IV sej.; 1. burtn., 156. un 157. lpp.)

II.

RŌZENA DEKLARĀCIJAS SASTĀDĪŠANAS GAITA UN SATURA PAMATOJUMS.

Savu pieprasījumu par muižnieku varas apjomu pār zemniekiem un viņu mantu Valsts justickollēģija izgatavo un nosūta kā Vidzemes guberņas pārvaldei, tā arī Vidzemes pilstiesai 1739. gada oktobrī¹. Ne tikai guberņas pārvalde, bet arī pilstiesā nodod lietu tālāk landrātu kollēģijai². Kā jau aizrādīts, pilstiesas raksts ienāk bruņniecības kancelejā 6., bet guberņas pārvaldes — 8. novembrī³.

Rezidijas dienasgrāmatas 6. novembra atzīme par pilstiesas raksta saņemšanu beidzas ar šādu teikumu: „Rezidējošais landrāts ņēma šo lietu pārdomāšanā, un tamdēļ par to vēl nekas nav lemts“⁴.

Atzīme par guberņas pārvaldes raksta saņemšanu ir jau citāda. Atkārtojot, ka landrāts lietu ņēmis pārdomāšanā, ieraksta turpinājumā aizrādīts, ka landrāts „pameklējis“ (sahē nach), „kādi dokumenti un privilēģijas par šo jautājumu būtu sastopami archīvā“⁵.

21. novembrī Rōzens griežas pie landrāta J. B. fon Kampenhauzena, kam vajadzēja rezidēt decembra mēnesī, un lūdz viņu ierasties Rīgā dažas dienas agrāk, lai Rōzens varētu ar viņu apspriesties par atbildes sastādīšanu uz justickollēģijas pieprasījumu. Rōzens aizrāda, ka „šai lietai“ varot būt liela nozīme un daudzas sekas; viņš arī jau esot „rūpējies savākt visus noderīgos dokumentus un

¹ Vigrabs, II, 264. un 265. num.

² turp., 271.—276. num.

³ turp., 274. un 276. num.

⁴ turp., 274. num.

⁵ turp., 276. num.

ziņas"⁶. Kampenhauzens atbild, ka esot slim un, ievērojot to, ka 2. decembris svētdienā, ieradīšoties Rīgā tikai 3. decembrī. Arī Kampenhauzens atrod, ka justickollēģijas pieprasījums esot „lieta ar daudzām sekām“, bet no savas puses viņš nevarot dot „nekādu tālāku padomu“, ja Rōzens jau sameklējis archīvā, „kas šai lietā varētu būt noderīgs“. Tomēr Kampenhauzens izsaka arī savas domas par to, kā pamatot atbildi justickollēģijai. Beidzot viņš ieteic Rōzenam uzaicināt uz apspriedi kādu citu landrātu, kas dzīvo tuvāk pie Rīgas⁷.

Rōzens ievēro Kampenhauzena sniegto padomu un 25. novembrī griežas pie K. fon Helmersena ar lūgumu ierasties Rīgā 28. novembrī piedalīties apspriedē par atbildi justickollēģijai un par dažiem citiem svarīgiem jautājumiem⁸. Kā redzams no Kampenhauzena otrā, 27. novembra raksta Rōzenam, tad Rōzens uz šo apspriedi vēlreiz uzaicinājis arī Kampenhauzenu⁹. Šim otrajam Rōzena rakstam Kampenhauzenam būs gan bijis līdzīgs teksts, kā rakstam, kas nosūtīts Helmersenam un kas uzglabājies archīvā. Aiz šā iemesla otrais raksts Kampenhauzenam laimam arī sastādīts bez atsevišķa uzmetuma, jo tādu bruņniecības archīvā neatrodam.

Helmersens atbild Rōzenam, ka slimības dēļ viņš nevarot ierasties Rīgā, bet ka piekritīšot visam, ko pārrunājamās lietās lemšot pārējie apspriedes dalībnieki¹⁰. Arī Kampenhauzens no jauna atsakās braukt uz apspriedi un aprobežojas ar to, ka izsaka raksta veidā savas domas par kādu citu apspriežamu lietu, nemaz vairs neminot atbildi uz justickollēģijas pieprasījumu, par kuŗu jau bija pietiekoši izteicies savā pirmajā rakstā¹¹.

Abu landrātu atbildes Rōzens saņē 29. novembrī¹²,

⁶ turp., 279. num.

⁷ turp., 280. num.

⁸ turp., 281. num.

⁹ turp., 283. num.

¹⁰ turp., 282. num.

¹¹ turp., 283. num.

¹² turp., 284. num.

un tā kā viņa rezidijas laiks beidzas 30. novembrī, viņš viens pats nolemj uzdot izgatavot atbildi justickollēģijai.

Attiecīgais 30. novembra ieraksts rezidijas dienasgrāmatā ir šāds: „Pēc tam, kad izsauktie landrātu kungi bija atvainojušies, kā nevarot ierasties, un atbilde uz pieprasījumu par dzimtkungu varu pār saviem zemniekiem tika steidzināta, rezidējošais landrāta kungs deva rīkojumu pēc archīvā atrastām ziņām sastādīt iesniegumu, no kuŗa pa vienam eksemplāram nodots kā Ķeizariskai guberņas pārvaldei, tā arī pilstiesai. Tā kā taģad landrāta kunga barona fon Rōzena rezidijas mēnesis bija izbeidzies, viņš arī savu darīšanu dēļ nevarēja ilgāk te uzturēties un nogaidīt ģenerālmajora un landrāta kungu fon Kampenhauzenu, viņš no šejienes aizbrauca¹³. Iesniegumu, kas datēts ar 30. novembrī un kuŗu parakstījis Rōzens, nodod pilstiesai 3. decembrī¹⁴. Kad iesniegums nodots guberņas pārvaldei, nav noteicams, jo tās archīvs nav uzglabājies pietiekošā pilnībā sevišķi par XVIII gadusimteņa pirmo pusi.

Ļoti pamācoši pakavēties pie vācbaltu zinātnieku Brīninga un Arбузова papēmiem, mēģinot iztulkot nupat atstāstītās liecības par deklarācijas izcelšanos tā, it kā Rōzens deklarācijai nebūtu piešķīris nekādu nozīmi un tā būtu uzskatāma par vienkāršu paviršu kancelejas ražojumu¹⁵.

Brīnings min gan 6. novembra ierakstu, izceļot vārdu „nekas“ vārdu „nav lemts“ priekšā, bet 8. novembra ierakstu viņš pilnīgi noklusē un tai vietā aprobežojas ar apģalvojumu, ka Rōzenam „atbilde uz pieprasījumu bijusi visai neērta un tamdēļ viņš nolēmis paziņot par šo lietu saviem kollēģām, kas noticis tikai 21. novembrī“¹⁶. Šādas Brīninga rīcības dēļ lasītāja prātā rodas iespaids, it kā atbildes sastādīšanas lietā Rōzens laikā no 6. līdz 21.

¹³ turp., 285. num.

¹⁴ turp., 288. num.

¹⁵ sk. augšā, 16. un 17. lpp.

¹⁶ BM, 1880; 490. lpp.

novembrim nekādus soļus nebūtu spēris. Kad es aizrādīju uz 8. novembra ierakstu un tā nozīmi¹⁷, Brīnings aukstasinīgi paskaidroja, ka 8. novembra ierakstā sastopamais izteiciens, ka landrāts „lietu ņēmis pārdomāšanā“ (ad deliberandum), esot bijis „pastāvīga formula, ar kuŗu mēdza pieklājīgā kārtā izteikt dilātorisku (t. i. novilcināšanu) lietas vešanu“¹⁸. Bet ja nu 8. novembra ieraksts beidzas ar aizrādījumu, ka landrāts „pameklēja, kādi dokumenti un privilēģijas par šo jautājumu sastopami archīvā“, tad taču ir skaidrs, ka iepriekšējus vārdus „landrāts lietu ņēma pārdomāšanā“ nekādā ziņā nevar iztulkot tā, kā to dara Brīnings. Kas tad tā ir par atbildes novilcināšanu, ja Rōzens, gluži pretēji, sāk meklēt tos dokumentus, uz kuŗa pamata šo atbildi varētu sastādīt¹⁹? Par to, ka Rōzens materiālus atbildei jau bija sagatavojis līdz 21. novembrim, liecina viņa aizrādījums augšāminētajā pirmajā vēstulē Kampenhauzenam²⁰, kuŗā viņš izsakās, kā esot rūpējies „savākt šai lietā visus noderīgus dokumentus un ziņas“²¹.

Bet Rōzena darbība atbildes sastādīšanas lietā justicollēģijai nav aprobežojusies ar to vien. Jāievēro augšāminētā ieraksta turpinājums un noslēgums. Aizrādījis, ka 21. novembrī jau bija sameklēti noderīgie dokumenti un ziņas (Ich habe... mir angelegen sein lassen, in dieser Sache alle dienlichen Dokumente und Nachrichten zu kolliģieren) Rōzens piebilst: „und das Nōtige dawider vorzustellen“. Šos vārdus var saprast tikai tā, ka Rōzens atbildes lietā spēris kādus soļus, sniedzot nepieciešamos paskaidrojumus; nav tikai teikts, kur un kā tas noticis. Bet ja ņemt vērā 30. novembra ierakstā sastopamu aizrādījumu uz to, ka prasīts steidzināt atbildes sastādīšanu (daß... auf die Antwort... poussieret ward), kas, saprotams, varēja notikt tikai no ģuberņas pārvaldes vai pilsietiesas puses, tad jānāk pie slēdziena, ka Rōzens savus

¹⁷ IMM, 1925; 12. burtn., 584. lpp.

¹⁸ turp., 1926; 5. un 6. kopburtn., 443. lpp.

¹⁹ turp., 1927; 5. un 6. kopburtn., 449. lpp.

²⁰ sk. augšā, 37. un 38. lpp.

²¹ V i g r a b s, II, 279. num.

iepriekšējos soļus arī būs spēris guberņas pārvaldē vai pilstiešā, un, bez šaubām, mutes vārdiem, jo pretējā gadījumā archīvā būtu uzglabājušās par to arī vēl citas pēdas. Jādoma, ka Rōzens paskaidrojis (pirms 21. novembra), ka nevarot dot atbildi tik ātri, jo esot jāapspriežas ar citiem landrātiem, bet kad atbilde līdz mēneša beigām nebija saņemta, tad guberņas pārvalde vai pilstieša par lietu atgādināja no jauna.

Āpsverot visu sacīto, pretēji Brīninga apgalvojumam jākonstatē, ka priekšdarbus deklarācijas sastādīšanai Rōzens jau uzsācis 8. novembrī un ka tie bija pabeigti 21. novembrī, ne tikai sameklējot atbildei vajadzīgos dokumentus, bet pārrunājot lietu arī guberņas pārvaldē vai pilstiešā.

Kā jau redzējām, Rōzens savā 21. novembra rakstā Kampenhauzenam uzsver lietas „lielo nozīmi“ un „daudzās sekas“, kādas varētu būt atbildei, kam Kampenhauzens pilnīgi piekriņ 22. Brīnings, kas 1880. gadā, polemikā ar Lēningu, sarakstīšanos starp Rōzenu un landrātiem Kampenhauzenu un Helmersenu nemaz neievēroja, tad, kad es biju aizrādījis uz šo sarakstīšanos, atrada atkal par iespējamu apgalvot, ka Rōzens pirmajā rakstā Kampenhauzenam gan uzsvēris pieprasījuma nozīmi, bet, kā varot spriest pēc Kampenhauzēna atbildes uz Rōzēna otro rakstu, šai otrajā rakstā pieprasījumu vairs neesot minējis, tā tad faktiski Rōzēnam par pieprasījumu nekāda sevišķa interese neesot bijusi 23.

Mēs jau aizrādījām, ka uzmetums Rōzēna otrajai vēstulei Kampenhauzenam nav sastopams aktīs. Tamdēļ grūti spriest par to, ko Rōzens toreiz īsti rakstījis. Ka Kampenhauzens savā atbildē vairs nerunā par justickollēģijas pieprasījumu, pats par sevi saprotams, jo visu, ko viņš varēja paskaidrot šai lietā, viņš jau bija izteicis savā pirmajā vēstulē 24.

²² sk. augšā, 37. un 38. lpp.

²³ IMM, 1926; 5. un 6. kopburtn., 445. lpp.

²⁴ sk. augšā, 38. lpp.

Bet ka Rōzens vienumēr vēl galvenā kārtā domāja par atbildi uz justickollēģijas pieprasījumu, nepārprotami redzams no uzmetuma viņa rakstam Helmersenam, kuŗu Brīnings, pēc paraduma, atkal — neievēro. Uzaicinādams Helmersenu uz apspriedi, Rōzens starp pārrunājamiem jautājumiem pirmā vietā min to paŗu justickollēģijas pieprasījumu ²⁵!

Bet Brīnings nerimstas, un viņam talkā nāk Ārbuzovs. Brīnings aizrāda uz to, ka Rōzens „nevienu rindiņu“ neesot rakstījis pats; „kā deklarācija, tā arī abiem landrātiem nodomātās apspriedes dēļ piesūtītie uzaicinājumi un pat paraksti uz konceptiem (t. i. uzmetumiem) esot bruņniecības sekretāra Štakelberga rokas rakstīti“ ²⁶. Arī tas liecinot, pēc Brīninga domām, par Rōzena nevīžību, sastādot deklarāciju.

Ir ģalīgi neizprotami, kā šādi varēja izteikties zinātnieks, kas tik ilgi pārzinājis Vidzemes bruņniecības arhīvu un beidzot vēl strādājis mūsu Valsts arhīvā. Brīninga rīcība, vienalga kā to izskaidrot, ir noteikta lasītāja maldināšana, nepareizi attēlojot lietas patiesos apstākļus. Katram, kas kaut cik pazīst bij. Vidzemes bruņniecības XVIII g. s. arhīvu, ir skaidri zināms, ka tikai visai retos izņēmuma gadījumos rezidējoŗi landrāti paŗi ir sastādījuŗi rakstus. Uzmetumu sastādīšana visiem rakstiem bija viens no svarīgākiem sekretāra pienākumiem.

Bruņniecības sekretārs bija viena no atbildīgākajām bruņniecības uzticības personām. 1737. g. landtāgs nolēma, ka bruņniecības sekretāram jābūt bruņnieku kārtas. 1742. gadā pieņemtais landtāgu sanāksmju kārtības rullis, starp citiem, min šādus sekretāra pienākumus: landtāga sēŗu laikā viņam jāved sēŗu protokols un no bruņniecības arhīva jāsniedz vajadzīgās ziņas; vispāri sekretāram jātur kārtībā arhīvs un kanceleja un nekavējoties jāizpilda nosūtāmie raksti ²⁷. 1759. gadā apstiprinātais jaunais

²⁵ V i g r a b s, II, 281. num.

²⁶ IMM, 1926; 5. un 6. kopburtn., 443. lpp.

²⁷ Valsts arhīvs (turpmāk apzīmēts VA); Vidzemes bruņniecības arhīvs (turpm. — BrA); 86. num. 1 seŗ.; 9. nod. 6. p.

kārtības rullis nosaka, ka sekretāra pienākumos ietilpst sarakstīšanās visās lietās, kas attiecas uz vietējam privilēģijām, un it sevišķi attiecīgo iesniegumu sastādīšana²⁸.

Katram, kas pietiekoši uzmanīgi ieskatījies XVIII g. s. pirmās puses rezidijas dienasgrāmatās un gada aktis, ir skaidrs, ka abos minētos landtāga sanāksmju kārtības ruļļos sastopamie noteikumi par bruņniecības sekretāra pienākumiem nesatur nekādus jauninājumus, bet tikai nosaka jau pastāvošo praksi.

Bruņniecības sekretāram Štakerbergam 1739. gadā tikai tamdēļ nācās sastādīt uzmetumu atbildei un justicollēģijas pieprasījumu, ka tāda bij parastā kārtība, un nevis tamdēļ, ka Rōzens iesniegumam nebūtu piešķīris nozīmi.

Uz nosūtīto rakstu uzmetumiem un norakstiem, kuŗus glabāja archīvā, parakstītāju vārdi vienumēr ir sekretāra rokas atzīmēti, jo rakstu nosūtītāji parakstīja nosūtāmo rakstu oriģinālus.

Nav pamatots arī Brīninga apgalvojums, ka Rōzens 30. novembrī „vislielākā steigā“ par deklarāciju „lēmis“ un ka tā tanī pašā dienā izgatavota un parakstīta²⁹; tikpat nepamatots ir Arbusova aizrādījums, ka Rōzens „beidzamā amata dienā visu lietu atstājis rakstvedim“ (1)³⁰. Vispirms ir pārāk dīvaini un noteikti maldinoši nosaukt par „rakstvedi“ personu, kuŗa izpildīja augšā raksturotos bruņniecības sekretāra svarīgos pienākumus. Vaj tad Arbusovs tiešām nezināja „rakstveža“ vārda nozīmi latviešu valodā?

Tālāk vispāri nav taisnība, ka Rōzens „visu lietu būtu atstājis“ kaut kādai citai personai. Štakerberga izgatavoto uzmetumu Rōzens ir izskatījis cauri, par ko liecina viņa pašrocīgais izlabojums, pierakstot uzmetuma malā klāt: „vide landtsordnung pag. 23. u. 24. § 8 et 15“³¹. Šis Rō-

²⁸ VA; BrA; 86. num., II sej.; instrukcijas 5. nod. 2. p.

²⁹ BM, 1880; 491. lpp.

³⁰ IMM, 1926; 2. burtn., 160. lpp.

³¹ Vigrabs, II; 286. num., 14. piez.

zena papildinājums uzņemts arī galīgajā tekstā, un ar Rōzena parakstu deklarācija nosūtīta attiecīgām iestādēm.

Deklarācijas sastādīšanai nav arī bijusi vajadzīga nekāda steiga, jo 30. novembra ierakstā rezidijas dienasgrāmatā ir tikai teikts, ka „pēc tam, kad izsauktie landrātu kungi bija atvainojušies, ka nevarot ierasties“ Rīgā Rōzens devis rīkojumu par deklarācijas sastādīšanu³². Bet tā kā uzaicināto landrātu attiecīgās vēstules, saskaņā ar ierakstu rezidijas dienasgrāmatā, saņemtas jau 29. novembrī³³, tad nav sevišķa iemesla šaubīties par to, ka Rōzens jau 29. novembrī uzdevis sekretāram sastādīt pieprasīto rakstu. Kā vispārī nevar visos sīkumos uzticēties tā laika ierakstiem rezidijas dienasgrāmatā, liecina, starp citiem, arī tas apstāklis, ka deklarāciju nodeva pilstiesai tikai 4. decembrī, kaut gan uz 30. novembra ieraksta pamata varētu domāt, ka tas noticis jau 30. novembrī.

Bet pat arī vēl 30. novembrī sekretāram būtu bijis pietiekoši daudz laika izstrādāt labi pārdomātu un nopietni ņemamu iesniegumu. Kā redzams no 30. novembra ieraksta rezidijas dienasgrāmatā, atbildi uz pieprasījumu sekretāram nācās sastādīt „pēc archīvā atrastām ziņām“, bet šīs ziņas bija jau 21. novembrī savāktas. Nav arī ko šaubīties par to, ka sekretārs jau laikus bija iepazinies ar sameklēto materiālu saturu un ar iespējām tos izmantot atbildei uz justickollēģijas pieprasījumu. Atbildes izstrādāšanu lielā mērā atviegloja pats pieprasījums, jo tai skaidri izteikti jautājumi, uz kuriem bija jāatbild. Beidzot nav arī jāaizmirst, ka deklarācijas uzmetums aptver tikai nepilnas sešas lappuses.

Savos mēģinājumos noliegt deklarācijas vēsturisko nozīmi Brīningš galveno vērību piegriež deklarācijas sastādīšanas gaitai, bet Ārbuzovs, bez tam, kavējas arī pie deklarācijas satura, iztirzājot, pēc Tranzē parauga³⁴, dekla-

³² sk. augšā, 38. un 39. lpp.

³³ V i g r a b s, II, 284. num.

³⁴ sk. augšā, 18. lpp.

rācijā sastopamās no dokumentiem un vēstures faktiem smeltās liecības, kuŗām Rōzens šo saturu cenšas pamatot.

Arbuzovs, pirmkārt, atrod, ka deklarācijai trūkstot „uzticama archīvāliska pamatojuma“, jo Rōzens atsaucoties tikai uz „divām pazīstamām privilēģijām (proti Sigismunda II Augusta un Kārļa IX) un „vienu iespiestu grāmatu“ (proti „Livländische Landesordnungen“, t. i. Vidzemes zemes nolikums). Bet arī uz 1696. g. „Oikonomijas reglamentu“, par ko Arbuzovs nemin ne vārdu! Arbuzovs domā, ka šāds deklarācijas „archīvālisks pamatojums“ runānot pretīm Rōzena apgalvojumiem vēstulēs Kampenhauzenam un Helmersenam, ka viņš atbildei uz justickollēģijas pieprasījumu piešķīrot lielu nozīmi³⁵.

Diemžēl, Arbuzovs nav turējis par vajadzīgu ieskatīties tuvāki divos tā paša XVIII g. s. dokumentos, kuŗos bruņniecības pārstāvji izsaka tādas pašas domas, kā deklarācijā, un gluži tāpat kā Rōzens cenšas tās „archīvāliski“ pamatot.

Pirmais no šiem dokumentiem ir 1765. g. landtāga oficiālais iesniegums ģenerālgubernātoram Brounam. Šis iesniegums ir atbilde, ko landtāgs deva uz ģenerālgubernātoram landtāgam nodoto III priekšlikumu „par zemnieku bēdīgo stāvokli un tā uzlabošanu“. Atbildes pirmajā daļā tāpat, kā Rōzena deklarācijā, ir noteikti aizrādīts, ka „zemnieks līdz ar bērniem un mantu ir kunga īpašums“³⁶.

Otrs dokuments ir paskaidrojums, ko 1777. gadā sniedza Vidzemes pilsietas senāta III departamentam uz pieprasījumu paziņot, 1) kādas tiesības ir Vidzemes muižniekiem par saviem zemniekiem, 2) kādi ir zemnieku pienākumi pret muižniekiem un 3) kādas tiesības ir zemniekiem celt sūdzības pret muižnieku varmācībām. Arī pilsietas paskaidro, starp citu, ka zemnieki kopā ar savu mantu vēl līdz 1765. gadam tiešām bijuši muižnieku īpašums³⁷.

³⁵ IMM, 1926; 2. burtn., 160. un 161. lpp.

³⁶ VA; BVA; 1765. g. landtāga „recess“ jeb protokols; 57. un 218. lpp.

³⁷ VA; Pilsietas archīvs (turpm. — PA); „Protocollum votorum de anno 1777“ (1777. g. lēmumu protokoli); 9. maijā.

Bet kā nu landtāgs un pilstiesa mēģina pierādīt savus apgalvojumus? Izrādās, ka landtāgs atsaucas četras reizes uz Sigismunda Augusta privilēģiju, pa vienai reizei uz 1509. g. Pletenbergā rīkojumu par aizbēgušo zemnieku izdošanu un muižniecības atbildi Kārlim IX 1601. g. 28. maijā un uz Mengdena zviedru valdības nekad neapstiprinātu zemes tiesību projektu. Un tas ir viss! Tikpat bēdīgs ir arī Vidzemes augstākās tiesas iestādes, u. i. pilsietas, raksta „archivālais pamatojums“. Pilstiesa min Sigismunda Augusta privilēģiju, to pašu „iespiesto grāmatu“, t. i. 1707. g. zemes nolikumu, 1687. g. 7. februāra instrukciju revīzijas komisijām, divas krievu valdības 1765. g. 12. aprīļa patentes un beidzot — Rōzēna deklarāciju. Kampenhauzens pat atrod par pietiekošu atsaukties uz Sigismunda privilēģiju vien, jo „pēc viņa domām, dzimtkungu „vara pār zemniekiem viegli pierādāma“, ja tikai valdība, kā tā līdz šim to darījusi, atzīst minēto privilēģiju.

No sacītā skaidri redzams, ka Vidzemes bruņniecība, gribēdama pamatot savas tiesības uz brīvo rīcību ar zemnieku personu un mantu, XVIII gadsimtenī uzskatīja par pietiekošu pierādījumu Sigismunda Augusta privilēģiju un vairākus zviedru valdības rīkojumus. Tamdēļ jāatzīst, ka Rōzens, „archivālistiski“ pamatodams savu deklarāciju, nav rīkojies pavirši, kā grib iegalvot Ārbuzovs, bet tā, kā to toreiz darīja ikkatrs bruņniecības pārstāvis.

Tālāk Ārbuzovs atrod, ka „tikai nedaudzi vēstījumi“, t. i. ziņas par atsevišķiem vēstures faktiem, deklarācijā esot „pareizi“; arī tas liecinot par deklarācijas paviršu sastādīšanu un mazo vērtību⁸⁸. Vispirms Ārbuzovs aizrāda, ka deklarācijā izteiktais uzskats, it kā dzimtbūšana senajā Livonijā nodibināta, zemi iekarojot, un kopš tā laika nepārtraukti pastāvējusi, neatbilstot faktiem⁸⁹. Tas ir pilnīgi pareizi, bet Ārbuzovs atkal neredz, ka arī šai jautājumā visa bruņniecība sprieda tāpat kā Rōzens.

⁸⁸ IMM, 1926; 2. burtn., 159. lpp.

⁸⁹ turp., 158. un 159. lpp.

dusi tiesu krimināl- un civillietās, bet vēlāk no brīva prāta no tā atteikusies⁴⁵. Pilstiesa, izteicoties savā vairāk kārt minētajā 1777. g. iesniegumā par muižnieku tiesībām spriest tiesu pār saviem zemniekiem, aizrāda uz — Rōzena deklarācijā sastopamiem tuvākiem paskaidrojumiem šai lietā, līdz ar to atzīstot tos par pareiziem⁴⁶.

Tāpat neatbilst īstenībai Rōzena tālākais aizrādījums, ka zemniekiem neesot bijušas tiesības iesniegt zemes tiesās sūdzības pret saviem kungiem par varmācīgu apiešanos, jo Rōzens noklusē attiecīgā zviedru likuma tālāko noteikumu, un proti, ka sūdzības jāiesniedz augstākai instancei, t. i. pilstiesai, ja muižas zemnieki uzstājas visi kopā vai arī savā vairākumā⁴⁷.

Bet ko lai sakām, ja redzam, kā 1765. g. landtāgs, atbildot ģenerālgubernātoram, tāpat kā Rōzens mierīgi apgalvo, ka zemniekiem, kā muižnieku vergiem, līdz šim neesot bijušas piešķirtas tiesības celt sūdzības pret saviem kungiem⁴⁸.

Ievērojot visu sacīto, nav ko brīnīties par Rōzena nepareiziem „vēstījumiem“. Rōzena deklarācijā sastopamie vēstures īstenībai neatbilstošie apgalvojumi nav izskaidrojami ar deklarācijas sacerētāja paviršību vai nevižību, bet tikai ar to, ka toreiz visi domāja vai vismaz rīkojās ar vēstures faktiem tā kā viņš.

Ka deklarācijas sacerētājs pamatīgi pārzināja pēdējā laika noteikumus par muižām un zemniekiem, redzams no tā, cik labi viņš izskaidro zviedru valdības izdarīto muižas revīziju un vaku grāmatu ieviešanas tuvākos apstākļus un visus attiecīgus rīkojumus XVII g. s. beigās. Deklarācijā gluži pareizi aizrādīts, ka vaku grāmatas esot saistošas tikai kroņa muižu arendātoriem un nevis privātmuižu īpašniekiem. Sīki apgaismots jautājums, kāda nozīme esot privātmuižu revīzijām; pēc revīzijās gūtām zi-

⁴⁵ VA; BrA; 1737. g. aktis; 18. num. 1. lpp.

⁴⁶ sk. 37. piez.

⁴⁷ Lief. Landes-Ordn.; 57. lpp. — X p.

⁴⁸ VA; BrA; 1765. g. landtāga „recess“; 232. lpp.

nām par zemnieku nodevām un klaušām esot tikai nosakāmi muižas pienākumi pret kroni, un dzimtkungam esot tiesības zemnieku nodevas un klaušas pēc patīkas grozīt.

Piegiežoties deklarācijas saturam kā tādām, jāatzīst, ka deklarācijā izteiktās domas risinās gludi, ka katrs secinājums ir labi pamatots un ka grūti nepieņemt beigu slēdzēniem, ja tikai atzīt pār pareizu izejas punktu. Deklarācija tamdēļ katrā ziņā uzskatāma par labi pārdomātu un pamatotu atbildi uz justickollēģijas pieprasījumu.

Ka Rōzena deklarācija nav nekāds „nenoīmīgs kancelejas ražojums“, jo skaidri pierāda arī viņas tālākie likteņi. Pilstiesas juristi, kuriem taču bija labi pazīstami Vidzemes dzīves apstākļus noteicošie likumi un rīkojumi, atrod deklarāciju par tik labu un izsmelošu, ka to negrozītu, nosūta justickollēģijai. Pavadrakstā pilstiesas paskaidro, ka deklarācija balstoties uz noteikumiem par bruņniecību un tās priekšrocībām un ka pilstiesas tamdēļ nesot atradusi par vajadzīgu ar kaut ko vēl papildināt deklarācijā minētos un pamatīgi iztirzātos lietas apstākļus⁴⁹.

Kā uz deklarāciju atsaukusies guberņas pārvalde, nav gan zināms, jo justickollēģijas archīvā nav ne mazāka aizrādījuma uz to, ka guberņas pārvalde atbildējusi uz kollēģijas pieprasījumu.

No jauna parādās deklarācija 1777. gadā, t. i. 38 gadus pēc tās sastādīšanas. 1777. g. 8. maijā pilstiesas saņem jau minēto senāta III departamenta pieprasījumu par muižnieku un zemnieku tiesiskām attiecībām⁵⁰. Kā pamatojumu savai atbildei pilstiesas nosūta senātam divus 1765. gada 12. aprīļa ģenerālgubernātorā izdotus rīkojumus jeb „patentes“, ka arī — Rōzena deklarāciju⁵¹. Pilstiesas ar to atzīst, ka 1739. gadā sastādītā deklarācija pareizi atbēlojusi zemnieku foreizējo tiesisko stāvokli.

⁴⁹ V i g r a b s, II; 289. un 290. num.

⁵⁰ sk. 37. piez.

⁵¹ VA; PA; „Protokolla votorum de anno 1777“; 9. maija.

Nemot vērā visu līdz šim iztīrāto, jāatzīst, ka nedz Rōzena deklarācijas izcelšanās gaita, nedz tās satura pamatojums attaisno uzskatu, it kā deklarācija būtu kādas nemākulīgi vadītās kancelejas nenozīmīgs ražojums. Gluži pretēji, jānāk pie slēdziena, ka deklarācija ir bruņniecības atbildīgu darbinieku rūpīgs sacerējums, kas pamatots tā, kā toreiz pamatoja līdzīgus iesniegumus krievu valdības iestādēm.

Tomēr arī pēc tāda slēdziena vēl jānoskaidro divi jautājumi: 1) vai deklarācijā izteiktie uzskati par dzimtkunģu varas apjomu pār zemniekiem atzīstami par bruņniecības noteicošo aprindu uzskatiem, un 2) aiz kādiem iemesliem justickollēģija pieprasīja minētās ziņas, un kādu iespaidu deklarācija ir atstājusi uz zemnieku stāvokļa tālāko izveidošanos.

Uz pirmo jautājumu varētu atbildēt piekrītoši jau uz to materiālu pamata, kas bija līdz šim pazīstami, bet otro nevar noskaidrot bez tām liecībām, kuŗas man izdevās atrast. Šīs liecības, bez tam, apstiprina arī vēl lieku reizi atbildi uz pirmo jautājumu. Tamdēļ nepieciešams, Rōzena deklarācijas problēmas galīgai atrisināšanai, šā sacerējuma tālākā gaitā piegriezties minētām liecībām.

III.

IGAUNIJAS DZIRNAVNIKA JĀNA CIŅA PAR SAVĀM TIESĪBĀM KĀ RŌZENA DEKLARĀCIJAS PIRMVĒSTURE.

Savā pieprasījumā Vidzemes guberņas pārvaldei un pilstiesai justickollēģija nepārprotami aizrāda, ka pieprasītās ziņas tai esot vajadzīgas, lai izlemtu kādu lietu, kuru justickollēģijai nodevis toreizējais Viņas Ķeizariskās Majestātes ministru kabinets¹. Šim aizrādījumam pastāvot, zinātniekam, kas nopietni gribēja izpētīt Rōzena deklarācijas nozīmi, neapšaubāmi vajadzēja noskaidrot, kas tā īsti bijusi par lietu, kuŗas izlemšanai justickollēģija pieprasīja augšminētās ziņas. Noskaidrot šo jautājumu nebija grūti, jo Igaunijas archīvi vecajā Krievijā muižnieku kārtas pētniekiem bija pieejami tikpat viegli, kā pašlaik Igaunijā visiem interesentiem, bet justickollēģijas archīvs, kas arī toreiz atradās Maskavā, pirms pasaules kara bija sasniedzams pat daudz vieglāk nekā tagad. Tomēr vācbaltu vēsturnieki nav uzskatījuši par savu pienākumu noskaidrot lietas apstākļus, cik tālu tas bija iespējams; viņi apmierinājās ar to, ka viņiem, kā likās, XIX g. s. beigās bija izdevies novēlēt no vācbaltu muižniecības pārnetumu, ka tā XVIII g. s. pirmajā pusē centusies paplašināt savas varas apjomu pār zemniekiem.

Uzturoties dažus gadus Maskavā dienesta darīšanās, sāku meklēt justickollēģijas archīvā, kā pēc nupat minētā justickollēģijas pieprasījuma iemesliem, tā arī pēc Rōzena deklarācijas tālāko likteni Krievijas iestādēs. Atrastie materiāli bija jāpapildina pētījumiem Igaunijas

¹ Vigrabs, II; 264. un 273. num.

XVIII g. s. archīvos, ko izdevas izdarīt, atgriežoties no Maskavas. Šādā kārtā gaismā celtie aizmirstie raksti sniedz mums negaidītu stāstu par raibu notikumu virkni, kuŗas sākums meklējams Igaunijā.

Izrādās, ka justickollēģijas pieprasījums par muižnieku varas apjomu pār zemniekiem piesūtīts ne tikai Vidzemes, bet arī Igaunijas augstākām iestādēm, lai justickollēģija varētu izlemt kabineta viņai nodotās Igaunijas Vohnjas muižas dzirnavnieka Jāņa sūdzību par muižas īpašnieka leitnanta fon Bāra viņam un viņa tēvam nodarītām pārestībām.

Abu dzirnavnieku cīņa par savām tiesībām ilgst no 1727. līdz 1744. gadam, norisinoties piecos posmos.

1) 1727. gadā tēvs Ansis sūdzas pirmo reizi. Par šo sūdzību nav uzglabājušās tiešas liecības, un spriest par to varam tikai netieši no vēlākām sūdzībām.²

2) 1735. g. 6. februārī dēls Jānis iesniedz rakstisku sūdzību guberņas pārvaldei, kuŗa to izlemj jau tā paša gada 27. martā³.

3) 1737. gadā Jānis dodas uz Pēterpili, kur vienu sūdzību 12. jūlijā iesniedz justickollēģijai⁴; otru viņam izdodas tai pašā mēnesī vasaras dārzā nodot pašai ķeizarienei Annai Ioannovnai⁵. Kā abu sūdzību iesniedzēji minēti kā tēvs Ansis, tā arī dēls Jānis. Pēterpils iestādes nosūta sūdzības Igaunijas guberņas pārvaldei⁶, kuŗa tās pēc piederības nodod izlemšanai Viru un Jārva apgabaltiesai (Wierisch und Jerwisches Manngericht)⁷. Tiesa taisa spriedumu 1739. g. 29. martā, atzīstot Jāni par vainīgu un uzliekot viņam attiecīgo sodu⁸.

4) Jānis ar notikušo neapmierinās, dodas no jauna uz Pēterpili un 1739. g. 7. septembrī iesniedz jaunu

² 1. piel., 1; 6. piel., 4.

³ 1. un 4. piel.

⁴ 5. piel.

⁵ 6. piel.

⁶ EVKka, Prot. 1737; 450. un 451. lpp.

⁷ 8. piel.

⁸ 14. piel.

sūdzību kabinetam, šoreiz tikai savā vārdā⁹. Kabinets no-sūta lietu justickollēģijai, kuŗa no savas puses pieprasa no Igaunijas guberņas pārvaldes izziņu par Jāņa un viņa tēva līdzšinējo sūdzību izlemšanu Igaunijas tiesas iestādēs¹⁰, bet pēc tās saņemšanas kā no Igaunijas, tā arī no Vidzemes augstākām tiesas un pārvaldes iestādēm arī vēl mums jau pazīstamās ziņas par muižnieku varas apjomu pār viņu zemniekiem un to mantu¹¹. Saņēmusi visus pieprasītos materiālus, arī justickollēģija 1740. g. 1. jūlijā atzīst Jāni par vainīgu, paaugstinot vēl viņam Igaunijā uzlikto sodu¹². Tomēr Jānim to nenākas izciest, jo sakarā ar ķeizarienes Ānnas Ioannovnas nāvi un tikko piedzimušā Jāņa III (arī VI) iecelšanu par ķeizaru senāts 1740. g. 8. novembrī atlaiž Jānim sodu uz 23. oktobrī izsludinātā apžēlošanas manifesta pamata¹³. Jānis atgriežas dzimtenē un turpina cīņu.

5) Jau 1743. gadā viņš atkal dodas uz Pēterpili un iesniedz 28. martā senātā vienu sūdzību kopā ar citiem Bāra zemniekiem, bet otru pats savā vārdā¹⁴. Sūdzības tāpat kā agrāk nonāk Igaunijā, Jāni notiesā no jauna 1744. g. 19. martā, un šoreiz piespriedo sodu pie viņa arī izpilda¹⁵. Ar to tad beidzas Jāņa cīņa ar savu dzimtkungu.

Rōzena deklarācijas izcelšanās noskaidrošanai svarīgi četri pirmie posmi, bet pēdējais saista uzmanību kā Jāņa varonīgās cīņas noslēgums. Notikumu norisi laikā no 1727. līdz 1741. gadam, bez mazāk svarīgākām liecībām, palīdz attēlot kā jau minētās Jāņa un viņa tēva sūdzības un pārvaldes un tiesu iestāžu lēmumi un spriedumi, tā arī Bāra un guberņas pārvaldes paskaidrojumi, Jāņa atbildes uz dažiem no tiem un lietas izmeklēšanas protokols Viru un Jārva apgabaltiesā.

⁹ 17. piel.

¹⁰ V i g r a b s, II, 255.—260. num.

¹¹ V i g r a b s, II, 261.—264. num.

¹² 22. piel.

¹³ 23. piel.

¹⁴ 27. un 28. piel.

¹⁵ 38.—41. piel.

Uz Jāņa 1735. g. sūdzību sniedz Bārs 11. martā ar rakstu jo plašu paskaidrojumu¹⁶, kam seko Jāņa 21. marta atbilde¹⁷. Uz Jāņa un viņa tēva 1737. g. sūdzībām Bārs atsaucas vispirms 15. septembrī ar rakstu¹⁸, bet 4. oktobrī tiesas priekšā ar paskaidrojumiem mutes vārdiem¹⁹. Jāņa un viņa tēva atbildi uz šiem paskaidrojumiem iesniedz tiesai 1738. g. 7. martā²⁰. Sakarā ar Jāņa 1739. g. sūdzību dod paskaidrojumus: Bārs guberņas pārvaldei 1739. gada 4. oktobrī²¹ un Igaunijas gubernātors justickollēģijai 10. oktobrī²². Rōzena deklarācija ienāk justickollēģijā vienā dienā ar Igaunijas zemes virstiesas atbildi, proti 1740. g. 25. janvārī²³.

Trūkst gan vēl dažu sīkāku liecību, kuŗas vismaz pa daļai varētu atrast Padomju Krievijas archīvos, bet tām nekādas izšķiŗošas nozīmes nav.

Mūsu rīcībā esošie materiāli jāizmanto visai uzmanīgi, jo Jāņa un Bāra sniegtie notikumu atstāstījumi bieži ir pretrunīgi. Bet arī pats Jānis savās sūdzībās un atbildēs uz Bāra paskaidrojumiem par vienu un to pašu lietu daudzkārt stāsta dažādi. Lai to saprastu, jāievēro, ka nedz Jānis, nedz viņa tēvs nevienu no saviem iesniegumiem nav rakstījuši paši; pat viņu vārdus viņu uzdevumā parakstījušas citas personas; Jānis un viņa tēvs gan nebūs pratuši rakstīt. Bez tam nav jāaizmirst, ka iesniegumi vietējām iestādēm un justickollēģijai bija jāraksta vācu valodā, kuŗu Jānis varbūt kautcik pārvaldīja, bet krievu iestādēm Pēterpilī krievu valodā, kuŗu Jānis neprata²⁴. Var iedomāties, kādiem pārpratumiem un neskaidrībām tamdēļ vajadzēja rasties, sevišķi krie-

¹⁶ 2. piel.

¹⁷ 3. piel.

¹⁸ 7. piel.

¹⁹ 9. piel., 1—8.

²⁰ 10. piel.

²¹ 18. piel.

²² 19. piel.

²³ 20. un 21. piel.

²⁴ 10. piel., 11; 33. piel., 5.

vu valodā iesniegtajās sūdzībās, jo to sacerētājiem bija arī vēl sveši Baltijas zemnieku īpatnējie dzīves apstākļi.

Muiža, kuŗā dzīvo vecais dzirnavnieks Ānsis ar savu dēlu Jāni, atrodas Katrīnas draudzē pusceļā starp Tallinu un Narvu apmēram 30 kilometrus dienvidos no jūras un saucas īgauniski Vohnja, bet vāciski Fonāl. Saskaņā ar apliecinātiem to laiku izrakstiem no muižas 1687. un 1690. gada vaku grāmatām, XVII gadusimteņa beigās muižā dzīvoja dzirnavnieks Miķis, kas lietoja arī $\frac{1}{4}$ arkla zemes, pildot muižai klaušas un maksājot nodevas²⁵. 1725. gadā muižu pērk Bāra sievas tēvs fon Valdeks (Christoph Reinhold von Waldeck) no tās īpašnieka zviedru grāfa Uksēnšjerna (Oxenstiern)²⁶. Kādā ceļā muiža nonākusi Bāra īpašumā, nav skaidri redzams; viņš to vai nu pircis no Valdeka, vai nu arī mantojis kā viņa meitas vīrs²⁷. Katrā ziņā visu laiku kā muižas īpašnieks uzstājas Bārs un tiek arī no visiem kā tāds atzīts.

Valdekam pērkot muižu, sastāda jaunu vaku grāmatu, lai varētu noteikt muižas vērtību, izejot galvenā kārtā no zemnieku pienākumiem pret muižu. Šai vaku grāmatā kā dzirnavnieks minēts Ānsis, Miķa dēls, kuŗa ģimenē ietilpst sieva, 1 pieaudzis dēls, bez šaubām Jānis, 1 pieaugusi meita un 6 darba nespējīgi bērni; dzirnavnieku rīcībā ir arī puisis²⁸. Sīkāku ziņu par Ānša ģimenes locekļiem trūkst, jo Katrīnas draudzes XVIII gada simteņa baznīcas grāmatas uzglabājušās tikai par laiku no 1711.—1734. gadam. Kādas nodevas maksājis Ānsis, nav skaidri izprotams. Visticamāki liekas būt, ka viņš devis muižai ikgadus 12 mucas rudzu, 12 mucas miežu un 1 baŗotu cūku, kā atzīmēts jau minētā vaku grāmatā un ko apstiprina arī Bārs tiesas priekšā²⁹. Citā vietā Jānis runā gan par 16, ja pat par 30 mucām rudzu un miē-

²⁵ V-JMskA, Dzirn. Jānis, 19. un 43. lp.

²⁶ V-JMskA, Vohnjas zemn., 27.—28 lp.; 7. piel., 1; 14. piel., 1; 36. piel., 2 un 3.

²⁷ 34. piel., 4; 36. piel., 3.

²⁸ V-JMskA, Dzirn. Jānis, 19. un 20. lp.; 9. piel., 3. jaut.

²⁹ 9. piel., 1.

žu kopā, līdz ar vienu cūku³⁰, bet pēdējais aizrādījums dibinās katrā ziņā uz kādu pārpratumu, jo Bārs neliedz, ka viņš dzirnavniekiem paaugstinājis nodevas līdz 30 mucām labības³¹, ko viņš taču nevarēja darīt, ja jau agrāk būtu saņēmis tik pat daudz. Tā kā strīdus iet par to, vai Bāram vispāri ir bijušas tiesības paaugstināt dzirnavniekiem nodevas, tad nav no svara noteikt sīki, kādas bijušas dzirnavnieku nodevas pirms muižas pārdošanas, tās katrā ziņā bijušas mazākas par 30 mucām labības. Klaušās dzirnavnieki nav gājuši; ko arī apstiprina pats Bārs³². Viņiem nācies tikai divas, vislielākais trīs reizes gadā dot vienu zirgu vezumiem uz pilsētu³³.

Ar jauno muižas īpašnieku Bāru dzirnavniekam jo drīzi rodas nesaskaņas par muižai pildāmo pienākumu apmēriem, jo Bārs ne tikai sāk prasīt par dzirnavu un zemes lietošanu gadā 30 mucu labības un to pašu barotu cūku, bet bez tam arī vēl „smagas klaušas“³⁴. Šīs klaušas bijušas lielākas nekā parastās par 1/4 arkla zemes lietošanu³⁵. Bez tam dzirnavniekam 1726. gadā nācies pārstrādāt putraimos 700 mucu miežu, pievedot paša zirgiem miežus no muižas dzirnavās un putraimus no dzirnavām atkal atpakaļ muižā, un nākošā 1727. gadā no jauna 200 mucu putraimu³⁶. 1726. gadā Bārs atņēmis dzirnavniekam puisi, tādā kārtā samazinot viņa rīcībā esošo darbaspēku³⁷. Kad dzirnavnieks liedzies dot pieprasītos divus zirgus, viņam 1726. gadā atņemta govns un nākošā gadā atkal viena³⁸. Dzirnavnieks ar Bāra rīcību nav mierā, un 1727. gadā sūdzas guberņas pārvaldes kancelejā par muižas īpašnieka pārspīlētām prasībām³⁹.

³⁰ 1. piel., 1; 6. piel., 1; 9. piel., 6. jaut.; 17. piel., 1.

³¹ 2. piel., 2.

³² 1. piel., 1; 2. piel., 2.

³³ 5. piel., 2; 9. piel., 10. jaut.; 17. piel., 1.

³⁴ 1. piel., 1; 6. piel., 1; 17. piel., 2.

³⁵ 10. piel., 3.

³⁶ 10. piel., 3. un 4; 17. piel., 3.

³⁷ 10. piel., 3.

³⁸ 10. piel., 3 un 4.

³⁹ 1. piel., 1; 6. piel., 4.

Kā redzams no lietas apstākļu vēlākās noskaidrošanas, dzirnavnieka sūdzība bijusi pamatota. Bārs, vispirms, neliedz, ka no dzirnavnieka prasījis lielākas nodevas, bet taisnojas ar to, ka tas noticis, vienojoties ar dzirnavnieku. Agrāk dzirnavnieks saņēmis tikai ikkatru trešo malēju dodamo matu, bet tad šāda kārtība grozīta, un kad Bārs to gribējis atjaunot, Ansis esot lūdzis atļaut viņam paturēt visus matus, paaugstinoš muižai maksājamo labības tiesu⁴⁰. Kas attiecas uz darba klaušām, tad Bārs aizrāda uz to, ka dzirnavnieka rīcībā bez dzirnavām bijusi arī zeme, par kuņas lietošanu Bārs tad arī prasījis klaušas kā no visiem zemniekiem⁴¹. Galu galā Bārs arī neliedz, ka atņēmis dzirnavniekam divas govīs viņa „ietiepības un nepaklausības dēļ“⁴².

Anša dēls Jānis 1735. g. sūdzībā stāsta, ka par sūdzības iesniegšanu 1727. gadā Bārs viņa tēvu esot licis trīs reizes izpērt ar sešiem pāriem rīkšķu⁴³. 1737. g. noprafināšanā Jānis atzīstas, ka par sūdzības iesniegšanu viņa tēvs esot pērts tikai vienu reizi⁴⁴; tāpat viņš izsakās arī vēlāk⁴⁵. Bārs no savas puses uzdod, ka esot gan licis pērt Ansi, bet tikai vienu reizi un tikai par to, ka viņš liedzis zirgus muižas vajadzībām⁴⁶. Viru un Jārva apgabaltiesa savā 1739. g. spriedumā, pretēji Bāra liecībai, atzīst par pierādītu, ka Bārs tomēr licis Ansi pērt vienu reizi par sūdzības iesniegšanu⁴⁷.

Kaut arī archīvos, kā jau aizrādīts, nav sastopamas tiešas pēdas par Anša 1727. g. sūdzību un tās izlemšanu, tad tomēr no vēlākām viņa dēla Jāņa sūdzībām, kā arī no Bāra paskaidrojumiem, redzams, ka noticis izlīgums: Ansis turpmāk par dzirnavu un zemes lietošanu gan dod

⁴⁰ 9. piel., 2.

⁴¹ 2. piel., 2; 7. piel., 6.

⁴² 7. piel., 11.

⁴³ 1. piel., 1.

⁴⁴ 9. piel., 14. jaut.

⁴⁵ 10. piel., 7.

⁴⁶ 7. piel., 6 u. 7; 9. piel., 3.

⁴⁷ 14. piel., 5.

muižai gadā 30 mucu labības un 1 baņotu cūku, bet klaušas viņam nav jāpilda; viņš tikai apņemas uzcelt un ierīkot muižā jaunas dzirnavas muižas vajadzībām⁴⁸.

Tā beidzas dzirnavnieku cīņas pirmais posms, kuŗā kā sūdzētājs uzstājās tēvs Ansis.

Drīz pēc 1727. g. izlīguma Ansis būs stājies pie muižas dzirnavu celšanas, jo 1730. gadā tās jau gatavas, Ansim strādājot divus gadus⁴⁹. Jānis vēlāk stāsta, ka viņa tēvs, par dzirnavu ierīkošanu nekādu maksu nesauņēmis, no jauna ticis pērts, prasot atlīdzību par veikto darbu⁵⁰. Nav iespējams pateikt, cik tālu tas saietas ar patiesību, jo citu liecību par šo notikumu trūkst. Bet varbūt tas ir tas pats starpgadījums, kas noticis 1730. g. Lieldienās un par kuŗu stāsta Bārs. Toreiz Ansis esot ieradies pie Bāra istabā, uzbrucis viņam „necienīgiem un rupjiem vārdiem“ un pat gribējis viņu sist. Par šādu pārkāpumu Bārs esot licis sodīt Ansi ar pletni (Karbatsche)⁵¹. Ansis un Jānis atzīstas, ka Bāra stāstītais tiešām noticis; Anša izturēšanos Jānis izskaidro ar „grūtsirdību“, bet pats Ansis ar „dzērumu“⁵².

No aktīm tālāk ir redzams, ka Bārs turpina uzlikt dzirnavniekiem smagus darbus. Tā Jānis uzdod, ka pēc jauno dzirnavu ierīkošanas dzirnavniekiem nācies izgatavot Bāram 13 lastus jeb apmēram 400 mucu iesala un to aizvest uz Narvu⁵³. Neatlaidīgi Bārs prasa arī no Anša un Jāņa divus zirģus vezumiem uz pilsētu, bet dzirnavnieki, izņemot retus gadījumus, vienmēr dod tikai vienu zirģu vai pat nevienu⁵⁴. Jādomā, ka šā iemesla dēļ radušies pastāvīgi konflikti.

⁴⁸ 1. piel., 1; 6. piel., 4. un 5; 9. piel., 2.

⁴⁹ 1. piel., 2; 6. piel., 5; 9. piel., 8. jaut.

⁵⁰ 6. piel., 5; 17. piel., 5.

⁵¹ 7. piel., 6; 9. piel., 3.

⁵² 9. piel., 23. jaut.

⁵³ 6. piel., 6; 10. piel., 6; 17. piel., 4.

⁵⁴ 1. piel., 2; 9. piel., 10. jaut.

Kā jau redzējām, Bārs vaļsirdīgi atzīstas, ka licis pērt Ansi ar 6 pāriem rīkšķu, bet tikai vienu reizi: Ansis ne tikai liedzis dot zirgus, bet draudējis pat piekauf muižas ļaudis, kas nākuši viņu piespiest dot zirgus⁵⁵. Viru un Jārva apgabaltiesa, ievērojot kā Anša un Jāņa, tā arī liecinieku dotās liecības⁵⁶, savā spriedumā tomēr atzīst par pierādītu, ka Ansis pērts trīs reizes, un proti vienu reizi par sūdzības iesniegšanu 1727. gadā, bet vēlāk vēl divas reizes par atteikšanos dot zirgus⁵⁷. Pēršanas sekas bijušas tādas, ka Ansis palicis „grūtsirdīgs“ un bieži izrādījies darba nespējīgs⁵⁸.

Kad jaunās dzirnavas bijušas gatavas, Bārs esot Jāni pārvietojis uz muižu un, bez tam, prasījis „grūtas klausas“ un 4 pūrus labības papildus nodevām. Zirgus dzirnavniekiem nācies ar vezumiem sūtīt uz pilsētu 12 reizes⁵⁹.

Bārs uz to paskaidro, ka esot ņēmis Jāni muižā tikai tad, kad bijis darbs muižas jaunajās dzirnavās, bet klausas dzirnavniekiem esot jāpilda, kā jau aizrādīts augšā, par zemes lietošanu un līdz ar pārējiem zemniekiem jāmaksā arī minētās papildus nodevas⁶⁰.

Bet ar to vēl nebeidzas grūtības, kādas jaunās dzirnavas saģādā dzirnavniekiem. Kamēr Ansis ceļ jaunās dzirnavas, viņš nevar pietiekoši rūpēties par veco uzturēšanu kārtībā, un tās nonāk tādā stāvoklī, ka dzirnavniekiem no viņām 2 gadu laikā neesot bijis nekādu ienākumu. Sakarā ar to dzirnavniekiem ar saviem līdzekļiem nācies atjaunot vecās dzirnavas, Bāram piepalīdzot tikai ar zināmu skaitu baļķu un dažiem strādniekiem⁶¹. Bārs atkal paskaidro, ka Ansis vecās dzirnavas esot pats noplēsis „aiz ļaunprātības“, un Bāram vajadzējis tās celt

⁵⁵ 7. piel., 7; 9. piel., 3.

⁵⁶ 9. piel., 13. un 14. jaut.

⁵⁷ 14. piel., 5.

⁵⁸ 1. piel., 1; 5. piel., 4; 10. piel., 7; 17. piel., 4 un 6.

⁵⁹ 1. piel., 2.

⁶⁰ 2. piel., 2 un 4; 7. piel., 6.

⁶¹ 1. piel., 2; 6. piel., 5; 10. piel., 5.

no jauna, dodot savus strādniekus un savus materiālus⁶². Nopratināšanā kā Ānsis un Jānis, tā arī visi liecinieki noteikti izsakās, ka dzirnavas neesot tiši noplēstas, bet gan pašas sabrukušas; tomēr viņi atzīst, ka dzirnavu atjaunošanas darbu lielāko tiesu veikusi muiža⁶³.

Beigu beigās attiecības starp Bāru un dzirnavniekiem paasinās tik tālu, ka Bārs, kā viņš pats to stāsta, ierodas dzirnavās, lai sauktu Jāni „pie atbildības“ (Rede und Antwort zu fordern)⁶⁴. Sakarā ar notikušo, Jānis ir spiests bēgt un iesniegt guberņas pārvaldei 1735. g. sūdzību pret Bāru⁶⁵.

Kāpēc sūdzību iesniedz Jānis un nevis kā 1727. gadā viņa tēvs Ānsis, varbūt izskaidrojams ar Jāņa aizrādījumu, kas sastopams viņa 1737. g. krievu valodā sarakstītā sūdzībā, un proti, ka Bārs nepaklausības dēļ dzirnavas atņēmis tēvam un nodevis viņam⁶⁶. Tas saskanētu arī ar to, ka Bārs no savas puses savā 1735. g. paskaidrojumā izsaka nodomu atņemt dzirnavas arī Jānim⁶⁷. Bez tam jāņem vērā, ka Jāņa tēvs Ānsis, kā jau minēts, stipri bija cietis no Bāra pārmācīšanas un sodīšanas paņēmieniem. Katrā ziņā, sākot ar 30-ajiem gadiem, abu dzirnavnieku interešu aizstāvju lomā vairs neuzstājas vecais tēvs, bet gan viņa dēls un nākamais mantinieks.

Nav iespējams noskaidrot visos sīkumos, kas noticis dzirnavās, kad Bārs tur ieradies un gribējis „saukt pie atbildības“ Jāni, jo liecības ir pretrunīgas. Savā pirmajā 1735. g. sūdzībā Jānis uzdod, ka viņš esot lūdzis Bāru atvieglot muižas nastas, bet Bārs esot ieradies Ānša dzirnavās ar bisi triju sulaiņu pavadībā un meklējis Jāni, kurš tamdēļ gandrīz vairs neesot savas dzīvības drošs⁶⁸. Savā

⁶² 9. piel., 2.

⁶³ 9. piel., 7. un 9. jaut.; 14. piel., 2.

⁶⁴ 2. piel., 5.

⁶⁵ 6. piel., 7 un 8.

⁶⁶ 6. piel., 7.

⁶⁷ 2. piel., 1.

⁶⁸ 1. piel., 2.

tā paša gada atbildē uz Bāra paskaidrojumiem Jānis stāsta, ka Bārs ieradies dzirnavās kamanās ar divām pistolēm un trim nūjām (Prügeln), triju sulaiņu pavadīts⁶⁹. Savā 1737. g. krievu valodā sarakstītā sūdzībā Jānis atkal vēsta, ka Bārs esot ieradies dzirnavās ar rungām (Keulen) un gribējis viņu nosist⁷⁰. Nopratināšanā Jānis apgalvo to pašu, bet Ānsis un liecinieki izsakas, ka viņi par visu notikumu nekā nezino⁷¹.

Bārs no savas puses aizrāda, ka viņš tikai tamdēļ ieradies pie Jāņa, ka tas pretojies uzraugam un citiem muižas ļaudīm, kuŗus Bārs sūtījis pie viņa, lai viņu, nepaklausības dēļ, atvestu muižā. Jānis draudējis pat muižas ļaudīm iesist ar cirvi⁷². Jānis šo notikumu attēlo tā, ka viņš, kad uzraugs gribējis paņemt arī viņa otro zirgu muižas darbiem, esot pateicis, ka zirgu, kuŗu viņš pats uzaudzinājis, viņš labāk nositīšot ar cirvi, nekā redzēšot nosprāgstot pār-mērīgu darbu dēļ⁷³.

Kā notikums arī nebūtu norisinājies sīkumos, skaidrs ir, ka Jānis atteicies pildīt Bāra uzliktos darbus un Bārs viņu meklējis, lai sauktu viņu pie atbildības. Bāra rīcības sekas ir tas, ka Jānis dodas guberņas galvas pilsētā un 1735. g. 6. februārī iesniedz guberņas pārvaldei sūdzību pret Bāru, ar ko sākas dzirnavnieku cīņas otrais posms⁷⁴.

Pēc sūdzības saņemšanas guberņas pārvalde, kā jau aizrādīts, pieprasa no Bāra paskaidrojumus⁷⁵, uz kuŗu pamata gan apcietina Jāni⁷⁶, bet tomēr arī viņam neliedz iespēju iepazīties ar Bāra paskaidrojumiem un izteikties no jauna⁷⁷. Tikai tad guberņas pārvalde taīsa savu lēmumu 1735. gada 27. martā⁷⁸.

⁶⁹ 3. piel., 4.

⁷⁰ 6. piel., 7.

⁷¹ 9. piel., 18. jaut.

⁷² 2. piel., 5.

⁷³ 3. piel., 3.

⁷⁴ 1. piel.

⁷⁵ EVKkA, Prot. 1735; 44. lpp.

⁷⁶ 2. piel., 6; 3. piel., 6; 4. piel.

⁷⁷ 3. piel.

⁷⁸ 4. piel.

Guberņas pārvalde, acīmredzot, cenšas izbeigt lietu mierā ceļā. Tā atlaiž Jāni no apcietinājuma, neuzliekot sodu, bet tomēr noteikti piekodina „izrādīt savam dzimtkungam visu paklausību un padevību“. Ja Jānis atrastu, ka dzimtkungs viņam dara pāri, tad viņam vajagot lūgt pašu kungu novērst pārestības, bet nevis tūlīt apgrūtināt valdības iestādes. Ja viņš to tomēr darītu bez pamata, viņu par to stingri sodītu. Guberņas pārvalde atrod, ka pēc šāda pasākaidrojuma Jānis esot „paklausīgi padevies savam kungam“, pēc kā viņš atlaists mājās.

Ir pats par sevi saprotams, ka šāds nenoteikts lēmums nevarēja galīgi nokārtot attiecības starp dzimtkungu un dzimtcilvēku. Jānis ir pārliecināts, ka saskaņā ar nupat minēto lēmumu, „visam jāpaliekot pa vecam“⁷⁹; esot „izlēmts, ka dzimtkungam nevajagot uzlikt“ viņam „nekādas smagākas nastas, kādas viņš nevarētu nest“⁸⁰; viņš esot izlidzis ar Bāru tādejādi, ka varēšot paturēt dzirnavas „mūžīgiem laikiem“⁸¹.

Bārs turpretim, acīmredzot ar lielāko taisnību, vēlāk apstrīd visu Jāņa sacīto: dzirnavnieku tiesības uz dzirnavām neesot tikušas atzītas; gluži otrādi, viņi esot pelti par nekārtības celšanu un viņiem esot uzdots turēties pie labākas paklausības un kunga gribas ievērošanas, kā arī lūgt Bāram piedošanu⁸².

Domājams guberņas pārvaldes pierunāts Bārs dzirnavas atstāj dzirnavniekiem, bet arī turpmāk uzliek Jānim par pienākumu strādāt muižas dzirnavās⁸³.

Tā beidzas dzirnavnieku cīņas otrais posms, kas uzskatāms kā ievadījums trešajam izšķirošam un tūlīt sekojošam negaidītu notikumu bagātajam ceturtajam, ar kuru cīņa rod pagaidu noslēgumu.

Cik redzams no aktīm, pēc 1735. g. starp Bāru un

⁷⁹ 9. piel., 26. jaut.; 10. piel., 7.

⁸⁰ 5. piel., 1.

⁸¹ 6. piel., 8.

⁸² 7. piel., 3; 9. piel., 4.

⁸³ 9. piel., 4.

dzirnavniekiem kādu laiku valda miers⁸⁴. 1732. g. muižu revīzijas grāmatā, kas glabājas Igaunijas valsts archīvā, Ansis minēts kā muižas dzirnavnieks, kas lieto arī 1/4 arkla zemes, bet nekur nav uzdots, kādi viņa pienākumi pret muižu. Dzirnavās dzīvo 1 darba spējīgs vīrietis, 2 darba spējīgas sievietes, 1 vecs darba nespējīgs vīrietis un 4 nepieaugušas meitenes. Kādas personas domātas ar abiem vīriešiem, nav skaidrs, jo 1739. g. revīzijas grāmatā minēti no jauna abi šie vīrieši, kaut gan reizē ar to atzīmēts, ka Jānis aizbēdzis. Dzirnavnieka rīcībā ir 2 zirgi, 2 vērši, 2 govis un 1 jaunlops. Bet drīz starp Jāni un Bāru rodas jaunas nesaskaņas, kuņas izrādas par asākām nekā iepriekšējās.

Jānis sūdzas, ka Bārs esot prasījis, lai viņš pārceļoties jaunajās dzirnavās, maksājot nodevas, dodot zirgus un pildot muižai kļaušas⁸⁵. Citā vietā Jānis stāsta, ka viņam vajadzējis ikdienas „pastāvīgi strādāt muižas dzirnavās” Vairākas reizes Bārs licis viņu apcietināt un beidzot viņš nogādāts muižā, lai tiktu sodīts ar 40 pāriem rikšķu. Tas noticis tādēļ, ka Jānis neesot gribējis dot divus zirgus vezumiem. Jānim tomēr izdevies izbēgt un glābties, kaut gan viņam nācies aukstajā ziemas laikā kreklā pārpeldēt upī. Viss tas, kā redzams, noticis 1736. g. beigās⁸⁶. No-pratināšanā Ansis un liecinieki apstiprina, ka Jānis tiešām esot aizvests uz muižu, bet viņi nevarot pateikt, ar cik pāriem rikšķu Bārs viņu gribējis sodīt⁸⁷. Bārs no savas puses noliedz, ka gribējis Jāni pērt; tikai vienreiz viņš esot Jāni, zādzības dēļ, vienu nakti ieslodzījis kletī⁸⁸. Liekas cietusi arī Jāņa māsa Katrīna: viņa esot pērtā, kad ieradusies muižā aplūkot savu turp aizvesto brāli⁸⁹. 1739. g. sūdzībā Jānis stāsta, ka Katrīna sista dzirnavās, kad dzir-

⁸⁴ 6. piel., 8; 10. piel., 7.

⁸⁵ 6. piel., 9.

⁸⁶ 5. piel., 3 un 4; 17. piel., 9.

⁸⁷ 9. piel., 16. jaut.

⁸⁸ 7. piel., 10.

⁸⁹ V-JMskA, Prot. 1738, 55. lpp.

navnieki negribējuši dot muižai zirgus⁹⁰. Citu ziņu par notikumu nav.

Sadursmei starp Jāni un Bāru ir tik ass un nopietns raksturs, ka Jānis, baidoties Bāra dusmu, ir spiests bēgt un un meklēt patverumu pie svešiem ļaudīm⁹¹. Kad Jānis aizbēg, viņa vietā muižas dzirnavās jāstrādā viņa tēvam⁹². Bet arī tēvs nevar izpatīkt Bāram. 1737. g. aprīlī Bārs domā atradis, ka Ānsis no pārstrādāšanai nodotiem miežiem un kviešiem nozadzis divas mucas iesala un vienu pūru kviešu. Bārs uzlauž Anša un Jāņa klēti vecajās dzirnavās un paņem it kā nozagto iesalu un labību, jo pie dzirnavniekiem atrastais iesals esot bijis izgatavots no „vācu miežiem“, kādus zemnieki nesējot⁹³. Jānis un Ānsis nopratināšanā paskaidro, ka pārstrādājamā labība Ānsim nodota slikti mērīta, bet saņemot atpakaļ izstrādājumu, mērīts ar uzviju Bāram par labu; atņemtais iesals esot bijis izgatavots no dzirnavniekiem piederošiem zemnieku miežiem un nevis no „vācu“ miežiem. Liecinieki zina tikai atņemšanas faktu, bet vairāk nekā⁹⁴. Pēc šī pēdējā starpgadījuma Bārs atņem dzirnavas Ānsim un ierāda tēvam un dēlam zemi sādžā Kalukse, kur viņiem jāpelnās kā zemniekiem⁹⁵. Bārs pārmet abiem dzirnavniekiem „zemniekiem iedzimto neuzticību un biežas zādzības“, kā arī „nepaklausību“ un „ietiepību“; Jāņa sūdzības sacerētājs gribot izsaukt „zemņieku kaŗu“⁹⁶.

Padzīts no dzirnavām, Ānsis nedodas tūlīt uz ierādīto zemes gabalu, bet līdzīgi dēlam kādu laiku slapstās⁹⁷. Tikai vēlāk viņš apmetas uz dzīvi jaunajā vietā, pilda klaušas un 1737. g. rudenī saņem no Bāra aizdevuma veidā 4 mucas rudzu sējai⁹⁸. Savās 1737. g. sūdzībās Jānis zina

⁹⁰ 17. piel., 7.

⁹¹ 5. piel., 5 un 6; 6. piel., 7; 9. piel., 20. jaut.

⁹² 5. piel., 5.

⁹³ 5. piel., 5; 7. piel., 8; 9. piel., 5.

⁹⁴ 9. piel., 21. jaut.

⁹⁵ 5. piel., 6; 6. piel., 10; 9. piel., 6.

⁹⁶ 7. piel., 2, 7 u. 12.

⁹⁷ 7. piel., 7; 9. piel., 20. jaut.

⁹⁸ 7. piel., 9; 9. piel., 6; 9. piel., 24. jaut.

stāstīt, ka Bārs, viņa tēvu pārceļot, esot tam atņēmis labību un lopus un tos aizvedis uz muižu⁹⁹. Bārs paskaidro, ka viņš labību un lopus pārvedis tikai pagaidām uz muižu, kāmēr Ānsis vēl neesot bijis ieradies jaunajā vietā. Nekā viņš neesot paturējis sev, kaut gan Ānsis viņam bijis daudz parādā¹⁰⁰. Izrādās, ka Bāram ir bijusi taisnība, jo 1737. g. 4. oktobra noprafināšanā nedz abi dzirnavnieki, nedz arī liecinieki apgalvo, ka Bārs lopus un labību būtu atņēmis galīgi¹⁰¹. Acīmredzot, Jānis bija saņēmis par notikumu nepareizas ziņas, jo notikuma laikā viņš vairs neatradās dzirnavās.

Tomēr Ānša pāriešana jaunajā vietā nenorisinājās tik gludi, kā to attēlo Bārs. Savā mutes vārdiem 4. oktobrī tiesai dotā paskaidrojumā Bārs sūdzas par to, ka Ānsis septembra beigās ievāko labību patvaļīgi esot aizvedis uz vecajām dzirnavām un tur novietojis. Ānsis un Jānis paskaidro, ka jaunajā vietā viņi nevarējuši uzglabāt labību sausu un tamdēļ to aizveduši uz savām agrākajām dzirnavām, lai tur to izkultu¹⁰². Bārs gan bija aizrādījis, ka līcis dzirnavnieku vajadzībām uzcelt nepieciešamās ēkas, bet Ānsis un Jānis, kā arī visi liecinieki izsakās, ka ēkai, kuŗai, acīmredzot, vajadzēja noderēt kā dzīvoklim, tā arī rijai jumts esot caurumains un ēka pati vispāri slihta. Bārs bez tam bija apgalvojis, ka esot līcis uzplēst un apsēt dzirnavniekam ierādīto jauno zemi, bet sūdzētāji un liecinieki atkal vienbalsīgi aizrāda, ka dzirnavnieks ražojis tikai 3 vezumus rudzu agrākajo dzirnavās ražoto 33 vezumu vietā¹⁰³. Savā 1738. g. paskaidrojumā Jānis izsakās, ka viņi ar tēvu esot pārceļi uz neapstrādātu zemi¹⁰⁴. Tiesa uzdod Ānsim uz dzirnavām aizvesto labību nekavējoties atvest atpakaļ, bet Ānsis atbild, ka viņš labību labāk aizdedzināšot, nekā atvedišot atpakaļ. Tiesa atkārtō

⁹⁹ 5. piel., 5; 6. piel., 10.

¹⁰⁰ 7. piel., 4; 9. piel., 6.

¹⁰¹ 9. piel., 22. jaut.

¹⁰² 9. piel., 8; 9. piel., 27. jaut.

¹⁰³ 7. piel., 9; 9. piel., 6; 9. piel., 28. jaut.

¹⁰⁴ 10. piel., 8.

sacīto, piedraudot Ansim, rīkojuma neizpildīšanas gadījumā, smaģu sodu¹⁰⁵. Par to, kā šī lieta izbeigusies, ziņu trūkst.

Jānis negrib padoties, kā to, neskatoties uz pēdējo konfliktu, dara viņa tēvs, un, necerēdams atrast pabalstu guberņas pārvaldē, nolemj spert pārdrošu soli: 1737. g. vasarā viņš dodas uz Pēterpili meklēt tur taisnību. 12. jūlijā justickollēģijā ienāk Jāņa 1737. g. vācu valodā sarakstītā sūdzība¹⁰⁶. Bez tam, Jānim izdodas vasaras dārzā, ķeizarišķā galma un augstākās sabiedrības pastaigas vietā, savu sūdzību nodot pašai ķeizarienei¹⁰⁷. Šī sūdzība uzglabājusies tikai tulkojumā no krievu valodas¹⁰⁸. Kādā dienā sūdzība nodota, nav noteicams, jo sūdzības tulkojuma norakstā minēts tikai gads un mēnesis. Abās sūdzībās, kā jau aizrādīts, kā iesniedzēji uzdoti kā tēvs, tā arī dēls. Ķeizariene pavēl Jānim piefekties ministru kabinetā, ko viņš arī izdara. Bet neskatoties uz to, ka viņš Pēterpilī esot nodzīvojis vairāk par diviem mēnešiem, viņu kabinetā neesot pieņēmuši¹⁰⁹. Tomēr lieta iet savu gaitu. Justickollēģija 12. augustā nosūta sūdzību Igaunijas guberņas pārvaldei, kuŗa no savas puses 19. augustā uzaicina Bāru 14 dienu laikā iesniegt savus paskaidrojumus, kā arī uzdot abiem sūdzētājiem ierasties pārvaldē un pierādīt sūdzības pareizību¹¹⁰. Par to, ka Jānis bija Pēterpilī, pārvalde, acīmredzot, nekā nezināja.

Pēterpilī Jāni ierauga kabineta kancelejas padomnieks fon Breverns, kuŗš, dabūjis zināt, kādās darīšanās viņš uzturas Pēterpilī, pasaka viņam, ka viņa lietā jau esot rakstīts Igaunijas guberņas pārvaldei, un pavēl

¹⁰⁵ 9. piel., beigās.

¹⁰⁶ 5. piel.

¹⁰⁷ 10. piel., 11; 17. piel., 14; 7. piel., 11; 8. piel.; VJMSkA, Dzirn. Jānis; 27. lp.

¹⁰⁸ 6. piel.; 7. piel., 1, 11 un 12.

¹⁰⁹ 17. piel., 14.

¹¹⁰ EVKkA, Prof. 1737; 450. un 451. lpp.; justickollēģijas 12. aug. raksts Igaunijas arhīvos nav sastopams.

Apgabaltiesa ierodas Vohnjas muižā un 4. oktobrī vispirms uzklausa Bāra paskaidrojumu, bet pēc tam noprotina kopā Ānsi, Jāni un trīs muižas zemniekus, no kuriem divi agrāk bijuši par vagariem¹¹⁷. 17. oktobrī guberņas pārvalde lūdz tiesu paātrināt spriedumu¹¹⁸. Tai pašā dienā guberņas pārvalde raksta arī Bāram, kuŗš savā 15. septembra rakstā bija lūdzis uzlikt Jānim pienācīgu sodu¹¹⁹, un paziņo viņam, ka ievērojot kabineta rakstu Jāņa lietā, tā atturējusies no Jāņa apcietināšanas un atlaidusi viņu mājās, piekodinot viņam būt paklausīgam un nepretoties savam kungam. Reizē ar to pārvalde lūdz Bāru, iespējamības robežās, rīkoties mīksti un taisnīgi, lai izvairītos no līdzīgiem zemnieku izmisuma soļiem, un zināmos gadījumos labāk skatīties caur pirkstiem nekā pārspīlēt prasības. Bārs pats atrādīšot arī par pareizu izsniegt dzirnavniekiem starpību starp to labības daudzumu, ko viņi atstājuši vecajā vietā, un to, ko viņi ievākuši jaunajā¹²⁰. Trešo rakstu pārvalde nosūta kabinetam, ziņojot kā par lietas līdzšinējo gaitu, tā arī par savu rīcību ar Jāni un rakstu Bāram¹²¹.

Neskatoties uz guberņas pārvaldes mudinājumu, sprieduma taisīšana velkas garumā. 1738. g. janvāra pēdējā dienā Jānis lūdz tiesu ierādīt viņam aizstāvi klātesošā advokāta Meiera personā. Savā 1738. g. 7. marta iesniegumā tiesai, Jānis paskaidro, ka pats nevarējis atrast aizstāvi, jo visi baidījušies „ienaida un atriebības“. Meiers pagaidām ir ar mieru iepazīties ar aktīm, lai varētu izšķirties, vai uzņemties lietas vešanu vai nē¹²². Iepazinies ar lietas apstākļiem, Meiers tomēr atsakās, bet guberņas pārvalde, neņemot vērā viņa iebildumus, nolemj, ka viņam lieta jāved, nebaidoties seku. Nevajagot dot sūdzētājam pamata

¹¹⁷ 9. piel.

¹¹⁸ V-JMskA, Dzirn. Jānis, 24. lp.

¹¹⁹ 7. piel., 13.

¹²⁰ V-JMskA, Dzirn. Jānis, 27. lp.

¹²¹ EVKkA, Prof. 1737, 524.—527. lp.

¹²² V-JMskA, Prof. 1738, 38. un 39. lpp.; 10. piel., 1.

žēloties, ka viņam nebūtu sniegta palīdzība¹²³. Meiers piekāpjas, par ko 21. februārī paziņo tiesai, piebilstot, ka viņš uzņemoties lietas vešanu pret savu gribu, tikai guberņas pārvaldes piespiests¹²⁴. 7. martā Meiers iesniedz tiesai Jāņa un viņa tēva vārdā plašu paskaidrojumu, kuŗu tiesa tai pašā dienā grib nodot Bāram, bet tas paziņo, ka negribot rakstā pat ieskatīties, nemaz nerunājot par tā pieņemšanu¹²⁵.

Tā kā Igaunijas apgabaltiesas kārtējās sēdes noturēja gada sākumā, tad Jāņa lietu izlēma tikai 1739. g. martā.

Neilgi pirms lietas izlemšanas, un proti 16. martā, ienāk guberņas pārvaldē Bāra lūgums apcietināt Jāni¹²⁶. Bārs sūdzas par to, ka Jānis, šis „nepaklausīgais un ļaunais cilvēks“ neesot ne mazākā mērā „labojies“, bet gluži pretēji uzkūdijs arī savas 3 pieaugušās māsas, kopā ar kuŗām atstājis Bāra muižu, iepriekš pārdodot 5 vēršus, 4 govīs, 3 zirgus un visus jaunlopus. Viņš pats rudens beigās gan atkal ieradies atpakaļ, bet muižai darbus nepildot, uzturoties reiz vienās un tad atkal citās mājās. Viņš esot pat redzēts ar bisi staigājam muižas apkārtnē, tā kā Bāram un viņa piederīgiem esot jābaidās viņa varas darbus.

Guberņas pārvalde, cik spriežams, uz Bāra lūgumu nav atsaukusies, ievērojot lietas drīzo izlemšanu Viru un Jārva apgabaltiesā.

Noklausījusies 8. martā aktu nolasīšanu, tiesa bija nolēmusi lūgt guberņas pārvaldi uzdot caurlūkot lietu zemes virstiesai, kā augstākai tiesas iestādei Igaunijā, jo jautājums par to, vai dzimtkunģiem ir tiesības paaugstināt zemnieku nodevas un vai Bāram ir bijis pamats atņemt Ānsim lopus un labību un pārceļt viņu no dzirnavām zemnieku mājās, skarot bruņniecības tiesības un apgabaltiesai nepiekrītot par to lemt. Guberņas pārvalde neatzina apgabaltiesas rīcības iemeslus par pamatotiem un lūdza

¹²³ V-JMskA, Dzirn. Jānis, 26-a. lp.

¹²⁴ turp., Prot. 1738, 54. lp.

¹²⁵ 10. piel.; V-JMskA, Dzirn. Jānis, 92. lp.

¹²⁶ 13. piel.

virstiesu uzdot apgabaltiesai nekavējoties taisīt spriedumu¹²⁷. Zemes virstiesā 15. martā uzdeva apgabaltiesai lietu izlemt, aizrādot, ka zemes tiesības un priekšrocības gaiši un skaidri nosakot, kā dzimtkunģi varot rīkoties ar saviem dzimtcilvēkiem, un ka dzimtkunģiem tamdēļ esot gan tiesības pēc patikas paaugstināt savu dzimtcilvēku kļaušas, kā arī pārceļt viņus no vienas vietas otrā. Kā pamatu savam aizrādījumam virstiesā min Krūzija Igaunijas hercoģistes bruņnieku un zemes tiesību 4. grāmatas 18. nodalījuma 1. pantu. Šis pants nosaka sekošu: „Dzimtcilvēki un tie, kas no viņiem piedzimst, kā arī viņu manta ir dzimtkunģu varā un nevar bez pēdējo piekrišanas un atļaujas pārvietoties kaut kur citur“¹²⁸.

Aplūkosim īsumā, ko abas puses prasa, un kā tās aizstāv savus viedokļus. Kā Bārs, tā arī Jānis no paša sākuma nepiegrīž tik daudz vērības atsevišķu notikumu noskaidrošanai visos sīkumos, cik katrs no viņiem cenšas pierādīt, ka viņam bijušas tiesības tā rīkoties, kā viņš to darījis. Bārs īsi un noteikti aizrāda, ka negribot vairs atstāt Jānim dzirnavas; viņš gribot, lai Jānis līdz ar tēvu būtu vienkārši zemnieki, kādi ir pārējie muižas dzimtcilvēki, un pildītu muižai attiecīgus pienākumus¹²⁹. Jānis atkal uzsver, ka viņš esot gatavs pildīt visus savus pienākumus un lūdzot tikai atstāt visu tā, kā tas bijis līdz

¹²⁷ 11. piel.

¹²⁸ [Crusius, Phil. = Krusenstiern.] Des Herzogthums Ehsten Ritter- und Landrechte. Sechs Bücher. Erster Druck. Mit erläuternden Urkunden und ergänzenden Beylagen herausgegeben von J. Ph. G. Ewers. Dorpat, 1821; 380. lpp. Šo nolikumu bruņniecības uzdevumā izstrādāja Rēveles pilsietas pirmais loceklis Filips Krūze (vēlāk iecelts muižnieku kartā ar uzvārdu Krusenstiern) kopā ar bruņniecības sekretāru Kasparu Meieru-Rōzenštoku, pabeidzot to 1650. gadā. Zviedru valdība nolikuma projektu nekad nav apstiprinājusi, bet tomēr Igaunijas bruņniecība drīz to sāka lietot tiesu iestādēs, ar ko tas galu galā ieguva spēkā esošas likumgrāmatas nozīmi. Sk. O. Schmidt, Rechtsgeschichte Liv-, Est- und Kurlands, 178. un 179. lpp.; kā arī: Geschichtliche Übersicht der Grundlagen und der Entwicklung des Provinzialrechts in den Ostseegouvernements. 1845. Allgemeiner Teil. 149. lpp.

¹²⁹ 2. piel., 1 un 2.

tam¹³⁰, un neuzlikt viņam un tēvam pārmērīgus sodus¹³¹. Nedz viens nedz otrs neatsaucas ne uz kādiem likuma vai valdības noteikumiem. Bārs attaisno savu rīcību ar to, ka viņš negribot atstāt tādām iefiepīgam cilvēkam, kā Jānis, to, kas viņam tik daudz izmaksājis¹³². Ka viņš ar savu īpašumu var rīkoties pēc patikas, pēc Bāra domām, acīmredzot, pats par sevi saprotams. Jānis zin aizrādīt tikai uz to, ka Bārs ar nepanesamiem spaidiem novedīšot postā viņu un tēvu¹³³, un ka viņi abi mācījušies vienīgi melderā amatū un tamdēļ zemnieku darbus neprotot¹³⁴.

Tikai savā atbildē uz Bāra paskaidrojumu Jānis min jaunu apstākli, kuŗš visā savā plašumā izvēršas 1737. un 1739. g. sūdzībās, un proti, ka viņa senči bijuši brīvi cilvēki un vecās dzirnavas cēluši saviem līdzekļiem¹³⁵. Pierādot teikto, Jānim būtu zināmi tiesiski pamati uzskatīt dzirnavas par savas cilts īpašumu.

Prāvas tālākā gaitā abas puses un arī tiesas iestādes tamdēļ pirmā vietā noliek jautājumu par to, vai dzirnavniekiem ir kādas īpašuma tiesības uz dzirnavām. Uzsverot, ka viņa senči bijuši brīvi cilvēki un dzirnavas cēluši paši, Jānis prasa dzirnavu atstāšanu viņa un tēva lietošanā¹³⁶, bet Bārs cenšas pierādīt, ka dzirnavnieki ir dzimtcilvēki un ka dzirnavas sakarā ar muižas pārdošanas un pirkšanas līgumu ir viņa neapstrīdams īpašums¹³⁷. Lai reizē ar to attaisnotu arī savu rīcību ar Jāni un viņa tēvu, Bārs atsauca uz attiecīgiem likuma noteikumiem¹³⁸, uz ko Jānis ne ar ko nevar atbildēt. Tā tad prāva galu galā

¹³⁰ 1. piel., 3; 3. piel., 1, 2 un 6.

¹³¹ 1. piel., 3.

¹³² 2. piel., 1.

¹³³ 1. piel., 3; 3. piel., 1 un 2.

¹³⁴ 3. piel., 1 un 2.

¹³⁵ 3. piel., 1 un 5.

¹³⁶ 5. piel., 2 un 6; 6. piel. 10 un beigās; 9. piel., 3.—5. un 7. jaut.; 10. piel., 1, 2 un 5; 17. piel. 17.

¹³⁷ 7. piel., 1¹, 2, 5 un 11; 9. piel., 1; 18. piel., 1 un 2.

¹³⁸ 7. piel., 13, 2 un 4; 9. piel., 7; 18. piel. 2.

gūst noteikti principiālu nokrāsu: tiesai jāizšķir pēc būtības, vai dzimtkungam ir tiesības rīkoties ar dzimtcilvēku tā, kā to Bārs darījis ar Jāni un viņa tēvu, un proti paaugstināt viņiem nodevas un kļaušas, pārceļt no vienas vietas otrā, atņemt viņiem viņu mantu un uzlikt sodus par pārkāpumiem, izņemot kriminālos.

Šādu prāvas raksturu skaidri izprot jau guberņas pārvalde, uzdodot 1737. g. 16. septembrī Viru un Jārva apgabaltiesai izlemt Jāņa sūdzības, minot savā rakstā 9 principiālas dabas jautājumus, kuŗi tiesai būtu noskaidrojami¹³⁹. Savā spriedumā tiesa, kas arī pareizi bija uzvērusi prāvas raksturu savā 1739. g. 8. marta rakstā, tad arī atbild uz visiem šiem jautājumiem.

Pirmais jautājums ir, vai Jānis uzskatāms par Vohnjas muižas dzimtcilvēku, un vai viņš kā tāds pārgājis Bāra īpašumā. Sākumā Jānis bija apgalvojis, ka viņa vectēvs esot bijis brīvs cilvēks un tikai viņa tēvs pierakstīts muižai kā dzimtcilvēks¹⁴⁰. 1737. g. noprafināšanā Jānis un Ansis kā brīvu cilvēku min tikai kādu Pēteri Fiksu, Jāņa vectēva vectēvu, bet ir spiesti atzīties, ka viņiem neesot nekādu dokumentārisku pierādījumu par to, ka viņu sencis nebijis dzimtcilvēks; viņi arī nezino, vai šādi pierādījumi bijuši šim pēdējam; ka viņu sencis bijis brīvs cilvēks, Ansis un Jānis esot tikai dzirdējuši¹⁴¹. Bārs no savas puses aizrāda uz muižas 1690. un 1725. g. vaku grāmatām, kuŗās Jāņa vectēvs Miks un tēvs Ansis minēti kā vienkārši zemnieki ar $\frac{1}{4}$ arkla zemes¹⁴². Arī 1738. gadā Jānis pats aprobežojas ar apgalvojumu, ka brīvs bijis minētais Pēteris Fikss, kuŗš esot cēlies no vāciešiem un sākumā dzīvojis Ārensburgā¹⁴³. Ir pielaižāms, ka tas tā tiešām bijis, bet, ievērojot vaku grāmatu liecības, nevar būt šaubu par to, ka Ansis un Jānis un arī Anša tēvs Miks jau bijuši dzimtcilvēki.

¹³⁹ 8. piel.

¹⁴⁰ 3. piel., 1.

¹⁴¹ 9. piel., 3.—5. jaut.

¹⁴² 9. piel., 1.

¹⁴³ 10. piel., 1.

Otrkārt tiesai bija jānoskaidro, vai Jāņa senči vecās dzirnavas Vohnjas muižā cēlušī un turējuši kārtībā pašu līdzekļiem, kā to vairākkārt bija apgalvojis Jānis, uzskatot sakarā ar to dzirnavas par savas cilts īpašumu¹⁴⁴. Sakarā ar to Bārs, atsaucoties uz muižas pārdošanas un pirkšanas līgumu, atrod, ka dzirnavas būtu viņa īpašums arī tai gadījumā, ja tās tiešām būtu cēlušī Jāņa senči¹⁴⁵. Jāatzīst, ka Jānim nav nekādu pārliecinošu pierādījumu apgalvojumam, ka dzirnavas būtu uzskatāmas kā viņa ciltsīpašums. Kas attiecas uz veco dzirnavu atjaunošanu Bāra laikā, tad arī tā nedod Ansim un Jānim pamata uzskatīt dzirnavas par savu īpašumu. Jānis gan vairākkārt aizrāda, ka dzirnavas atjaunojis viņš ar tēvu, bet Bārs to noteikti noliedz¹⁴⁶. Nopratināšanā Ansis un Jānis spiesti atzīties, ka dzirnavas atjaunojusi muiža, bet viņi pieveduši 70 baļķus, iegādājušies iekšējai iekārtai vajadzīgos koku materiālus un izmantojuši vēl derīgās vecās dzelzs daļas, kuņas Bārs no savas puses uzskata par savu īpašumu, jo tās pirktas kopā ar muižu. Kā Ansis un Jānis izsakās arī visi trīs liecinieki¹⁴⁷.

Pilnīgi dabīgi, ka tiesa nāk pie slēdziena, ka Jānis ir dzimtcilvēks, kā tāds kopā ar muižu pārgājis Bāra rīcībā un ka viņam ar tēvu nav nekādu īpašuma tiesību uz dzirnavām¹⁴⁸.

Izšķīrusi abus pirmos jautājumus, tiesa stājas pie pārējo aplūkošanas un profi, vai Bāra rīcībā ar Jāni un viņa tēvu nav saskatāma dzimtkunģu tiesību pārkāpšana. Pēc jau minētā virstiesas 1739. g. 15. marta raksta apgabaltiesai, kuņā virstiesas aizrāda uz Krūzija bruņniecības un zemes tiesībām¹⁴⁹, ir skaidrs, kādam vajadzēja būt apgabaltiesas spriedumam.

¹⁴⁴ 3. piel., 1; 6. piel., beigas; 10. piel., 1, 2, un beigas.

¹⁴⁵ 7. piel., 2.

¹⁴⁶ 6. piel., 5 un 6; 10. piel., 5; 17. piel., 5; 2. piel., 3; 7. piel., 5; 9. piel., 2.

¹⁴⁷ 9. piel., 7. jaut.

¹⁴⁸ 14. piel., 1 un 2.

¹⁴⁹ 12. piel.

Sīkākī tiesai bija jānoskaidro:

3) kādus pienākumus dzirnavnieki pildījuši muižai; 4) vai Bārs paaugstinājis vecās nodevas, vai viņam bijušas tiesības to darīt un vai dzirnavnieks varot jaunās nodevas dot, nenonākot postā; 5) kādi bijuši it kā notikušās Aņaša pāršanas un nežēlīgās apiešanās ar tēvu un dēlu sīkākie apstākļi; 6) kāpēc dzirnavniekam atņēmti lopī un labība un cik daudz, un 7) vai Bāram bijis pamats izlikt dzirnavnieku no dzirnavām un pataisīt viņu par zemnieku¹⁵⁰.

Āpsvērusi visas viņas rīcībā esošos materiālus, tiesa nāk pie slēdziena, ka zemes virstiesas 15. marta raksts skaidri un nepārprotami rādot, ka saskaņā ar zemes tiesībām un priekšrocībām, dzimtkungiem esot gan tiesības rīkoties ar saviem dzimtcilvēkiem pēc patikas un paaugstināt vai samazināt viņu klaušas un nodevas, kā arī pārceļt viņus no vienas vietas otrā, jo viss tas esot secināms no jau minētā bruņniecības un zemes tiesību 4. grāmatas 18. nodalījuma 1. panta. Ļoti zīmīgs ir tas, ka tiesa tikai netieši atsauca uz gubernas pārvaldes 4. jautājuma beigām un proti, vai dzirnavniekam nebūšot par smagām viņam uzliktās jaunās nastas.

Tiesa aprobežojas ar Bāra aizrādījuma afkārtošanu, un proti, ka gadījumā, ja zemnieks dzimtkunga bārgās rīcības dēļ nonāktu postā, dzimtkungs tomēr paša interešu dēļ būtu spiests viņam atkal izpalīdzēt ar maizi, sēklu un visu nepieciešamo, jo muižas labklājība taču atkarājosies no tās zemniekiem. Tādā kārtā, pēc tiesas domām, zemniekam galu galā klāsies puslīdz labi pat pie visnežēlīgākā kunga. Tāpat kā muižas īpašnieks neļaus mirt badā savus zirgus un lopus, viņš rūpēsies arī par zemnieku, jo viņam taču vajadzīgs tā darba spēks! Tamdēļ tiesa arī neuzskata par vajadzīgu kavēties pie jautājuma, vai dzirnavniekiem uzliktās nastas nav par smagām, kaut gan gubernas pārvalde tai bija uzdevusi šo jautājumu noskaidrot.

¹⁵⁰ 8. piel.

Tālāk tiesa paskaidro, ka saskaņā ar bruņnieku un zemes tiesību 4. grāmatas 18. nodalījuma 14. pantu katram dzimtkungam esot tiesības savas muižas robežās lemt par savu dzimtcilvēku dzīvību un miesu (Hals und Hand). Tamdēļ dzimtkungs arī varot spriest tiesu par saviem dzimtcilvēkiem un uzlikt viņiem sodus atkarībā no pārkāpuma, izņemot vienīgi krimināllietas. Atkal tiesa aprobežojas ar šādu vispārēju aizrādījumu uz dzimtkunga tiesībām sodīt savus dzimtļaudis, nemaz nepiegiežot vēribu tam, vai Jānim un viņa tēvam uzliktie sodi nav bijuši pārāk smagi, kaut gan guberņas pārvalde tiesai bija uzdevusi izmeklēt sodīšanas tuvākos apstākļus.

Abas govīs, kā arī iesals un kvieši atņemtī dzirnavniekiem, pēc tiesas uzskata, ar pilnu pamatu, kā sods par pārkāpumiem. Bāram bijušas arī tiesības izlikt Ansi no dzirnavām un ierādīt viņam zemnieku mājas.

1737. g. 4. oktobra nopratināšanā Jānis bija apgalvojis, ka viņš abas 1737. gada sūdzības iesniedzis ar tēva ziņu un piekrišanu. Ansis to noliedz, uzdodot, ka viņš par sūdzību iesniegšanu nekā neesot zinājis, nemaz nerunājot par to, ka viņš tām būtu piekritis. Beigu beigās piekāpjas arī Jānis, atzīstoties, ka viņš esot tikai bijis tais domās, ka tēvs sūdzībām piekritīšot, jo tais aizstāvētas arī viņa intereses, un tamdēļ licis minēt arī tēva vārdu¹⁵¹. Ievērojot aizrādīto, tiesa Ansim sodu neuzliek, Jānim turpretim tā piespriež 10 pārus rīkšķu, ar kuřām viņš jāper svētdienā Katrīnas baznīcas priekšā visas draudzces klātbūtnē. Pēc tam viņš jāieslodza Rēveles cietumā uz vienu gadu. Jāņa vaina ir tā, ka viņš esot cēlis nepamatotu sūdzību pret savu dzimtkungu, un šo vainu pavairojot tas apstākļis, ka viņš jau 1735. gadā darījis to pašu, bet taģad, neievērojot foreizējo guberņas valdes lēmumu, no jauna sūdzējies, un apejot dzimtkungu un vietējās tiesas iestādes, nekautrējies griezties pie Viņas Ķeizariņkās Majestātes augstā troņā¹⁵².

¹⁵¹ 9. piel., 1. jaut. un beigās.

¹⁵² 14. piel., 4. līdz beigām.

Neskatoties uz tiesas spriedumu, gubernas pārvalde, ievērojot kabineta Jānim savā laikā līdzdoto rakstu, neuzdrošinās spriedumu izpildīt un pieprasa 4. aprīlī no kabineta aizrādījumu, kā rīkoties. Katram gadījumam pārvalde tomēr apcietina Jāni, turot viņu vieglā arestā¹⁵³.

Jāņa attēlojumā sūdzību izlemšana risinājusies šādi. Vispirms viņam esot nācies gādāt par Viru un Jārva apgabaltiesas uzturu, kad tā 1737. g. 3. oktobrī ieradusies Vohnjas muižā izmeklēt Jāņa lietu¹⁵⁴. Bārs to noliedz, aizrādot, ka tiesas locekļi taču uzturējušies pie viņa muižā¹⁵⁵. Jādomā, ka vismaz daļa taisnības ir bijusi Jānim, jo jau minētā Igaunijas hercoģistes bruņnieku un zemes tiesībās noteikts, ka tam, kuŗa dēļ tiesai jāsanāk, arī jāgādā par tiesas locekļu uzturu¹⁵⁶. Tālāk Jānis stāsta, ka atgriezies no Pēterpils Rēvelē 1737. g. rudenī, viņš visu ziemu uzturējies pilsētā un veltīgi gaidījis savas prāvas izlemšanu. Viņš zino, ka Bārs esot pasniedzis dāvanas gubernātoram grāfam Duglasam, un proti: 10 dzīvus jērus, 5 pārus tītaru, 1 dzīvu pienu dzirdītu feļu, 2 lielas cūkas, 6 pudus sviesta, 1 veselu mucu olu, 2 mucas putraimu un 30 mucas iesala. Saņēmis šīs dāvanas, gubernātors pavēlējis Jāni ieslodzīt cietumā uz vienu gadu un pēc tam izpert baznīcas priekšā¹⁵⁷. Interesanti atzīmēt, ka atbildot uz justickollēģijas attiecīgo pieprasījumu, nedz Bārs, nedz Duglass nepasaka skaidri un gaiši, ka nekāda dāvana nav pasniegta un pieņemta¹⁵⁸. Bārs paskaidro, ka Jāņa apvainojumam trūkstot pamata aiz tā iemesla, ka lietas izmeklēšana (1737. g. 4. oktobrī) notikusi pirms Duglasa stāšanās savā jaunajā amatā (1738. g. otrās puses sākumā) un tiesa spriedumu taisījusi uz minētās izmeklēšanas un paša Jāņa uzdoto lie-

¹⁵³ 15. piel.

¹⁵⁴ 17. piel., 13.

¹⁵⁵ 18. piel., 7.

¹⁵⁶ 176. u. 177. lpp.

¹⁵⁷ 17. piel., 15.

¹⁵⁸ 18. piel., 4; 19. piel.

cinieku liecību pamata¹⁵⁹. Arī Duglass noliedz jebkādu vainu, aizrādot līdzīgi Bāram, ka Jāņa sūdzības izmeklētas pirms viņa ierašanās Igaunijā un spriedums viņam piesūtīts tikai izpildīšanai; viņam nekad neesot bijusi darīšana ar šo nelieti (Jāni) un viņa sūdzībām¹⁶⁰. Duglasa pēdējais apgalvojums nav pareizs, jo guberņas pārvaldes 1739. g. rakstu, ar kuŗu tā lūdza zemes virstiesu uzdot apgabaltiesai nekavējoties izlemt Jāņa sūdzības, ir parakstījis Duglass¹⁶¹. Bet iespaidot tiesas spriedumu Bāram par labu Duglass varēja itin labi arī pēc lietas izmeklēšanas, jo viss atkarājās no tā, kā novērtēt šīs izmeklēšanas rezultātus. Ja Bārs Duglasam nekādas „dāvanas“ nebūtu pasniedzis un Duglass tādas nebūtu saņēmis, tad būtu bijis visvienkāršākais to noteikti noliegt, ar ko Jāņa celtais apvainojums uz reizi sabruktu. Bet ja nu nedz Bārs, nedz Duglass to nedara, ķeroties pie vieniem un tiem pašiem nepārliciecināšiem prātojumiem, tad grībot, negrībot jānāk pie slēdziena, ka Jānim ir bijusi taisnība, apgalvojot, ka Bārs piekukuļojis Duglasu.

Kamēr Duglass gaida atbildi uz savu 4. aprīļa pieprasījumu kabinetam, vai izpildīt Jānim piespriesto sodu, 16. maijā notiek kas negaidīts: Jānim izdodas pa krāsni un skursteni nokļūt aresta telpu jumtā, no turienes „ļoti bīstamā ceļā“ (auf eine sehr gefährliche Art) nolaisties zemē — un bez pēdām pazust! Un tas notiek taisni naktī pirms kabineta sen gaidītās atbildes ienākšanas, kuŗā tas uzdod izpildīt Jānim piespriesto sodu¹⁶². Gan guberņas pārvalde ziņo par Jāņa bēgšanu visiem muižu īpašniekiem un mācītājiem tais draudzēs, kas atrodas tuvu pie robežas ar Pēterpils guberņu, tāpat arī Narvas komendantam¹⁶³, bet bez panākumiem — bēgli noķert neizdodas un viņš atkal laimīgi sasniedz Pēterpili.

¹⁵⁹ 18. piel., 4.

¹⁶⁰ 19. piel.

¹⁶¹ 11. piel.

¹⁶² 16. un 17. piel., 15.

¹⁶³ 16. piel.

Ieradies Pēterpilī, Jānis nekautrējas no jauna griezties ar savu lietu pie valsts augstākām iestādēm. 1739. gada 2. septembrī kabinets saņem jaunu Jāņa sūdzību krievu valodā¹⁶⁴. 7. septembrī kabinets nolemj nosūtīt sūdzību justickollēģijai, kurā tā ienāk 10. septembrī¹⁶⁵. 13. septembrī justickollēģija pieprasa no grāfa Duglasa paskaidrojumus, uzdodot viņam ievākt paskaidrojumus arī no Bāra; reizē ar to justickollēģija „visā nopietnībā” piekodina kā gubernas pārvaldei, tā arī Bāram līdz lietas izlemšanai nespert nekādus soļus pret Jāni¹⁶⁶. Igaunijas gubernas pārvalde ziņo 24. septembrī justickollēģijai par raksta saņemšanu¹⁶⁷, un jau 10. oktobrī grāfs Duglass nosūta justickollēģijai Bāra paskaidrojumu līdz ar Viru un Jārva apgabaltiesas 1739. g. 29. marta spriedumu Jāņa lietā, kā arī savus paskaidrojumus¹⁶⁸. Caurlūkojusi lietu, justickollēģija nolemj 30. oktobrī pieprasīt no Igaunijas gubernas pārvaldes un virstiesas, kā arī no Vidzemes gubernas pārvaldes un pilstiesas ziņas par vietējo dzimtkungu varas apjomu pār viņu zemniekiem; Igaunijas gubernas pārvaldei jāiesūta arī vēl tiesā esošās aktis Jāņa lietā. Raksti Igaunijas gubernas pārvaldei un virstiesai iespiesti manis izdotā materiālu krājumā¹⁶⁹, bet raksti Vidzemes gubernas pārvaldei un pilstiesai ir tie pieprasījumi, kurus abas iestādes nosūta tālāk Vidzemes landrātu kollēģijai, saņemot kā atbildi apmēram pēc mēneša Rōzena deklarāciju.

Igaunijas zemes virstiesā paziņo, ka varēšot sniegt pieprasītās ziņas tikai ziemā notiekošo sēžu laikā. Attiecīgo rakstu izgatavo 1740. g. 18. janvārī. To paraksta grāfs Duglass, kurš reizē bija arī zemes virstiesas priekšsēdētājs, aiz kāda iemesla viņš no gubernas pārvaldes puses uz justickollēģijas pieprasījumu atsevišķi vairs ne-

¹⁶⁴ 17. piel. beigas.

¹⁶⁵ Vigrabs, II; 253. num.

¹⁶⁶ Vigrabs, II; 255.—258. n.

¹⁶⁷ Vigrabs, II; 259. num.

¹⁶⁸ 18. un 19. piel.

¹⁶⁹ Vigrabs, II; 261.—263. n.

atbild. Igaunijas zemes virstiesas raksts ienāk justickollēģijā vienā dienā ar Vidzemes pilstiesas rakstu, un proti 1740. g. 25. janvārī¹⁷⁰. Kādā veidā un kad izteikusies Vidzemes guberņas pārvalde, man nav izdevies noskaidrot. Liekas pat, it kā jā nemaz nebūtu atbildējusi uz pieprasījumu, jo trūkst par to jebkādu pēdu.

Pakavējoties pie Igaunijas zemes virstiesas „deklarācijas” par dzimtkunģu varas apjomu pār viņu dzimtcilvēkiem, skaidri redzams, ka tā pilnīgi atbilst Rōzena deklarācijai. Atsaucoties uz Igaunijas bruņnieku un zemes tiesību jau minēto 4. grām. 18. nod. 1. pantu, virstiesas secina, ka dzimtkunģiem esot tiesības dzimtcilvēkus „pārdot, apmainīt, dāvināt un pārvietot no vienas vietas otrā”, kā arī paaugstināt un pazemināt viņu klaušas pēc saviem ieskatiem. Dzimtkunģu varā ietilpstot arī tiesības piespriest dzimtcilvēkiem par pārkāpumiem miesas sodus, kā pāršanu ar rīkstēm un citus, kā mēr smagāku pārkāpumu sodīšana piekrītot apģabaltiesām un zemes virstiesai, ar ko saskanot jau minētā tiesību kopojuma 4. grām. 18. nod. 14. pants un 1. grām. 2. nod. 4. pants.

Pieprasītās aktis Jāņa lietā justickollēģija saņem 1740. g. 7. februārī¹⁷¹, bet sūdzības caurlūkošana justickollēģijā tomēr vēl novilcinās, jo izrādās, ka minētās aktis nokļuvušas nevietā, kas noskaidrojas tikai 10. jūnijā¹⁷².

Sūdzības caurlūkošana justickollēģijā sākas 1740. g. 10. jūnijā un beidzas 30. jūnijā¹⁷³. Savu atzinumu kollēģija izsaka 1. jūlijā un nosūta to kabinetam 16. jūlijā¹⁷⁴. Justickollēģija atrod, ka Jāņa sūdzība galīgi nepamatota un ka viņam nebijis nekāda pamata griezties pie paša kabineta, un tā kā Jānis, iesniedzot sūdzību tieši centrālajām iestādēm, pārkāpis attiecīgos rīkojumus, tā liek priekšā Jāni sodīt ar mūža spaidu darbiem galērās, t. i. airu kara

¹⁷⁰ EŪmkA, Nr. 59; 47. lp.; V i g r a b s, II; 267. num.

¹⁷¹ V i g r a b s, II; 270. num.

¹⁷² turp., 291.—293. num.

¹⁷³ turp., 294. num.

¹⁷⁴ turp., 295.—298. num.; 22. piel.

kuģos. Kabinets nodod lietu galīgai izlemšanai senātam, bet tas pieprasa no justickollēģijas lietas aktis¹⁷⁵. Justickollēģija lūdz atļaut iesūtīt aktis vācu valodā, jo kollēģijas tulks esot darbiem apkrauts¹⁷⁶. Senāts, acimredzot, piekritis aktu saņemšanai vācu valodā, jo justickollēģijas attiecīgā 21. augusta rakstā senātam minētās un pēc lietas izlemšanas taj atsūtītās atpakaļ aktis¹⁷⁷ sastopamas justickollēģijas aktis ar 50. un 59. num. vācu valodā. Pirmā senātam pārsūtītās akts 1.—6. lapa atbilst justickollēģijas 59. num. akts 1.—6. lapai, bet 7.—55. lapa — 21.—69. lapai, kamēr otrā akts, kas aptvēra 140 lappuses, pilnīgi atbilst justickollēģijas 50. num. aktij, kurā 138 lappuses. Abas minētās justickollēģijas aktis pašlaik glabājas Igaunijas valsts archīvā; 59. num. akts kopā ar justickollēģijas 41. num. akti kā zemes virstiesas akts ar num. 59, bet 50. num. akts kā justickollēģijas 29. num. lieta. Kādā ceļā visas šīs justickollēģijas aktis nokļuvušas Igaunijā, nav zināms, bet tas noticis tikai pēc justickollēģijas archīva pārreģistrēšanas, jo aktīm tagad ir citi jaunāki justickollēģijas archīva numuri, un proti, 41. num aktij — „Nr. 210. Neue Registratur“ un 59. num. aktij, kas ar iepriekšējo sašūta kopā, „ad 210“, bet 50. num. aktij — „Nr. 234. Neue Registratur“.

Gadījums glābj Jāni no piespriedā soda izciešanas. 1740. g. 17. oktobrī mirst ķeizariene Anna Ioannovna, un troni ieņem tā paša gada augustā piedzimušais Jānis VI (arī III). 23. oktobrī jaunā valdība izdod pavēli (ukazu) par zināmu likuma pārkāpēju grupu apžēlošanu, un uz šīs pavēles pamata senāts atlaiž Jānim sodu. Pašu pavēli man nav izdevies sameklēt, jo ķeizarienes Elizabetes Petrovnas laikā (1741.—1761.) iznīcināti visi dokumenti, kurus bija minēts Jānis VI. Uz šo pavēli atsaucas senāta 8. novembra raksts, ar kuru paziņots justickollēģijai par Jāņa apžēlošanu¹⁷⁸. Arī šīs senāta raksts tikai nejauši uz-

¹⁷⁵ turp., 299.—302. num.

¹⁷⁶ turp., 303. un 304. num.

¹⁷⁷ 23. piel.

¹⁷⁸ V i g r a b s, II; 305.—307. n. 23. piei

glabājies vācu tulkojuma apliecinātā norakstā. Pats izgatavojums atradies taģadējās Igaunijas virstiesas 59. num. aktī, kā tas redzams no agrākajās justickollēģijas 59. akts satura rādītāja akts sākumā, kuŗā teikts: „Valdošā senāta ukazs līdz ar vācu tulkojumu, ar kuŗu grozīts šis kollēģijas lēmums; turpat klāt kollēģijas ziņojums“; bet vēlāk pierakstīts klāt: „Ukaza izgatavojumu 1745. g. 5. novembrī paņēma glabāšanā reģistrātors“.

28. novembrī par minēto senāta 8. novembrā rakstu justickollēģija paziņo Igaunijas guberņas pārvaldei, pieliekot klāt norakstos kollēģijas lēmumu par Jānim uzliedamo sodu un senāta 8. novembrā rakstu par Jāņa apžēlošanu un uzdodot pārvaldei rīkoties saskaņā ar pēdējo¹⁷⁹. Sakarā ar šādu savas lietas izbeigšanos Jānis varēja mierīgi atgriezties dzimtenē.

Guberņas pārvalde izsauc Jāni un izskaidro viņam sīki notikušo, piekodinot pienācīgi atzīt viņam izrādīto žēlastību un kā dzimtcilvēkam paklausīgi pildīt dzimtkungam visus savus pienākumus¹⁸⁰.

No Bāra Igaunijas guberņas pārvaldei 1741. g. februāra vidū piesūtītā raksta, kas saņemts pārvaldē 17. februārī, redzams, ka Jānis pārvaldes aizrādījumus atstājis bez ievēribas, jo Bārs sūdzas, ka Jānis blandoties apkārt un stāstot, ka esot prāvā uzvarējis. Jāņa rīcībā Bārs saskata guberņas pārvaldes pavēles nicināšanu un mēģinājumu kaitēt Bāra labai slavai. Tamdēļ Bārs lūdz pārvaldi uzdot Katrīnas draudzes mācītājam Nauhauzenam dievkalpojuma laikā nolasīt justickollēģijas Jāņa lietā taisīto lēmumu, bet no savas puses no jauna piekodināt Jānim pienācīgi ievērot un pildīt guberņas pārvaldes pavēli, draudot, ka pretējā gadījumā viņam nepiemērošot ķeizarsisko žēlastību. Bārs vēlas, lai zemniekiem kļūtu zināms, ka Jāņa sūdzība pret viņu neesot atzīta par pamatotu, jo citādi nākotnē varētu rasties „nevēlamas se-

¹⁷⁹ V i g r a b s, II; 308. un 309. num.

¹⁸⁰ 25. piel.

kas", kā „ietiepība un nepaklausība”¹⁸¹. Gubernas pārvalde ievēro Bāra lūgumu un uzdod 18. februārī bruģu kungam (Hakenrichter) Helfreicham aizturēt Jāni un brīdināt viņu neizmantojot necienīgi viņam izrādīto žēlastību, kā arī savaldīt viņu, ja viņš no jauna neklausītu savam dzimtkungam¹⁸².

Mācītājam Nauhauzenam gubernas pārvalde uzdod divās svētdienās pēc kārtas paziņot baznīcā pēc sprediķa kā Viru un Jārva apgabaltiesas spriedumu Jāņa sūdzību lietā, tā arī justickollēģijas lēmumu par piespriedu soda paaugstināšanu un rakstu par Jāņa apžēlošanu, kas notikusi uz vispārēja rīkojuma pamata par sodu atlaišanu un mīkstināšanu. Reizē ar to mācītājam jābrīdina visa draudze no līdzīgas ļaunprātības un nepaklausības, bet Jānim jāatgādina gubernas pārvaldes dotie aizrādījumi¹⁸³.

Uzglabājušās Vohnjas muižas revīzijas grāmatas par 1739. un 1744. gadu. Pirmajā kā dzirnavnieks joprojam vēl minēts Ānsis, Jāņa tēvs, bet zemi viņš vairs nelieto, un viņa agrāk lietotais $\frac{1}{4}$ arkls atzīmēts kā neapstrādāts. Ānsis arī dod muižai matus, bet citādus pienākumus pret to nepilda. Par Jāni teikts, ka viņš izbēdzis no cietuma un paņēmis līdz 3 savas māsas. Jādomā, ka Bārs pēc Jāņa aizbēgšanas dzirnavās tomēr vēl atstājis viņa tēvu. Dzirnavās dzīvo: 1 saimnieks, 1 saimniece, 1 meita vai arī strādniece, 1 darba nespējīgs vecs vīrietis (kas tas varētu būt, kā jau agrāk aizrādīts, nav zināms) un 1 maza darba nespējīga meitene. Ānsim ir tikai 1 zirgs, 2 vērsi un 1 gov. No sacītā redzams, kādā postā nonākusi viņa saimniecība. 1744. gadā Ānsis nav vairs dzirnavās, viņa vietā minēts kāds Tōnu, kuŗam bez dzirnavām zemes nav. 1750. gadā Tōnu lieto arī jau agrāko $\frac{1}{4}$ arklu zemes, par ko muižai maksā nodevas. Par Ānsi kopš 1739. gada nekādu ziņu nav.

¹⁸¹ 24. piel.

¹⁸² 25. piel.

¹⁸³ 26. piel.

Varētu domāt, ka pēc šādas savu sūdzību izlemšanas, no kuŗas Jānis izgāja sveiks, tikai pateicoties nejaušiem apstākļiem, viņam vajadzētu saprast, ka maz izredzes cīņu turpināt, un ka jāapmierinās ar nenovēršamu! Bet tas tomēr nenotiek un Jānis uzsāk cīņu no jauna.

Jau 1743. g. pavasarī viņš kopā ar trim citiem Vohnjas muižas zemniekiem trešo reizi dodas uz Pēterpili¹⁸⁴ un iesniedz jaunu sūdzību pret Bāru senātam. Kā sūdzētāji minēti ne tikai „dzirnavnieks Johans Antons un viņa biedri“, t. i. 12 vārdos nosaukti dzimtcilvēki, bet pat „visi muižas zemnieki“. Kā sūdzības parakstītāji uzdoti Jānis un tie trīs zemnieki, kas ar viņu kopā bija ieraudušies Pēterpilī¹⁸⁵. 23. martā senāts nosūta sūdzību Justickollēģijai, uzdodot to izmeklēt un izlemt¹⁸⁶. Justickollēģija 22. aprīlī sūdzību virza tālāk Igaunijas guberņas pārvaldei, kuŗa to no savas puses nodod Viru un Jārva apgabaltiesai, paziņojot par sūdzību arī Bāram¹⁸⁷.

Zemnieki sūdzas, galvenokārt, par to, ka Bārs esot paaugstinājis viņu nodevas un klaušas, atņēmis viņiem labu zemi un ierādījis sliktu, kā arī licis nopļaut viņu pļavas. Daudzus no viņiem viņš esot izlicis no viņu mājām un pārcēlis uz citām vietām; pašlaik viņš bez tam vēl taisoties kādā sādžā ierīkojot jaunu pusmuižu. Āiz šādas Bāra rīcības vairāki zemnieki jau esot no muižas aizbēguši¹⁸⁸.

Lai nenonāktu galīgā postā, zemnieki lūdz pieskaītīt viņus kroņa muižām¹⁸⁹. Šāds zemnieku lūgums izskaidrojams ar to, ka Vohnjas muižu, kas zviedru laikā bijusi „reducēta“, t. i. pārņemta kroņa īpašumā, viņi uzskata par Pēterļa Lielā iekārotu, kuŗu Bārs esot ieguvis

¹⁸⁴ 27. piel., beigas un 36. piel., 7. beigas.

¹⁸⁵ 27. piel., sūdzības izgatavojums krievu valodā: V-JmskA, F. 19., 14. un 15. lp.

¹⁸⁶ 27. piel., beigas.

¹⁸⁷ 28. piel.; V-JmskA, Vohnjas zemn., 6. un 11.-a lp.; 29. piel.

¹⁸⁸ 27. piel., 3.

¹⁸⁹ 27. piel., 4.

pārāk lēti un bez valdības atļaujas; tamdēļ Bārs par muižu arī nerūpējoties¹⁹⁰.

Bez šīs kopīgās sūdzības Jānis iesniedz arī atsevišķu, kuŗu gan nav izdevies atrast, bet par kuŗas saturu varam spriest pēc aktīs sastopamām liecībām: Jānis lūdž atdot viņam atpakaļ atņemtās dzirnavas vai arī atbrīvot viņu no piederības Bāram¹⁹¹.

Bāra zemnieku starpā valdīja stiprs nemiers, kuŗu bez šaubām pavairoja sūdzības iesniedzēju atgriešanās mājā sveikā; tikai Jānis palika Pēterpilī¹⁹². Pēc Bāra domām Jānis bijis tas, kas viņa zemniekus uzkūdījis un pamudinājis iesniegt sūdzību; to pašu atrod arī apgabaltiesa¹⁹³. Bārs paziņo guberņas pārvaldei, ka zemnieki viņam vairs neklausot un pat vairākkārt mēģinājuši piekaut kā viņa muižkungu (vācieti), tā arī igauņu tautības vaģaru; sūdzība radījusi uzbudinājumu apkārtējās draudzēs, kuŗu zemnieki tikai gaidīt gaidot lietas iznākumus. Bārs arī neliedz, ka daži viņa zemnieki pametuši savas mājas un aizbēguši¹⁹⁴.

Zemnieku noskaņojumu raksturo arī labi viņu paziņojums tiesas priekšā, ka viņi neķersoties pie arkliem, kamēr nebūšot dabujuši atpakaļ atņemtus laukus, pļavas un mājas; ja viņi neatradīšot taisnību mājās, viņi no jauna došoties uz Pēterpili, ko esot sev savā starpā solījuši¹⁹⁵.

Ļoti zīmīgi, ka vismaz daļa no nepaklausīgiem zemniekiem piederējusi pie brāļu draudzes locekļiem. Bārs, piem., stāsta, ka „sūdzētāju lielākā daļa... sarīkojot sanāksmes, uzdodot par iemeslu ģarīgo prasību apmierināšanu, un atsakoties no paklausības, atsaucoties uz to, ka ģars viņiem to liedzot“; daži zemnieki esot uzmetušies par „skolotājiem“, „skraidot kā tādi apkārt“ un nepil-

¹⁹⁰ 27. piel., 3. un 35. piel., 3. jaut.

¹⁹¹ 28. un 29. piel., 33. piel., 5. un 6.

¹⁹² 30. piel. un 35. piel., 1. jaut.

¹⁹³ 32. piel., 34. piel., 3. un 38. piel., 1.

¹⁹⁴ 32. piel.

¹⁹⁵ 35. piel., 23. jūnijā.

dot savus piēnākumus „nedz savās mājās, nedz arī muižā“. Liecinieki Bāra attēloto visā visumā apstiprina¹⁹⁶.

Viru un Jārva apgabaltiesa sanāk uz sēdi sūdzības izmeklēšanai Rēvelē, jo guberņas pārvalde, zemnieku nemierīgā gara stāvokļa dēļ, baidās atļaut noturēt to Vohnjas muižā¹⁹⁷. g. 20. jūnijā Bārs iesniedz tiesai savus paskaidrojumus¹⁹⁸. Liefas izmeklēšana un sprieduma izgatavošana ilgst no 20. līdz 28. jūnijam. Tiesa uzklausa 18 zemniekus, kā sūdzības ierosinātājus, ar kuriem tā drīzāk apejas gan kā ar likumu pārkāpējiem. Trūkst tikai Jānis, kurš vēl atrodas Pēterpilī, un kāds cits zemnieks, kurš aizbēdzis no muižas; Bāra vietā uzstājas „notārs“ Bāds. Beidzot tiesa nopratina 4 Bāra uzdotus lieciniekus, kuriem jāizsakās par 30 tiesai iesniegtiem Bāra jautājumiem (Probatorialartikel)¹⁹⁹. Tā kā tiesas spriedums iepriekš jāiesūta justickollēģijai, tad sūdzētājus 25. jūnijā atlaiž mājās²⁰⁰. Spriedumu tiesa taisa 25., un 28. izgatavojusi to galīgā veidā, to paraksta un nosūta guberņas pārvaldei²⁰¹.

Tiesa spriedumā aizrāda, ka Bārs esot pietiekoši pierādījis savas īpašuma tiesības uz muižu, jo tās agrākajiem īpašniekiem, Uksenšernas ģimenei, krievu valdība atļāvusi vajadzības gadījumā muižu pārdot un muižas tiešām notikušo pārdošanu Bāra sievas tēvam fon Valdekam tiesa apstiprinājusi²⁰². Tā kā vaku grāmatā, kas sastādīta, muižu pārdodot, minēti kā zemnieki gandrīz visi sūdzības iesniedzēji, tad Bāram arī esot bijušas tiesības, saskaņā ar Krūzija nolikuma 4. grāmatas 18. nodalījuma 1. pantu, rīkoties ar zemniekiem tā, kā viņš to darījis²⁰³.

¹⁹⁶ 35. piel., art. prob. 1, 17—20 un 30.

¹⁹⁷ 32. piel.; EVKkA, Prot. 1743, 333. un 334. lpp.; V-JMskA, Vohnjas zemn., 12., 43. un 44. lpp.

¹⁹⁸ 34. piel.

¹⁹⁹ 35. piel., sākums, 1. jaut., 21. jūnijā, sākums, 25. jūnijā.

²⁰⁰ 28. piel.; 35. piel., 25. jūnijā, beigas.

²⁰¹ 35. piel., beigas; spriedums — sk. 36. piel.

²⁰² 36. piel., 3.

²⁰³ 36. piel., 2 un 7.

Soreiz tiesa aplūko arī jautājumu, vai Bārs ar savu rīcību zemniekus neesot novedis postā, un nāk pie slēdziena, ka gadījumā, ja tas tā arī būtu noticis, viņš taču pēc tam zemniekiem arī izpalīdzējis ar „sēklu, maizi un darba lapiem“, ko zemnieki pa daļai arī nenoliedz²⁰⁴. Vispāri dzimtkungī „kopš seniem laikiem“ esot novietojuši savus dzimtcilvēkus „kā vienā, tā atkal kādā citā zemes gabalā“, tur, kur „dzīvojuši zemnieki un viņu senči, ierīkojuši jaunas pūsmuižas un dzimtcilvēkiem ierādījuši citus kā iekoptus, tā arī neiekoptus zemes gabalus“; „pēc savas labpatikas“ dzimtkungī arī esot rīkojušies kā ar dzimtcilvēku personu, tā arī attiecībā uz viņu nodevām un klaušām un „ik katram esot zināms“, ka šai ziņā arī tagad vēl „ik dienas“ tā rīkojoties²⁰⁵.

Tiesa nāk pie slēdziena, ka sūdzība nepamatota un ka tai daudz nepatiesu un nepareizu apgalvojumu un ka zemnieki noziegušies, apejot vietējās tiesas un griežoties tieši pie Pēterpils iestādēm, un soda visus 18 tiesas priekšā uzklaušītos, kā arī divu šo notiesāto tēvus ar 15 pāriem rīkšķu katru. Tie trīs, kas bijuši Pēterpilī, kā arī viens, kas tiesā Bāru nosaucis par „laupītāju vai slēpkavu“, jāizpeļ svētdienā Katrīnas baznīcas priekšā, pēdējam paaugstinot sodu līdz 20 pāriem rīkšķu. Par Jāni un aizbēgušo tiesa, viņu neierašanos dēļ, nemaz nespriest²⁰⁶.

Kad pienāk justickollēģijas raksts ar paziņojumu, ka piespriestais sods izpildams²⁰⁷, izrādās, ka trīs no notiesātiem atkal devušies ceļā uz Pēterpili²⁰⁸. Lai nerastos vēl kādi līdzīgi stargadījumi, guberņas pārvalde nolemj pie visiem notiesātiem sodu izpildīt Rēvelē, kas arī no-

²⁰⁴ 36. piel., 5; 34. piel., 5; 35. piel., 4–6. jaut.; 4.–10. art. prob.

²⁰⁵ 36. piel., 4.

²⁰⁶ 36. piel., 5. un 7.

²⁰⁷ V-JmskA, Vohnjas zemn., 65. lp.

²⁰⁸ EVKkA, Prot. 1743, 401. lpp.; V-JmskA, F. 19, 1.–3. lp.; 38. piel., 2.

tiel, samazinot uz Bāra lūgumu diviem veciem zemniekiem sodu līdz 5 pājiem rikšķu²⁰⁹.

Jāni, kas palicis Pēterpilī, 17. jūnijā nopratina justickollēģija, kuŗa 7. jūlijā paziņo Igaunijas guberņas pārvaldei, ka Jānis apcietināts²¹⁰. 19. augustā viņu kopā ar diviem no jau minētiem Vohnjas zemniekiem, kas bija no jauna devušies uz Pēterpilī un ceļā apcietināti, nosūta uz Rēveli, bet netālu no tās Jānim izdodas izbēgt²¹¹. Tikai 1744. gada marta pirmajās dienās Bāram nejauši gadās notvert Jāni, kuŗu viņš tad arī nodod guberņas pārvaldes rīcībā²¹². Jāni tiesā Viru un Jārvas apgabaltiesa kā kriminālnoziedznieku, piespriežot viņam 40 pāru rikšķu, ar kuŗām viņš jāpeŗ nedēļas laikā diviem lāģiem, un pēc soda izciešanas mūža spaidu darbus galērās²¹³.

Spriedumu, kā tajsītu krimināllietā, nākas apstiprināt zemes virstiesai, kuŗa to groza, nolemjot, ka piesprieštais rikšķu sods pie Jāņa izpildāms vienā paņēmienā, ka viņam jāiededzina mugurā kauna zīme un ka viņš pēc tam izsūtāms no valsts robežām; ja viņš tomēr atģrieztos atpakaļ, viņu bez žēlastības sodītu ar nāvi, pakaroť²¹⁴. Aprīļa pirmajās dienās Jānis izcieš sodu un viņam iededzina kauna zīmi, bet izsūtīšanu atliek līdz kuģniecības atklāšanai — tā tad izsūtīšanai vajadzēja notikt uz Somiju²¹⁵. Tomēr Jāni uz Somiju neizsūta, jo archīvos sastopama atzīme, ka 11. jūnijā guberņas pārvalde šai lietā griežas pie senāta ar rakstu. Tuvāku ziņu par šo rakstu Igaunijas archīvos trūkst. 12. septembrī gubernātors dod rikoјumu, ka „šis Jānis saskaņā ar augsto žēlastības izsludināšanu kopā ar pārējiem nosūtāms

²⁰⁹ EVKkA, Prot. 1743, 401.—404., 406., 407., 408. un 409. lpp.; V-JMskA, Vohnjas zemn., 67. lp.

²¹⁰ 33. piel.; Vohnjas zemn., 65. lp.; V-JMskA, F. 19, 2-a un 3. lp.

²¹¹ turp., F. 19, 1. un 2. lp.

²¹² turp., F. 19, 16. un 17. lp.

²¹³ 38. piel., 1, beigās.

²¹⁴ 39. piel.

²¹⁵ 40. piel.

Orenburgas guberņā". 28. septembrī atrodam citu atzīmi, kuŗa ar iepriekšējo ne visai labi saskan, jo tai teikts, ka senāts paziņojis guberņas pārvaldei, ka „Vohnjas muižas dzirnavnieks nosūtāms trimdā uz Orenburgas guberņu un turpmāk līdzīgos gadījumos jārikojas saskaņā ar augstiem ukaziem“²¹⁶. Katrā ziņā ir skaidrs, ka Jāni galu galā izsūtīja uz Orenburgas guberņu, jādōmā sakarā ar to, ka toreiz tur cēla cietokšņus aizsardzībai pret ķirģīziem, un guberņā varbūt arī nometināja uz dzīvi zemniekus. Tas ir pēdējais, ko mēs dzirdam par Jāni.

²¹⁶ 41. piel.

IV.

RŌZENA DEKLARĀCIJAS VĒSTURISKĀ NOZĪME.

Apskatījuši iemeslus, aiz kuriem justickollēģija pieprasīja ziņas par dzimtkungu varas apjomu pār viņu zemniekiem un to mantu kā no Igaunijas, tā arī no Vidzemes augstākām tiesas un pārvaldes iestādēm, un iepazīšies ar Vohnjas dzirnavnieka Jāņa sūdzību izlemšanu uz Igaunijas virstiesas un Vidzemes landrāta Rōzena attiecīgo „deklarāciju“ pamata, varam droši izteikt labi pamatotu gālīgu spriedumu par Rōzena deklarācijas vēsturisko nozīmi.

Salīdzinot virstiesas paziņojumu ar Rōzena deklarāciju satura ziņā, tūlīt redzams, cik daudz rūpīgāki izstrādāta pēdējā. Kamēr Rōzens neskopojas ar aizrādījumiem uz „privilēģijām“ un valdību rīkojumiem, kā arī uz vēstures faktiem, virstiesā min tikai ne no viena nepastiprinātās un nekur nublicētās Krūzija Igaunijas bruņnieku un zemes tiesības un atsauca vienīgi vispārējos izteicienos uz privilēģiju apstiprināšanu. Tomēr virstiesas paziņojumu nekādā ziņā nevar uzskatīt par paviršu kancelejas ražojumu, jo to izstrādājusi tiesa pilnā sastāvā, itin labi zinot, ap ko lieta grozās, un parakstījis paziņojumu tiesas priekšsēdētājs, Igaunijas gubernātors. Ja Igaunijas virstiesas paziņojums satura ziņā nav nekāds nenozīmīgs savārstījums, tad par tādu nevar uzskatīt arī Rōzena deklarāciju.

Virstiesas atbilde uz justickollēģijas jautājumiem atbilst pilnīgi Rōzena sniegtiem paskaidrojumiem un ir pat vēl nelabvēlīgāka zemniekiem, jo nemin ne vārda par to, ka dzimtkungī būtu viņiem atļāvuši brīvi rīkoties ar savu kustamu mantu. Nav ne mazākā pamata šaubīties

par to, ka virstiesas izteiktie uzskati nebūtu bijuši visas Igaunijas bruņniecības domu izpaudivums, jo virstiesas locekļi bija, kā jau aizrādīts, Igaunijas landrāti, un arī Bārs, Igaunijas muižniecības vienkāršs pārstāvis, visu laiku rikojās saskaņā ar šiem uzskatiem. Ja nu Igaunijas bruņniecība domāja par savām tiesībām pār dzimtilvēkiem gluži tāpat kā Rōzens, tad būs grūti ticams, ka Rōzena deklarācijā neatspoguļotos arī Vidzemes bruņniecības uzskati un tieksmes.

Un tomēr, sākot ar Brīningu, baltvācu vēsturnieki to apstrīd. Brīnings domā atradis citu tā paša laikmeta vēsturisku liecību, kuŗa esot daudz svarīgāka un kuŗā Vidzemes bruņniecības pārstāvji gribējuši pavisam citādi noteikt dzimtilvēku tiesisko stāvokli. Runa iet par tā saucamo Budberga un Šrādera Jauno Vidzemes bruņnieku un zemes tiesību projektu (Neues Livländisches Ritter- und Landrecht), kuŗu laikā no 1730. līdz 1737. gadam izstrādāja sevišķa landtāga iecelta komisija un kuŗu pieņēma 1737. gadā landtāga pilnsapulce¹. Projektu gan iesniedza Krievijas valdībai apstiprināšanai, bet neskatoties uz visām pūlēm, to panākt neizdevās.

Savā jau minētā polemikā ar Lēningu Brīnings aizrādīja uz to, ka Budberga un Šrādera zemes tiesību projekts esot „pants pēc panta bruņniecības pārbaudīts“ un tamdēļ „tik lielā mērā uzskatāms par bruņniecības darbu kā gandrīz nekāds cits“. Tā kā projekts, pēc Brīninga domām, zemniekiem piešķirot „īpašuma tiesības uz viņu nekustamo mantu, izņemot māju inventāru“, un nosakot, ka „dzimtkungu tiesības nedrīkstot aizkart zemnieku ģimenes tiesības“, tad arī šais noteikumos un nevis Rōzena deklarācijā izpaužoties Vidzemes dzimtkungu īstie uzskati un nodomi². Vācbaltu pētnieki, saprotams, bez iebildumiem piekriŗa Brīningam. Tobīns, piem., runā par Rōzena deklarācijas nenozīmīgumu, salīdzinot ar zemes

¹ Projekta galīgo tekstu sk. VA, BrA, Nr. 70, II. Noteikumi, kam sakars ar zemnieku tiesisko stāvokli, iespiesti V i g r a b s, II, 241.—251. n.

² BM, 1880; 27. sēj.: 261. un 491. lpp.

tiesību projektu³, un vēl 1930. gadā izsakās, ka projektā zemniekiem esot „apstiprinātas īpašuma tiesības uz pašieģūto kustamo mantu un pašieģūtiem lauku ražojumiem, nodrošinātas nosacītas mantošanas tiesības uz viņiem nodotām mājām un piešķirtas tiesības celt sūdzības par mājas pārmācīšanas nelietīgu izmantošanu“ no dzimtkungu puses⁴.

Polemikā ar Arbuzovu un Brīningu man nācās jo sīki pakavēties arī pie zemes tiesību projekta. Jau savā pirmajā rakstā es aizrādīju, ka projektā zemniekiem nekādas īpašuma un mantošanas tiesības nov piešķirtas⁵. Arbuzovs uz to atbildēja ar apgalvojumu, ka „projekts zemnieku aizsardzībā“ ejot „uz matu tik pat tālu, kā to bija darījusi zviedru valdība“⁶. Bet pēc mana otrā un trešā raksta Arbuzovs bija spiests atzīties, ka „zemnieku senās paradumtiesības uz pašieģūto mantu un nosacītās mantošanas tiesības“ pastāvējušas tikai tik tālu, „cik tālu tādas bija savienojamas ar dzimtbūšanu“⁷.

Šī piekāpšanās skaidri liecina, ka Brīninga un viņa piekritēju uzskati par Budberga un Šrādera zemes tiesību projektu nav pareizi, jo kā tad projekts nosaka dzimtbūšanas jēdzienu? Par zemniekiem projektā iet runa nodaļā ar virsrakstu „Par zemniekiem un viņu izdošanu“ (ja tie aizbēguši pie cita dzimtkunga)⁸. Nodaļas pirmajā pantā ir teikts, ka zemnieki „līdz ar savu mantu atrodas savu kungu varā“. Ar „varu“ tulkots vācu vārds „Gewalt“, kam atbilst latīņu „dominium“, kurā ietilpst arī īpašuma jēdziens. Nosakot šādi dzimtbūšanas apjomu, ir taču skaidrs, ka nevar būt vairs runa par kautkādu zemnieku īpašuma tiesību atzīšanu. Un pēc tādas mēs arī veltī meklētu zemes tiesību projektā, jo tiem pantiem, uz kuriem

³ sk. augšā 18. lpp. 21. piez. aprād. darba 103. lpp. 4. piez.

⁴ sk. augšā 31. lpp. 77. piez. aprād. darba 21. lpp.

⁵ IMM, 1925, 12. burtn., 585. un 586. lpp.

⁶ IMM, 1926, 2. burtn., 161. lpp.

⁷ IMM, 1927, 12. burtn., 516. lpp.

⁸ V i g r a b s, II, Nr. 247.

atsaucas vācbaltu pētnieki, un proti 8., 20., 21. un 22., ir pavisam cita nozīme. Aplūkosim šos pantus īsumā tuvāk. 8. pantā noteikts, ka gadījumā, ja dzimtcilvēka bērni nodoti audzināšanai kādas svešas muižas zemniekam, viņu dzimtkungam ir tiesības tos atprasīt atpakaļ, ja tie saņieguši attiecīgo vecumu; kad viņš to dara, tie izdodami ar visu, ko iedzīvojušies svešumā. 20. pantā iet runa par aizbēguša zemnieka izdošanu, kuŗš izdodams kopā ar visu, „kas viņam ir, izņemot tikai to, kas cieši saistīts ar zemi un ēkām“ (erd- und nagelfest); arī iesēto labību izdodams var ievākt. 21. pants paredz gadījumu, kad zemnieks apprec svešas muižas zemnieka atraītni un pāriet viņas mājās; dzimtkungam šādu dzimtcilvēku pieprasot atpakaļ, tas izdodams ar sievu, bērniem un visu to mantu, ar kādu ienākuši mājās viņš pats un viņa sieva, bet visa pārējā kustamā manta paliek atraītnes pirmā laulībā piedziemušiem bērniem „un tā tad dzimtkungam, uz kuŗa zemes tā iegūta“. 22. pants iztirzā gadījumu, kad pēc vecāku nāves paliek tikai viena meita, kuŗa iziet pie kādas svešas muižas zemnieka; viņai tad ir tiesības ņemt līdzī vecāku atstātās drēbes un naudu, kāmēr visa pārējā kustamā manta „paliek dzimtkungam“. Zemes tiesību projektā nav nekādu citu noteikumu, no kuŗiem varētu mēģināt taisīt slēdzienu par dzimtcilvēku īpašuma vai mantošanas tiesību atzīšanu.

Aplūkojot nupat minētos pantus, mēs redzam, ka tais iet runa tikai par zemniekiem, kuŗi no viena dzimtkunga pāriet pie otra, sakarā ar ko jāizšķir jautājums, kā sadalīt starp abiem dzimtkungiem zemnieku mantu. Ka jautājums nostādīts šaj plāksnē, liecina pats pantu teksts. Dzimtkungs „pieprasa zemnieku līdz ar viņa mantu“ (8. p.), un zemnieku izdod dzimtkungam „kopā ar visu, kas viņam ir“ (20. p.); bet pieprasīt no cita varam taču tikai to, kas pieder mums, un izdot pieprasītājam var gluži tāpat tikai viņa mantu, bet nevis svešu. 21. pantā vēl skaidrāki teikts, ka viss tas, ko atpakaļizdošanai pieprasītais iegātnis nevar ņemt līdzī, paliek viņa sievas pirmās laulības bērniem, „un tā tad dzimtkungam“. Nevar būt šaubu, ka visos šais pan-

tos nav ņemtas vērā izdodamā zemnieka tiesības, bet gan abu dzimtkungu intereses.

Nupat apskatītie Budberga un Šrādera zemes tiesību projekta noteikumi par zemniekiem un viņu izdošanu pārņemti no 1671. g. zemes nolikuma (Landesordnungen), bet ar to lielo starpību, ka tur trūkst dzimtbūšanas apjoma noteikšana, ko sniedz projekta attiecīgā nodaļa⁹. Ir pamats domāt, ka pārņemtie panti savā laikā tiešām liecināja par zināmām zemnieku tiesībām uz viņu kustamo mantu, bet tiklīdz projekts nosaka, ka visa zemnieka rīcībā esošā manta ir dzimtkunga īpašums, visu to vairs nevar nosaukt par tiesībām šā vārda parastajā nozīmē. Pastāvot šādam noteikumam, dzimtkungs kuŗā katrā brīdī varēja pēc patikas rīkoties ar zemnieka mantu, nepiegiežot nekādu vērību kaut kādām zemnieku tiesībām uz to. Kā izprast projekta zemniekiem veltītās nodaļas 21. un 22. pantu, rāda vislabāk Rōzena deklarācija, kuŗa tiem atbilstošos 1671. g. zemnieku izdošanas noteikumu 8. un 13. pantus uzskata par pierādījumu nevis zemnieku, bet gan dzimtkungu īpašuma tiesībām uz zemnieka rīcībā esošo mantu¹⁰.

Ja dzimtkungs šādos apstākļos tomēr atļauj zemniekiem zināmās robežās brīvi rīkoties ar sava darba augļiem, uz ko jau arī aizrāda Rōzena deklarācija¹¹, tad ar to zemniekiem nav piešķirtas īpašuma tiesības, kamēr ir spēkā vispārējs noteikums, ka zemnieka manta ir dzimtkunga īpašums. Ārī Švābe „noteiktī“ aizrāda uz to, „ka zemes tiesību projekta sacerētāji nekādā ziņā nav domājuši noteikt zemnieku īpašuma un mantošanas tiesības, bet vienīgi gribējuši radīt privāttiesiska rakstura noteikumus strīdus jautājumu izšķiršanai par aizbēgušo zemnieku un viņu mantu“¹².

Jānāk pie slēdziena, ka starp Rōzena deklarāciju un Budberga un Šrādera zemes tiesību projektu pamata jautājumos nav nekādas starpības, jo abi noteikti nosaka, ka

⁹ Liefl. Landes-Ordn., Rīga, 1707; 2.—4. un 21.—25. lpp.

¹⁰ 20. piel., 2.

¹¹ turpat.

¹² sk. augšā 32. lpp. 78. piez. aprād. darba 267. lpp.

dzimtcilvēks līdz ar savu mantu ir dzimtkunga īpašums. Tamdēļ mums ir tiesības nosaukt Rōzena deklarāciju par pilnvērtīgu Vidzemes bruņniecības uzskatu un tieksmju izpaudumu.

Vohnjas muļžas dzirnavnieka Jāņa sūdzības izlemšana rāda, kāda nozīme ir bijusi Igaunijas virstiesas paskaidrojumam un Rōzena deklarācijai, nosakot Igaunijas dzimtkungu un zemnieku savstarpējās tiesiskās attiecības. Kad justickollēģijai nācās izlemt jautājumu, vai Bārs savā rīcībā ar Jāni nav pārkāpis dzimtkungu tiesības, tai nebija iespējams to izdibināt citā ceļā, kā griežoties ar pieprasījumu pie augstākām vietējām iestādēm. Bet justickollēģija pieprasīja tās pašas ziņas arī no Vidzemes, acīmredzot vēlēdamās noskaidrot lietu pēc iespējas plašāki un pareizi spriežot, ka Igaunijā un Vidzemē, kas abas bija piederējušas Zviedrijai, zemnieku un dzimtkungu savstarpējām attiecībām vajadzēja būt līdzīgām. Saņēmusi abas „deklarācijas“, justickollēģija izšķir Jāņa lietu par labu dzimtkungam. Nevar būt šaubu par to, ka abām deklarācijām ir bijusi izšķiroša loma, justickollēģijai izlemjot Jāņa sūdzību, un ka līdzīgos gadījumos, ja tie būtu bijuši, justickollēģija no jauna būtu spriedusi gluži tāpat kā Jāņa lietā, jo Jāņa prāvai ar Bāru, kā jau vairākkārt aizrādīts, ne tikai Igaunijas tiesas, bet arī justickollēģija piešķir principiālu raksturu un to izlēma tā, lai tā varētu derēt par paraugu visiem līdzīgiem gadījumiem. Ir zīmīgi, ka Viru un Jārva apgabaltiesa, izlemjot Bāra zemnieku 1743. g. sūdzību, atsaucas uz savu justickollēģijas par pareizu atzītu 1739. g. spriedumu Jāņa lietā¹³. Ja justickollēģija Igaunijas zemnieka prāvu izšķir saskaņā ar Igaunijas zemes virstiesas paskaidrojumu, tad nav arī ko šaubīties par to, ka tā kāda Vidzemes zemnieka līdzīgu sūdzību būtu izšķirusi saskaņā ar Rōzena deklarāciju, jo Rōzena deklarācijas saturs, kā redzējām, pilnīgi atbilst Igaunijas virstiesas paziņojumam. Tā tad jānāk pie slēdziena, ka ne tikai Vidzemes bruņniecība, bet arī Pēterpils noteicoša ie-

¹³ 36. piel., 5.

stāde Vidzemes lietās uzskatīja Rōzena deklarāciju par pamatu, kas noteica tiesiskās attiecības starp Vidzemes dzimtkungiem un viņu zemniekiem.

Bet šai sakarībā tomēr noteikti jāaizrāda uz to, ka pēc Rōzena deklarācijas vien nevar spriest par Vidzemes zemnieku faktisko stāvokli XVIII gūdasimteņa pirmajā pusē, jo tas atkarājās no tā, cik plašos apmēros dzimtkunģi tiešām izmantoja deklarācijā viņiem piešķirtās tiesības. To var noskaidrot tikai atsevišķi pētījumi pēc archīvos sastopamām liecībām. Ja dzimtkungiem bija tiesības zemniekus pārdoņ, izlikt viņus no mājām, ierīkojot tais pusmūižas, tad bez tam arī jāzin, kādā veidā un cik bieži tas notika. Kaut gan Rōzena deklarācija, kā arī Budberģa un Šrādera zemes tiesību projekts nosaka, ka zemnieka manta ir dzimtkunģa īpašums, tad tomēr nav ko šaubīties par to, ka zemnieks zināmās robežās varēja ar to brīvi rīkoties, kā uz to aizrādīts arī jau pašā Rōzena deklarācijā¹⁴. Bet šīs zemniekam dotās iespējas īsto nozīmi noteica atkal dzimtkunģa griba, jo viņam bij tiesības to ierobežot līdz beidzamam.

Vācbaltu pētnieki neliedz, ka Vidzemes zemnieku stāvoklis XVIII gūdasimteņa pirmajā pusē manāmi pasliktinājies. Tranzē, piem., domā, ka zemnieku faktiskais stāvoklis 1765. gadā jau bijis tāds, kādu to attēlo Rōzena deklarācija¹⁵. Tobīns atkal izsakās, ka „zemnieku nebrīvība Vidzemē (XVIII gūdasimtenī) vairāk un vairāk tuvojusies pilnai dzimtbūšanai“¹⁶. Spriežot pēc manis izdotiem materiāliem par zemnieku tiesisko stāvokli Vidzemē XVIII gūdasimteņa pirmajā pusē jānāk pie slēdziena, ka Vidzemes dzimtkunģi ar sekmēm centās ierobežot zemnieku saimniecisko patstāvību, kuŗas sasniegumi nāktu par labu galvenokārt pašiem zemniekiem, pārvēršot zemniekus par muižas dzīvā inventāra daļu, par kuŗu dzimtkunģs gan gā-

¹⁴ 20. piel., 2.

¹⁵ sk. augšā 18. lpp. 20. piez. aprād. darba 150. lpp.

¹⁶ A. von Tobien, Die Leibeigenschaft in deutschen Territorien und in Livland (Ostdeutsche Monatshefte, März 1924, H. 12); 679. lpp.

dāja tik tālu, lai tas varētu veikt uzliktos darbus, bet reizē ar to šā darba augļus uzskatīja par pienākošos sev.

Runājot par tiem spēkiem, kas varēja veicināt šādu atīstību, vācbaltu pētnieki min galvenokārt divus: vispirms to šausmīgo postu, ko visai zemei bija nesis lielais ziemeļu karš starp Krieviju un Poliju no vienas un Zviedriju no otras puses, un otrkārt Krievijā valdošos uzskatus par dzimtbūšanu un attiecīgos spēkā esošus likumus, kuŗi ietekmējuši Vidzemes dzimtkungus¹⁷. Sacītais jāatzīst par pareizu, bet izšķirošs ir tomēr tas apstāklis, ka Vidzemes bruņniecība neprata atjaunot dzīvi citā ceļā, bet domājot tikai par savām šaurām interesēm, izmantoja izdevīgo brīdi un deva brīvu vaļu savām sensenajām tieksmēm pēc iespējas paplašināt savas varas apjomu pār dzimtlaudīm. Vidzemes dzimtkungi centās nostādīt zemnieku beztiesiskā stāvoklī, domādami ar to iegūt no viņiem vairāk. Tā tad par Vidzemes zemnieku stāvokļa pasliktināšanās galveno iemeslu XVIII gadsimteņa pirmajā pusē uzskatāma bruņniecības rīcība ar saviem dzimtcilvēkiem.

Pārpratumu novēršanai man jāaizrāda, ka nākot pie šāda slēdziena, mēs negribam tēlot Vidzemes dzimtkungus kā briesmoņus, kādi nekur citur pasaulē nebija sastopami, bet protestējam pret baltvācu pētnieku mēģinājumiem saskatīt šo dzimtkungu rīcībā tādus zemniekiem labvēlīgus nodomus, kādus tais laikos tiešām būtu vēlti meklēt kaut kur citur. Tobīns, piem., domā atradis pamatu apgalvot, ka Vidzemes „dzimtkungi jau XVIII gadsimteņa pirmajā trešdaļā bijuši ar mieru ierobežot zemnieku labā savas varas pilnību“¹⁸.

Pret šādiem uzskatiem mēs uzstājamies un no savas puses gribam pierādīt tikai to, ka Vidzemes dzimtkungi ar saviem zemniekiem XVIII gadsimtenī rīkojušies tā, kā toreiz līdzīgos apstākļos dzimtkungi rīkojās visā Eiropā.

¹⁷ BM, 1880; 27. sēj.; 257. lpp.; Zeitschr. f. d. ges. Staatswiss., 1910; 66. gadagāj.; 165. un 166. lpp.

¹⁸ sk. augšā 18. lpp. 21. piez. aprād. darba 102. lpp.

PIELIKUMI

Klage des Fonalschen Müllers Jaan gegen den Leutnant Heinrich Baer, eingereicht beim Estländischen Generalgouvernement.

EVKkA, Suppl., 1735; Ausfert.; befindet sich unmittelbar nach der Erklärung Baers (s. Nr. 2).

[P. T.] Agnste Ksin!

[1] E. Ksl'en Mt Erl'em GGt sehe mich gemüßiget klagend vorzustellen, wasmaßen bereits vor 8 Jahren von meinem Vater vorgestellt worden, welchergestalt er nebst seinen Voreltern die Fonalschen Mühle viele Jahre her auf frei Gerechtigkeit besessen, auch niemals mehr als 16 T. Korn nebst ein gemästen Schwein von der [!] Erbherr ohne einzige Hofsarbeit präntendieret worden. Als aber nachgehends der H. Lt Baer nicht allein mit 30 T. Korn nebst einen Mastschwein nicht [!] zufrieden sein wollen, sondern sogar mit schwerer Hofsarbeit uns zu belegen willens gewesen, wannenhero denn derselbe über sotane schwere Auflage sich gerichtlich beschweret, hat der H. Lt Baer nach erhaltener Communication anstatt einer behörigen Antwort zu dreien Malen mit 6 Paar Ruten dergestalt streichen lassen, daß er in eine Melancholie und Gemütskrankheit verfallen und zum öftern nicht mehr geschickt, bei der Mühle die Hausarbeit zu verrichten. Daher auch mehrgedachter H. Lt Baer zwar mit der Gerechtigkeit 30 T. Korn und einen gemästen Schwein sich begnügen lassen und die schwere Hofsarbeit nicht weiterhin beheret.

[2] Allein numehro, als wir eine neue Mühle auf den Hofe erbauet, hat er mich aus meines Vaters Hause vor 5 Jahren nach dem Hofe genommen, allwo ich mit größter Versäumnis und Schaden bisher gewesen. Mittlerweile die Mühle verfallen; daß ohnerachtet wir in zwei Jahren keinen Nutzen gehabt, dennoch bis nur auf 8 T. Korn alle Gerechtigkeit bezahlen müssen. Wobei ers nicht bewenden lassen, sondern mit schwerer

Arbeit und Fuhren meine Mägde und Pferde heftig adstringieret, sogar über 12 Mal mit Fuhren nach der Stadt gesendet, auch beede Pferde jederzeit verlanget, und nachdem durch flehentliches Bittlichen [!] solches vorstellen wollen, hat mehrgedachter H. Lt Baer mit geladenen Gewehr mich in meines Vaters Hause nebst 3 Kerls gesucht, daß ich also bei diesen Umständen kaum meines Lebens mehr sicher bin. Wozu noch kommt, daß er in zwei letztern Jahren 4 T. Korn mehr genommen und 4 L. Zollkorn begehret.

[3] Derowegen gelangt an E. Ksl'en Mt Erl'es GGt mein ff. dmstes Bitten, mir [!] hobk. zu schützen und mehrerwähnten H. Lt Baer dahin anzuhalten, daß er auf meiner vorigen Stelle, wegen Leibesschwachheit und Unvermögenheit meines Vaters, mich verbleiben lasse, auch keine weitere Neurungen in Hofsarbeit zu unsern größten Ruin mit uns anfangen oder aus animosité einer ohne Ursach excessiven Strafe uns weiterhin belegen möge, anerwogen wir jederzeit willig und gern das Äußerste von unser Armut von der an ihm angesetzten Gerechtigkeit mit allen Gehorsam abgetragen und nur wünschen, daß derselbe nur einiges Mitleiden mit uns armen Leuten haben und nicht ganz und gar zu unsern Untergang gleichsam durch unerträgliches Pressen und Ausmergeln ruiniert werden mögen. In Hoffnung gn'er Bitterhörung verharre ich in tiefester Erniedrigung E. Ksl'en Mt aut. dmster

Johan Hanssohn.

[a tergo:]

prod. d. 6. Febr. 1735; eod. comm.; d. 27. Martii abgem[acht].

2

1735; 11. III

Erklärung Baers auf die Klage Jaans.

EVKkA, Suppl., 1735; Ausfert.; befindet sich unter dem Buchstaben „B“.

[P. T.] Agnste Ksin!

[1] E. Ksl'en Mt Erl'em GGt statte ich vor erhaltene Communication dessen, was mein Fonalscher Erbkerl Johan wider mich angetragen hat, dm'en Dank ab.

Es würden aber die Possessores und Eigentümer derer Güter in unendliche Weitläufigkeiten und Processen geraten, wenn unsern Landesbauern, die ihrer Herrschaft leibeigen sind, zu procedieren vergönnet werden sollte. Daher denn auch zu nichtes anders mich anerklären kann, als daß meine Fonalsche Mühle demselben nicht länger lassen will noch kann, sondern es soll derselbe, gleich die andere übrige Fonalsche Erbbauren, sich von seinem Lande ernähren und die gebührende Arbeit

davor prästieren, immaßen ich nicht gesonnen bin, dasjenige, was mir nicht wenig gekostet, ohne Nutzen einen solchen Halsstarrigen zu überlassen.

[2] Damit aber auch E. Ksl'en Mt Erl'em GGt meine hierzu bewegende Ursachen unterlegen, keineswegs aber mich mit meinem Erbbauren in einem rechtsförmlichen Proceß einlassen möge, so sind selbige folgende: 1-mo sehe ich, daß meine Mühle so viel und noch ein mehreres als 30 T. abgeben kann, indem bei der Mühle auch zugleich ein halb Haken Landes verhanden¹⁾, welches besagter Fonalscher Erbbaur bis dato zugleich mitbenutzt hat. Und weil er bis dato mir keine Arbeit am Hofe prästieret hat, so kann der halbe Haken zunebst der freien Gerechtigkeit mir über 20 T. Hartkorn allein abgeben, indem die Fonalsche Gerechtigkeit nach denen alten Wackenbüchern von einem halben Haken gesetzt ist auf 4 T. Roggen, 5 T. Gersten und 2 T. Haber. Rechne ich nun die freie Gerechtigkeit wegen nicht geleisteter Arbeit nur ebenso hoch, so ergibt sich, daß dieses sich über 20 T. Korn ersteiget, und wenn die kleinen Wackenperselen darzu tue, muß es mehr als — T. Korn ausmachen. Was zahlet denn unbilliger Supplikant vor seine Mühle?

Ich habe also, da sie mir nichts mehr als 30 T. Korn und ein Schwein gezahlet, mit allem Fug und Recht von ihnen freie Fuhre nach der Stadt ihnen zunebst dem schuldigen Zollkorn demselben auflegen können, indem ein jeglicher Baur Zollkorn an die H'e Krone bezahlen und dazu freie Fuhre, meine Revenüen abzuführen, prästieren muß.

[3] Daß er aber vorgegeben, ob hätte er eine neue Mühle am Hofe erbauet, solches ist ohne Grund und der offenbaren Wahrheit zuwider, immaßen es begreiflich, daß der arme Tropf eine neue Mühle ex propriis zu erbauen nicht vermögend ist, sondern ich habe nicht allein die Mühle, sondern auch die er in Posseß hat, mit eigene Arbeit und Kosten aufbauen lassen.

Es schadet ihm auch meine Hofsmühle gar nicht, sondern ist vielmehr demselben nützlich, indem lediglich auf meiner Mühle nur dasjenige, was zur Notdurft meines Hofes bedarf, gemahlen und der fremde Mühlengast dadurch nicht behindert wird.

[4] Imgleichen ist es falsch, daß ihm vor 5 Jahren nach dem Hofe genommen, sondern bloß, wenn zur Hofsnottdurft auf der Hofsmühle gemahlen wird, so ist er zugegen gewesen.

[5] Er redet auch in diesem Fall eine offenbare Unwahrheit, daß ihn mit geladenem Gewehr in seinem Hause mit 3 Kerls sollte gesucht haben, indem nicht einmal zu vermuten stehet, daß in meines Bauren Hause jemanden mit geladenen Gewehr anzugreifen nötig habe, es sei denn, daß von demselben eine Gegenwehre [zu]vermuten gewesen. Weil

¹⁾ Tatsächlich nutzte der Müller nur $\frac{1}{4}$ Haken Landes, s. z. B. unten Nr. 3, 2; Nr. 7, 6 u. 9; Nr. 9, 1 usw.

er aber das letztere an meinem Schilter und andern Hofleuten, so dahind gesandt, ihn zum Gehorsam zu bringen und nach Hofe zu holen, ausgeübet, sich ihnen widersetzt und mit einem Beil zu schlagen gedrohet hat, so habe ich mir wohl selbst die Mühe geben müssen, von ihm Red und Antwort deshalb zu fordern.

[6] In summa, es ist ein solcher Eigensinniger und Widerspenstiger, als er unter meinem Gute zu finden, anerwogen ich bei einer jeglichen Gelegenheit, und wenn es auch sein Vater ihm mir zu gehorsamen befiehet, erfahren muß, daß er sich meinem Willen und Befehl widersetzt.

Damit nun aber solcher frevelhaften Widerspenstigkeit gesteuert und andere gut gesinnete, gehorsame Erbleute an solcher unerheblichen Klage kein böses Exempel nehmen und folgen mögen, so gelanget an E. Ksl'en Mt Erl'es GGt meine dm'e Bitte, selbiges agrst geruhen wolle, unerheblichen Supplikanten in Verhaft ziehen und dieserhalben sowohl, als auch daß er sich gegen mich als seinen Erbherrn sehr widerspenstig, ungehorsam und lügenhaft erzeiget und meinen Schilter und Hofsknecht mit einem Beil zu hauen gedrohet hat, mit nachdrücklicher Rutenstrafe öffentlich züchtigen zu lassen, damit er keinen Aufstand unter meine Bauren anrichten möge. Ich versehe mich grster deference und beharre in aller Submission E. Ksl'en Mt admster Kn.

Heinr. Baer.

[a tergo:]

prod. d. 11. Martii 1735.

3

1735; 21. III

Gegenklärung Jaans auf die Erklärung Baers.

EVKkA, Suppl., 1735; Ausfert.; befindet sich unter dem Buchstaben „F“.

Autstes Memorial loco conferentiae.

[1] Ob es zwar etwas Ungewöhnliches und nicht gern zu geschehen pfelegt, daß wir armes Baurvolk widere unsere Herrschaften uns gerichtlich zu beschweren pfelegen, es sei dann, daß solches aus höchstdringender Not geschehen muß, daß man die h'e Obrigkeit anzuflehen necessitiret wird, weilen solche denen Unterdrückenen vermöge ihres h'en anvertrauten Amtes ebenfalls alle justice widerfahren lasset, so ist jedennoch meine Intention keinesweges abgezielet gewesen, mit meinen Erbherr einen förmlichen Proceß anzufangen, noch viel weniger aus Widerspenstigkeit und Eigensinn etwas wider ihm gerichtlich zu suchen, besondern nur schlechterdings, weilen alle meine wehmütigen Vorstellungen kein Gehör finden kunnten, aber dennoch einen jeden das Leben

lieb und auf dessen Conservation bedacht ist, so habe aus gar keinem bösen Vorsatz das Ksl'e Erl'e GGt fßt dmst implorieren müssen, den H. Lt Baer obk. dahin zu vermögen, daß keine schädliche Neuerungen mit mir vorgenommen werden möchten, weilen ohnehin meinen Untergang vorausgesehen, indem ich und meine Voreltern bei den Müllerhandwerk erzogen und geboren, auch mein Großvater die Fonalsche Mühle würrklich ex propriis erbauet und nunmehr mein Vater unter dem Gut Fonal allererst erblich angeschlagen worden.

[2] Eifolglich, da ich jederzeit die mir aufgelegte Mühlengerechtigkeit willig prästieret, auch gar zu keiner Baur[arbeit] geschickt, daher ebenfalls bei meines Vaters Mühle gerne verbleiben und mit allen behörigen Gehorsam dasjenige, so vorher uns auferleget worden, jährlich abzutragen erbötig bin, kann also ohnmöglich jemand darbei leben, sofern ein mehreres von der Mühle und viertel Haken Landes begehret werden sollte.

[3] Weswegen mir denn auch die neue Auflage des Zollkorns nicht so schwer fallen wollen, als daß durch so vielfältiges Reisen und schwere Hofarbeit die Pferde gänzlich ruinieret worden. Weswegen auch nur gebeten, wenn auch das eine Pferd beständig zur Arbeit gebraucht würde, daß nur das andere mir zur notwendigen Arbeit zu Hause gelassen werden möchte, und dahero, weilen der Schilter es mit Gewalt wegnehmen wollen, ich bloß zu Antwort erteilet, daß ich lieber sehen möchte, wenn dasjenige Pferd, so ich durch mein eigen Schweiß und Blut erworben, mit den Beil möchte für den Kopf geschlagen werden, als daß es durch den übermäßigen Gebrauch krepieren solle, welches nicht allein Matthias Lauberg gehöret und gegenwärtiger Zeuge, der Buxhövdensche Baur Erik, nebst andern mehrern auf erfordernten Fall einzeugen können. Weswegen denn auch denselben anjetzo auf sein Gewissen darüber zu befragen admst bitte.

[4] Worauf denn, weilen meinen Erbherr vieles allzumilde¹⁾ berichtet worden, er über mich ganz erzürnet, in meiner Abwesenheit nebst seinen 3 Bedienten und zwei im Schlitten befindlichen Pistolen und mit 3 Prügeln dahin gekommen, und durch dessen eigene Bedienten, gegenwärtigen fremden Kerl Erik, welcher eben zu der Zeit mit Korn in der Mühle gewesen, gesehen worden, und erweislich machen kann, auch ebenfalls, weilen die andern Zeugen während der Zeit, als ich arrestieret worden, zu Lande gereiset, nur anjetzo denselben Erik darüber zu vernehmen autgst bitte, damit meine Unschuld ans Taglicht kommen möge und welchergestalt mein Erbherr durch falsche Zeugen einen Haß gegen mir hegen müssen, indem nimmermehr dergleichen mir beschuldigte und boshaftige halsstarrige Unternehmungen mir im Sinne gekommen, auch niemals weder gegen meines Erbherrn Befehl noch meines Vaters Willen ungehorsamlich mich widersetzet.

¹⁾ milde — mundartlich beschönigend für „nicht streng wahrheitsgemäß, unwarh“.

[5] Was nun hiernächst die neuerbaute Hofmühle anbetrifft, so haben wir solche aufersetzet, wozu der Erbherr zwar die Materialien gegeben, allein sonsten ist nur eigentlich die Rede gewesen von der Mühle, welche ex propriis von uns erbauet worden, und mein Vater darauf vorjetzo wohnt. Da ich nun deutlich erwiesen und fernerhin auf erfordernten Fall darzutun mir getraue, daß mein Erbherr durch fälschliche relationes übelgesinnter Gemüter zum Zorn wider mich bewegt worden und ich dahero in obk'en Schutz keinesweges aus einige Widerspenstigkeit mich begeben müssen, auch um so viel weniger deswegen jemand Exempel daran nehmen kann, weilen dergleichen Umstände gar selten vorfallen.

[6] Einfolglich, weilen alles mir Angeschuldigte sich nicht dergestalt verhält, besondern vielmehr diejenigen, welche meinen Erbherrn solches wider die Wahrheit, um mich nur in Unglück zu stürzen, hinterbracht, vielmehr zu bestrafen sind: als gereicht an E. Ksl'en Mt Erl'es GGt mein aff. dmstes Bitten, mehrgedachten meinen Erbherrn obk. dahin zu vermögen, nach den vorigen mich beizubehalten und keineswegs mit einer bedroheten Strafe mich unschuldigerweise zu belegen, auch des Arrestes, worinnen ich leider vor geführten Beweis gesetzt worden, agnst zu erlassen. Wofür ich mit unaufhörlichen Gebet zu Gott für die h'e Obrigkeit und meine Herrschaft mit allerschuldigsten Gehorsam und Treue in tiefester Erniedrigung beharre E. Ksl'en Mt aut. dmster Sklave

Johan Hanson.

[a tergo:]

prod. d. 21. Martii 1735.

Entscheidung der Klage Jaans im Generalgouvernement.

EVKkA, Prot. 1735; S. 195 u. 196; Reinschr.

Eodem [= 27. III. 1735] ward der Fonalsche Müller Johan, welcher die 6. Febr. wider den H. Lt Hinrich Baer Klage erhoben und nach des H. Lt's eingekommenen Erklärung seines Unfugs halber arretieret worden, des Arrestes erlassen, dabei aber ernst- und nachdrücklich angewiesen, seiner Herrschaft allen Gehorsam und Submission zu erweisen, und da er vermeinte, daß ihm worin zuviel geschehe, bei der Herrschaft die Remedierung bittlich zu suchen, nicht aber die Obrigkeit sogleich anzulaufen, gestalten denn, wenn so was ohne Grund von ihm geschehen würde, er hart dafür angesehen werden sollte, worauf er sich dann seinem Herrn ghlich submittierte und solchergestalt dimittieret ward.

Klage des Fonalschen Müllers Hans und seines Sohnes Jaan gegen den Leutnant Heinrich Baer, eingereicht beim Justizkollegium der Liv- und Estländischen Sachen in Petersburg.

V-JMskA, Müller Jaan, Bl. 4—7; im Justizkollegium beglaubigte Abschrift.

C o p i a

Prod. in C'o J'ae, d. 12. Julii 1737.

[P. T.] Agnste Ksin!

[1] Die höchst durchdringliche Not zwinget mich, E. Ksl'en Mt in utste observance zu unterlegen, welchergestalt notorischermaßen ich nebst mein alter Vater bereits vor verschiedenen Jahren wegen unsern Erbherrn, den H. Lt Baer, beim hiesigen Ksl'en GGt klagbar geworden und auch uns armen notleidenden Leuten zum öftern geschützt und gnädig resolviert worden, daß der Erbherr uns keine schwerere Last auferlegen sollte, wie wir es ertragen können.

[2] Da ich nun nebst mein alter Vater verschiedene Jahre unter dem Gut Fonal wohnhaftig gewesen, auch wir arme Leute unsere Müh und unverdrossenen Fleiß gegen unsere Herrschaft allemal gezeigt, und ihnen in keinen Stücken zuwider gewesen bin. Zumalen ich vor verschiedene Jahren eine Mühle erbauet und mit meine eigene Mitteln auf-gesetzt, daß ich mein Brot darbei ehrlich erwerben und in Ruh und Friede genießen könnte, überdem auch die Hofsmühle bei dem Gute Fonal mich angelegen sein lassen, mit des Herrschafts Mitteln solche zuwege zu bringen, und ist in so weit, daß es in vollen Stande ist, bei allen diesen Umständen ohnerachtet unsere Herrschaft Willen zu erfüllen, daß wir könnten unter ihnen friedsam und geruhig leben. Wannhero denn oberwähnter Erbherr, der H. Lt Baer, keinesweges sich dazu bequemen will, besondern uns arme Leute nicht nur mit die verakkordierte Tonnen Korn nebst ein Schwein für die Mühlestelle, welches wir ihme allemal richtig vergnügt, und haben wir ihme jederzeit sein Befehl vom Hofe ghlich geleistet, nur bloß daß er uns mit doppelten Anspann nach der Stadt mit Fuhren treiben will. Welches wir nimmermehr vor unsere alte gewesene Herrschaft, die das Gut Fonal zugehörig gewesen, indem wir nur zwei- oder höchstens dreimal des Jahres mit ein Pferd zu Troß nach der Stadt gefahren.

[3] Auch dabei sich nicht bewenden lassen, auf Hofsarbeit auszutreiben, mit Ochsen 3 Tage wöchentlich zu prästieren. Da wir solches Arbeit unvermögend sein und unsere Ökonomie deswegen zugrunde gehet und wir für solche schwere Auflagen nimmermehr nicht aufkommen können, nur bloß uns armen Leuten suchet gänzlich zu vertilgen und auszurotten, uns in größten Ruin und Schadenstand gesetzt. Zumalen

mein alter Vater nebst ich gegen unsere Erbherrn gütlich widerlegen wollen mit Fürbitte anderer honetten Leuten, daß er nur allemal ein Pferd von uns zu gewarten hätte und es in ihren Dienste allemal stünde.

[4] Da dieses gütliche Fürbitte nicht helfen wollen, besondern seine Bosheit auf uns arme Leuten immer heftiger zugesetzt, und durch Zwangsmittel meinen alten Vater nach dem Hof bringen lassen und ihme zu dreien Malen mit 6 P. Ruten abgespeiset, überdem auch mit Hausmannskost so übel traktieret, daß er sein Gesundheit dadurch verloren und ich armer Mensch darunter vieles leide, weilen ich sonst keine andere Provision erlernet als ein Müller und continuierlich bei der Hofsmühle aufwarten müssen tagtäglich, welches alles mit unermüdeten Fleiß nicht ermangeln lassen. Auch sogar mir zu unterschiedene Malen handfest binden und nach dem Hofe bringen lassen, mir mit 40 P. Ruten zu delectieren, da ich doch meines Wissens ihme nichts veruntreuet, noch viel weniger meine Ungehorsamkeit gegen ihme bezeigt. Welches aber den höchsten Gott zu danken, daß er mir so viel Kraft und Stärke gegeben, aus ihren Händen zu echappieren, mit Lebensgefahr durch ein fließendes Strom bei den kältesten Winter naked und bloß, wie von Mutterleibe gekommen, hindurch avancieret, daß ich, Gott leider, zu meiner Genesung noch diese Stunde nicht gelangen kann.

[5] Überdem so hat der H. Lt sich nicht entblödet, mein Vieh und Getreide gänzlich zu benehmen und nach dem Hofe zu bringen, da ich ihme allemal meine Mattkorn richtig erleget. Weilen ich eine Zeit her aus Furcht für meine Herrschaft unsichtbar hüten müssen, und in die währende Zeit hat mein Vater die Hofsmühle aufgewartet, welches oberwähnter Erbherr mir balancieret auf 2 T. Malz und 1 L. Weizen, da wir für ihme allemal richtig gemahlet und an den Maß nichts zu kurz gekommen. Dabei hat er sich auch nicht bewenden lassen, meine Kleetentüren de facto herunterzuschlagen und solches oberwähntes Korn nach dem Hofe zu bringen.

[6] Zumal ich ohnedem eine schwere Arrende geben müssen und dabei auch keine friedsame Stunde zu genießen und stets in Furcht und Zittern mein mühsames Leben zu führen, daß ich, Gott leider! mich für ihnen unsichtbar halten muß und mein alter Vater nebst ich ganz und gar zugrunde gehen, da mir das Brot aus dem Munde geraubet und uns von unsern eigenen erbaueten Mühle gänzlich abgesetzt und intentionieret ist, mir zum einen Bauren zu machen, da ich das Bauerarbeit unermögend und ich, von Kindesbeinen an, das [!] Müllerhandtierung erlernet. Also beziehe mich und gelanget an E. Ksl'e Mt mein de- und wehmütigstes Bitte, den H. Lt Baer als jetzigen Erbherrn auf Fonal hobk zu injungieren, daß er uns armen notdürftigen Leuten bei unsern eigenen erbaueten Mühle in Friede und Ruh möchte einverleiben¹⁾ lassen

¹⁾ „Einverleiben“ bedeutet — in einen Körper oder Verband einfügen, in enge Verbindung mit etwas setzen.

nebst unseres abgenommenes Vieh, wie auch das Getreide an uns auskehre und wir armen Leuten zu den Unserigen gelangen mögen, weilen wir bei schlechter saison dieses Jahres unseres Korn höchstens benötigt, was hiernächst noch sollte gebeten werden.

Also imploriere das mildrichterliche Amt zu einen gedeihlichen Anspruch, daß uns armen Leuten bei diesen miserablen Umständen geschützt werden möge, nebst angehängter Bitte, den Erbherrn zu befehlen, daß er uns inskünftig bei unseren Mühle ohne Turbation und keine Ungelegenheit machen möge. Für solche gn'e Bittgewährung werden wir jederzeit mit ffster Demut verharren E. Ksl'en Mt autst dmste Sklaven

Hans und sein Sohn Johan Hanssohn.

In fidem concordantiae

J. E. Jaeger
Scrs

[a tergo:]

Dem H. Lt Hinrich Baer wird dieses beim Ksl'en JC'o insinuierte und von dannen anhero remittierte supplicatum zur Erklärung und Retradition sub termino von 14 Tagen communicieret, wobei derselbe sodann klagende Bauren zugleich andeuten lassen wird, hereinzukommen und ihre Klage zu behaupten. Reval-Schloß, d. 19. Aug. 1737.

[Eigenhändig unterschrieben:] S. E. Manstein¹⁾

B. Riesemann
Scrs

6

1737; ? VII

Klage des Fonalschen Müllers Hans und seines Sohnes Jaan gegen den Leutnant Baer, überreicht der Kaiserin Anna Joannowna.

V-JMskA, Müller Jaan, Bl. 8—10; derzeitige unbeglaubigte Übersetzung aus dem Russischen.

P. P.

[1] Mein Großvater Nikolas und mein Vater Anton Nikolaeff haben gewohnt in dem im Revalschen Distrikt im Katherins Kirchspiel belegenen Gute Fonal, woselbst sie eine Mühle schon vor 100 Jahren gehabt, wovor sie jährlich 15 T. Roggen und 15 T. Gersten nebst ein gemästet Schwein gezahlet haben. Außer oberwähnte Gerechtigkeit wird

¹⁾ War vom August 1736 bis zum Juli 1738 stellvertretender Gouverneur von Estland.

mein Vater von dem Possessor des Gutes Lt Bahr [!] zu Hofsarbeit täglich angetrieben, ohngeacht ihm diese Gerechtigkeit richtig bezahlet wird.

[2] Zudem hat er ihm auch die Mühle mit allen dazu gehörigen Kleeten abgenommen, daher ich und mein Vater nebst allen Hausgenossen den ganzen Winter über im Busche in großer Kummernis zu bringen müssen, dahingegen dieser Lt Bahr seinen eigenen Roggen darin mahlen, und wie selbiger fertig geworden, durch uns und seine übrige Bauren, zu zwei Fudern auf jedes Mal, nach Reval zu führen anbefohlen.

[3] Da wir nun wegen oberzählter Bedrängnis mit ein Pferd nur geführet und das andere wegen Hausgeschäfte im Busche gelassen, da hat dieser Lt Bahr ihm deswegen 2 Kühe abgenommen, wodurch denn wir, weil die Mühle auf unsere Unkosten gebauet, sehr ruinieret worden.

[4] Darüber hat sich mein Vater in der Revalschen GGt'skanzlei beschweret, welche es denn dergestalt debattieret, daß mein Vater nach dem vorigen die Mühle besitzen, die Gerechtigkeit gleichergestalt zahlen, hingegen keine Hofsarbeit prästieren und auch keine Schüße hergeben sollte.

[5] Diesemnach besaß mein Vater 5 Jahre die Mühle. Nachgehends so befahl ihm der Lt Bahr, daß er ihm eine neue Mühle auf Hofsunkosten gegen Bezahlung bauen sollte, woran mein Vater also 2 Jahre gearbeitet, da indessen seine alte Mühle gänzlich verfallen und also darin nichts hat gemahlet werden können. Demohngeacht hat er von ihm die völlige Gerechtigkeit genommen, und wie mein Vater um die Bezahlung angehalten, ihn mit Padoggen fast zu Tode schlagen lassen, daß er auch eine lange Zeit daniedergelegten.

[6] Wie nun mein Vater genesen und seine alte Mühle reparieret und instand gebracht hatte, da ließ dieser Lt Bahr seinen eigenen Malz, bestehend in 400 T., darin mahlen, und wie selbiger fertig geworden, nach Narwa führen, anbefehend, daß mein Vater auch ein Pferd dazu contribuieren sollte.

[7] Wie nun mein Vater wegen solcher Bedrängnis es nicht getan, da hat er ihn wiederum mit Padoggen fast zu Tode schlagen und die Mühle abnehmen lassen, mich aber hat er auf seine neuerbaute Mühle gesetzt, zu Führung aber seines Kornes und Malzes sollte ich jedesmal 2 Schüße hergeben, welches mir, weil er uns ruinieret, unmöglich zu prästieren war, und mich also excusierete. Darauf so kömmt dieser Lt Bahr scheltende mit Keulen in mein Haus hereingegangen und wollte mich erwürgen, daß ich mich, dem Tode zu entgehen, in den Busch reterieren mußte.

[8] Ich ging also nach Reval und beschwerete mich in der GGt'skanzlei über ihn, allwo ich mich mit ihm dergestalt verglich, daß ich nämlich die Mühle auf ewig behalten sollte. Nach diesem Vergleich besaßen wir 2 Jahre die Mühle.

[9] Im verwichenen 1736. Jahre aber ordinierte mich dieser Lt Bahr auf seine neuerbaute Mühle, daß ich dabei unablässig sein, die Gerechtigkeit zahlen, Schieße hergeben und alle Hofarbeit prästieren sollte. Wie ich mich nun dazu nicht verstehen wollte, da ließ er mich in den Turm setzen, allwo ich zwei Tage sitzen mußte. Hierauf ließ er mich herausholen, an ein Pfst binden und wollte mich schlagen lassen, ich entrann aber aus ihren Händen.

[10] In diesem 1737. Jahre aber hat er meinen Vater die Mühle abgenommen und ihn in dem Dorfe Kaluck [= Kallukse] zu Bauren gemacht, imgleichen aller bei der Mühle seienden Kleeten, imgleichen des in diesem 1737. Jahren gesäeten Korns, Ackers und Heuschläge, und was sonst bei der Mühle gewesen, beraubt und an meines Vaters Stelle einen andern Bauren gesetzt. Dahero bitten wir, daß von der Bauerschaft möge[n] befreiet und bei dem Posses der Mühle gelassen werden. E. Ksl'en Mt dmste Kn'e

Anton Nikolaeff und dessen Sohn Johann Antonoff.

A'o 1737, — Julii

Petitum.

Derothalben flehe E. Ksl'e Mt utst an, sie geruhe nach Dero souverainité mich und meinen Vater nebst allen Hausgenossen bei der oberwähnten auf dem Gute Fonal befindlichen Mühle, als welche von meinem Großvater und Vater erbauet, im Posses zu lassen und von der Bauerschaft des Lt Bahrs zu befreien, imgleichen alle die bei der Mühle befindliche Kleeten zusamt dem ausgesäeten Korn, Acker und Heuschlägen zu restituieren, sintemalen mein Großvater und mein Vater, solange sie bei der Mühle gewesen, noch niemalen Erbbauren gewesen sind, sondern nur die Gerechtigkeit für die Mühle bezahlet haben, welche auch inskünftige ohne alle Widerrede gezahlet werden soll. Worauf wir denn eine gnädige Resolution erwarten, damit wir inskünftige von diesem Lt Bahr nicht unnützerweise mögen ruinieret und an den Bettelstab gebracht werden.

Erklärung Baers auf die Klagen von Hans und Jaan.

V-JMskA, Müller Jaan, Bl. 11—16; Ausfert.

[P. T.] Agnste Ksin!

[1] Die bei E. Ksl'en Mt Erl'em RJC'o als auch vor E. Ksl'en Mt geheiligtem Throne wider mich von meinem Erbbauren und ehemaligen

Müller unter Fonal Jaani Hans¹⁾ und dessen Sohne Hansu Jaan²⁾ geführte Beschwerden kürzlich, doch gründlich zu widerlegen, will zu Bezeigung meiner vor E. Ksl'en Mt Erl'em GGt hegenden utsten Pflicht folgendergestalt tun:

1) Ist es nicht allein landkündig, sondern der von diesem hvr'd'em GGt bestätigte und in actis publicis befindliche Kaufbrief indigitiert, daß das Gut Fonal mit allen desselben Landen und Leuten erblich von der gräflich Oxenstiernschen Familie erkaufet.

2) Ist auch E. Ksl'en Mt Erl'em GGt bekannt, auch aus denen Protokollen zu ersehen, wie vor ohngefähr 2 Jahren ebendiese von vorbe-sagten meinen Erbbauren geführte Beschwerde entschieden worden. Nicht weniger ist

3) diesem H'en foro aus diesen Landesrechten bekannter als bekannt, daß ein Erbbaauer zunebst dessen Weib, Kindern und Vermögen dem Erb- und Grundherrn eigentümlich gehöre, sogar daß derselbe sich ohne der Herrschaft Willen und Vollwort anderswohin nicht begeben kann.

[2] Aus dem ersten Satze nun erweise ich, daß mein Erbbaauer der Wahrheit zuwider angebracht, daß die Mühle ihm gehöre oder aus seinen Mitteln erbauet worden. Und wenn er es auch erbauet hätte, so gehöret sie dennoch mir zu, und kann nimmer dahin angehalten werden, daß denselben wider meinen Willen bei der Mühle behalten solle, zumalen da ich denselben seiner bäurisch-angeborenen Untreue und öftern Diebstahls halber nicht zu conservieren vermag.

[3] Aus dem 2. Satz erweise ich das Gegenteil und daß E. Ksl'en Mt geheiligte[r] Person sowohl, als auch Dero Erl'em RJC'o diese unruhig[e] und bösgearbete Menschen Unwahrheiten angetragen, immaßen dieselben von hieraus ehedessen niemalen bei obberegter Mühle sein geschützt, sondern vielmehr ihres großen Unfugs verwiesen und zu besserm Gehorsam und Willensnachgelebung, auch mir Abbitte zu tun angewiesen worden.

[4] Mit dem 3. Satze erweise ich, daß auch, wenn von unbefugten Supplikanten ihr Vieh und Korn, samt was sie sonst gehabt, abgenommen hätte, da es doch nicht auf eines halben Kopekens Wert geschehen ist, es nach Satzung derer Rechten hätte tun können. Es ist also derselben geführte Klage darin der Wahrheit zuwider, daß sie von hieraus wären geschützt und mir benommen worden, dieselben nach meinem Willen zu disponieren.

[5] Nicht minder geben sie der Wahrheit zuwider vor, daß sie die Mühle ex propriis erbauet haben, obgleich der Vater von diesem ruchlosen Kläger daran gearbeitet haben mag. Die Mühlenstelle, das Holz und übrigen requisita gehören mir zu, und haben meine übrige Bauerschaft selbige unter seiner Direction erbauen müssen.

¹⁾ Bedeutet Hans, Sohn des Jaan. Tatsächlich führte der Vater des alten Müllers Hans den Namen Mikk.

²⁾ Bedeutet Jaan, Sohn des Hans.

[6] Ich bin auch allerdings berechtigt, von diesen ehrlosen Lügern, weilen sie außer denen Mühleneinkünften ein viertel Haken Landes besitzen und gebrauchen, auch vor die Benutzung ihres Landes mehrere Dienste zu fordern, so doch niemals, außer wenn ich Fuhren nach der Stadt zu tun bedurft, geschehen ist. Daß ich aber Klägers Vater [mit] 6 P. Ruten habe streichen und zu einer andern Zeit mit der Karbatsche durchholen lassen, solches habe mit größestem Fuge und Recht getan, weilen derselbe sich widerspenstig erzeiget, sogar daß auch seine Bosheit ihn dahin gebracht, daß er zu mir in die Stube gekommen, mich mit ungebührlichen groben Worten angefallen und sich an mir tätlich vergreifen wollen, übrigens auch sich meinem Befehl gröblich widersetzet hat; sogar daß, da er im verwichenen Jahre zur Mühle, um zu meines Hauses Notdurft Korn zu mahlen, nicht gekommen, ich auf eine fremde Mühle habe mahlen und Metzze bezahlen müssen.

[7] Es ist aber hingegen ganz der Wahrheit zuwider, daß Klägers Vater zu dreien Malen mit 6 P. Ruten sollte haben streichen lassen. Noch viel mehr aber hat Kläger durch seinen gewissenlosen Schriftsteller, der nichts anders durch seine unschmeidige¹⁾ Schreibung, als einen Baurenkrieg im Lande anzustiften intendieret, der Wahrheit zuwider dahinsetzen lassen, daß sein Vieh und Getreide gänzlich zu mir genommen und nach dem Hofe abgeführt haben sollte, indem mein damaliger Kubjas, welchen anjetzo aus der Ursache zur Stadt gebracht habe, aussagen wird, daß alles, was auf der Mühle, als seiner vorigen Wohnung, gefunden, nach seiner im Dorfe angewiesenen Stätte habe hinführen und insolange, bis Klägers Vater dahin gekommen, bewahren lassen.

[8] Daß ich aber erwähnte 2 T. Malz und 1 L. Weizen habe nehmen lassen, solches ist aus dieser Ursache geschehen, weilen er mir, da nach der Mühlen 12 T. Malz, so aus teutschen Gersten gemälzet war, 2 T. gestohlen hatte. Und da ich das gemahlene Korn übersehen hatte und inne ward, daß bei der Mühle nicht richtig gehandelt worden, sandte ich meinen Hofsamtman zur Mühlen und ließ nach vorher getaner Nachfrage Haussuchung tun und den Diebskasten visitieren, so befand, daß daselbst von meinem teutschen Malz, dergleichen Art Gerste daselbst nicht gesäet war, 2 T. verhanden waren, worauf ich das Gestohlene wieder nach Hofe bringen ließ.

[9] Diese und dergleichen Diebereien nun bewogen mich, zunebst Klägers und dessen Vaters beständige Halsstarrigkeit, daß sie von der Mühle ab und nach meinem Dorfe auf ein viertel Haken Landes, allwo für sie das Land habe aufbrechen und besäen, auch die nötigen Gebäuden anbauen lassen, transportieren müssen; wobei denn auch Klägers Vater wohl zufrieden zu sein sich erwiesen und seine 3 Tage in der Woche seinen Arbeiter, gleich die übrigen Bauren prästieren müssen,

¹⁾ unschmeidig — Gegensatz zu schmeidig = schmiegsam, also — „derb, rücksichtslos, feindselig“.

am Hofe gehalten hat. Auch da er diesen Herbst Roggensaat bedurft, ihm williglich 4 T. vorgestreckt habe. Diese Arbeit nun, weilen dessen Gesinde aus 8 arbeitsamen Leuten bestehet, wird nimmermehr nach hiesiger Landesdisposition zuviel, sondern noch zu gelinde sein, immaßen die h'e Revision selbst so viel arbeitsame Leute auf $\frac{1}{4}$ Haken bei weiten nicht zugestanden hat.

[10] Ferner ist ganz der Wahrheit zuwider angebracht worden, daß ich Klägern mit 40 P. Ruten habe delectieren lassen wollen. Ich kann vielmehr hoch contestieren, daß denselben, solange ich Fonal besessen, außer daß er eine Nacht wegen begangener Dieberei in der Kleete gesessen, mit einiger Strafe noch Zucht beleget, sondern vielfältiglich übersehen habe.

[11] Was nun ferner die vor E. Ksl'en Mt h'en und geheiligten Throne selbst angebrachte Klage anlanget, so ist dieselbe der vorigen ganz zuwider und wider die offenbare Wahrheit angebracht worden, maßen er nicht allein in der vorigen zugestanden, daß er unter Fonal erblich gehöre, sondern auch mein von ehemaligen Verkäufern erhaltenes Wackenbuch und die nachhero erfolgte zweifache h'e Ksl'e revisiones erweisen, daß er sowohl als sein Vater erblich dahin gehören und mir zu Entrichtung Zollkornes, auch übrigen Landes onerum in der Hakenzahl erblich angesetzt worden.

[12] Nicht weniger vergeheth sich Kläger darin, daß er wegen 2 vor mehr als 9 Jahren von ihm seiner erwiesener Halsstarrigkeit und Ungehorsames halber abgenommenen Kühe so viel Worte machet, da er doch dieserhalben vor 2 Jahren nicht mit einem Worte in seiner Klage davon gedacht hat, vielmehr wieder mir zugestehen müssen, daß er mir noch wegen rückständiger Mühlengerechtigkeit und vor etlichen Jahren unrichteten Zollkornes ein ziemliches schuldig ist. Ebenwenig habe auch ich Klägers Vater mit Padoggen schlagen lassen, sondern nach Landesmanier [d. h. mit Ruten], wenn er sich vergangen, pro qualitate delicti züchtigen lassen.

[13] In summa, es ist fast kein einziges Wort darin enthalten, so der Wahrheit ähnlich, geschweige noch conform sein sollte, weshalb ich auch dieses Erl'e Forum mich ferner zu exculpieren nicht beschwerlich fallen mag, sintemalen die vor 2 Jahren ihme mündlich erteilte und in dem protocollo enthaltene Resolution diese Klage widerleget.

Ja die Vorstellung seines und dessen Vaters Namen, und daß er wider mich als Eigentümer ein so unartig und unwahrhaftes petitum formieret hat, indem er mich eines Raubes dazu beschuldigen wollen, auch daß er so widerspenstig dieses H'e Forum, als sein und dieses ganzen Landes eigentliche Obrigkeit, vorbegegangen ist, versichert mir, es werde E. Ksl'en Mt Erl'es GGt diesen so freventlichen und lügenhaften Kläger zum nachdrücklichen Exempel und Beispiel der ganzen Bauerschaft im Lande dermaßen mit einer convenablen Strafe zu belegen geruhen, woran sich alle und insonderheit diejenige Bauren, so sich zether mit dergleichen unbegründeten Klagen wider ihre Herrschaff-

ten aufzulehnen beflissen haben, sich spiegeln möchten, allermaßen nicht allein aus vorangeführten Umständen den Ungrund und Unfug sotaner Klagen dargetan habe, sondern ich würde auch wider alle Vernunft und mein eigenes Interesse handeln, wenn meine Erbbauren mir Dienste zu leisten außer Stande setzen sollte, indem solchergestalt von ihnen nicht den geringsten Nutzen noch Arbeit zu hoffen hätte, folglich mein Gut freiwillig zur Einöde machen würde. Ich verseehe mich grster deference und beharre unablässig E. Ksl'en Mt admster Kn.

Heinrich Baer.

[a tergo:]

prod. d. 15. Sept. 1737.

8

1737; 16. IX

Das Estländische Generalgouvernement beauftragt das Wierisch-Jerwische Manngericht, die Klagen von Hans und Jaan zu untersuchen und zu entscheiden.

V-JMskA, Müller Jaan, Bl. 2 u. 3; Ausfert.

[P. P.]

Aus den Einschlüssen wird E. Wvrd'es Ksl'es MGt in mehren ersehen, was der Fonalsche Müller Hans und sein Sohn Johan erstlich bei E'em Hvr'd'em Ksl'em JC'o und nachmalen in aller Untertänigkeit vor I. Ksl'en Mt h'en Thron wider den H. Lt Hinrich Baer klagbar angetragen, und was dieser nach erhaltener Communication darauf geantwortet. Wann nun zufolge I. Ksl'en Mt hieselbst eingegangenen agnsten Remiß erforderlich ist, daß diese Sache gründlich untersucht und nachmalen ein verlässiger Bericht darüber abgestattet werde, so hat man sich veranlasset gesehen, an E. Wvrd'es Ksl'es MGt die acta zu remittieren mit dem Beifügen, selbiges hierüber ex officio eine genaue Untersuchung anstellen und in Sonderheit folgende momenta dabei gründlich erörtern wolle: ob 1) dieser Hans ein wirklicher Erbbauer unter Fonal sei und in solcher qualität an H. Lt Baer gediehen? 2) ob er die Mühle aus dem Seinigen erbauet habe? 3) was er oder seine Vorfahren von alters von der Mühle und dem Lande nach dem Hof prästieret? 4) ob der H. Lt Baer jetzo solche alte Gerechtigkeit verändert und verhöhet, und ob er hierzu befugt sei, der Müller auch solche Verhöhung ohne seinem Ruin prästieren könne? 5) was es mit den geklagten unbarmherzigen Schlägen, Padoggen und harten tractement, so an Vater und Sohn geschehen sein soll, für eine wahre Beschaffenheit habe? 6) warum dem Müller das Vieh und Korn abgenommen wurde, und wieviel solches gewesen? 7) ob der H. Lt Grund und Ursache gehabt, den Müller von der Mühle ab- und zum Bauren zu setzen?

Über welches, und was sonst in supplicis enthalten oder hac occasione sich weiter hervortun oder von einem oder dem andern Teil ange-

bracht werden würde, E. Wvrd'es Ksl'es MGt die Untersuchung aufs sorgfältigste anzustellen und das Befinden und decisum punctatim zugleich mit den communicatis hier einzuliefern hat. Wornächst dasselbe göttlicher Obacht empfohlen wird.

Reval-Schloß, d. 16. Sept. 1737.

E'es Wvrd'en Ksl'en MGt's dw'er

S. E. Manstein

B. Rieseman Scrs

9

1737; 4. X

Die Verhandlung der Klagen von Hans und Jaan vor dem Wierisch-Jerwischen Manngericht.

V-JMskA, Prot. 1737; S. 219—237; Reinschr.

Sub die 4. Octobris

Sich zu Gerichte gesetzt H. ObristLt und MRr Carl Gustav Wran-
gell, H. Assessor Adam Friedrich Knorring, juncto notario judicii.

[1] Eodem der H. Lt Baer vorgekommen und angetragen: er danke
zuförderst E'em Ksl'en Prl'en MGt'e für vergönnten Vorstand, und habe
er hiemit unter feierlichster Bewahrung und Protestation, daß er nicht
mit seinem Erbjuden, als dem jetzigen unbefugten Kläger, namens
Jaan keinesweges sich einzulassen schuldig noch willens sei, sondern
nur lediglich aus ut'em Respekt für die h'e ergangene rescripta die Un-
wahrheiten dessen Klage erweisen wolle und seine Ergerechtigkeit an
denselben durch folgende documenta erweisen: 1) zeige des Königlich-
schwedischen KammerC'i Wackenbuch de a'o 1690, den 20. Decembris,
daß Klägers Großvater Müller Michel für $\frac{1}{4}$ Bauer aufgeföhret, wel-
cher seine Arbeit und Gerechtigkeit gleich denen anderen Bauern prä-
stieren müssen; 2) bewaise das Originalwackenbuch de a'o 1725, d. 2.
April, daß Klägers Vater Müller Hans als ein Viertler mit aller seiner
Habseligkeit an ihn verkauft worden, und daß ersterer nach Landes
usance auf die 3. Metze die Mühle besessen, letzterer aber ein gewisses
Korn, nämlich 12 T. Roggen und 12 T. Gersten, nebst ein gemästes
Schwein für die Mühle entrichtet.

[2] Da er nun bei Antritt des Gutes selben nach dem alten wieder
auf die 3. Metze setzen wollen, so habe der Müller ihn gebeten, daß er
ihm die Matten für 30 T. halb Roggen, halb Gerste lassen möchte, wel-
ches er auch derzeit concedieret, und seine Arbeit ihm unter der Con-
dition nachgelassen, daß er mit H. proponentis Leuten und Materialien
die Mühle aufbauen sollte, welches auch also geschehen. Nachgehends
aber habe er aus Bosheit die fertige Mühle, dabei er gewohnet, welche
er doch in seinem Kaufbriefe wirklich von seinem Verkäufer gekauft,
abgerissen. Da er dann dieselbe Mühle mit seinen Hofesarbeitern und

Materialien wieder aufbauen lassen, und was von der alten Mühle an Eisenwerk annoch brauchbar gewesen, als sein erkauftes Eigentum, auch dazu employieren lassen.

[3] Da nun der alte Müller Hans jederzeit obstinate sich bezeiget, insonderheit daß er nicht, wie im ganzen Lande gewöhnlich, zu Gilde oder Kornführen auskommen wollen, sogar auch, daß sie seinen Hofesbedienten und Kubjas, wenn sie ihn austreiben sollen, mit Schlägen bedrohet, dadurch er dann bewogen worden, ihn wegen seines Verbrechens mit einigen Paar Ruten abstrafen zu lassen, welche Hausdisziplin einer jeden Herrschaft in denen Landesrechten erlaubt. Ja seine Bosheit habe sich so weit erstreckt, daß er vor 7 Jahren am heiligen Osterfest ihn auf dem Hofe in seiner Stuben mit häßlichen Schimpf- und Scheltworten überfallen, da er dann wohl befugt gewesen wäre, von ihm eine nachdrückliche Satisfaction zu nehmen. Weilen aber der Kubjas und einige Bauern contestieret, daß er schon einige Jahren vor seiner Zeit im Haupt verrückt gewesen, so habe er ihn in Ansehung dessen bloß mit der Karbatsche züchtigen lassen, da er dann nachdem in etwas ruhiger gewesen.

[4] A'o 1735, den 27. Martii aber habe sein Sohn, jetziger unbefugter Kläger, sich unterstanden, bei dem Ksl'em Hvr'd'em GGt eine mit lauter Unwahrheiten angefüllte Klage zu übergeben, welche er hiermit übergebe. Worauf begehende Resolution erfolgt, daraus zu ersehen, daß nicht nur seine Klage für falsch befunden, sondern er auch zum gehörigen Gehorsam und Submission angewiesen und bei schwerer Ahndung verboten worden, sich hinfüro nicht zu unterstehen, E. H'es Gericht mit solchen unbefugten Klagen anzugehen, sondern vielmehr bittlich bei seiner Herrschaft, falls es ihm in etwas zu schwer wäre, die Remedierung zu suchen. Da er nun darauf im Ksl'en GGt sich ihm submittieret hätte, auch zugleich zugestanden, daß vieles in der Klage angeführt worden, das er nicht wüßte, so habe er ihn zwar seinen Unfug verziehen und mit dem reservato bei der Mühle gelassen, daß er inskünftige sich bei dem Hofesmahlwerke getreu und auch in andern Fällen gehorsam bezeigen sollte, welches er zwar damals im Ksl'en GGt angelobet, alleine nicht nachgelebet, indem er

[5] niemals das auf seiner Mühle vermahlene Korn wiedererhalten können, auch so grob es gemacht, daß im verwichenen Aprilmonat von $\frac{1}{2}$ Last teutsch Gerstenmalz, so auf der Mühle vermahlen wurde, 2 T. gestohlen, welche der damalige Amtmann Rennstein, wie er auf frischer Tat die Haussuchung getan, gefunden und wiedergebracht habe. Auch habe er zum öftern aus Bosheit des Hofes Korn nicht mahlen wollen, dadurch er dann bewogen worden, weilen er, der Müller, sich absentieret, auf fremde Mühlen für Matten mahlen zu lassen.

[6] Von dieser seiner Bosheit und ihm vielfältig erzeugten Verdruß einmal abzukommen, so habe er ihn diesen Frühjahr in das Kalluksesche Dorf auf $\frac{1}{4}$ besäetes Land, da er Haus und alles fertig gehabt, gesetzt und ihn mit aller seiner Habseligkeit an Korn und Vieh dahin

abführen lassen, auch ohnerachtet er ihme annoch ein vieles schuldig, ihme nichts abgenommen, seine Mühle aber mit einem tüchtigen teutschen Müller wieder besetzt, der ihme jährlich 30 T. ohne das Land bezahle.

[7] Weil nun E. Ksl'es Prl'es MGte aus diesem allen, so er beigelegt, ersehen werde die Bosheit dieses ungehorsamen Bauern, als bitte er, daß er mit einer eclatanten publicquen Strafe anderen dergleichen zum Exempel möge belegt werden, ihn aber bei seinem erkauftem Rechte und darauf geschehenen mrrl'en Auftrage, in welchen beiden ihme die Freiheit erteilet worden, mit diesen beiden Gütern, als seinem wahren Eigentum, nach Gefallen zu schalten und zu walten, grst zu schützen.

[8] Er bitte auch zugleich, weilen Kläger sich in der verwichenen Woche und zwar pendente lite unterstanden, von dem Mühlenlande Posseß zu nehmen, indem er das Korn, so er von seinem jetzigen Lande, welches er in Besitz habe, geerntet, nach der Mühle gebracht habe, so bitte er utst, daß ihme möge obk. anbefohlen werden, das Korn von der Mühle hinwiederum nach seinem Hause abzuführen, und für diese Bosheit, weilen es ihme zum tort und dem Gerichte zum Despekt gereiche, in Gegenwart derer anderer Bauern mit der Karbatsche züchtigen zu lassen, weilen er dieses selbst pendente lite nicht tun wollen. Alles Übrige überlasse er lediglich dem Ksl'en Prl'en Gerichte. Trat ab.

Eodem der Müller Jaan benebst seinem Vater Hans vorgekommen, und nachdem ihnen gar ernst und nachdrücklich war ins Gewissen geredet, in allen, darüber sie würden befraget werden, die reine und unverfälschte Wahrheit zu eröffnen, separatim folgendergestalt und zwar absq[ue] juramento vernommen worden.

Danächst kamen t. 1., der gewesene Kubjas Rumma Jakob, 2., der auch gewesene Schilter Reinu Hans, und 3. Udriku Jüri vor und wurden befraget: wie alt sie sein.

T. 1. Kubjas Rumma Jakob — einige 60 Jahren. T. 2. Schilter Reinu Hans — 33 Jahren. T. 3. Udriku Jüri — 30 Jahren.

Ob sie zum heiligen Abendmahl gewesen?

T. 1. aff. T. 2. aff. T. 3. aff.

Ob sie wissen, was ein Eid sei?

T. 1. aff. T. 2. aff. T. 3. aff.

Ob sie mit dem Müller Jaan verwandt?

T. 1. neg. T. 2. neg. T. 3. neg.

Ob sie mit demselben in Zank und Streit gelebet?

T. 1., 2. et 3. neg.

Hierauf wurde der Müller Jaan und dessen Vater Hans befraget: ob sie wieder die Gezeugen etwas einzuwenden hätten?

Müller Jaan et Hans neg.

Worauf t. 1. Rumma Jakob, 2. Reinu Hans und 3. Udriku Jüri des Meineides mit allem Nachdruck verwarnet, und nachdem der H. Lt

Heinrich Baer sich des beneficii, der Eidesleistung beizuwohnen, begeben, in des Müller Jaans und dessen Vaters Hans Gegenwart more consueto beeediget und nach dessen Erfolg separatim folgendergestalt examinieret wurden.

Q. 1. Ob der Müller Hans mitgeklaget?

Müller Jaan resp., daß er mit des Vaters Consens und Vorbeußt geklaget. Müller Hans negat in totum, und habe er von der Klage nicht einmal gewußt, vielweniger darinnen consentieret.

Q. 2. Warum die Namen in denen Klagen verändert unterschrieben worden?

Jaan: es sei aus Versehen des reußischen Schreibers geschehen.

Hans: er wisse solches nicht und gehen ihme die Klagen nichts an.

Q. 3. Ob ihre Eltern freie Leute gewesen?

Jaan: sein Ureltervater sei ein freier Kerl gewesen und habe Peter Fix geheißt. Hans: sein Vater habe Mikk, sein Großvater Mats und sein Eltervater Peter geheißt und soll dieser ein freier Kerl gewesen sein.

Q. 4. Ob ihr Elter- und Ureltervater ein Freibrief gehabt?

Jaan nesc. Hans nesc.

Q. 5. Womit sie dann die vorgegebene Freiheit beweisen können?

Jaan: er habe solches nur gehöret, könne es aber nicht erweisen.
Hans resp. uti Jaan.

Q. 6. Ob sie 100 Jahren auf der Mühle gewesen und davor jährlich jederzeit 15 T. Roggen, 15 T. Gerste und ein Mastschwein bezahlet haben?

Jaan aff. Hans aff.

Q. 7. Ob sie die Mühle aus eigenen Mitteln erbauet und aufgesetzt haben?

Jaan resp.: die Mühle sei zwar vom Hofe erbauet worden, doch habe er auch 70 Balken dazu angeführet, das inwendig zum Mühlenwerk erforderliche Holz angeschaffet und sei auch das annoch brauchbare Eisenwerk von der alten Mühle dazu verwandt worden. Hans uti Jaan. T. 1. Rumma Jakob uti Jaan. T. 2. Reinu Hans uti Jaan. T. 3. Udriku Jüri uti Jaan.

Q. 8. Ob sie auch die Hofesmühle angefertigt und bei dem Bau gewesen?

Jaan aff. Hans aff. T. 1. aff. T. 2. aff. T. 3. aff.

Q. 9. Ob sie die alte Mühle nicht aus Bosheit abgerissen?

Jaan neg., besondern es sei selbige von selbst verfault und verfallen. Hans resp. uti Jaan. T. 1. uti Jaan. T. 2. uti Jaan. T. 3. uti Jaan.

Q. 10. Ob der Herr von ihnen doppelten Anspann zu Führen nach der Stadt genommen?

Jaan resp.: der Herr habe es zwar verlanget, aber gar selten erhalten, weilen sie ihme nicht mehr, als sie zuvor gewohnt gewesen, prästieren wollen. Hans uti praecedens.

T. 1.: unterweilen habe der Herr von ihnen doppelten Anspann bekommen, unterweilen aber auch nicht. T. 2. resp.: der Herr habe es wohl begehret, aber nicht bekommen. T. 3. uti t. 1.

Q. 11. Und ob sie solches nicht auch vorhin prästieren müssen?

J a a n: sie hätten vorhin niemals mehr als nur ein Pferd zur Fuhre gegeben. H a n s uti Jaan. T. 1. uti praecedentes. T. 2. nesc. T. 3. neg.

Q. 12. Ob sie nicht 3 Tage wöchentliche Arbeit am Hofe prästieret?

J a a n neg. H a n s neg. T. 1. neg. T. 2. nesc. T. 3. nesc.

Q. 13. Ob Hans zu dreien Malen mit 6 P. Ruten gestrichen worden?

J a a n aff. H a n s aff. T. 1. aff. T. 2. aff. T. 3., er sei zwar gestrichen worden, es wisse aber testis nicht, wievielmahl.

Q. 14. Warum er gestrichen worden?

J a a n: zweimal sei er gestrichen worden, weil er keine Pferde zur Fuhre geben wollen, und das 3. Mal, weil er über den Herrn geklaget.

H a n s: weil er nicht als ein Bauer angesehen werden und alle Prästanda prästieren wollen.

T. 1.: weil er nicht 2 Pferde zu Fuhren geben wollen. T. 2. uti 1. T. 3. nesc.

Q. 15. Ob Hans auch mit Padoggen geschlagen worden?

J a a n neg., besondern es sei solches aus Versehen des reußischen Schreibers für Ruten gesetzt worden. H a n s neg. T. 1. neg. T. 2. neg. T. 3. neg.

Q. 16. Ob Jaan gebunden nach dem Hofe gebracht worden und daselbst mit 40 P. Ruten gestrichen werden sollen, und warum solches geschehen?

J a a n: weil er auf der Herrschaft Ansinnen nicht 2 Pferde zur Fuhre ausgeben wollen, so sei er gebunden nach dem Hofe gebracht worden und habe daselbst gestrichen werden sollen, er aber sei nackend echappieret und so durch den Bach entronnen.

H a n s aff., und zwar wegen nicht ausgegebener Pferde.

T. 1. aff., weil er keine Pferde geben wollen. Doch wisse er nicht, mit wieviel Paar Ruten er gestrichen werden sollen. T. 2. uti 1. T. 3. uti 1.

Q. 17. Ob und warum der Herr ihnen 2 Kühe nehmen lassen?

J a a n: weil er die zur Hofesfuhr verlangte 2 Pferde nicht ausgeben wollen. H a n s uti Jaan.

T. 1. weil er zum erstenmal nur ein und zum andernmal gar kein Pferd zur Fuhre gegeben. T. 2. uti t. 1. T. 3. uti praecedentes.

Q. 18. Ob der Herr mit Keulen in ihr Haus gekommen und Jaan erwürgen wollen?

J a a n aff. H a n s nesc. T. 1. nesc. T. 2. nesc. T. 3. nesc.

Q. 19. Ob Jaan im Turm gesessen?

J a a n resp.: in einer Kammer in Reval habe er fest gesessen, aber in keinem Turm. **H a n s** neg.

T. 1. es sei beim Hofe gar kein Turm, aber in der Kleete möchte er wohl gesessen haben. **T. 2.** uti t. 1. **T. 3.** uti praecedentes.

Q. 20. Ob sie sich einen ganzen Winter beiseite und im Busch aufgehalten?

J a a n aff. und zwar bei anderen Leuten. **H a n s** aff. und zwar aus Furcht für den Herren. **T. 1.** aff. **T. 2.** aff. **T. 3.** aff.

Q. 21. Ob sie nicht 2 T. teutsch Malz und 1 L. Weizen gestohlen und solche bei ihnen gefunden und abgenommen worden?

J a a n: es sei von dem Amtmann das Malz und der Weizen knapp ausgemessen und nachgehends das Mehl raum gestopfet und gehäufet empfangen worden, daß also soviel daran gefehlet. Die 2 T. Malz aber, so von ihnen für das Gefehlte genommen worden, wären nicht teutsch Malz, auch nicht gestohlen, sondern ihr eigen Malz gewesen. **H a n s** uti Jaan.

T. 1.: weilen sie das Malz und den Weizen nicht richtig wieder abgeliefert, so sei von ihnen 2 T. Malz und 1 L. Weizen für den Defekt wieder abgenommen; ob es aber teutsch oder Landmalz gewesen, wisse Zeuge nicht. **T. 2.** uti t. 1. **T. 3.** uti praecedentes.

Q. 22. Ob ihnen ihr Vieh und Getreide gänzlich abgenommen worden?

J a a n neg., außer denen wegen nicht zur Fuhre ausgegebenen Pferden genommenen zwoen[!] Kühen. **H a n s** uti Jaan.

T. 1. neg. **T. 2.** neg. **T. 3.** neg.

Q. 23. Ob Hans zu dem Herrn in die Stube gekommen, ihn mit groben Worten angefallen und tötlich angreifen wollen?

J a a n aff., aber solches sei aus Schwermut geschehen. **H a n s** resp., daß solches aus besoffenem Mute geschehen sei.

T. 1. aff. ex auditu. **T. 2.** nesc. **T. 3.** uti 1.

Q. 24. Ob ihnen diesen Herbst vom Hofe 4 T. Roggen zur Saat vorgestreckt worden?

J a a n nesc. **H a n s** aff.

T. 1. aff., doch wisse er nicht gewiß, wieviel ihnen vorgestreckt worden. **T. 2.** aff. **T. 3.** uti t. 1.

Q. 25. Ob sie nicht in ihrem Gesinde 8 arbeitsame Personen stark?

J a a n aff., nämlich er, sein Vater, der Knecht und 5 Weibspersonen. **H a n s** aff.

T. 1. aff. **T. 2.** aff. **T. 3.** aff.

Q. 26. Welchergestalt das Ksl'e GGt sie von aller Arbeit und Schüffe befreiet?

J a a n: das Ksl'e GGt habe nur verfüget und befohlen, daß es in allen nach dem alten bleiben sollte. **H a n s** uti Jaan.

Q. 27. Warum sie das Korn von ihrer jetzigen Gesindestelle im Kallukseschen Dorfe hinwiederum nach der Mühle geführt?

J a a n: es sei deshalb nach der Mühle gebracht, weilen für das Gesinde im Kallukseschen Dorfe sich keine Pforten befinden.

H a n s: weilen das Korn in dem jetzigen Hause nicht trucken stehen können, so habe er es nach der Mühle geführt, um solches daselbst auszudreschen.

Q. 28. Ob dann das Haus auf der jetzigen Gesindestelle so schlecht sei?

J a a n: das Dach sei in Stücken, das ganze Haus schlecht und dafür auch keine Pforten, wobei er auch dieses anzeigen wollen, daß der Herr von dem Mühlenlande 33 Fuder oder 33 T. Roggen und sie dagegen von dem jetzigen Gesinde nur 3 Fuder erhalten hätten, wobei sie ganz gewiß krepieren müßten. H a n s aff.

T. 1. aff. T. 2. aff. T. 3. aff.

Testes silentio imposito dimittebantur.

Es wurde hierauf beliebet, den Müller Jaan mit seinem Vater Hans zu confrontieren, und der Jaan befraget, wie er sagen können, daß sein Vater in denen geführten Beschwerden consentieret?

J a a n: weilen seine Klagen sowohl zu seinem eigenem als auch des Vaters Vorteil und Nutzen abgezielet, so habe er nicht anders geglaubt und vermutet, als daß der Vater darinnen consentieren würde, und also habe er seinen Namen mit unterschreiben lassen.

H a n s blieb beständig dabei, daß er nicht einmal von denen geführten Beschwerden was gewußt, vielweniger aber darinnen consentieret und seinen Namen mit unterschreiben lassen.

[.....] dem Müller Hans aber wurde ernstlich injungieret, das Korn, so er von seiner Gesindestelle wider des Herrn Willen nach der Mühle führen lassen, sogleich hinwiederum nach seinem Gesinde zurückzubringen!

H a n s: er wolle lieber Feuer darin stecken, als es wiederum zurückzuführen!

Es wurde ihme hierauf angezeigt, daß er für diese Hartnäckigkeit und Bosheit eine derbe Bestrafung verdienet hätte, und im Fall er nicht sogleich anbefohlnermaßen das Korn wieder zurückholen würde, er dafür ernstlich gezüchtigt werden sollte.

[P. T.] Agnste Ksin!

[1] Nach gehaltener richterlichen Untersuchung habe nunmehr, als uns armen Leuten allendlich tenore eingelegten decreti sub d[ie] den 13. Febr. ein Advocatus causae zugeleget worden, weilen wegen befürchtender Feindschaft und Verfolgung keiner uns bedrängten Leuten assistieren wollen, so habe nebst meinem alten Vater, welcher leider durch dergleichen hartes Verfahren in schwere Gemütskrankheit verfallen und von denen in St.-Petersbourg eingereichten Schriften keine umständliche Wissenschaft gehabt, aus Angst, um nur Ruhe zu finden, alle geführte Beschwerden von sich zwar abgelehnet, den ganzen Verlauf der Sachen einem gerechtigkeitliebenden Richter unterlegen und in ersinnlichster Demut vorstellen wollen, welchergestalt unstreitig unser Eltervater Peter Fix von teutscher freier Herkunft aus Arensburg gewesen und unter den Gute Pühs [= Püssi] gegen Erlegung des verabredeten quanti sich häuslich niedergelassen. Nachgehends ist dessen Sohn Mats nach dem Gute Fonal gekommen und hat die Mühle ex propriis erbauet und jährlich für die Stelle arrendeweise das Verakkordierte abgetragen, bis wir als Deszendenten nach erfolgter Reduction des gräflichen Gutes Fonal erblich sollen eingeschrieben sein, welches an seinen Orte gestellet sein lasse.

[2] Inzwischen haben wir nachgehends, als der Mülentamm gänzlich verfallen, 100 Balken nebst einer großen Menge Steine erkaufet, auch 2 Sommer auf unsre eigene Kosten mit dessen Reparation zugebracht, wozu noch damals durch feindliche ravage die Mühlen mit allen Appertinentien im Brande gesteckt und in die Asche geleget worden, welche aber mit saueren Schweiß und Blut wieder von Grund aus wiederum von uns aufgesetzt worden, und wir nicht mehr als jährlich 16 T. nebst einem gemästen Schwein damals bezahlet.

[3] Sobald nun H. Lt Baer Possessor des Gutes Fonal geworden, hat er nicht allein sotane Gerechtigkeit auf 30 T. verhöhet, sondern meinen Vater mehr Bauerarbeit, als ein Viertelhacker zu prästieren vermögend, auferleget, auch im ersten Jahr dergestalt übermäßig schwer mich adstringieret, daß ich 700 T. Grütz machen und mit meinem eigenen Pferd vom Hofe abholen und wiederum zurückführen müssen. Wobei er es nicht bewenden lassen, sondern unseren Knecht abgenommen, und weilen nicht mit 2 Pferden alle Fuhren zu tun capable gewesen, eine Kuh dafür abgenommen.

[4] Das folgende Jahr ohne andere Gerechtigkeit sind ebenfalls 200 T. Grütz angefertiget worden, womit H. Lt Baer nicht friedlich sein können und zu dem Ende abermal eine milchende Kuh wegbringen lassen, weil das ein Pferd eben in der Stadt gewesen und nicht mit doppelter Anspann erscheinen können.

[5] Solange nun die von unseren eigenen Mitteln erbauete Mühle gestanden und ich selber solche unterhalten und reparieret, so habe auf den Hofe Fonal beständig mich aufhalten und eine andere Mühle da-

selbst mit unbeschreiblicher Bemühung vom Grunde ohne freie Kost aufbauen müssen, wie aus der sämtlichen Zeugen Aussage ad q. 8. zu ersehen. Mittlerweile habe einen Knecht aus Narwa erhalten, in Ansehung er niemand aus dessen Gebiet mir überlassen wollen. So habe 70 Balken, wie ex scrutinio ad q. 7. zu ersehen, alle dazu gehörige Bretter, Eisenwerk, Mühlensteine, Räder, und was dem anhängig, dazu verwendet, also nur einige Hofarbeit genossen.

[6] Die 2 Jahre dahingegen, als keine Hülfe zu Erbauung meiner Mühle erhalten können und auf den Hofe arbeiten müssen, habe alle Gerechtigkeit, nämlich 30 T. Korn und ein gemästet Schwein, und alle Hofstrossen¹⁾ doppelt prästieret. Als die jetzige Mühle fertig geworden, haben wir mit ungemeiner Sorge über Vermögen abermal 13 Last Malz mahlen und bis Narwa verführen helften.

[7] Da nun mein alter Vater über dergleichen unerträglichen schwere[n] Auflagen wider seinen Willen sich aus dringender Not beschweren und die h'e Obrigkeit angehen müssen, so hat er ihm abermal dafür mit 6 P. Ruten streichen lassen, wie ex q. 14 erhellet, und in heftige Gemütskrankheit verfallen. Bei allen diesen schweren Pressungen und harten Verfahren sind wir in die äußerste Unvermögenheit gesetzt worden, daher nur ein Pferd halten können, welches durch übermäßige Arbeit untauglich geworden, nachdem [= wornach] wir nun unser unbeschreibliche Not vorgestellt und in tiefester Demut angezeigt, wie es nämlich die äußerste Unmöglichkeit wäre, ohn' unsern Untergang zwei Mühlen vorzustehen, solche dabei in baulichen Würden zu halten und bei dergleichen schweren Arrende noch sotane enorme Arbeit zu prästieren, zumalen da wöchentlich zur Hofnotdurft und Brandweinbrennerei ein particulier eine halbe Last Korn müßte gemahlen werden. Bis endlich E. Erl'es Ksl'es GGT consideratis considerandis die Sache, daß es nämlich bei der alten Gerechtigkeit sein Bewenden haben solle, laut Aussage ad q. 26. dergestalt remedieret, und auf Vorbitte anderer Leute endlich nach dem Hofe Fonäl mich verfügen dürfen und ff. dmst gebeten, um nur unser Leben zu conservieren, nicht mehr aufzulegen, als wir ertragen können, auch allen Gehorsam, Fleiß und Treu promittieret. Darauf denn H. Lt Baer bei der alten vorigen Gerechtigkeit es verbleiben lassen und etliche Jahren ganz leidlich mit uns armen Leuten umgegangen.

[8] Im verwichenen Jahr aber hat derselbe aus der Mühle uns verstoßen, und nachdem er secundum q. 17. vorher zwei Kühe, weilen wir nicht mit doppelter Anspann arbeiten können, uns abgenommen und, was wir erworben und bei der Mühle befindlich gewesen, zu sich holen lassen, das wenige Heu, so wir mit unverdrossener Mühe gemachet, sich angemafet, dadurch zum Teil von meinem Vieh krepieren müssen, also hin und wieder zerstreuet worden, in einer viel schlechteren Zustand als der elendeste Straßenbettler geraten, und mein Knecht von mir ge-

¹⁾ Im Sinn von Fuhren.

gangen, und meine Kuh für dessen Lohn von H. Lt Baer gegeben worden, darauf er endlich uns auf ein wüst Stück Bauerlandes gesetzt, wie circa finem der Zeugen Aussage zu ersehen, wo wir nur 3 T. Korn gebaut und mit sechs Menschen Hunger sterben sollen.

[9] Welches alles ihm nicht genug zu sein geschienen, sondern auch vorher in mein Hause mit Keulen gekommen, mich ums Leben gleichsam bringen wollen, wie ex q. 18 erhellet, mich gebunden nach dem Hofe bringen lassen und 40 P. Ruten mir zugehacht, bis endlich, wie ad q. 16. zu ersehen, ich entronnen.

[10] Nächstdem so lieget deutlich zu Tage ex q. 21. et sequentibus, daß der vorgebene Diebstahl von 2 T. Malz und 1 L. Weizen, wofür offerwähnter H. Lt Baer überdem zwei Kühe unschuldigerweise abgenommen, mit nichts erwiesen.

[11] Wannhero denn ganz unumstößlich, daß, sobald eines Menschen leiblicher Unterhalt entzogen wird, ihm durch einen solchen betrübten Ausgang der Welt das Leben benommen und ohnfehlbar wegen solcher unerträglichen Auflagen und ermangelnden Lebensmittel unter die Erde gleichsam vor der Zeit gehen müsse. Als habe auch zu dessen Conservation, worauf ein jeder bedacht und solches beizubehalten geneigt ist, mich an unsere Agnste Souvrainin geheiligten Person und h'en Thron unumgänglich wenden und keinesweges pour plaisir, sondern aus alleräußerster Not diesen schweren und bedenklichen Weg erwählen müssen, insbesondere das Recht der Natur und die christliche Billigkeit mir zur Seite stehet. Wobei mir nicht imputieret werden mag, daß in meinen von einem russischen Schreiber angefertigte Klagschriften einige unförmliche expressiones, weilen die Sprache nicht verstanden, eingeflossen.

Derowegen gelanget an E. Ksl'e Mt mein ff. dmstes Bitten, mich nebst meinen unvermögenden alten Vater auf dieselbe Mühle, welches wir mit saueren Schweiß und Blut von eigenen Mitteln erbauet und von unseren Voreltern besessen worden, wiederum einzusetzen, im Betracht wir daselbst erzogen und geboren und zu keiner anderwärtigen Arbeit geschickt oder sonsten dabei uns ernähren können, damit wir nach alten hergebrachten Gebrauche unsere schuldige Gerechtigkeit mit allem gehörigen Gehorsam und Treue prästieren können. Dafür wir in tiefster Erniedrigung ersterben E. Ksl'en Mt aut dmste Sklaven

Jaan für mich und mein Vater Hans per mandatarium.

Meyer conc.

[a tergo:]

prod. in Jud. Wier. et Jerw. d. 7. Martii 1738.

11

1739; 8. III

Das Manngericht bittet das Generalgouvernement, die Klagen von Hans und Jaan zu entscheiden. Das Generalgouvernement ersucht das Estländische Oberlandgericht, dem Manngericht von neuem vorzuschreiben, die Klagen zu entscheiden.

V-JMskA, Prot. 1739, S. 92 u. 93; Reinschrift des Beschlusses. Das Schreiben selbst nach: Müller Jaan, Bl. 49. u. 50; Ausfert.

Sub die 8. Martii

[.]

Eodem wurde des Fonalschen Müllers Jaan Sache wider den H. Lt Heinrich Baer zur Aburteilung vorgenommen. Da aber bei Verlesung der Akten die Entscheidung der Sache diesem Gerichte gar zu bedenklich zu sein schiene, so wurde beliebt, dieserhalben bei E'em Ksl'em Erl'em und Hvr'd'em GGt nachfolgende Vorstellung einzulegen:

[P. T.] Agnste Ksin!

Es sind die von dem Fonalschen Müller Jaan wider den H. Lt Heinrich Baer geführte Beschwerden von E. Ksl'en Mt Erl'em und Hvr'd'em GGt allbereits a'o 1737 die 16. Septembris anhero zur Untersuchung und Decision verwiesen worden. Ob nun wohl dieses Ksl'e MGte diese Sache committiertermaßen zu entscheiden so willig als schuldig wäre, so hat selbiges jedoch bei vorgenommener Aburteilung dieser Sache befunden, daß dabei einige Umstände (als nämlich, ob eine Erbherrschaft die alte Gerechtigkeit zu verändern und zu verhöhen befugt sei und dann der H. Lt Baer dem Müller sein Vieh und Korn abzunehmen, auch von der Mühle zum Bauern zu setzen Grund und Ursache gehabt p.) concurriren, welche in die jura nobilitatis hineinlaufen und darüber zu decidiren diesem Ksl'en MGt'e nicht füglich zuständig sein will. Wannhero E. Ksl'en Mt Erl'es und Hvr'd'es GGt dieses Ksl'e MGte ghst ersuchtet, bei so bewandten Umständen die hiebei folgende Akten an E. Ksl'en Mt Hpr'es OLGt zur Aburteilung agrst zu remittieren. Wofür wir mit aller veneration allstets verharren E. Ksl'en Mt dmste Kn'e im Namen und von wegen des Ksl'en W. u. J. MGt's

Reval, den 8. Martii a'o 1739

Adam Friedrich Stackelberg
Henrich Reinhold Sperbach
Notarius.

[a tergo:]

prod. d. 9. Martii 1739.

E. Ksl'es GGt läßt dahingestellet sein, wieweit das Ksl'e MGt veranlaßt sei, diese Unterlegung zu machen, und da E. Ksl'es OLGt dessen ordinarius superior ad quem ist, so werden die Eingelieferte acta auch dorthin remittieret, damit die Sache in ihren Gang komme und bei dieser

Juridique ohnfehlbar ihre Endschaft erlange, welches in Rücksicht auf den ahsten Remiß der Ksl'e Commissarius fisci nachdrücklich zu poussieren hat. Reval-Schloß, d. 9. Martii 1739.

[Eigenhändig unterschrieben:] G. O. Douglas ¹⁾

B. Riesemann

Scrs

12

1739; 15. III

Das Oberlandgericht schreibt dem Manngericht von neuem vor, die Klagen von Hans und Jaan zu entscheiden.

V-JMskA, Müller Jaan, Bl. 51 u. 52; Ausfert.

[P. T.]

Auf des Ksl'en MGt's anhero eingesandte und überreichte Befragung wird demselben hiedurch zur Antwort erteilet: daß die Rechte und Privilegia des Landes klare und deutliche Verfügung geben, welchergestalt die Erbherrschaft mit ihren Erbbauren zu verfahren befugt, und daß selbige allerdings die competence haben, mit ihnen nach ihrem Gutbefinden zu verfahren und ihre Arbeit zu verhöhen und zu vermindern, auch sie von einem Orte zum andern zu transportieren. Denn da sie zufolge 1. art. 18. tit. 4. Buchs mit ihren Kindern, Hab und Gut in ihrer Herrschaft Gewalt stehen und ohne deren Willen sich nirgendwohin begeben mögen, so folget ja auch von selbst, daß ihre Erbherrschaft zu jetzgedachtem allen genugsame competence habe. Und da nun also E. Ksl'es Hvr'd'es GGt ganz deutlichen E'em Wvrd'en Ksl'en MGt vorgeleget, worüber decidieret und rapportieret werden soll, so hat sich selbiges dem allen genau zu conformieren und dahin zu sehen, daß tenore des h'en Remisses noch bei dieser Juridique die rechtliche Entscheidung unausgesetzt erfolge, als zu welchem Ende dann hinwiederum hie mittelst demselben die allhie überreichte acta retradieret werden. Göttlicher Obhut übrigens empfohlen. Reval, den 15. Martii a'o 1739.

Im Namen und von wegen I. Ksl'en Mt OLGt's

B. J. Schulman

G. J. Rosen

Justus Johannes Riesenkampf

Scrs

[a tergo:]

prod. in Jud. Wier. et Jerw. d. 17. Martii a'o 1739.

¹⁾ Seit dem Juli 1738 Gouverneur von Estland.

13

1739; 16. III

Baer bittet das Generalgouvernement, den „Müllersohn Jaan“ in Verhaft zu nehmen, weil er fortfahre, widerspenstig und auf-sässig zu sein.

EVKkA, Suppl. 1739; unter dem Buchstaben „B“; Ausfert.

[P. T.] Agnste Ksin!

E. Ksl'en Mt Erl'es GGt hat mittelst h'en Reskripts d. d. 17. Octobr. 1737 mir zu notificieren geruhen wollen, daß selbiges, obgleich durch die mrrl. gehaltene Inquisition über meines Erbbauren und ehemaligen Müllers Sohn Jaan wegen seiner E. Ksl'en Mt h'en Person behändigten Supplique sich hervorgetan und befunden hätte, daß er wegen seiner gar groben Unwahrheiten gar wohl mit der Kaptur wider ihn zu verfahren Ursache gehabt hätte, jedoch aber in Rücksicht des h'en Remisses vorbesagten Jaan insolange des Arrestes und nach Hause erlassen, bis von wohlgedachtem W. u. J. MGt auf die gehaltene Inquisition definitive erkannt worden.

Wenn aber dieser unartige und böse Mensch sofort nach seiner Zuhausekunft, anstatt daß er ruhig und gehorsam sich hätte erzeigen sollen, sich untermaßet:

1) den bei seinem Vater in Diensten gestandenen Knecht nicht allein abzuschaffen, sondern auch

2) alle sowohl Hofs- als eigene Arbeit gänzlich beiseite zu stellen und dazu

3) alles Vieh und Anspann, als 5 Ochsen, 4 Kühe und 3 Pferde, ohne was er an jungen Vieh gehabt, bis auf 1 P. Ochsen nach, welche ich sicherheitshalber nach Hofe bringen lassen, distrahiert und veräußert; dazu hat er

4) noch seine 3 erwachsene Schwestern abspändig gemacht und sich zunebst diesen in fremden Gebieten bis an den späten Herbst begeben, da er sich denn für seine Person im Dorfe wiedereingefunden, jedoch bald in einem, bald in dem anderen Gesinde sich aufgehalten, und ist binnen solcher Zeit öfters um den Hof herum mit geladenen Gewehr gegangen:

so muß daher billig besorgen, er werde nicht allein die übrige Bauerschaft aufstützig machen, sondern auch zur Ausübung mehrerer und größerer Bosheiten schreiten, ja wohl gar mich und die Meinigen persönlich zu schaden trachten.

Derowegen gereichet meine dm'e Bitte, es geruhe E. Ksl'en Mt Erl'es GGt zur Verhütung aller vor Augen schwebenden Inconvenientien, und weilen dieser arge Mensch noch zur Zeit nicht die geringste Besserung von sich hat spüren lassen, sondern vielmehr in seiner Bosheit tagtäglich beharret und zunimmt, ich auch sowohl wegen nicht geleisteter Arbeit, als auch daß seinethalben die onera publica tragen muß, vorbesagten Jaan in Verhaft ziehen und dessen Sachwalt, dem H. advocato Meyer,

anbefehlen zu lassen, daß er denselben, weil er zweifelsfrei sich seiner Sache wegen bei ihm gemeldet haben wird, forderrsamst allhier zu sistieren gehalten sein solle. Der ich vor solche hrichtliche assistence in aller Treue beharre E. Ksl'en Mt admster Kn.

Heinr. Baer.

[a tergo:]

prod. d. 16. Martii 1739.

14

1739; 29. III

Das Urteil des Manngerichts in den Klagen von Hans und Jaan.

Eümka, Nr. 59, Bl. 31—38; Ausfert.

Prod. in Colleg. Just. d. 15. Octbr. 1739.

Urteil

In Sachen des Fonalschen Müller Jaan, Klägers an einem, entgegen und wider den Wohledlen und Mannhaften H. Lt Heinrich Baer, Beklagten am andern Teile, erkennet zufolge E'es Ksl'en Hvr'd'en GGt's remissorialis vom 16. Septembris a'o 1737 ratione der Erb- und Leib-eigenschaft, derer praestandorum und derselben Verhö- und Veränderung, der Bestraf- und Abnehmung des Viehes, auch Absetzung von der Mühle p. auf die eingesandte acta, hieselbst geschehene Untersuchung, H. Beklagten's mündlichen Antrag und die eingebrachte so rubricierte rechtliche Deduction, nach Anleitung E'es Ksl'en Hpr'en OLGt's rescripti vom 15. hujus, nach fleißiger Verles- und genauer Überleg- und Erwägung dessen allen, E. Ksl'es W. u. J. MGt hiermit definitive für Recht:

Demnach zufolge obangezogenen E'es Ksl'en Hvr'd'en GGt's Remisses vom 16. Sept. a'o 1737 hieselbst untersucht und beprüft werden sollen: 1-mo, ob Kläger, der Fonalsche Müller Jaan, nebst dessen Vater Hans ein wirklicher Erbbauer unter Fonal sei und in solcher qualität an Beklagten H. Lt Heinrich Baer gediehen? 2-do, ob er die Mühle aus den Seinigen erbauet? 3-tio, was er oder seine Vorfahren von alters von der Mühle und dem Lande nach dem Hofe prästieret? 4-to, ob H. Beklagter jetzo solche alte Gerechtigkeit verändert und verhöhet, und ob er hierzu befugt sei? der Müller auch solche Verhöhung ohne seinen Ruin prästieren könne? 5-to, was es mit den geklagten unbarmherzigen Schlägen, Padoggen und harten tractement, so an Vater und Sohn geschehen sein soll, für eine wahre Beschaffenheit habe? 6-to, warum Klägern das Vieh und Korn abgenommen worden und wieviel solches gewesen? und 7-mo, ob H. Beklagter Grund und Ursache gehabt, Klägern von der Mühle ab- und zum Bauern zu setzen? — so findet dieses Ksl'e MGt nach geschehener genauen Untersuch- und Erwägung der Sache Rechtens zu sein, daß

quoad 1-mum Kläger, der Fonalsche Müller Jaan, für ein wirklichen Erbbauer unter Fonal zu halten und in solcher Qualität an H. Beklagten gediehen sei. Denn obwohl Kläger ad q. 3. benebst seinem Vater, Müller Hans, vorgegeben, daß sein Ureltervater Peter Fix ein freier Kerl gewesen sein soll, so hat er doch selbst ad q. 4. et 5. freiwillig zugestanden, daß er solches nur gehöret, aber nicht zu erweisen vermögend wäre, auch nicht einmal wüßte, ob derselbe einen Freibrief gehabt oder nicht, dahingegen er sowohl in der vor I. Ksl'en Mt h'en Thron geführten Beschwerde angezeigt, als auch hieselbst ad q. 6. ungezwungen affirmiret, daß er und seine Vorfahren allbereits vor hundert Jahren bei der Mühle gewesen und aus dem sub fide des H. Kammerieren Friesells eingelegten extraktiven Wackenbuche de a'o 1687 die 9. Martii erhellet, daß Klägers Großvater Mikk nebst der Mühle auch $\frac{1}{4}$ Land besessen, welches durch ein Extrakt aus des vormaligen Königlichen KammerC'i Wackenbuch de a'o 1690 die 20. Decembris gleichfalls bestärket wird. Überdem erscheint aus dem (bei Verkaufung des Gutes Fonal an H. Beklagten Schwiegervater H. Majoren und MRr Christoph Reinhold Waldeck a'o 1725 die 2. Aprilis) errichteten und zugleich abgegebenen Wackenbuch und daraus beigelegten Extrakt, daß Klägers Vater Müller Hans als ein Viertler mit aufgeführt und übertragen worden. Da nun solchergestalt Kläger und seine Aszendenten über hundert Jahren die Mühle und dabei zugleich ein Viertel Land besessen, auch nach dem extrahierten Wackenbuch des KammerC'i de a'o 1690 hiervor die gewöhnliche Arbeit und Gerechtigkeit prästiret, so könnte ihm solches, wenn es auch vollgültig erwiesen wäre, daß sein Ureltervater Peter Fix ein freier Kerl gewesen sein sollte, nunmehr im geringsten nicht mehr zustatten kommen, allermaßen ihm die praescriptio longissimi temporis, ja sogar centenaria im Wege stehet und endlich Kläger auch in seiner Deduction selbst bekannt, daß seine Vorfahren schon nach erfolgter Reduction unter Fonal erblich eingeschrieben worden.

Quoad 2-dum hat Kläger benebst seinem Vater Hans ad q. 7. selbst zugestehen müssen, daß die Mühle vom Hofe erbauet, auch das von der vorigen alten Mühle annoch übrige und brauchbare Eisenwerk dazu verwandt worden und sie nur 70 Balken und das zu dem inwendigen Mühlengeräte erforderliche Holz dazu angeschaffet hätten, welches dann auch die 3 eidlich vernommene Gezeugen gleichfalls bestärket.

Quoad 3-tium contradiciret Kläger sich selbst gar zu sehr, indem er in seiner Deduction vorgibet, daß er und sein Vater nach denen bekannten Brandjahren nur 16 T. Korn nebst einem gemästen Schwein insolange jährlich bezahlet, bis H. Beklagter soltane Gerechtigkeit bei seinem Antritt des Gutes Fonals auf 30 T. verhöhet, und in seiner vor I. Ksl'en Mt geheiligten Thron angebrachten Klage sowohl, als auch ad q. 6. gestehet er selbst ganz ungezwungen, daß er und seine Vorfahren jederzeit und über 100 Jahren allbereits 15 T. Roggen und 15 T. Gerste samt einem gemästen Schwein jährlich für die Mühle entrichtet. Indessen behlehet der von H. Beklagten beigelegte Extrakt aus dem bei Erkaufung

des Gutes Fonals a'o 1725 die 2. Aprilis erhaltenen Wackenbuche, daß Klägers Vater Müller Hans derzeit nur 12 T. Roggen, 12 T. Gerste und ein gutes Schwein jährlich bezahlet, welches dann auch H. Beklagter nicht nur mündlich coram protocollo eingestanden, sondern auch zugleich angezeigt, wie Klägers Vater ihn selbst die Mühle nebenst dem $\frac{1}{4}$ Lande jährlich für 30 T. halb Roggen, halb Gerste ihm zu lassen gebeten und er es demselben auch damalen dafür concedieret habe.

Quoad 4-tum et 7-mum belehret E'es Ksl'en Hpr'en OLGt's in dieser Sache eingegangenes rescriptum, daß die Rechte und Privilegia des Landes klare und deutliche Verfügung geben, welchergestalt die Erbherrschaft mit ihren Erbbauern zu verfahren befugt, und daß selbige allerdings die competence haben, mit ihnen nach ihren Gutbefinden zu verfahren und ihre Arbeit und Gerechtigkeit zu verhören und zu vermindern, auch sie von einem Orte zum andern zu transportieren. Denn da sie, zufolge 1. art. 18. tit. 4. Buchs der Ritter- und Landrechte, mit ihren Kindern, Hab und Gut in ihrer Herrschaft Gewalt stehen und ohne deren Willen sich nirgendwohin begeben mögen, so folget ja auch von selbst, daß ihre Erbherrschaft zu jetztgedachtem allen genugsame Befugnüs habe, und wenn auch etwa ein Bauer durch seiner Herrschaft strenges Verfahren zu leiden komme, die Herrschaft ihm, wo sie anders einigen Nutzen von demselben haben will, hinwiederum mit Brot, Saat und allem unumgänglich Erforderlichen zu helfen verpflichtet.

Quoad 5-tum hat Kläger ad q. 15. mit Padoggen geschlagen zu sein negieret und dabei angezeigt, daß solche aus Versehen des reußischen Schreibers anstatt der Ruten gesetzt worden. Aus der ad q. 13., 14., 16., 18. et 19. getanen Deposition aber erscheint, daß Klägers Vater Müller Hans wegen seines Ungehorsames zu dreien Malen mit 6 P. Ruten gestrichen worden, und zwar zu zweien Malen, weil er die verlangte 2 Pferde zur Fuhre nicht geben wollen, das dritte Mal aber, weil er über den Herrn geklaget, Kläger auch desfalls, daß er die zur Fuhre desiderierte Pferde nicht gegeben, ebenmäßig, jedoch mit einer denen Zeugen gänzlich unbekanntem Anzahl Ruten gestrichen werden sollen, aber inzwischen durch den Bach entwischet. Wann nun, zufolge des 4. art. 2. tit. 1. Buchs und 14. art. 18. tit. 4. Buchs der hiesigen Ritter- und Landrechte, ein jeder Landeseingesessener auf seinem Hofe, so weit sich seine Grenze zu Wasser und Lande erstreckt, an Hals und Hand sein Gericht zu gebrauchen hat, so mag auch ein Herr seinen Bauern nach Beschaffenheit seines Verbrechens, außer in criminalibus, richten und strafen.

Quoad 6-tum bezeuget sowohl Klägers als auch der Zeugen ad q. 15. getane Aussage, daß H. Beklagter Klägern nur darum 2 Kühe, nicht aber, wie Kläger fälschlich angebracht und ad q. 22. nebst denen Zeugen selbst negieret, alles Vieh und Korn abnehmen lassen, weil er dieser sich hartnäckig erwiesen und die zur Hofesfuhre geforderte Pferde nicht prästieret, und juxta testium effata ad q. 21. wären ihm desfalls 2 T.

Malz und 1 L. Weizen abgenommen, weiln das zum Mahlen nach der Mühle gebrachte Hofesmalz und -weizen unrichtig und ganz defekt wieder abgeliefert worden.

Alldieweilen auch übrigens sowohl aus Klägers Vatern Müller Hans ad q. 1. et 2. getanen Aussage, als der nachhero angestellten Confrontation erhellet, daß derselbe von denen von seinem Sohn Müller Jaan geführten Beschwerden nicht einmal gewußt, vielweniger aber darinnen consentieret und seinen Namen mit darunter schreiben lassen und also Kläger nur dessen Namen in dieser Sache mißbrauchet, so ist auch derselbe billig aus dieser Sache zu lassen.

Da nun aus obigen allen genugsam zu Tage lieget, daß H. Beklagter nach Vorschrift derer Landesrechte und Privilegien allerdings befugt gewesen, wider Klägern wegen dessen Halsstarrig- und Treulosigkeit angezeigtermaßen zu verfahren und ihn als einen Erbbauern von der Mühle auf anderes Bauerland zu transportieren, so hätte auch Kläger billig um so viel mehr Bedenken tragen sollen, alle hiesige Landesgerichte vorbeizugehen, mit seiner ganz ungegründeten Beschwerde sich zu I. Ksl'en Mt h'en Thron zu nahen und Deroselben h'e Gnade zu mißbrauchen, als zufolge des hieselbst eingereichten protokollarischen Extrakts vom 27. Martii a'o 1735 derselbe bereits derzeit abermalen wegen seiner unbefugt wider H. Beklagten erhobenen Klage arretieret gewesen und von E'm Ksl'en Hvr'd'en GGt er bei Erlassung des Arrestes ganz ernst- und nachdrücklich angewiesen worden, seiner Herrschaft allen Gehorsam und Submission zu bezeigen, und da er vermeinte, daß ihme worin zuviel geschehe, bei der Herrschaft die Remedierung bittlich zu suchen, nicht aber die Obrigkeit sogleich anzulaufen, gestalten denn, wenn so was ohne Grund von ihm geschehen würde, er dafür hart angesehen werden sollte.

Wannhero dann auch Kläger, der Fonalsche Müller Jaan, wegen sotanen Unfugs hierdurch und in kraft dieses dahin verteilet [= verurteilt] wird, daß er zu seiner wohlverdienten Strafe und anderer ungehorsamen und obstinaten Personen dienlichen Warnung bei der in Wierland belegenen Katharinenkirche an einem Sonntage in Gegenwart der ganzen Gemeine von dem Kirchenprofoß mit zehen P. Ruten gestrichen und nach dessen Erfolg hinwiederum zur Stadt gebracht und ein Jahr in dem hiesigen Zuchthause büßen solle.

Wann nun hiernächst auch H. Beklagten gar nicht zustehen wollen, in dieser von I. Ksl'en Mt h'en Thron und E'm Ksl'en Hvr'd'en GGt anhero zur genauen Untersuchung und Decision remittierten Sache, in welcher er anfänglich den 4. Octobr. 1737 in loco den Antrag getan und nachmals zweimal per mandatarium zugegen gewesen, bei allen erfolgten nachherigen ordentlichen Anschlägen nicht mehr zu erscheinen und sogar, wie ihme Klägers eingereichte Deduction per ministerialem zugesandt worden, solche nicht einmal anzusehen, vielweniger selbige entgegenzunehmen und darauf behörig zu antworten, mithin diesem Ksl'en MGT'e den Rücken völlig zuzukehren, so wird er auch dieserhalben hierdurch

in eine Pön von zwanzig Rheinischen Goldgülden gezogen und anebenen dem notario judicii für die Untersuchung und das Zeugenverhör, wie auch dieses Urteil und dessen in dieser Sache gehabte übrige Bemühungen überhaupt acht Rubel zu entrichten angewiesen. V[on] R[echts] W[egen].

Publicatum zu Reval in I. Ksl'en Mt W. u. J. MGt'e d. 29. Martii a'o 1739.

Adam Friedrich Stackelberg

(L. S.)

H. Henrich Paykull

(L. S.)

Adam Friedrich Knorring

(L. S.)

Henrich Reinhold Sperbach
Jud. Wier. et Jerw. Notarius

15

1739; 4. IV

Das Generalgouvernement bittet das Kaiserliche Kabinett, mitzuteilen, ob das vom Manngericht über Jaan gefällte Urteil vollstreckt werden soll.

RVKkA, Prot. 1739, S. 256 u. 257; Reinschr.

Autstes Memorial [an] I. Ksl'en Mt H'es Kabinett

Am 6. Sept. a'o 1737 ist aus E. Ksl'en Mt H'en Kabinett E. Ksl'en Mt agnster Remiß vom 16. Aug. ejusdem a'i wegen eines estnischen unter dem hiesigen Gut Fonal erbgehörigen Müllers namens Johan hier eingegangen, und darauf sofort die Verfügung an das MGt hieselbst, wohin solche Sachen gehören, gestellet, selbige mit dem fordernsamsten vorzunehmen und abzumachen, es hat sich aber durch allerlei Vorfälle bis jetzo damit verzogen. Da mir in diesen Tagen aus besagten MGt das Urteil zugestellet ist, worin das Gericht diesen Müller in vielen Stücken coupable und straffällig findet, daß er auch zugestehen müssen, in dem bei E Ksl'en Mt damalen überreichten und anhero remittierten utsten supplicato verschiedenes angeführet zu sein, so nicht richtig wäre, daher besagtes Gericht ihn sonderlich deshalb, daß er so frech E. Ksl'e Mt mit Unwahrheiten anzugehen sich unterstanden, zu 10 P. Ruten bei der Kirche im Lande, worunter das Gut Fonal belegen, und auf ein Jahr im Zuchthaus zur Arbeit condemnieret; aber aus autsten Respekt gegen E. Ksl'en Mt agnsten Remiß habe dieses Urteil nicht eher in Effekt setzen lassen wollen, bis E. Ksl'en Mt dieses utgst rapportieret und Dero agnsten Willen und Befehl hierüber erhalten, ob solche Strafe an ihn vollzogen werden solle, da immittelst den Bauren unter gelinder Arrest hier halten werde. Beharre mit Gut und Blut E. Ksl'en Mt utster dmster Vasall.

Reval, d. 4. April 1739

16

1739; 18. V

Das Generalgouvernement fordert öffentlich auf, den aus der Haft entflohenen „Müllerssohn Juhan“ von neuem festzunehmen.

EVKkA, Prot. 1739, S. 364—367; Reinschr.

Plakat

Demnach in diesen 2 Tagen des Fonalschen Müllers Sohn Juhan, ein Kerl von mittelmäßiger Statur mit langen bräunlichten Haaren, aus der Aufsicht, woselbst er insolange verwehrlich gehalten worden, bis aus I. Ksl'en Mt H'en Kabinett seinethalben Verfügung eingehen würde, durch den Ofen, Schornstein und Dach gebrochen und sich solchergestalt auf eine gar gefährliche Art heruntergelassen und davongegangen, indessen aber, und da numehro seinethalben die h'e ordre eingegangen, man dessen wiederum versichert werden und ihn zurücke haben muß: als ergeheth hiemit an alle und jede Herren Possessores, besonders aber in den Kirchspielen Wesenberg, Haljal, St.-Jakobi, Maholm, Luggenhusen, Jewe und Waiwara, die ernstliche obk'e Verordnung, dieses, sogleich bei Erhaltung, augenblicklich von Hof zu Hof herumzusenden, daß eine jede Herrschaft unverzüglich in allen Krügen, Dörfern und Gesinden kund machen lasse, wo dieser Kerl gesehen oder angetroffen würde, denselben in continenti zu greifen und von Hof zu Hof wohl gebunden und unter guter Aufsicht anhero einzusenden. Wer hierin etwas unterlassen oder ihn gar verschweigen würde, derselbe wird der schwersten Verantwortung, Strafe und Gefahr sich exponieren, wornach sich alle und jede glich zu richten haben, da indessen in jeglichem Kirchspiel, wo dieses hin kommt, nachdem es auf den Höfen herumgegangen, solches auch von den Kanzeln zu publicieren ist.

Gegeben Reval-Schloß, d. 18. Maii 1739.

An die Postkommissarien auf dem Narwischen Wege ergeheth hiemit die ordre, sogleich bei Erhaltung, dieses von Postierung zu Postierung fortzusenden, und zwar das Wesenbergische Plakat auf dem Hofe Wesenberg, das Haljalsche auf dem Pastorat Haljal, das Jakobische nach dem nächsten Gut in dem Jakobischen Kirchspiel, das Maholmsche auf dem Pastorat Maholm, das Luggenhusensche auf dem nächsten Gut in diesem Kirchspiel, das Jewische auf Fockenhof, das Waiwarasche auf dem Pastorat daselbst richtig abzugeben, solches zu notieren und, wie und wann es geschehen, anhero zu rapportieren.

Reval-Schloß, d. 18. Maii 1739

Eodem an den H. Brigadier und Kommendanten in Narwa geschrieben worden, dorten bei der Überfahrt nach Ingermanland, item auf den ersten Postierungen daselbst genau nach diesen Kerl hören und womöglich denselben handfest machen zu lassen.

Eodem gleichfalls an Lt Baer rescribieret worden, daß er an der Narwischen Seite genau nachhören und die Vorkehre machen möchte, wenn er vielleicht nach Ingermanland sich hinschlagen würde.

Eodem an den H. Schloßvogt remittieret, über diese echappade genau zu inquiren und nachzufragen, warum solches nicht sofort I. Hgräflichen Excellence kund gemacht sei.

17

1739; 7. IX

Klage des Müllers Jaan gegen den Leutnant Heinrich Baer, eingereicht beim Kaiserlichen Kabinett.

EÜmkA, Nr. 59, Bl. 7—17; Übersetzung aus der Zeit; dorts. das russische Original, Bl. 1—6.

Transl.

Prod. in Colleg. Justit. d. 9. Sept. 1739.

[P. T.]

Es supplicieret eines Müllers Sohn aus dem in dem Revalschen Distrikt belegenen Gute Wogna [!] Johan Anton [!] Sohn wider den in Schweden gewesenen Lt Hindrich Bar [!], worüber aber, zeigen nachstehende Puncta an:

1. Vor ohngefähr 15 Jahr sind wir Kinder nebst unser Vater unter der Herrschaft des Grafen Oxenstierna gewesen, nachhero aber kamen wir unter obigem Lt Hindrich Bar. Wir hatten unter unser Disposition ein Stück Land und eine Mühle auf Wogna, wovor wir vor diesem jährlich 15 T. Roggen und ebensoviel Gersten, überhaupt 30 T. Getreide, und ein Schwein erleget, hiernächst wir dreimal im Jahr auf Ausfahrten mit den Herrn, oder wo er uns sonst zu Verschickungen gebrauchet, sein müssen, welches alles wir solchergestalt sowohl vor als auch nach der schwedischen Regierung, bis der Lt Bar das Dominium über uns erhalten, prästieret.

2. Wie nun gemeldter Lt Bar die Disposition über uns erhalten, so mußten zwei von uns beständig in seinem Gute auf der Arbeit sein, und vermehrte überdem die sonst gewöhnliche Abgabe von 30 auf 40 T. Getreide jährlich, welche Abgabe derselbe, ohne was pro resto verbleiben zu lassen, von uns eingenommen, weshalb mein Vater dazumalen über ihn Lt sich beschweret und die Resolution erhalten, dem Lt Bar so viel als denen vorigen Herrschaften zu geben.

3. Hat der Lt Bar demohngeachtet uns 900 T. akkordiert Grütze zu mahlen aufgegeben, wovor er Lt die Bezahlung erhalten, uns aber nichts davon was zukommen lassen, wodurch aber uns in mehr denn 50 Rubel Schaden gebracht, weil, da wir die Grütze haben mahlen müssen, es Winterzeit gewesen und wir sowohl als unsere Arbeitsleute Tag und

Nacht zu solcher Arbeit angehalten worden, nachgehends aber uns überdem gezwungen, soannes Getreide mit unsern eigenen Pferden nach Reval zu führen.

4. Gab uns der Lt noch 400 T. sein eigen Malz zu mahlen auf und nahm uns zwei Kühe, ohne die geringste Ursache zu haben; ließ überdem meinen Vater auf das grausamste mit Padoggen schlagen und sodann halbtot in ein Ambar werfen, allwo derselbe in solchen elenden Zustande 24 Stunden ohne Essen und Trinken liegen müssen. Wonächst Lt Bar die Arbeitsleute auf der Mühle auseinanderjagte und darauf uns mit Gewalt antrieb, noch 200 T. Grütz, so gleichfalls akkordiert Getreide gewesen, zu mahlen, wovor er uns gleichfalls nichts gegeben, noch dafür von der Abgabe decourtieret.

5. Befahl Lt Bar meinem Vater eine neue Mühle zu bauen, so derselbe auch verfertigte, von ihm Lt aber statt einer Belohnung mit Padoggen geschlagen worden, wovon mein Vater auch jetzo kränken muß. Wie er Lt die alte Mühle in zwei Jahren nicht reparieren [lassen], so daß selbige auch ganz zerfallen gewesen, so haben wir solche darauf auf unsere eigene Kosten reparieret und unsere eigene Balken, Bretter, Steine, Eisen, und was sonsten dazu erfordert wird, angewandt, außer daß uns der Lt Bar 200 Balken und 6 Arbeitsleute dazu gegeben.

6. Da wir Malz auf unsere eigene Pferde nach Narwa führen sollten, mein Vater aber, weil es Herbstzeit¹⁾ und die Pferde kein Futter haben konnten, noch²⁾ zwei Pferde nicht aufbringen können, hat der Lt Bar meinen Vater noch zum drittenmal so umbarmherzig mit Padoggen schlagen lassen, daß er kaum das Leben behalten; nahm danächst meinem Vater beide Mühlen und gab mir solche zur Disposition ab; in der neuen Mühle ist noch zur Zeit für keine Fremde was gemahlen worden, außer was vor ihm Lt gewesen.

7. Wie Lt Bar von mir begehret, daß auf zwei von meinen Pferden Getreide nach seinen Gute führen sollte, bei uns aber dazumalen nur ein Pferd vorhanden gewesen, so war derselbe damit nicht zufrieden und schlug meine Schwester Katharinen, ein Mädchen, deswegen.

8. Ist Lt Bar zu uns aufm Hofe gekommen und wollte mich mit einem Gewehr erschießen, welchem Unglücke durch die Flucht entkommen, und obzwar dazumalen bei dem Revalschen Gt hierüber mir beschweret, so erhalte darauf keine andere Resolution, als daß nur mich mit ihm Lt vergleichen sollte.

9. Diesem allem oherachtet hielte er mich bei seiner Mühle auf der Arbeit und prätendierte, daß zwei Pferde zu seiner Arbeit beständig halten sollte. Einen zu geben habe mich nicht geweigert, da aber nicht allemal 2 Pferde aufbringen können, ist er nicht damit zufrieden gewesen und befahl, mich aufzufangen und in ein Ambar zu verschließen, worin er mich einen ganzen Tag ohngeessen gehalten, und darauf 40 P. Ruten

¹⁾ Im russischen Text — Frühling.

²⁾ Das Wort „noch“ ist dem Sinn nach überflüssig.

bringen lassen, um mich mit selbige ohne das geringste Verbrechen peitschen zu lassen. Wie ich armer Mensch mich nun aus den Händen dererjenigen gerissen, von denen ausgekleidet worden, und ohngefähr 3 Werst mit bloßem Leibe mich fast aus dem Atem geloffen, wurde von dem Lt, als welcher mich nebst dreien andern verfolgte, gefangen, da er sodann mich mit Füßen getreten und die Zähne aus dem Munde geschlagen. Worauf drei Bürgen stellen müssen, daß bei der Mühle in Friede leben und die gewöhnliche Abgabe, so wie solche mein Vater und Großvater denen vorigen Herrschaften geleistet, abtragen wollte.

10. Hat der Lt uns darauf nicht in Ruhe leben lassen, sondern vielmehr obigen dreien Bürgen gesagt, wie er unser Haus und Mühle wollte abbrennen lassen und uns in den Grund ruinieren.

11. Dem er auch in der Tat nachgekommen, ob er gleich unser Haus und Mühle nicht abgebrannt, indem derselbe uns alles, so wir gehabt und von unsern Vater und Großvater gesammelt gewesen, genommen, wie er denn auch 1737 uns nicht nur unser Haus, Mühle und Land genommen, sondern auch alles unser Getreide, woraus er auf die 40 T. gebracht, sich zugeeignet.

12. Führte uns der Lt mit Zwang nach dem Dorfe Kallukse auf einem wüsten Orte, allwo wir ohngefähr 3 T. gesäet Roggen vor uns fanden, so von ihme Lt noch gesäet gewesen; nichtweniger hat er, Lt Bar, uns mit Gewalt 10 Fuder Heu, 1 P. Ochsen und eine Milchkuh genommen.

13. Hab ich armer Mensch auf meine eigene Unkosten die Hegung des Landgerichts auf mich nehmen müssen, welche Zusammenkunft des Gerichts mir auf 20 Rubel gekostet, weiln die Zeugen, und was sonst bei dem Gerichte erfordert worden, übernehmen müssen. Da mir aber indessen nicht die geringste Hülfe angediehn, so bate sowohl ihn, den Lt, als auch die übrigen, die zugegen waren, weiln doch daselbst kein ruhiges Leben haben könnte und zudem ein bis auf den Grund ruinierter Mensch wäre, mir einen Freibrief zu geben, damit ich mich aufzuhalten die Freiheit hätte, wo ich wollte, so mir aber gleichfalls nicht akkordiert worden.

14. Dieser mir zugefügten Bedrängnisse halber habe im letztverwichenen 1738. [richtig — 1737.] Jahre in Julii Monat E. Ksl'en Mt ich armer Mensch eine Supplique überreicht, welche E. Ksl'e Mt im Sommergarten agnst anzunehmen zu befehlen geruhet, mir zugleich durch E. Ksl'en Mt ahsten Befehl angedeutet worden, mich im Kabinett zu melden. Ich habe aber auf mein vielfältiges Anhalten nicht vorgelassen werden können und hielte mich darüber auf zwei Monate hier in Petersburg auf. Wie nun einmals der H. Geheime Rat von Brevern mich zu sehen bekommen und vernommen, daß ich derjenige sei, so über mehrgemeldten Lt Bar geklaget, so sagte mir derselbe, daß nur nach Reval gehen sollte, indem mit der Post ein Schreiben abgegangen wäre, mir, was Rechtens, angediehn zu lassen.

15. Hierauf begab ich mich nach Reval und erwartete daselbst den Ausspruch in meiner Sache; indessen aber brachte der Lt Bar dem Gr'n Generaln und Rittern Grafen von Douglas ein Geschenk, so derselbe auch anzunehmen befohlen. Und soviel mir bewußt, ist das Geschenke in 10 Schafen, 5 P. Kalekutschen Hennen, 1 gemästeten Kalb, 2 großen Schweinen, 6 Pud Butter, 1 ganz T. Eiern, 2 T. Gerstengrütz und 30 T. Malz bestanden. Worauf der H. Gr und Graf mich in den Turm auf ein ganz Jahr zu setzen Befehl erteilet, nach dessen Verfluß aber ich mit Ruten vor der Kirchentür öffentlich sollte gestäupet werden, damit es ein jeder sehen könnte und keiner hinfüro wider seinen Herrn klagen sollte, als weshalb mir auch die Resolution vorgelesen wurde. Ich hielt mich auf die 7 Wochen in obigem Turm auf, aß und trank vor das, was noch übrig hatte. Da es nun soweit gekommen, daß nichts mehr zu essen übrig hatte, so echappierte unter der Wache, indem mein Leben nicht unschuldigerweise durch Hunger endigen wollte.

16. Ist es meist deswegen geschehen, daß der Lt Bar den H. Gr'n gebeten, mir nicht ferner Gehör zu geben, weil er auf 30 Bauren eben auf die Weise ruiniert, die sich durch die Flucht retten wollen und nachgehend von demselben wiederum waren aufgefangen worden. Denn obgleich sie sich bei Versammlung des Landgerichts über ihn beschwert, so haben sie dennoch ebensoviel ausgewürkt als ich, welche er überdem noch mit Ruten streichen lassen, daher er in Furchten stehet, es möchten auch die andern über ihm einkommen, wann ich Gehör fände.

17. Wann nun das Land und die Mühle, so wir gehabt und er Lt uns mit Gewalt genommen, meinem Vater und Großvater seit 130 Jahr zugehörig gewesen und die gewöhnliche Abgabe von 30 T. Getreide, wie oben im ersten Punkte Erwähnung geschehen, jederzeit akkurat entrichtet worden, bis er Lt die Disposition über uns erhalten, als in welcher Zeit von 15 Jahren, wann alles zu rechnen, er uns auf die 500 Rubel Schaden durch Gewalt und durch Ruinierung verursacht:

als ergeht mein dmstes Bitten mittelst I. Ksl'en Mt ahste Ukase zu befehlen, den Lt Bar hieher nach St.-Petersburg vors Gericht citieren zu lassen, danächst meinen Zeugen, welche sodann benennen werde und die selbst aus freien Willen hieher zu kommen erbötig, solches anzuzeigen und ihnen die Erlaubnis dazu zu geben, indem mich selbst allda nicht zeigen darf aus Furcht, mein Leben zu verlieren. E. Ksl'e Mt geruhen agnst zugleich den Befehl erteilen zu lassen, mir armen ruinierten Menschen gemeldtes mein Vater Haus, die Mühle und das Land, als welches von meinen Eltern und Ureltern auf 130 Jahr genutzt worden, imgleichen obgedachte uns sonst zugehörige und von dem Lt uns gewaltsamerweise genommene Mitteln zu restituieren, wovor ich schuldig sein werde, nebst allen meinen Mitgenossen vor E. Ksl'en Mt kostbareste Gesundheit den höchsten Gott zeitlebens anzuflehen.

Agnste Ksin und große Frau, E. Ksl'e Mt bitte autst in meinem Gesuch eine agnste Verfügung ergehen zu lassen.

Den — Julii 1739. Gehöret, in I. Ksl'en Mt Kabinett übergeben zu werden.

Die Supplique verfertigt worden von einem gewesenen schwedischen Gefangenen Michael Bong.

Statt obigem Johann Antons hat sich ein Bauer des Majorn und Knäsen Wasiley Chilnoffs Fedor Fedoroff auf dessen Ersuchen unterschrieben.

Translat

Diese Supplique soll das JC'm derer Liv- und Estländischen Rechtsachen nach denen Ukasen untersuchen und aburteilen.

D. 7. Sept. 1739

Andreas Osterman
Knäs Alexey Tscherkasky
Artemey Wolinsky

18

1739; 4. X

Erklärung Baers auf die Klage Jaans.

EÜmkA, Nr. 59, Bl. 27—30; Ausfert.

Prod. in Colleg. Just. d. 15. Octbr. 1739.

[P. T.] Agnste Ksin!

[1] E. Ksl'en Mt Erl'em GGt danke ich dmlich, daß selbiges die an I. Ksl'en Mt h'e und geheiligte Person übergebene unrichtige und unverantwortliche Klage meines Fonalschen Erbbauren Hansu Jaans mir zu communicieren grst hat geruhen wollen. Hierbei muß mich am allermeisten selbst beklagen, daß durch dieses bösen Menschen gott- und ehrvergessenes Bezeigen bei E. Ksl'en Mt und Dero h'en Richtersthühlen dergestalt bin angegeben worden, als wenn mit demselben unchristlich wider alle Billigkeit und Recht, ja wie ein Heide und Barbar umgegangen wäre, da mir doch allezeit wohl bewußt gewesen ist, daß auch sein Schade und Verderb auch mir schädlich und verderblich ist, in betracht er mein Leibeigener und alles, was er nur zu erwerben vermag, mir und denen Meinigen zugehörig ist, indem er mir solchergestalt cedieret und verkauft worden. Ja dieser gottvergessene Mt- und Richterschänder ist dermaßen in seiner Klage von der Wahrheit abgewichen, daß er auch nicht einmal den Schein desselben [!] übrig behalten hat.

[2] Denn so behlehet begehendes Urteil ganz gründlich und deutlich, wasgestalt nicht allein die Mühle mein Eigentum und er mit dem Seinigen mein Erb- und Leibeigener sei. Hieraus ergibt sich denn ohnfehlbar, daß ich mein Eigentum nach meinem Willen und Gefallen zu verbessern wohl berechtiget bin.

[3] Ferner behlehet auch begehendes auf genaue Untersuchung und derer eidlich abgehörten Gezeugen Aussage gegründetes Urteil,

daß er in allen Stücken aus übernommener Bosheit und wider die Wahrheit seine ehemalige Beschwerden, welche er wiederum ohne Scheu verneuet hat, eronnen und erdacht habe, sogar daß er auch als ein erfrechter und bosheitvoller Sohn seines leiblichen Vaters nicht geschoonet, sondern dessen Namen ohne seinem Willen, Wissen und Vorbewußt schändlich mißbraucht und diesen armen Kerl, den er allbereits durch seine sträfliche Widerspenstigkeit und auf eine unverantwortliche böse Weise zu einem Bettler gemacht, in seinem gottlosen Vorhaben zu bestriicken gesucht hat.

[4] Seine Bosheit, gott- und ehrvergessenes Begehen ist daraus um so viel desto deutlicher und offener, daß er auch S'e Erl'e Hgräfl'che Excellence, unsern Hvr'd'en H. Gr'n, schandloserweise anzuschuldigen sich unterfangen hat, ob hätte er durch Geschenke ihm das Recht versaget, da doch Hgedachte Excellence in dieser Sache kein Richter gewesen sein, sondern die Sache ist vor Hgedachten Excellence h'e Ankunft in Estland von E'em Ksl'en Wvrd'en W. u. J. MGt inquirieret, und was durch diese Inquisition und derer eidlich beschwornen und von ihm selbst angegebenen Zeugen Aussage ausgebracht worden, darauf ist das Urtheil ausgesprochen und an E. Ksl'en Mt h'en Thron zur ahsten Approbation versandt worden.

[5] Und damit alle Welt ersehen möchte, wie gar ohne Passion ich mich bei dieser Sache verhalten habe, so habe zu Beforderung der Inquisition weder artikulieret noch interrogieret, sogar daß auch das Ksl'e MGt mein Außenbleiben, weilen ich meiner Meinung nach von der gar zu offenbaren Wahrheit der Sache und der enormen Bosheit des Supplikanten mehr denn zu viel convincieret war und es mir mit meinem Erbbauren zu procedieren nicht anständig noch schuldig zu sein erachtete, es nicht vor nötig befand, etwas zu meiner Defension beizubringen, nach Anzeige besagten Urtheils übel aufgenommen und mich deshalb in Strafe gezogen hat.

[6] Es hat auch beregter ehrvergessener Supplikant darin die Wahrheit überschritten, ob hätte ich 30 meiner Erbbauren ruinieret und dazu gebracht, daß sie davongegangen wären, angesehen mir keine andere, als nur drei, die um ihrer Missetaten wegen, gleich dieser, sich auf die Flucht begeben haben. Ich würde mich auch am allermeisten selbst schaden, wenn meine Erbleute zum Weglaufen Ursache geben sollte, und daher ist auch dessen Vorgeben nicht einmal wahrscheinlich.

[7] Er redet auch ferner darin ohne allem Wahrheitsgrunde, wenn er vorgibet, er habe das MGt auf seine Kosten ausnehmen müssen, da doch wohlgedachtes Gericht bei mir auf dem Hofe defrayieret und die Gerichtskosten nach Anweisung des Urtheils von mir bezahlet worden.

[8] Gleichwie nun die Frechheit dieses verruchten Bösewichts, und der sich nur lediglich dahin bestrebet hat, wie er die Ahste Mt durch unwahrhafte Klagen möge zu nahe treten, alle sowohl h'e [Richter] als Unterrichter einer unverdienten Parteilichkeit anrücktigen und einen Aufstand unter der Bauerschaft, gleich er bereits intendieret hat, an-

stiften, mitfolglich gött- und weltliche Gesetze verachten und verspotten, dermaßen groß, also hat er auch sich nicht gescheuet zu begehren, daß seinethalben nach St.-Petersburg mich vors Gericht stellen solle, da ich doch meine vorgesetzte Oberrn und Richtere hieselbst im Lande habe, welche, ohne selbige zu rühmen, die Gerechtigkeit bishero nach E. Ksl'en Mt h'en und gn'en Willen administriert haben und auch fernhin zu administrieren nicht ermangeln werden, mitthin alle hobk. in diesem Fall gemachte Verordnungen und Gesetze verachtet und gehoben wissen will, da doch unsere Landesgesetze und Ritterrechte hierin deutliche Verfügungen haben.

[9] Derowegen gereicht an E. Ksl'en Mt Erl'es GGt meine utste Bitte, selbiges grst geruhen wolle, durch Dero hochvermögende und nachdrückliche Vorstellung an behörigen Orte, diese unbegründete und falsche Klage nach seiner wahrhaften Beschaffenheit dermaßen zu beegnen, daß dieser boshafte Mensch nicht allein unter gefänglicher Verhaft hierher verschickt und zur nachdrücklichen Strafe in loco delicti andern dergleichen Frevelern zu einem abschreckenden Exempel gezogen werden möge, damit ich solchergestalt von solcher vergeblichen Beunruhigung in meinem Eigentum befreiet und überhoben leben könne. Ich versehe mich hierin weilen Urteil und Recht mir hierin zur Seiten stehet, ungezweifelter Erhörung, wovor ich in unverrückter Treue allewege sein und lebenslang beharren will E. Ksl'en Mt admster Kn.

Heinrich Baer.

[a tergo:]

prod. d. 4. Octobr. 1739 [im EGGt].

19

1739; 10. X

Das Generalgouvernement übersendet dem Justizkollegium die Erklärung Baers und das Urteil des Manngerichts vom 29. März 1739.

EÜmkA, Nr. 59, Bl. 25 u. 26; Ausfert.

Prod. in Colleg. Just. d. 15. Octbr. 1739.

Memorial an E. Hvr'd'es Ksl'es JC'm

Nachdem der Lt Hinrich Baer auf seines Bauren Beschwerde befolgende Antwort samt dem in dieser Sache d. 29 Martii a. c. ausgesprochenem Originalurteil des Ksl'en W. u. J. MGT's hier eingeliefert, habe nicht umhin gekonnt, selbige E'em Hvr'd'em C'o zu übersenden und dabei anzuzeigen, wie diese Sache lange vor meiner Anknunft hieselbst angegangen und zur Inquisition gediehen und endlich in der letzten Juridique abgemacht und das Urteil zur Execution mir eingeliefert worden; und obwohl nach denen Landesgesetzen auch mit der Execution sogleich verfahren und die ihm diktierte Rutenstrafe an ihm

vollenziehen lassen können, so habe jedoch in Rücksicht auf den ägnsten h'en Remiß, womit dieser arme Mensch begnadiget und anhero gesandt worden, damit angestanden und vielmehr an I. Ksl'en Mt H'es Kabinett hierüber Vorstellung getan, ob vielleicht dem Verurteilten Gnade und Pardon daher angedeihen möchte. Da aber von dannen der iterierte h'e Befehl anhero gediehen, daß nach hiesigen Rechten verfahren werden sollte, und der Verurteilte indessen in derselben Nacht, da am Morgen darauf die Post mit vorgedachtem h'en iterato angekommen, aus dem civilen Arrest, worin ihn bis dahin halten lassen, echappieret, ist das Urteil ohne Effekt geblieben und ihm nicht das geringste Leid widerfahren. Dahero E. Hvr'd'es Ksl'es JC'm die verruchte Bosheit dieses geringen Kerls sattsam abnehmen kann, daß derselbe sich sogar an mich auf eine freche impardonable Art zu machen und mir was Widriges beimessen wollen, da ich jedoch mit diesem gemeinen Kerl und seiner Sache niemals was zu tun gehabt und demselben viel mehr Gutes als Böses getan, und deshalb, da dessen malicieuse Bezüchtigung von der evidenten Beschaffenheit ist, daß sie, ohne darüber viel Remonstrierens weiter zu lachen, jedermann als höchststräflich in die Augen fällt, E. Hvr'd'es Ksl'es JC'm inständigst anersuche, mir eine eclatante und im ganzen Lande zum Exempel dienende Satisfaction widerfahren zu lassen.

Reval-Schloß, d. 10. Octobr. 1739

G. O. Douglas

20

1739; [30.] XI

Vom Sekretär des Livländischen Hofgerichts beglaubigte Abschrift der „Rosenschen Deklaration“.

EÜmkA, Nr. 59, Bl. 53—56; vom Sekretär des Livländischen Hofgerichts beglaubigte Abschrift.

Copia

Prod. in Colleg. d. 25. Januarii 1740.

Gehorsamstes Memorial

Nachdem E. Hpr'es Ksl'es Hofgericht die von dem Erl'en H'en RJC'o geschehene Befragung des dominii halber derer Erbherrschaften über ihre Erbbauren und dererselben Habseligkeit, ob und wie weit die Herrschaften zu deren Eigentum sich berechtigt halten? und denen Bauren nach Gefallen die Gerechtigkeit verhöhen können? imgleichen wie weit sich die Macht, die Bauren mit Leibesstrafe zu belegen, extendiere? — da solches die Rechte und Privilegia der Ritterschaft concerniere, an das Landratscollegium gelangen lassen, mit dem Begehren, eine gründliche Nachricht davon abzustatten, auch die dazu gehörige Beweistümer beizubringen: so sehe mich veranlasset vorzustellen, daß

ad 1-mum, soviel das Dominium derer Erbherrschaften über ihre Erbbauren betrifft, selbiges bei der ersten Eroberung dieses Landes fundiert sei; denn als diese province durch das Schwert und Deutschen Ritterorden gewonnen und eine conquête dessen geworden, ist die Baur-schaft aller Freiheit entsetzet, daß sie fernerhin nicht freie Glieder der republicque, sondern Leibeigene und als homines proprii zu den Gütern geschlagen, auch in solcher Beschaffenheit nebst denen Gütern vergeben und verlehneth worden, dergestalt daß von Zeit ab der von dem Ritterorden formierten republicque dieser province sie bis hiezu in einer gänzlichen Leibeigenschaft geblieben, auch als leibeigen und glebae adscripti von einer Erbherrschaft auf die andere vererbet, kauf- oder sonst contractsweise transferiret, alieniret und jure domini vindiciret worden; hievon insbesondere einen Beweis zu führen ist um so viel weniger nötig, als nicht nur die unstreitige notoriété und ununterbrochene Praxis, sondern die Landesordnung von Ausantwortung derer Bauren § 2 den Stand der Leibeigenschaft derer Bauren und das jus domini derer Herrschaften genugsam und namhaft erweisen, gestalt auch das Privilegium Sigismundi Augusti belehre der extraktivischen Beilage sub AA diese potestét[!] derer Herrschaften über die Bauren bestätiget und das Dominium über dieselbe pro legitimo erkläret. Wie also die Baur-schaft mit ihrer Person und Leibern der Erbherrschaft gänzlich unterworfen und eigen gehören, so ist

ad 2-dum nicht zu zweifeln, daß solanes Dominium sich nicht auch über des Bauren Vermögen erstrecken und die Herrschaft nicht zu dessen Eigentum berechtiget sein solle, als dieses ein notwendiger Effekt und untrennliche Folge des juris domini ist und die Habseligkeit des Bauren, so auf und von der Herrschaft Güter erworben wird, dem principali, nämlich der Person des Bauren, als ein accessorium folgen müsse. Vide Landesordnung pag. 23 und 24, § 8 et 13. Diese der Ritterschaft competierende Gewalt über ihrer Erbbauren Hab und Gut ist derselben niemalen eingeschränkt, und obwohl kraft dieses Rechts der Baur nichts sich selbst, sondern seiner Herrschaft alles acquiriret, diese auch des Bauren Gut und Vermögen als ihr selbsteigenes anderwärtiges Eigentum nach allen Gefallen zu disponieren und damit zu schalten und zu walten berechtiget ist, so hat die Herrschaft doch aus bloßer Willkür sich selbst in diesem unbeschränkten jure domini moderiret, daß sie, doch ohne Nachteil dieses Rechts, nur gewisse prästanda an Zinse und Arbeit determiniret, welche die Baur-schaft zu zahlen schuldig sein, dabei übrigens zur Aufmunterung des Fleißes den Genuß alles dessen, so sie durch ihre Arbeit und Mühe erworben, haben solle. Es ist aber die Maße der Gerechtigkeit und derer Dienste nicht etwann als nicht zu überschreiten seiender Anschlag von einer Landesherrschaft vorgeschrieben, sondern es ist allezeit in der Ritterschaft selbsteigenen Erkenntnis und Gutbefinden geblieben, wie hoch sie die Gerechtigkeit ihrer Erbbauren stellen und was sie von denenselben zu fordern conve-nable erachten würden, zum gewissen Erweis, daß die Erkenntnis über

derer Erbbauren Pflicht der Freiheit der Ritterschaft, welchem der Erbbaauer mit Leib und Gut zu eigen gehöret, anheimgestellt bleiben, so der Auszug des Privilegii Sigismundi Augusti sub B klärlich darleget, als welches bewähret, daß die Erbbauren nicht zum praejudice der Freiheit des Adels zu andern Diensten gezwungen würden, alldie weil sie denen Erbherren allein verbunden wären. Da nun die Ritterschaft ihren Erbbauren aus eigenem Gefallen die Gerechtigkeit formiret, so folget unwiderstreitig

a d 3 - u m, daß die Ritterschaft auch die freie Macht habe, ihrer Erbbaurschaft Vermögen eigenes Gutbefindens zu erhöhen, zu mindern und zu verändern, und wird dieser Freiheit durch die bei denen Revisionen, welchen die adelige Güter nur insolange, bis sie die schwedische Hakenzahl erreicht, unterworfen sind, annotierte Baurpflicht im geringsten nichts benommen, als welcher Anschlag der Baugerechtigkeit alleine die Absicht hat, die Größe derer Güter zu erfinden, wornach die praestanda der Hohen Krone und andere publice repartitiones zu regulieren sind, im übrigen aber bleibt es der Ritterschaft freigestellt, wie und welchergestalt sie die Pflicht und die Arbeit ihrer Erbleute einrichten und stellen wolle, weshalb dann auch das Ökonomiereglement bloß und alleine denen possessoribus derer publicen Güter eine Norm erteilet und die Freiheit der Ritterschaft mit ihren Erbleuten als mit ihrem Eigentum *jure pleni domini et proprietatis* frei zu disponieren, jedoch also, daß durch die eigene Determination oder Verhö- und Verminderung der Gerechtigkeit der Hohen Krone kein Abgang zugezogen, sondern das durch die Revision erfundene quantum behörig abgetragen werde, unberührt gelassen. Endlich

a d 4 - t u m, was die Berechtigung der Ritterschaft, ihre Erbbauren mit Leibesstrafe zu belegen, betrifft, so ist ebenfalls notorisch, daß die Ritterschaft kraft des ihnen competierenden *juris domini* in denen vorigen Zeiten das völlige *jus vitae et necis* über ihre Erbleute gehabt, davon das Privilegium Sigismundi Augusti, dessen Extractum sub C beigeht, ein richtiger Beweis ist, indem darinne ihnen und ihren Höfen alle Civil- und Criminalgerichtbarkeit, so durch das Privilegium Caroli IX de a'o 1602, d. 18. Julii juxta Beilage sub D aufs neue bekräftiget ist, conferieret worden. Demohgeachtet hat die Ritterschaft nachmals aus freien Willen sotanen ihres Rechtens und Halsgerichten über die unterhabende Baurtschaft sich begeben, also daß dieselbe jetzo von der Hohen Krone Gerichten beides über publice als Privatbaurschaft exercieret wird, woneben aber die Hauszucht und die Bestrafung dererjenigen Fällen, die nicht unter *delicta criminalia* gehören und eine Lebensstrafe nach sich ziehen, jeder Herrschaft an ihren Untertanen und Bauren zu gebrauchen nicht aufgehoben, sondern vielmehr expresse in der Landesordnung pag. 58 bestätigt worden, welche Privatdisziplin sich zu allen Zeiten bis auf Rutenstrafe, so die Baurtschaft selbst als eine alte Gewohnheit nach Anzeige Beilage sub E beizubehalten gebeten und durchaus nicht geändert und abgeschafft haben wollen, extendieret.

Ob nun wohl dieser Hauszucht keine eigentliche Schranken gesetzt und definieret werden können, wie weit sich selbige erstreckte, sondern der Ermäßigung der Herrschaft allein überlassen ist, sogar daß Inhalts der Landesordnung pag. 58 keine Klagen der Bauerschaft über ihre Herrschaft wegen unerträglicher Strafe und Bedrückung von denen Landgerichten angenommen werden sollen, so wird dennoch ein jeder von der Ritterschaft dahin bedacht sein, daß die Moderation nicht überschritten, noch die Bauerschaft unleidlich belästiget werde, an deren Conservation ihr eigener größter Nutzen und das alleinige Wohl derer Güter gelegen; gestalt dann überhaupt die Ritterschaft ihre¹⁾ über derer Erbbauren Person und Vermögen sowohl in Ansehung auf die von ihnen zu leistenden seiende Pflichten und Gerechtigkeiten als die Bestrafung und Privatacastigation dererelben Vergehen derart exerciret, daß I. Ksl'en Mt höchstes Interesse auf keine Weise präjudiciret werde.

Welches als jetzo Residirender hiedurch beibringen, daneben die jura der Ritterschaft quovis modo salva reservieren und zugleich bitten sollen, solches dem Erl'en H'en RJC'o dermaßen zu unterlegen, damit zum Nachteil der Gerechtsamen der Ritterschaft nichts verhängt werden möge.

In fidem concordantiae
G. G. v. Dunten
Scrs

O. F. Fr. v. Rosen
Resid. Landrat

[Anlagen:]

Extractum ex Privilegio Sigismundi Augusti

A

§ VII. Hoc est, ut habeamus liberam et omnimodam potestatem de bonis nostris disponendi, dandi, donandi, vendendi, alienandi et in usus bene placitos, non requisito Majestatis vestrae consensu et alterius cujusvis Superioris, convertendi.

A

§ XXII. Ut rustici, qui vel per Principis concessionem in alicujus potestate fuerunt, ab aliis non capiantur neque detineantur, sed ad ejus, cujus intersit, postulationem exhibeantur, nisi certis Diplomatum argumentis vivisque testibus edocere quis poterit, illos sibi a legitimis ipsorum Dominis concessos atque translatos esse, manebunt in potestate ejusdem, in quem eum in modum concessi translaticque fuerunt, alias restituantur secundum receptum morem et antiquam consuetudinem Livoniae.

B

§ XXIII. Ut hactenus nobilium rustici ad sola Dominorum suorum opera fuerunt obstricti, ita petimus provideri, ne ad alia servitia in libertatis nostrae praejudicium cogantur, sed ut antiqua consuetudo observetur.

¹⁾ Hier ist augenscheinlich ein Ausdruck wie „Rechte und Gerechtesame“ oder dgl. ausgefallen.

C

§ XXVI. Cum saepenumero in Livonia acciderit, quod nonnulli nobiles a propriis rusticis clam occisi sint, ut vero in posterum a talibus flagitiis deterreantur, petunt nobiles Livoniae, ut de singulari gratia merique Imperii sacrae ejus Regiae Majestatis potestate suis curiis capitalis civilisque Judicii Privilegium, quemadmodum Nobilis Estoniae Ducatus olim a Regibus Danorum consecuti sunt et in hunc usque diem obtinent, annexatur concedaturque.

Nos itaque Sigismundus Augustus Rex Poloniae et Magnus Dux Lithuaniae praefatus etc. praeinsertos articulos et humiles supplicationes universi Equestris Ordinis Nobilitatis Livonicae tanquam justas et legitimas autoritate nostra regia, tanquam directus Dominus, cui merum et mixtum Imperium in totam Provinciam vigore praesentis Subjectionis nobis professae competit, in omnibus eorundem postulationum et articulorum clausulis, punctis et conditionibus confirmandos, approbandos et ratificandos esse duximus, prout confirmamus, approbamus et ratificamus praesentibus hisce litteris nostris, decernentes eas ab hinc et imposterum robur debitaе et perpetuae firmitatis obtinere debere, utili tamen dominio Illustrissimi Domini Magistri per hanc confirmationem nostram in terris ejus Illustritatis nihil derogantes. Harum testimonio literarum, quibus in fidem praemissorum Sigillum nostrum praesentibus est subappensum. Datae Vilnae feria sexta post festum St. Catharinae Anno M:D:LXI: Regni vero nostri XXXII.

Extractum ex Privilegio Caroli IX

D

In diesem sollen sie ihre Gerichte an Halb- und LandGerichte gleichergestalt nach dem Harrischen und Wyrischen Rechten zu gebrauchen Macht haben, jeder in seinem eigenen, soweit sich eines jeden Grentze zu Waßer und Lande erstrecket.

Extractum ex Responsione Nobilitatis Livonicae ad Postulata Principis Sueciae Caroli IX

E

Den fünften Punct belangend: ob auch nicht Pauren dero von Adel, als wohl andere alhie im Lande, mügen frey seyn, ihre Kinder zur Schulen zu senden und Empter zu lehrnen, welche diesem Lande zuträglich und nütze seyn, da die Pauren mehr Söhne, als damit sie ihre Güter besetzen mögen, haben, und das demselben ungehindert nachgelaßen sey, darzu gebrauchen zu laßen, wozu es ihnen beliebet, dann die Leute wie Schlawen zu halten, so in der Christenheit und da gute Politia und Ordnungk wird gehalten, nicht gebrechlichen, auch in der Christenheit für vielen Jahren abgeschaffet gewesen.

Hierauf kann man höchgedachter Fürstl. Durchl. in Unterthänigkeit nicht vorenthalten laßen, wie das dies Vorgeben nicht neu, sondern anfänglich bey Königes Stephani Zeiten hochlöblicher Gedächtniß bald erstes Anfangs, wie er die Lande vom Muschewiter erobert, darnach auch vor

zweyten Jahren, wie ungefährlich die Commissio Generalis zu Riga an-
 gestellt war, einer wohlgebohrnen Ritter- und Landschaft ebenmäßig an-
 gemuhtet worden; aber eine allgemeine Ritter- und Landschaft mit gnug-
 samen Gründen, so in denen alten Historien enthalten, und sich auf ihre
 uhralte Privilegien und Freyheiten gründende und berufend, dieses der-
 maßen beantwortet, daß höchstgedachte Königl. Maytt. und hernach die
 H-ren General Commissarien daran ein gnädiges Begnügen gehabt; denn
 das die Pauren zu ihrer alten Gerechtigkeit mehr als sonsten einigerley
 Freyheit qualificiret und von naturen geneigt seyn, bezeiget dieses in der
 That, daß sie gegen König Stephanum Hochlöbl. Gedächtniß, wie er sie
 vermeinet, nur von einer Ungelegenheit, daß sie auf ihre Verbrechen
 nicht an der Haut, sondern mit Gelde gegen ihre Herrschafften, welche
 solches auch leicht vorwilligen hetten können, büßen und abfinden mögen,
 darin sich beschweret seyn erachteten und darumb durch eine Suppli-
 cation bey höchstgedachter Königl. Maytt. in der Stadt Riga gantz instän-
 diglich und demüthigst anhielten und behten: man wolte sie mit solcher
 neuen Gerechtigkeit nicht beschweren, sondern bey ihrer alten Gewohn-
 heit gleichs ihren Eltern und Vorfahren erhalten. Worauf der löbliche
 König geantwortet: Phryges plagis eméndantur: laßet sie nach dem alten
 Holtzhauwere und Waßerträger bleiben p. p. Wie auch hernacher König
 Stephanus milder Gedächtniß berichtet worden, was vor Lermen und
 Tumult die Pauren in der Wycke, Ösell, Harrien und Wierland angerich-
 tet, Ihre Herrschafften und Juncker in den Höffen überfallen und ermor-
 det, auch allen Übermuth deromassen im Lande geübet, daß alle die Her-
 ren im Lande sampt denen vom Adel auf seyn und sie mit Feuer und
 Schwerdtern wiederum zum Gehorsahm zwingen müssen, hat Ihre Königl.
 Maytt. dero Meinung nicht allein geändert, sondern auch durch eine öffent-
 lich Constitution versehen: quod rustici arma non ferant, künftigen
 Unheyl hochverständlich vorgebuet, darbey anhängend: daß man Narren
 und Kindern keine Stecken in die Hand geben soll. Würd aber einer und
 mehr Güter Naturen erfunden werden, der oder dieselbigen könten durch
 einen privat Zulaß von ihrer Herrschaft frey gegeben und zu ehrlichen
 und dem Lande dienlichen Sachen admittiret werden, und würde also hie-
 durch den richtigen Persohnen geholffen und den Adelichen Immunitaeten
 und Freyheiten nichts benommen.

In fidem

F. A. Stackelberg

E. E. Rittersch. Scrus

Concordare vidi ac testor

G. G. v. Dunten

Secrs

*Erklärung des Estländischen Oberlandgerichts auf die Anfrage
 des Justizkollegiums wegen des „Dominiums“ der Erbherren über
 ihre Bauern.*

EÜmka, Nr. 59, Bl. 62—64; Ausfert.

Prod. in Colleg. d. 25. Januarii 1740.

[P. T.] Agnste Ksin!

Auf E's Erl'en und Hvr'd'en RC'i der Est- und Livländischen Affaires anhero abgelassenes Rescriptum vom 30. Octobris praeteriti a'i kann E. Ksl'es OLGt bei dieser nunmehr eröffneten Juridica, und da demselben es geziemend vorgetragen worden, nicht umhin, behörig zu unterlegen, daß die von I. Ksl'en Mt dem hiesigten Adel agnst bestätigte Privilegia in dem 1. art. 18. tit. 4. Buches der Ritter- und Landrechte das uneingeschränkte Dominium eines hiesigen Edelmannes und Erbherrn über seine Erbbauern gar deutlich determinieren und anzeigen, wenn es heißet: die Erbbauern und die von ihnen geboren werden, imgleichen ihre Hab und Güter sind in ihrer Herrschaft Gewalt.

Als woraus dann ungezwungen folget, daß die Herrschaft in Ansehung sotanen Eigentumsrechtes ihre Erbbauern verkaufen, vertauschen, verschenken und von einem Orte zum andern transportieren, auch seine Wackengerechtigkeit dermaßen verhöhnern und diminuieren könne, als es die Umstände des Landes und die Größe seines Gesindes, auch der wahre Nutzen, den ein jeglicher aus seinem Eigentum zu machen befugt, an die Hand geben und erfordern. Allermaßen die Ausdrückungen mit Weib, Kindern und Habseligkeit unter der Herrschaft Gewalt, mithin nach denen auch diesem Lande agnst verliehenen allgemeinen beschriebenen Rechten leibeigen sein, vorjetzo gedachte Arten und exercitia des dominii unstreitig in sich fassen. Gleich denn auch sotane competence und dem Adel dieses Herzogtums selbst ex capite juris gentium allbereits von 700 Jahren her zustehende Freiheit je und allewege dergestalt exercieret worden, daß man seine Leibeigene bald auf dieses, bald auf ein anderes Stück Landes versetzt, aus dem Lande, worauf sotaner Bauer und auch seine Vorfahren allschon ihre Wohnstellen gehabt, neue Hoflagen angeleget und errichtet und hinwiederum denen leibeigenen Bauern andere unkultivierte Gegenden und wüste Ländereien zu ihren Dorf- und Gesindestellen angewiesen und mit ihnen sowohl in Ansehung ihrer Personen als auch der von ihnen zu leistenden Arbeitstagen und Gerechtigkeitsstücke vorjetzt angezeigtermaßen verfahren und, wie jedermänniglich bewußt, noch täglich verfähret.

Was hienächst diejenige Freiheit, seine Erbbauern, wenn sie sich in Ungehorsam, Bosheit und ungetreuen Unternehmungen gegen ihre Erbherrschaft vergehen, mit Leibesstrafen belegen zu können, anbetrifft, so ist diese competence nicht nur aus ersterm Satz, daß nämlich der leibeigene Bauer unter seiner Herrschaft Gewalt, unstreitig herzuileiten und in demselben gegründet, allermaßen bekannten Rechtsens, daß die competentia majoris auch die competentiam minoris in sich fasse. Sondern auch selbst die der Ritterschaft von Zeit zu Zeit agnst confirmierte Privilegia zeigen in dem 14. art. 18. tit. 4. Buchs, als auch 4. art. 2. tit. 1. Buchs der Ritter- und Landrechte gar deutlich an, daß ein jeder von Adel und Landeseingesessener auf seinem Hofe und Eigenem, soweit sich seine Grenze zu Wasser und zu Lande erstrecket, an Hals und

Hand seine Gerichte zu gebrauchen hat und der Herr seinen Bauern nach Beschaffenheit seines Verbrechens richten und strafen mag. Und hiemit stimmt auch die je und allewege in diesem Lande gewesene und noch anjetzo in viridi observantia stehende Gewohnheit dermaßen überein, daß man den Bauern, der sich vorgedachtermaßen vergangen, entweder mit Ruten oder andere Arten der Leibesstrafen belegt; wenn dessen Verbrechen aber von solcher Wichtigkeit, daß es zugleich unter einer Leib- und Lebensstrafe stehet, an die verordneten Manngerichte zur Beurteilung und von hier aus an das Oberlandgericht zur Leuteration zu überlassen verpflichtet ist.

Solchem allen nach, und da in unsern agnst von Zeit zu Zeit erhaltenen confirmatoriis privilegiorum auch die adlichen Freiheiten, wohlhergebrachte Rechte und Gewohnheiten bei Macht erhalten werden, gleich solches E. Hvr'd'es RC'm der Est- und Livländischen Affaires aus dem jüngst übersandten corpore privilegiorum in mehrern zu ersehen geruhen werden: als ist E. Ksl'es OLGt dessen gewiß versichert, daß auch E'e gesamte hiesige Ritter- und Landschaft bei diesen über ihre Erbbauern habenden competencen bei aller und jeglicher Gelegenheit sich agrst manutieniert sehen wird. Die wir immittelst mit aller Submission beharren E. Ksl'en Mt autste Vasallen im Namen und von wegen I. Ksl'en Mt OLGt's

Reval,

C. O. Douglas

den 18. Januarii a'o 1740

Justus Johannes Riesenkampff
Scrs.

22

1740; 1. VII

*Entscheidung der Klage Jaans durch das Justizkollegium.*JKmA, Prot., Resolutiones, Rescripta 1740; Bl. 233 u. 234;
Reinschr.; (gedruckt: Vigrabs, II, Nr. 295).

Sub die 1. Julii 1740

[.]

Eod. Kam die aus I. Ksl'en Mt H'en Kabinett unterm 10. Septembris a'i praeteriti zur Untersuch- und Abmachung remittierte des Fonalischen Müllers Johan Anton wider den Lt Baer in puncto der ihme Supplikanten und seinem Vater zugefügten Bedrängnisse daselbst eingereichte Supplique nebst denen in dieser Sache eingeforderten passierten Akten in abermalige Deliberation.

Es wurde hierauf vom C'o resolvieret: weilen dieses C'm bei Beprüfung sotaner Sache befunden, daß das von W. u. J. Ksl'em MGt unterm 26. Martii 1739 dieserwegen ausgefallene Urteil in denen Landesgesetzen und -rechten wohlgegründet, hingegen alles dasjenige, was Supplikant sowohl wider den Lt Baer bei I. Ksl'en Mt H'en Kabinett angebracht, als auch diejenige schwere Beschuldigungen, womit er den

H. General en chef und Ritter Grafen Douglas wegen vorgegebener angenommenen Beschenkungen, als welcher jedoch nur lediglich das in obiger Sache gefällte Urteil in Execution gebracht, unschuldigerweise zu bebürden sich unterstanden, in puren falsis bestanden, imfolglich[?] auch der supplicantischer Müller I. Ksl'en Mt H'es Kabinett mit dergleichen ungegründeten Beschwerden anzutreten und zu behelligen nicht die geringste Befugnis gehabt. Dannhero bei sogestalten Sachen die ihme in oballegiertem E'es Ksl'en Mgt'es d. 26. Martii a'i praeteriti gefällten Urteil diktierte Strafe dergestalt geschärfet werden müßte, daß derselbe, falls er daselbst habhaft gemachet werden sollte, Zeit seines Lebens auf die Galeeren gebracht werden sollte.

23

1740; 8. XI

Die Begnadigung Jaans durch den Dirigierenden Senat.

V-JMskA, Fon. Bauern, Bl. 40; beglaubigte Abschrift einer Übersetzung aus der Zeit.

prod. in Jud. Wier et Jerw. d. 25. Junii a'o 1743.

Copia translati

I. Ksl'en Mt, Selbshalterin aller Reußen, Ukase ppp. aus dem Dir'en Senat an das C'm derer Liv- und Estländischen Sachen.

Es hat auf I. Ksl'en Mt ah'en Befehle der Dir'e Senat resolviet: daß der Fonalsche Müller Johan Anton, welcher von dem C'io derer Liv- und Estländischen Sachen, weilen er sich unterstanden, I. Ksl'en Mt höchstseligsten und ewig glorwürdigsten Andenkens falsche Angaben wider den ehemaligen Gr'en in Reval Grafen Douglas zu überweisen, ad dies vitae auf die Galeere verurteilt worden, kraft I. Ksl'en Mt d. 23. October 1740 emanierete agnste Ukase des Arrestes und Verschickung auf die Galeeren erlassen werden sollen. Wornach das C'm derer Liv- und Estländischen Sachen sich zu richten hat. Die aus demselben C'io zur Beprüfung eingeforderte Originalacta aber, dieses Johan Anton betreffend, werden hierbei remittieret. D. 8. November 1740.

Nr. 107 740 Obersekretär Pawel Sewergin, Translateur Iwan Krock,
Kanzellist Joh. Dubrowin

In fidem concordantiae cum transumpto
Johannes Ludwig Jäger, Scrs

24

1741; 17. II

Baer bittet das Generalgouvernement zu veranlassen, daß Jaan zum Gehorsam angehalten würde.

EVKkA, Suppl. 1741; unter dem Buchstaben „B“; vom Aktuar des Generalgouvernements beglaubigte Abschrift.

Praemiss. Tit. Imp. Majest.

Es hat mein Erbbauer, der Müller Hansu Jaan, welcher im abgewichenen Jahre aus dem hiesigen Zuchthause echappieret, bei E'em Erl'en Ksl'en GGt eine Resolution aus dem HErl'en C'o derer Liv- und Estländischen Affairen neülicherzeit producieret, mittelst der er durch das emanirte h'e Pardonsplakat von seiner wohlverdienten Strafe freiet worden. Ohngeachtet nun E. Erl'es Ksl'es GGt demselben tunc temporis anbefohlen, daß er sich bei mir einstellen, mich als seinen Herren um Vergebung bitten und fernerhin allen Gehorsam erweisen sollte, so hat er diesem Befehl schnurstracks zuwider sich dennoch nicht eingefunden, sondern vagieret vielmehr hin und wieder im Lande herum und sprenget überall aus, daß er seine Sache wider mich völlig gewonnen hätte. Wann aber ein soltaniges ungehorsames Bezeigen meines gedachten Bauren die Vilipendierung¹⁾ des obk'en Befehls offenbar indigitieret²⁾, dessen ungegründetes Aussprengen de victoria causae auch zu meinem Despekt und Verkleinerung abzielet, so sehe mich aus obg-allegierten Gründen hauptsächlich necessitieret, die obk'e Remedierung in dieser Sache dmst zu implorieren. E. Ksl'e Mt und E. Erl'es Hvr'd'es GGt erlehe ich also dmst, die von meinem Bauren Hansu Jaan bewürkte Resolution dem H. pastori Nauhausen zuzusenden, um selbige in der Katharinenkirche öffentlich zu publicieren, ferner diesem Bauren die schuldige Parition und Nachlebung des obk'en Befehls sub comminatione, daß demselben anderergestalt die ksl'e Gnade nicht angedeihen würde, gnst intimieren zu lassen, damit die herumwohnende Bauerschaft einesteils erfahren möge, daß mein Bauer Hansu Jaan nicht in der Sache selbst victorisieret habe, als woraus übele Suiten, Widerspenstigkeit und Ungehorsam derer Bauren auch in Zukunft entspringen könnten, andernteils auch der mir in dortiger Gegend zu Last gelegte despektierliche falsche bruit cessieret und mein Bauer folglich zum Gehorsam gebracht werden möchte.

Weil nun dieser dm'en Bitte Recht und Billigkeit beitrith, so geröste mich ungezweifelter Erhörung meines petiti und beharre in tiefster soumission E. Ksl'en Mt dmster Kn.

In fidem

H. J. Derling
G. G. Act[uarius]

Henr. Baer.

Con. B. Witte

[a tergo:]

prod. d. 17. Febr. 1741.

¹⁾ Geringschätzung.

²⁾ mit dem Finger aufweisen.

Das Generalgouvernement beauftragt den Hakenrichter Helfreich, Jaan zum Gehorsam zu zwingen.

EVKkA, Prot. 1741, S. 82 — 85; Reinschr.

[P. P.]

Da vor einiger Zeit aus I. Ksl'en Mt C'o der Liv- und Estländischen Sachen wegen des Fonalschen Bauren Johan Antons, welcher aber nach den Wackenbüchern hier Hansu Jaan heißen soll, die Nachricht anhero erteilet worden, wie dessen begangenen Frevels halber nicht allein des Ksl'en W. u. J. MGt's a'o 1739 d. 26. Martii publicierte Urteil von hgedachtem C'o am 4. Julii a. p. bestätigt, sondern auch dahin geschärfet worden, daß er zeitlebens auf die Galeeren gebracht werden sollte, dahingegen I. Ksl'en Mt Dir'er Senat denselben zufolge I. Ksl'en Mt emanirten agnsten Pardonsukase vom 23. Octobr. ejusdem a'i des Arrestes und der Versendung nach den Galeeren entlassen und solches dem C'o der Liv- und Estländischen Sachen zur Nachricht bekannt gemacht hätte: so hat E. Ksl'es GGt besagten Johan, welcher sich darauf hier eingefunden, solches alles umständlich bekannt gemacht und ihn ermahnet, die Gnade I. Ksl'en Mt zeitlebens geziemend zu erkennen und seinem Herrn als Erbuntertan in Gehorsam die Pflicht zu leisten.

Numehro aber hat der H. Lt Hinrich Baer, als Herr dieses Bauren, sich gemeldet und E'em Ksl'en GGt zu erkennen gegeben, wie derselbe solcher ihm gegebenen obk'en Anweisung schnurstracks zuwider nicht allein da herumvagabundiere und sich seiner Schuldigkeit entziehe, sondern auch sogar divulgire, als wenn er seine Sache wider seinen Herrn völlig gewonnen hätte, woraus demselben vielerlei Incommodität und Nachteil, auch sonsten übele suites entstünden, und daher geziemend gebeten, daß zur Abstellung solcher Inconvenientien obk'e Remedierung erfolgen möchte. Wann nun dem publico selbstn daran gelegen, daß solche Unordnungen cessieren und abgestellt werden, so hat man sich unter andern auch veranlasset gefunden, an den H. Kapitän und Hakenrichter gelangen zu lassen, derselbe diesen vagabundierenden Jaan dorten überall nachsuchen und, da man dessen habhaft würde, vor sich führen zu lassen, mithin denselben seines Unfugs, und wie er die ihm widerfahrene h'e Gnade nicht vorsätzlich mißbrauchen solle, ernstlich zu verwarnen, auch bei fernerweit bezeigten Ungehorsam und Widersinn ihn als einen Erbkerl der Gebühr nach zu seiner Schuldigkeit anzustrengen und zu coërcieren. Göttlicher Obacht empfohlen. Reval-Schloß, d. 18. Febr. 1741.

Des H. Kapitäns und Hakenrichters dw'er in Abwesenheit
[nämlich des Gouverneurs] p. p.

Das Generalgouvernement ersucht den Pastor von St.-Katharinen Nauhausen, die Entscheidung der Klage Jaans der Gemeinde von der Kanzel bekannt zu geben.

EVKkA, Prot. 1741, S. 85—87; Reinschr.

[P. P.]

[Der Anfang wie in Nr. 25 bis zu den Worten: „so hat man sich unter andern auch veranlasset gefunden“ usw.]

... so hat man sich unter andern auch veranlasset gefunden, an den H. pastorem gelangen zu lassen, derselbe an zween Sonntagen aufeinander nach geschlossener Predigt von der Kanzel der Gemeinde obgedachte dem Fonalschen Erbuntertanen Jaan, oder wie er dorten genannt wird und männlichen bekannt ist, von dem hiesigen Wvrd'em Ksl'en MGt diktierte und von dem Hvr'd'em Ksl'en JC'o seiner nachhero annoch gehäuften Bosheit halber geschärfte Strafe, desgleichen auch die auf I. Ksl'en Mt agnst emanierten allgemeinen Pardon ihm widerfahrne Gnade der ganzen Gemeinde bekannt zu machen und sowohl männlichen für dergleichen Bosheit und Ungehorsam zu warnen, als besonders diesen Jaan der ihm bereits in der Ksl'en Regierung hieselbst gegebenen Warnung zu erinnern, daß er die ihm widerfahrne h'e Gnade nicht mißbrauchen, sondern als Fonalscher Erbuntertan numehro seiner Schuldigkeit nach bei seinem Herrn in gebührendem Gehorsam und Submission sich einfinden und durch ferneren Ungehorsam und Herumtreiben sich nicht von neuen in Schaden und Unglück setzen sollte, damit solchergestalt die gemeine Baurtschaft von der wahren Beschaffenheit der Sachen dadurch benachrichtiget und durch verkehrte Deutungen nicht auf irrige Meinungen, ja übele Folgerungen verleitet werden mögen, als welchen Endzweck bestens hiebei zu befördern dem H. pastori die meliori recommendieret und derselbe übrigens göttlicher Obacht empfohlen wird. Reval-Schloß, d. 18. Febr. 1741.

Des H. pastoris dw'er in Abwesenheit p. p.

Die Klage des Müllers Jaan und anderer Fonalscher Bauern gegen den Leutnant Heinrich Baer, eingereicht beim Dirigierenden Senat in Petersburg.

V-JMskA, Fon. Bauern, Bl. 8—10; beglaubigte Übersetzung aus der Zeit.

Transl.

[P. T.] Agnste Frau!

Es supplicieren des Gutes Wagnoi[!] aus dem Katherinschen Kirchspiel des Revalschen Distrikts Bauren, der Müller Johan Anton nebst seinen Kameraden, dem Keere Jaani Jüri ¹⁾, Rumma Jüri Jaan, Lilli Hansu Madis, Kongi Jaan, Rumma Jaak, Pertli Jaan, Hanni Abraham ²⁾, Udriku Pärtli Hans aus dem Dorfe Vöiatu, Wassi Jaagu Mihkel aus dem Dorfe Perna[?], Mardi Hans aus dem Dorfe Kolu[?], Hanni Mihkel, Kristle Mart und alle des Gutes Bauren; worinnen aber unsere Klage besteht, solches zeigen folgende Punkten an.

1.

Vor einigen Jahren, das anno[!] aber wissen wir uns nicht eigentlich zu erinnern, sind wir Obengenannte während dem zwischen I. Ksl'en Mt höchstseligen und ewigglorwürdigsten Andenkens E. Ksl'en Mt geliebtesten H. Vaters, Petro I-mo, Kaisers und Selbsthalters des ganzen Reußlandes, und der Krone Schweden gedauerten Kriege gefangen und zu den Hofsgütern verlegt.

2.

1722 ist selbiges Gut nach errichtetem Frieden mit der Krone Schweden an dem schwedischen Grafen Ochsenders[!] gegeben, welcher es dem Lt Baer zur Possession übergeben, der auch bis anjetzo es in possessione hat.

3.

Es nimmt aber der Lt Baer sich des Gutes jetzt nicht an, wissende, daß selbiges Gut ein E. Ksl'en Mt H. Vaters conquiertes Gut sei, sondern tut uns großen Überlast und Schaden und nimmt von uns nach Proportion des vorigen doppelte Gerechtigkeit; auch haben wir vorhin wöchentlich nur vier Tage am Hofe gearbeitet, jetzt aber müssen wir dem Lt Baer sowohl Männer als Weiber insgesamt die ganze Woche hindurch Arbeit prästieren, und dann hat er im Sommer, da das Korn eingesamlet werden sollte, durch seine Intrigen einen Landmesser aus Reval gebracht und unsere Bauerländer, die mit Korn besäet gewesen, mit Pferden und Menschen gänzlich, ohne was nachzulassen, vertreten und diese unsere Länder alle für sich einmessen lassen, an Stelle dieser unserer von alters her eingehabter Länder aber uns ander ganz schlechte in Morästen gelegene Länder und zwar auch derselben wenig zugemessen; unsere von alters her eingehabte Länder aber, die ihm nunmehr zugemessen worden, sind von allen Morätzen[!] ausgeschlossen und auf lauter gutem Lande gelegen. Auch hat er in dem Dorfe Ohepalu eigenmächtig unsere Bauerheuschläge abmähen lassen, in dem Dorfe Kolu-küla hat derselbe Balken angeführt und will einen neuen Hof auf-

¹⁾ Zu den Vorlagen „Kehre“, auch „Kerja“ und „Kerge“.

²⁾ Zu den Vorlagen „Hanni“, auch „Hanne“ und „Anne“.

bauen, uns aber hat er von dannen vertrieben, wodurch wir uns aus einem Hause in das andere schleppen müssen und in wirkliche Armut geraten, auch nichts zu erwerben wissen, worüber wir uns auf das Gezeugnis derer umliegenden Güter und Dörfer Possessoren und Bauren beziehen; es sind auch verschiedene wegen solcher seiner zugefügten Belästigungen davongelaufen und haben ihre Häuser nachgelassen.

[4]

Damit nun mittelst E. Ksl'en Mt Befehls verfügt werde, wegen E. Ksl'en Mt vieljähriger teurerer Gesundheit und glücklicher Regierung der angezeigter uns geschehener Belästigungen halber uns von des Lt Baers Untertänigkeit zu excludieren und zu E. Ksl'en Mt Gütern zu verlegen, damit wir von besagtem Lt Baer nicht völlig ruinieret werden, und daß seine uns zugefügten Beschwerden auf E. Ksl'en Mt Befehl untersucht und wir während der Untersuchung an ihm nicht abgegeben, sondern anderswo bis geschehener solcher Untersuchung, wo es nach E. Ksl'en Mt Befehl verfügt wird, verbleiben können, weilen besagter Lt Baer wegen der von uns geführten Beschwerden uns vor der Zeit gänzlich ruinieren möchte, da wir bereits vorher durch seine Verfolgung im Gefängnisse durch gelittenen Mangel kaum das Leben erhalten haben, auch daß nach der gehaltenen Untersuchung gedachte unsere Ländereien nach dem vorigen uns wiedergegeben werden mögen zur Vermeidung unsers gänzlichen Untergangs, wofür wir für die teureste Gesundheit E. Ksl'en Mt ewig Gott bitten werden. Erflehen solchemnach, Agnste Frau, E. Ksl'e Mt auf diese unsere Supplication zu resolvieren. D. — Martii 1743.

Unter denen Punkten haben sich unterschrieben Kongi Jaan, Lilli Hansu Madis, Keere Jaani Jüri, Mölder Hans.

Diese Supplique hat der Kopsiist von der Oberpolizeimeisters-Kanzelei Prochor Kolokolnikow geschrieben.

1743 d. 28. Martii ist auf I. Ksl'en Mt Befehl bei E'es Dir'en Senats Requetmeisters Expedition verfügt, diese Sache von dem JC'o der Liv- und Estländischen Sachen nach den Befehlen zu untersuchen und abzumachen in der nach dem Generalreglement gesetzten Zeit. Das Original ist solchergestalt unterzeichnet: General-Requetmeister Iwan Diwow.

Nr. 161

Sekretär: Kosma Glaskow.

Collationieret mit dem Original des RJC'i der Liv- und Estländischen Sachen. Kanzelist Carl Gedda.

Daß diese Translation mit der bei E'em Ksl'em GGt eingesandten vidimirten Abschrift dem Inhalt nach gleichlautens[!] sei, bezeuget hiedurch J. H. Prawe, Translateur.

Das Justizkollegium übersendet dem Estländischen Generalgouvernement die Klage Jaans und der andern Bauern.

V-JMskA, Fon. Bauern, Bl. 7; Abschr.

[P. P.]

Was der Fonalsche Müller Hans Jaan nebst dessen Kameraden wider ihren Erbherrn, den Lt Baer, vor Beschwerden in E'en Dir'en Senat eingegeben und der Dir'e Senat darauf in Remittierung dieser Sache an dieses C'm verfüget hat, solches wird E. Ksl'es GGt aus den hie begehenden Einlagen mit mehrern ersehen. Selbige werden E'em Ksl'en GGt hiemittelst zugesandt, mit dieser ordre: um erstere von obgedachten Müller sowohl als dessen sobenannten Kameraden gemeinschaftlich geführte und unterschriebene Beschwerden alldorten denen Landesrechten und Verordnungen gemäß aufs allerprompteste zu untersuchen, abzumachen und das darinnen abgefaßte Urtheil ohne allen Verzug in dieses Ksl'e C'm zu dessen ferneren Verfügung einzusenden. Wegen der andern, von gedachten Müller alleine geführt- und unterschriebenen Klage seiner abgenommenen Mühle halber aber, da derselbe darinnen angetragen, als wenn deshalb und zu Abmachung dieser lange vordem schon erörterten Sache noch eine ordre aus dem Ksl'en Kabinett ans dasige GGt a'o 1741 ergangen wäre, diesem Ksl'en C'o ganz ungesäumt die Nachricht einzusenden, 1) ob eine solche ordre daselbst eingekommen? ingleichen 2) wes Inhalts selbige gewesen? mit Einsendung der ordre selbst in forma probante, und 3) was darauf weiter daselbst verfüget worden?¹⁾ Man erwartet also über obiges alles von E'em Ksl'en GGt die Antwort und desiderierte Nachrichten mit dem allerfordersamsten und empfiehlt dasselbe Gottes Obhut. Gegeben im Ksl'en RJC'o derer Liv- und Estländischen Sachen zu St. Petersburg, die 22. April., 1743. I. Ksl'en Mt und Dero RJC'i derer Liv- und Estländischen Sachen wegen

Fr. Emme, Vizepräsident

E. G. Glück, Rat J. F. Büttner, Rat

J. F. Taube, Assessor C. Meder, Assessor

G. J. v. Bruiningk, Scrs

¹⁾ Die erwähnte Klage des Müllers Jaan hat noch nicht gefunden werden können.

29

1743; 27. IV

Das Generalgouvernement macht Baer Mitteilung von der Klage Jaans und der andern Bauern.

EVKkA, Prot. 1743, S. 249 u. 250; Reinschr.

[P. P.]

Derselbe wird aus dem kopeilichen Einschluß in mehren ersehen, wie dessen Fonalscher Müller Hans Jaan und seine Kameraden von neuen Klage erhoben, und wie ihre gemeinschaftliche Beschwerden zur Untersuchung anhero remittieret, wegen des Müllers eigenen Anbringens der Mühle halber aber ein umständlicher rapport von hier gefordert worden. Wann nun das erstere momentum an E. Wvrd'es Ksl'es Mgt im heutigen dato remittieret ist und ratione des andern der H. Lt die beste aktenmäßige Nachrichten anhero zu geben im Stande sein wird, so hat man solche von demselben hiemit einfordern wollen, damit derselbe zugleich Gelegenheit haben könne, seine etwa dabei habende Gegenbefugnisse zugleich einzubringen. Göttlicher Obacht empfohlen. Reval-Schloß, d. 27. April 1743. Des H. Lt's dw'er i[n] A[bwesenheit] I[hro] R[eichs]g[räflichen] E[r]l[au]cht v[on] L[ö]wendahl¹⁾

30

1743; 4. V

Das Generalgouvernement bittet Baer, sich nicht an dreien der Bauern zu vergreifen, die gegen ihn in Petersburg geklagt haben.

EVKkA, Prot. 1743, S. 259 u. 260; Reinschr.

[P. P.]

Weil des Keere Jaani Poye²⁾, der hieselbst seinen Paß aus St.-Petersburg producieret hat, Lilli Hansu Poye Madis und Hanni Abrahami Poye Toomas wider denselben geführte Beschwerde zufolge E'es Hvrden Ksl'en RJC'i h'en Remisses zur baldigen Untersuchung an das Ksl'e W. u. J. Mgt ist remittieret worden, so sind obige Bauren ohne Arrest abgelassen und zugleich ihnen auf das allerschärfste intimieret worden, daß sie sich ohne Verzug auf ihrer Erbstelle einfinden, daselbst sowohl am Hofe als zu Hause ihre Arbeit und übrige praestanda in allem Gehorsam verrichten, sich aller Widerspenstigkeit und Ungehorsam enthalten und übrigen in ihrer Affaire obk'e Verfügung abwarten sollen; immittelst

¹⁾ Vom März 1740 bis zum 1. Nov. 1743 Gouverneur von Estland.

²⁾ Verunstaltetes estnisches „poeg“, Gen. „poja“ = Sohn.

wolle derselbe an obige Bauren solange, als die Sache pendent ist, sich nicht vergreifen, besonders vielmehr, wann sie sich nur auf einigerlei Weise ungebührlich aufführen, anhero das Passierte rapportieren; alsdann soll sogleich nach Befinden der Umstände rechtlicher Art nach verfahren werden. Übrigens göttlicher Obhut empfohlen. Reval-Schloß, d. 4. Mai 1743.

Des H. Lt's dw'er I. A. I. R. G. E. v. L.

Eodem denen Bauren wurde der Inhalt obigen Briefes bekannt gemacht und ihnen auf das allerschärfste intimieret, daß sie in allen gegen ihre Herrschaft gehorsam sein sollen, falls sie nicht in schwere Strafe und Verantwortung verfallen wollen.

31

1743; 6. VI

Baer erhält in Reval Nachricht von Unruhen unter seinen Bauern.

V-JMskA, Fon. Bauern, Bl. 18 u. 19; eigenhändige Ausfert.

Wgb'er H. Lt, insonders hgeneigter Gönner.

An E. Wgb. gegenwärtige Zeilen abzufertigen haben mich veranlasset die halsstarrigen und rebellischen Bauren, ich meine die Bande derer, die sich unterstanden haben, wider E. Wgb. Klage zu führen, welche nun dergestalt von dem Bösen eingenommen sind, daß sie geschworen haben, den Kubjas entweder gar zu erschlagen oder doch so zuzurichten, daß er all sein Tage ein Krüppel bleiben sollte. Und diese Bosheit sind sie schon willens gewesen, gestern an ihm zu verüben, und zwar in dem Ohepaluschen Dorf, erst bei Rumma Jüri, allwo sie alle zusammen gewesen sind und nur des Kubjas seine Ankunft daselbst erwartet haben; hernach sind sie von dort alle, sobald der Schilter und der Hofs Jaan, welche ihm mitgegeben wurden, weggeritten, ihnen bei Kristle Jakob nachgefolget, in Meinung, den Kubjas da zu fangen; allein er ist ihm nicht auf die Nähe gegangen, sondern hat den Schilter und Jaan dahin geschickt gehabt. Sobald die angekommen, haben sie gleich gefragt, wo denn der Kubjas geblieben wäre, sie wollten ihm gerne seinen Lohn dafür geben, daß er ihren Kameraden, den Kongi Jaan, hat greifen und nach dem Hofe bringen wollen, wozu sie sich auch alle recht mit mörderisch Gewehr, als großen Stangen und Prügels sollen ausgerüstet haben. Die da alle versammelt gewesen, sind folgende: als des alten Rumma Jüri sein Sohn Jaan, Pärtli Jaani Tõnu von Kallukse, Lilli Oti Madis[?] ¹⁾, Kongi Jaan. Daß dieses alles sich so verhält, nämlich daß sie den Kubjas nachstellen, kann mit Zeugen, wenn die Buben es schon leugnen sollten, dargetan werden; ja sogar des Pärtli Jaani Tõnu sein eigener Bruder Hans will es bezeugen, daß sowohl sein Bruder

¹⁾ In der Vorlage — „Lille Ottadis“.

als auch die andern dieses Unternehmen beschlossen haben, dem Kubjas Leid anzutun, wo sie ihm nur antreffen würden. Diese Verwegenheit der Bauren nun hat die liebe Frau Ltin so in Fürchten gesetzt, daß sie den Kubjas nicht länger hier haben behalten dürfen, sondern schicken ihn hiermit zu E. Wgb. nach Reval, allwo er es denn selber ausführlich sagen kann, wie und welchergestalt sie ihm hier nachstellen. An seiner Stelle haben die Frau Ltin solange wieder angenommen den gewesenen Kubjas Pärtli Jaani Hans, welcher sich auch gleich dazu willig und gehorsam bezeigte. Sonst steht es, Gott Lob, hier noch alles wohl. Womit nach ergebensten Gruß verharre meines Wgb'en H. Lts und Hgeneigten Gönners verbundener Diener

Fonal, d. 6. Juni 1743

Johann Friedrich Meyer.

32

1743; 9. VI

Baer bittet das Generalgouvernement, Maßnahmen gegen seine unruhigen Bauern zu treffen.

V-JMskA, Fon. Bauern, Bl. 13—17; Ausfert.

[P. T.] Agnste Frau!

E'em Hvrđ'em Ksl'em GGT bin höchst gemüßiget, mit dieser meiner ut'en Supplique zu unterlegen, wie daß meine Fonalsche Erbbauern durch den gottlosen Müller Jaan so aufgewiegelt, daß sie mir gar keine Partition leisten wollen, sondern sogar es zu solcher Tätigkeit haben kommen lassen, daß sie gegen meinen Amtmann und Kubjas sich zur Wehr gesetzt und letztern geschlagen. Denn da sie am abgewichenen Freitagabend nach dem Ohepaluschen Dorf ritten, die Arbeiter gegen Sonnabend anzusagen, so hatte ihnen befohlen, einen mit Namen Kongi Jaan anzuhalten, daß er seinen gewöhnlichen Fußarbeiter, der von St.-Jürgen noch nicht ausgewesen war, ausgeben möchte, und wenn er sich dessen wegern [= weigern] würde, sollten sie denselben nach dem Hofe bringen, damit die Ursache von ihm vernehmen möchte; indem sein Arbeiter Brot vom Hofe bekömmt, so wollte auch seinem Hilfsarbeiter Brot geben, gleich sie alle bekommen.

Allein da sie ihm angetroffen, hat er sich trotziglich gewegert [= geweigert], worauf sie ihn nach Hof bringen wollen; da ist der Rumma Jüri sein Sohn Jaan, der mit in St.-Petersburg gewesen, der aber auf dem Passe nicht stehet, mit ein Zaunstaken dazugekommen und den Kubjas auf den Kopf geschlagen, daß er gefallen und den gegriffenen Jaan haben müssen fahren lassen. Hiebei haben sie es noch nicht bewenden lassen, sondern sind gleich auf den Amtmann auch losgegangen, der sie aber mit seinem Degen abgehalten und auch den Kubjas gerettet. Endlich und da besagter Amtmann nebst den Kubjas, sich aus solcher Gefahr zu retten, zu Pferde gekommen, sind diese von denen Bauren verfolgt worden.

Den Sonnabendmittag sandten sie nach dem Kallukeschen Dorf, weil die halbe Häcker, als Pärtli Jaan, Keere Jaan, Rumma Jaak und Hanni Abra[ha]m Kinder in Stelle der Fußarbeiter hätten ausgesandt, daß sie ihnen sagen sollten, daß sie Kerls zu Fußarbeiter wie gewöhnlich ausgeben sollten, weil die Kinder die Arbeit, nämlich eine Kleete aufzuhauen, nicht prästieren können und sie jeder 3 bis 4 erwachsene Söhne im Gesinde haben, und wenn sie sich dessen weigerten, sollten sie ihnen befehlen, nach dem Hofe zu kommen und die Ursache zu sagen; da sie denn gesaget, sie täten es nicht und wollten auch nicht nach Hofe kommen, und wann sie nicht sogleich fort wollten, würden sie sie[!] Füße machen, worauf sie ganz erfrechet sogleich zu ihrem zu dem Ende verfertigten Gewehr gegriffen, nämlich sie haben lange Stäken, mit scharfen Eisen beschlagen, sich machen lassen, und gesaget, daß das Kohus oder Gericht befohlen, wann jemand sie wollte greifen lassen, sollten sie sich wehren und zuschlagen, wann auch einige sollten liegen bleiben; ja es haben einige ohne Not, indem ihnen völlig mit Brot und Saat geholfen, ihre Ochsen verkauft, ihr Land verlassen und gehen so herum; unter denen ist einer namens Peru[?] ¹⁾ Hans, ein Halbhäcker, der hatte 4 Ochsen und ein Pferd, da er dann verwichenen Herbst einen geschlachtet, vor Ostern einen verkauft und nur vor 3 Wochen die übrigen beide an den H. Major Gaugreven vor 10¹/₂ Rubel verkauft und seinen Bruder, der bei ihm diente, mit sich weggebracht; da habe ich die Ochsen vor das Geld wieder einlösen müssen.

In solchen betrübten Umständen ist also das Fonalsche Gebiet durch den Bösewicht den Müller Jaan gesetzt, indem, wie vernommen, er die sämtliche Bauerschaft solle versprochen haben, von ihrer Erbgerechtigkeit zu befreien, und sind nicht allein meine Bauren, sondern das ganze, ja mehrere Kirchspiele interessieret und warten nur auf den Ausgange dieser Sachen. Da mir aber E. Hvrđ'es Ksl'es GGt in Dero an mir abgelaßenen Befehl, daß ich mich an die 3 benannte Klägere nicht vergreifen sollte, mir gnädigst versprochen, daß wann die Bauren sich ungehorsam bezeugen sollten, mir die Gerechtigkeit widerfahren zu lassen, daß die Bauerschaft mit Soldaten sollten eingebracht werden ²⁾: als getröste mich gnlich gr'er Hülfe und bitte zugleich utst, daß weil aus E'es Hvrđ'en Ksl'en GGt's Befehlschreiben vom 17. April ersehen, daß dem Ksl'en MGt kommittieret, derer Bauren ihre Klage zu untersuchen, daß die Untersuchung in der Stadt geschehen möchte, denn es auf dem Lande nicht sicher, weil ihre Bosheit allbereit so weit gegangen, daß kein Gehorsam mehr zu vermuten, sie haben ja an Hofsbedienten allbereit die Hände geleet; auch ersuche utst, daß nach St.-Petersburg möchte geschrieben werden, daß der Müller Jaan gegen diese Zeit sich mit sistiere,

¹⁾ In den Vorlagen „Perra“ und „Perro“.

²⁾ Am 10. Juni hatte das GGt nach Fonal einen Soldaten geschickt mit dem Auftrag, die Bauern, die Klage erhoben hatten, zur Verhandlung nach Reval zu schaffen; EVKkA, Prot. 1743; S. 333 u. 334.

indem er notwendig mit den übrigen Klägere muß confrontiert werden und auch eines derer Kläger Vater, als der Keere Jaan, saget, daß er seinem Sohn nicht befohlen zu klagen, sondern der Müller Jaan habe ihn dazu verleitet. Überdem seind sämtlich specifierte Kläger keine Wirte, sondern Jungens und Wirtssöhne, derer Väter leben und Wirte seind; so kann es so gehen, als mit dem Müller, des Vater ebenfalls sich eximierte und sagte, er hätte ihm nicht befohlen. Was soll ich dann vor allen Schaden und Verdruß vor Satisfaction haben? Der Müller Jaan wurde in allen auf Lügen befunden, auch so condemnieret; was habe ich aber vor Satisfaction, als daß er itzo mein ganzes Gebiet aufwiegelt, und was haben meine Bauren zu klagen, oder was können sie klagen, daß ich das kleine Dorf Kolu von 2 $\frac{1}{2}$ Haken, welches vor 3 Jahr im Frühling durch ihr eigen Versehen gänzlich abbrannte, zu einer Hoflage gemacht und die Bauren in andere Dörfern Land und den mehresten fertige Häuser gegeben, auch Zeit gelassen, ihr Aussaat in die andere Dörfer zu tun, wie sie denn auch im Herbst ihr Roggensaat auf ihre angewiesene Stellen gefahren, welcher Punkt allbereit in des Müllers sein Urteil decidieret, indem ihn von seinem Land und Mühle absetzte nach dem Dorf. Dieses haben viele andere mehr auch zu schwedischer Zeit getan; das Gut Meheküla war ehr ein Dorf und wurde zum Hoflage gemacht, auch hat der H. Hakenrichter Stackelberg unter Püssi ein ganzes großes Dorf zum Hoflage gemacht, wie auch der H. Landrat Lood unter Uudeküla getan, und ist das ja eine erlaubte Sache, daß ein jeder sein Gut zu verbessern sucht; daher habe ich um soviel mehr mich dazu veranlasset gesehen, indem das Gut Lasila beinahe 3 Meilen von Fonal lieget und die Bauren dahin zur Arbeit zu gehen sich beschwert, daß ihr Anspann ruinieret würde; da denn, dieses abzuhelpen, Gelegenheit gefunden, ein unbesetztes Dorf auch von 2 $\frac{1}{2}$ Haken anzukaufen, welches ganz nahe bei Lasila lieget und also mein Gut verbessert, auch damit derer Bauren Beschwerden abgeholfen; überdem hat ein Erbherr vollkommene Gewalt über seinen Erbbauren bis Hand und Kopf, auch gehöret alles sein Vermögen, wie alle Kaufbriefe ausweisen, dem Erbherrn, und kann er ihm nichts nehmen, was dem Erbherrn nicht sollte eigentümlich gehören; ja ich habe meinen Bauren an Saat, Brot und Anspann so viel vorgestreckt, daß sie es niemalen bezahlen können, wann ich sie auch mit Weib und Kinder und all ihr Vermögen verkaufen wollte.

Agnste Frau! flehe also E. Ksl'e Mt und Dero Hvr'd'es GGt utst an, erstlich, daß die Verbrecher möchten laut dem Rescript vom 4. Maii nach der Stadt gebracht und behörig gezüchtigt und zum Gehorsam angehalten werden, zum andern, daß die demandierte Untersuchung nicht in loco, sondern hier in der Stadt möchte geschehen, damit diese bevorstehende allgemeine Unruhe schleunig gestillet, indem aus diesem Funken eine große Flamme entstehen kann. Vor solche gn'e Gerichtswährung ersterbe E. Ksl'en Mt aut dmster Kn.

Heinrich Baer.

[a tergo:]

prod. d. 9. Junii 1743.

Verhör des Müllers Jaan im Justizkollegium.

V-JMskA, F. 19, Bl. 7 u. 8; beglaubigte Abschr.

Worüber der Fonalsche Müller Jaan von diesem I. Ksl'en Mt RJC'o vernommen worden, zusamt seiner darüber getanen *Deposition*.

1)

Ob ihm, Müllern Johan Anton oder Hans Jaan, bekannt sei, daß seine im gewesenen Kabinett eingegebene Klage über seinen Erbherrn, den Lt Baer, ihme zugefügten Bedrängnisse schon dazumal aus dem Kabinett an das Gt in Reval und von diesem an das MGt zur Untersuchung und Abmachung remittieret worden?

Er habe damalen eine Ukase aus dem Kabinett erhalten, welche er nach Reval gebracht, worauf das Gt die Sache ans MGt remittieret.

2)

Ob ihme bekannt, daß das MGt sotane Klage auch insonderheit wegen der Mühle untersucht und abgeurtheilet?

Das MGt habe die Sache abgeurtheilet, ohne ihm etwas von dem ihm Entnommenen zu restituieren.

3)

Ob ihm von dem Revalschen Gt bekannt gemacht worden, daß auf seine neue desfalls a'o 1739 im Kabinett eingegebene und von denen an dieses C'm zur Aburteilung remittierten Klage hernach dieses des MGt's Urtheil von diesem C'o confirmieret und er wegen solcher seiner ungegründeten Klage in 10 P. Ruten und Zeit seines Lebens auf die Galeeren vertheilet [= verurtheilet] worden, welche Strafe aber wegen des a'o 1740 d. 23. Octobr. emanirten Pardonplakats aus den Senat demselben remittieret worden?

Daß er zu erwähnter Strafe condemnieret und nachgehends laut des Pardonplakats derselben erlassen worden, sei ihme damalen bekannt gemacht.

4)

Ob er hiebei vom GGt nicht ermahnet worden, nunmehr unter seinem Erbherrn sich zu begeben und fernerhin gehorsam zu sein?

Er habe sich aus Furcht für seinem Herrn nicht wagen dürfen, wiederum sich unter ihn zu begeben.

5)

Woher er in seiner bei I. Ksl'en Mt Kabinett den 15. Martii h. a. eingereichten *Supplique* vorgeben mögen, daß a'o 1741 aus dem Kabinett an das Revalsche Gt eine Ukase ergangen, welcher zufolge erwähnte seine Klage gleichwohl nicht abgemacht worden?

Seine Intention wäre nur gewesen, in der Supplique zu setzen, daß ihm ohnerachtet der Ukase aus dem damaligen Kabinett dennoch nichts restituieret worden. Im übrigen verstünde er kein Russisch und wüßte nicht, wie seine Supplique von Wort zu Wort abgefasst sei.

6)

Warum er also sich unterstanden, I. Ksl'e Mt aufs neue mit einer Supplique anzugehen und zu bitten, daß die Sache hieher nach St.-Petersburg gezogen, untersucht und abgeurteilt werden möge?

Er habe gehoffet, daß er hier am leichtesten entweder die Restitution seiner Mühle oder auch gänzliche Lossprechung von des Lt's Baers prätendierten Erbrechts erhalten könne, als welches letztere er insonderheit wünschte.

7)

Wer ihm solche seine Supplique gemacht und in dieser Sache geraten?

Da er in Estland nirgends einen Aufenthalt bekommen und so ein großes Elend ausstehen müssen, sei er von selbst darauf gefallen, sich wiederum hieher zu machen und zu supplicieren; hier habe er einen russischen Schreiber gekriegt, der ihm die Supplique aufgesetzt.

In fidem protocolli

Laur. Fried. H. Vasser, Scrs

34

1743; 20. VI

Erklärung Baers auf die Klage Jaans und der andern Bauern.

V-JmskA, Fon. Bauern, Bl. 21—26; Ausfert.

[P. T.] Agnste Frau!

[1] Der aus E'em Erl'en Ksl'en RJC'o und E'em Hvrđ'en Ksl'en GGt erteilten h'en ordre und darauf ergangenen mrrl'en Notification zufolge erachte meine Erklärung auf die von einigen meiner Bauren grundlos geführte Klage mit Vorbehalt meines Rechts abzustatten mich schuldig, sonst kein Erbbauer über seinen Erbherrn zu klagen Rechten nach befugt, er weder personam standi in judicio hat, noch den Herrn nach Anleitung derer Landes Rechts und Privilegien sich mit ihm vor Gericht zu sistieren angemutet werden mag, weil er nur glebae adscriptitius mit Weib und Kinder, nebst Land, Leuten, und was er an Vermögen besitzt, dem Eigentümern und Erbherrn des Gutes zuständig, ihm cedieret und erb und eigen verkauft worden, woraus demselben libera disponendi facultas competieret, dergestalt, daß außer des Baurens Leben, worüber zu disponieren der Landesobrigkeit allein vorbehalten worden, er mit ihm zu schal- und zu walten Fug und Recht hat.

[2] His promissis, so hat die jetzige Angabe schon damals zum Teil seine Widerlegung erhalten, wie der Fonalsche Müller, den ich wegen seiner Dieberei und Halsstarrigkeit von der Mühle ab- und aufs Land gesetzt, das Gut als publique in St.-Petersburg angegeben, wodurch ich mein Kaufbrief und das den gräflich Oxensternschen Herren Erben erteilte h'e Confirmatorium einzugeben veranlasst wurde, dadurch aber zugleich das unstreitige Erbrecht des Gutes erwiesen, so daß besagter Müller wegen seiner bodenlosen Angabe zu 10 P. Ruten und jährlichen Gefängnis im Zuchthause condemnieret, auch der mrrl'e Ausspruch agnst confirmieret, der Müller aber, nachdem er aus dem Zuchthause echappieret und die H'e Ksl'e Mt abermalen mit Unwahrheiten hintergangen, auf den Galeeren geschmiedet zu werden vertheilt [= verurtheilt] wurde, welche Strafe aber wegen seiner Abwesenheit nicht erfolgt, bis er endlich durch das h'e Pardonsplakat in St.-Petersburg davon befreiet, dabei ihm aber angedeutet worden, sich zu bessern und seiner Herrschaft gehorsam zu sein.

[3] Und dieser Müller Jaan ist eben der Urheber dieser ungegründeten Sache, welcher an dem Verbot sich wenig gekehret, sondern vielmehr die andere Bauren mit aufstützig gemacht und selbige mit sich nach St.-Petersburg gebracht, dadurch aber anders nicht verursacht, als er seine vorhin diktirte Strafe vermehret hat. Die jetzigen Angebere sind meistens Wirtssöhne, welchen zu klagen von denen Eltern untersaget, aber dennoch von dem Müller dazu gebracht worden. Und leuchtet der Ungrund der Angabe aus allen Punkten selbst hervor.

[4] Dann so ist ad 1-mum ganz fälschlich von ihnen vorgegeben, als wenn sie gefangen und nachdem zu den Hofsgütern verleget worden; sie sind jederzeit Fonalsche Erbbauren gewesen, auch mit dem Gute von dem Grafen Oxenstiern nach dem glorieusen Nystädschen Friedensschluß, und wie selbiges Gut dem seligen H. Kontraadmiralen Goslern abgenommen, vermöge des erhaltenen h'en confirmatorii an mir laut Kaufbrief erb und eigentümlich verkauft worden, woraus denn der andere Punkt der Angabe seiner Widerlegung zugleich erhalten.

[5] Ad punctum 3. ist überall bekannt, daß ich auf dem Gute selbst wohnhaft bin, desselben mir auch dergestalt angelegen sein lasse, daß ich es täglich zu meliorieren und die Bauren aufzuhelfen bemühet bin, gleich ich dann von ersten Jahre meines Possesses die Bauren mit Saat, Brot, Pferde und Ochsen jährlich geholfen, nachdem in denen schwersten Jahren die Hülfсарbeiter am Hofe Brot und den Gesindern Korn zu Brot gegeben habe. Ihre Gerechtigkeit ist niemals höher angesetzt, als es von alters gewesen, und in dem bei Untersuchung der Hakenzahl übergebenen, von ihnen aber selbst beeidigten Wackenbuch enthalten, welche sie niemalen völlig, ja nicht einmal ihre Schuld an vorgestreckten Korn, Vieh etc. bezahlet; gleichergestalt ist die Arbeit bei vielen vermindert, nimmer aber mehr präntendieret worden, als es von alters gewesen und in dem beeidigten Wackenbuch enthalten. So daß ich, zu mein und des Gutes Conser-

vation, auf Conservation derer Bauren und nicht auf derer Ruin, so mein eigener Schade sein würde, jederzeit bedacht gewesen.

[6] Lügenhaft ist von denen gottlosen Bauren angegeben worden, als wenn durch Intrigen der Landmesser wäre ausgebracht und durch Abmessung ihre mit Korn besäete Länder mit Menschen und Pferden zertreten worden, ohne das geringste nachzulassen, denn die Abmessung ist theils im Herbst, da das Korn schon eingeerntet, theils im Frühjahr vor der Sommersaat geschehen, so daß nichts hat vertreten werden können. Die Abmessung und Regulierung ihrer Brustäcker aber ist auf ihre eigene Veranlassung geschehen, weilen sie sich vorhero öfters beschweret, daß sie wenig Land hätten und ihre Peenar durch die Nachbarn geschmälet würden. Daher ich den H. Ingenieuren Gottschedt, um eine Richtigkeit zu treffen, einem jeden das Seinigte durch richtige Peenar anzuweisen und zwar bloß in dem Brustacker haben müssen committieren, keinesweges aber die Bauren nach Morastländern gewiesen und ihre Gebäustellen ihnen genommen, so der Landmesser mit mehren einzeugen wird. Demunerachtet ich die Bauren aus dem Dorfe zu setzen, ihnen andere Ländereien anzuweisen, dasselbe Dorf aber wieder zur Hoflage zu aptieren ob dominium plenum Macht und Mündigkeit gehabt, so ist doch solches dergestalt nicht geschehen, sondern sie haben selbst das ganze Kolusche Dorf vor 3 Jahr durch ihr Versehen eingäschert, wodurch ich denn ihnen andere wüste Bauerländer in andern Dörfern einweisen zu lassen veranlasset worden, denen meisten auch fertige Häuser und geschmolzen Land, ebensoviel sie vorhero gehabt, gegeben, wowider sie nimmer was gesprochen, ihr Winter- und Sommersaat verrichtet, eingeerntet, den alten Mist von Kolu weggeführt etc. Ich aber das abgebrannte Dorf Kolu zu einer Hoflage gemacht, eine Riege, Kleete und Viehställe alda angebauet, ausgesäet und eingeerntet, wozu ich um so viel mehr befugt, als mir eine freie und unumschränkte Macht über das Meinigte zu disponieren zustehet, ich keinem, weniger meinen Erbbauren, Red und Antwort zu geben schuldig, mein Gut jederzeit zu verbessern bemächtigt, auch die Hoflage Fonal zuwenig Land hat, gleich auch viele andere Possessores allhie im Lande solche Veränderung mit Grund in ihren Gütern vorgenommen haben. Den vorgegebenen Kukepaluschen Heuschlag habe mit Recht abmähen lassen, weilen es keinem andern als mir gehörig; denn es befindet sich eine Mühle und 1 Haken wüst Land alda, wovon die Bauren die Heuschläge sich angemähet, welche mit allen Fug zurücknehmen können, dahingegen ihnen zum Überfluß die zum Ohepaluschen Dorf gehörige wüste Heuschläge ohne Entgelt gelassen.

[7] Im übrigen habe nimmer gesucht die Bauren zu ruinieren, sondern vielmehr zu conservieren; sie sind auch nimmer im Gefängnis gewesen, außer der Müller Jaan, welcher von dem Prl'en MGt dazu condemnieret und nachdem auf Befehl E'es Erl'en Ksl'en GGt's im Zuchthaus gesetzt, nachdem aber pardonnieret worden, so daß er seine Strafe nicht ausgestanden, wodurch es leider anjetzo dazu gekommen, daß er die übrige ohne Grund zu klagen instigieret, er in allen der Autor ist und

nunmehr doppelte Strafe nebst seinen Consorten zu erwarten hat, welche ihm dann nach geendigter Inquisition, da ich den Ungrund der Klage sattsam demonstrieret, auch zu meiner Defension weitere Anleitung zu geben erbötig bin, ernstlich nebst dem Gefängnis, damit sie ex carcere antworten mögen, zu diktieren, auch die von E'em Ksl'en GGt remittierte und von mir dorten übergebene Klage zu untersuchen utst bitte. Die übrige zu dieser Sache wegen des Müllers gehörige acta, als die Ukasen und geschärftes Urteil, befinden sich in des Ksl'en GGt's Kanzelei, von dorten selbige extradieret werden können.

Agnste Frau! E. Ksl'en Mt in allen desfalls ut'st implorierend verharre E. Ksl'en Mt. dmster Kn.

Heinr. Baer.

[a tergo:]

prod. in Jud. Wier. et Jerw.
die 20. Junii a'o 1743.

35

1743; 20.—28. VI

Verhandlung der Klage Jaans und der andern Bauern vor dem Wierisch-Jerwischen Manngericht.

V-JMskA, Fon. Bauern; Bl. 44—51 und 52—63; beglaubigte Abschr.

Sub die 20. Junii

Herr Notarius Baad nomine des H. Lt Baers: so erscheine selbiger zufolge der ergangenen Notification und lege zugleich die ihm demandierte Erklärung ein. Der Autor, als der Müller Hansu Jaan, sei nicht gegenwärtig, sondern in St.-Petersburg nachgeblieben, über welchen hauptsächlich zu inquirieren und wider ihn auch die Inquisition demandiert worden. Überdem so bitte man utst, daß die sämtliche Angeber mögen inhaftieret werden, damit die Satisfaction hinführo nicht vergeblich bleibe und die sich mit der Flucht leicht salvieren können, gleich der Müller getan, welchem petito die gegenseitige Angabe selbst den Weg bahne, weilen der Unfug der Angabe primo intuito zu ersehen sei. Trat ab.

Es wurde hierauf beliebt, die sämtliche Bauren vorzufordern und nach Anleitung ihrer bei dem H'en Senat eingereichten Klage folgendergestalt zu vernehmen, nachdem ihnen vorhero gar ernst- und nachdrücklich war intimieret worden, in allen die reine und unverfälschte Wahrheit auszusagen.

Q. 1. Wie sie zu dieser Klage gekommen, und ob sie nicht von dem Müller Jaan dazu instigieret worden?

Der Müller Hansu Jaan war absens und soll in St.-Petersburg, Mardi Hans aber verlaufen sein.

1) Keere Jaani Jüri, 2) Rumma Jüri Jaan, 3) Lilli Madis, 4) Kongi Jaan, 5) Rumma Jaak, 6) Pärtli Jaani Tõnu, 7) Udriku Pärtli Hans, 8) Wassi Jaagu Mihkel, 9) Hanni Mihkel, 10) Kristle Mart und 11) Hanni Abrahami Toomas, 12) dessen Vater Hanni Abraham, 13) Lilli Hans, 14) Pertli Jaan, 15) Rumma Jüri und 16) Matsi Madi Jaan von Lasila respondebant, daß sie von selbstem und aus Not geklaget, von dem Müller aber wären sie gar nicht instigieret worden.

Q. 2. Zu welcher Zeit und wo sie gefangen gewesen?

Omnes resp.: daß sie nicht gefangen gewesen, sondern es dergestalt heißen und verschrieben werden sollen, daß sie von ihrem jetzigen Zustande, welche [!] sie für eine Gefangenschaft hielten, möchten befreiet werden.

Q. 3. Ob ihnen nicht bekannt, daß der H. Lt Baer das Gut Fonal von dem H. Grafen Oxenstiern gekauft?

Omnes aff., aber er hätte es gar zu wohlfeil erkaufet und sei sotaner Kauf ohne I. Mt. Vorwissen geschehen.

Q. 4. Wieviel sie Gerechtigkeit bezahlet?

Resp.: zu Goslars Zeit hätten sie von einem halben Haken 2 T. Roggen, 2 T. Gersten, 2 T. Haber bezahlet; nachhero hätten die Arrendatores, als Grünewaldt, die Gerechtigkeit bis auf 4 T. Roggen und 4 T. Gerste verhöhet, welche der H. Lt Baer bis auf 1 T. Gerste vermehret. Und nachdem die Kürassierpferde anhero gekommen, hätten sie noch aparte die Furage an Heu und Haber bezahlen müssen, dagegen aber keine Vergütung genossen. Und hätte es an Haber jährlich 5,6 bis $6\frac{2}{3}$ T. von $\frac{1}{2}$ Haken ausgemachet, und von Lasila hätten sie im verwichenen Jahr überhaupt $8\frac{2}{3}$ T. Haber bezahlen müssen.

Q. 5. Ob der H. Lt Baer die dürftige Leute nicht mit Brot, Saat und Anspann geholten?

Omnes aff., aber sie hätten gar keine Hilfe genossen, außer Kristle Mart habe 2 T. Saatgersten, Wassi Jaagu Mihkel 2 T. Gerstensaar, Udriku Pärtli Hans 10 L. Saatgerste und Hanni Mihkel gleichfalls 2 T. Saatgerste erhalten. Anspann wäre nur zur Hofesarbeit, sonsten aber nur gegen Bezahlung gegeben worden.

Q. 6. Wieviel Arbeitstage sie vorhin geleistet, und wieviel sie vorjetzo prästieren müssen?

Resp., daß sie von einem halben Haken vorhin 4 Tage mit Anspann von St.-Jürgen bis Michaëlis und in der Mistführens Zeit ein Kind zum Führen, auch in der Heuzeit ein Kind zum Heuaufnehmen, in der Schneidenszeit aber hätte noch eine Person dazu am Hofe gehalten werden müssen; vorjetzo aber müßten sie die ganze Woche durch einen Arbeiter mit Anspann und einen Hilfsarbeiter daneben halten, und dieses fast das ganze Jahr durch, und überdem müßten noch die Schnitter ausgehalten werden. In diesem Jahr sei die Wallarbeit auch dergestalt zu prästieren ihnen auferleget worden, daß diejenigen, so selbige vorjetzo tun, kein soulage-

ment in keinem Stücke dafür zu hoffen und daneben ihre Arbeiter und Hilfsarbeiter auf dem Hofe halten müßten, mithin ihre eigene Arbeit zu Hause fast gänzlich nachleibe, da sonst vorher die Wallarbeitstage von den ordinären Arbeitern verrichtet und aus dem ganzen Gebiete zusammen hinwiederum bezahlet worden.

Sub die 21. Junii

Eodem die am gestrigen Tage verschriebene Bauren nebst noch 17) Tönise Juhan von Lasila und 18) Pudru Tönis von Fonal hinwiederum vorgekommen und weiter vernommen worden.

Q. 7. Ob die Abmess- und Regulierung der Felder theils im Herbst, wie das Korn bereits abgeschnitten gewesen, und zum Teil im Frühling vor der Sommersaat geschehen?

Resp., daß zwar im Frühling und Herbst gemessen, aber dabei im Herbst das Roggen- und im Frühjahr das Gerstengras zertreten und durch Furchen abgeteilet und umgepflüget worden, mithin gar vieles von der Aussaat verloren gegangen.

Q. 8. Ob sie nicht selbst sich wegen ihrer Länder gezanket und dadurch zur neuen Abmess- und Einteilung Anleitung gegeben?

Resp., daß sie sich wegen der Länder untereinander gar nicht gezanket.

Q. 9. Wieviel von den Bauerländereien zu dem Hofe gezogen und ihnen abgenommen worden, und wieviel ein jeder übrigbehalten?

Resp.: 1) Das ganze Kulusche Dorf sei zur Hoflage gemacht und die Leute davon abgesetzt worden. 2) In dem Kuluschen Dorfe sein 70 T. Buschland und 30 T. Brustacker nach dem Hofe genommen und nach einem halben Haken in 2 Felder 6 T. Landes, in dem 3. aber 4 T. Landes gelassen worden. 3) Von dem Vöiatuschen Dorfe sei 60 T. Buschland und 40 T. von den Brustäckern abgenommen, nach einem halben Haken aber ohngefähr 4 T. guten und brauchbaren Landes gelassen worden. Das übrige taue gar nichts. 4) Von dem Ohepaluschen Dorfe sei kein Ackerland nach dem Hofe, aber dagegen über 590 Sadenland Heuschlag dahin gezogen und gemähet worden und 5) von Korge[!] sei nichts abgenommen worden.

Der Landmesser habe auch nicht richtig gemessen und wären ihre Stücke nicht von gleicher Größe, es müßte also selbiger bestochen sein, wie er dann auch selbst den Leuten, die ihn geholfen, Geld gegeben.

Der H. Ingenieur Gottschedt bat um Satisfaction wegen dieser Bebürdung, und habe er nur denen Jungen, die ihme messen helfen, um sie desto besser zur Arbeit zu animieren, ein Trinkgeld erteilet, welches er allerorten zu tun pflege.

Q. 10. Ob sie nicht selbst das Kulusche Dorf vor 3 Jahren eingeschert und daher der Herr veranlasset worden, es zur Hoflage zu machen und sie auf andere wüste Ländereien zu transportieren?

Resp.: 3 Gesinder wären abgebrannt und 6 Gesinder wären nachgeblieben und anderwärtig transportieret worden.

Q. 11. Ob nicht die meisten in dem Koluschen Dorfe vorher gewesene Bauren anderwärts fertige Häuser und ebensoviel geschmolzen Land, wie sie vorhin gehabt, wieder erhalten?

Resp.: 1) Hanni Abraham sei nach Kallukse transportieret, habe ein fertig Haus vor sich gefunden und insolange zu Kolu geschnitten, bis er zu Kallukse ausgesäet; vorjetzo habe er 4 T. Roggen, 3 T. Gerste und 5 L. Haber ausgesäet. 2) Kongi Jaan habe zu Kolu $\frac{1}{4}$ Land gehabt und sei nach Ohepalu wieder auf $\frac{1}{4}$ Land gesetzt, allwo er 4 L. Roggen und 1 T. Gerste, $\frac{1}{2}$ T. Haber vorjetzo ausgesäet habe, aber noch sei er ohne Haus; habe keine Stunde an seiner zu prästierenden Arbeit Linderung erhalten. 3) Kristle Mart sei von $\frac{1}{2}$ Haken aus dem Koluschen Dorfe nach dem Ohepaluschen Dorfe auf $\frac{1}{2}$ Haken gesetzt, auch mit einem alten Hause versehen worden, allwo er $2\frac{1}{2}$ T. Roggen, 2 T. Gerste und 5 L. Haber ausgesäet habe. 4) Hanni Mihkel habe zu Kolu $\frac{1}{4}$ Land gehabt und soll in dem Körgeschen Dorfe wieder $\frac{1}{4}$ Land nehmen, allwo er noch zur Zeit wenig ausgesäet. Die übrigen, welche transportieret worden, wären zu Hause.

Q. 12. Ob nicht der Kukepalusche Heuschlag, so nach dem Hofe genommen worden, nach dem wüsten Haken und der Mühle gehöre?

Resp. affirmando, aber von dem Ohepaluschen Dorfe wären noch viele Heuschläge dazu genommen worden.

Q. 13. Ob ihnen nicht die nach dem Ohepaluschen Dorfe gehörige wüste Heuschläge ohne Entgelt gelassen worden?

Resp. negando.

Q. 14. Ob nicht Rumma Jüri Jaan des Hofes Kubjas vor etwa $2\frac{1}{2}$ Wochen, wie derselbe den Kongi Jaan gegriffen und nach dem Hofe bringen wollen, mit einem Zaunstaken dergestalt über das Haupt geschlagen, daß er zur Erden gefallen und den Jaan fahren lassen müssen?

Resp.: wie der Kubjas den Kongi Jaan greifen wollen, habe des Rumma Jüri Jaans Weib ihren Mann zur Hilfe gerufen, worauf derselbe auch einen Stecken ergriffen und dahin gegangen; wie aber der Kubjas ihn mit einem Staken kommen sehen, habe er den Kongi Jaan losgelassen und auch ein Staken ergriffen und den Rumma Jüri Jaan damit geschlagen, aber dieser habe ihn nicht geschlagen; wie aber der Kubjas den Kongi Jaan gegriffen und dieser sich opponieret, sie auch einander in die Haaren geraten, habe der Amtmann den Degen gezogen und sie damit auseinandergebracht.

Q. 15. Ob nicht am abgewichenen Sonnabend vor 14 Tagen die Kallukseschen Bauren, wie der Amtmann anstatt der nach Hofe gesandten Kinder Kerls zu Fußarbeiter verlanget, zu denenselben gesaget: wenn sie nicht sogleich fort wollten, sie ihnen Füße machen würden?

Resp.: negando, außer daß sie gesaget, sie würden sich nicht greifen

lassen, sondern sich wehren, insolange bis ihre Sache bei dem Gericht abgemachet worden.

Q. 16. Ob sie nicht lange Staken mit Eisen beschlagen sich machen lassen und damit diejenigen schlagen wollen, die sie zu greifen willens, und dabei gesaget, das Gericht hätte ihnen befohlen, sie sollten sich wehren und zuschlagen, wann auch einige beliegen bleiben sollten?

Neg., sondern einer hätte ein Heugabel in der Hand gehabt, und hätten sie nur gesaget: sie würden sich nicht eher greifen lassen, bis die Sache abgemachet worden, sondern insolange zur Wehr stellen.

Q. 17. Ob der Peru Hans, ohnerachtet er mit Brot und Saat vom Hofe geholfen worden, im verwichenen Herbst einen Ochsen geschlachtet, vor Ostern den andern verkauft und nun vor 3 Wochen die übrige 2 an den H. Majoren Gaugreven vor $10\frac{1}{2}$ Rubel verkauft und mit seinem Bruder davongegangen?

Aff., außer daß er in diesem Jahr nicht mit Brot und Saat geholfen worden; 3 Ochsen habe er zwar verkauft, aber nur eine Kuh geschlachtet.

Q. 18. Ob der Keere Jaan seinem Sohn zu klagen befohlen und dieser nicht vielmehr dazu durch den Müller verleitet worden?

Aff. Keere Jaan habe seinem Sohn solches allerdings mitbefohlen, aber solches für den Herrn nicht sagen dürfen, weil er Strafe besorget.

Q. 19. Ob der H. Lt Baer nach dem Gute Lasila ein Dorf von $2\frac{1}{2}$ Haken zugekauft?

Nesc.

NB. Unter denen verschiedenen über den H. Lt Baer geführten Beschwerden sagte der Rumma Jaan, daß der Herr sie nicht wie ein Herr, sondern wie ein Mertzukaß (Räuber oder Mörder) begegnet und gehalten.

Es wurde hierauf der H. Ingenieur Gottschedt vorgefordert und befraget: ob bei Abmess- und Regulierung der Fonalschen Bauerländereien der Bauren Korn von Menschen und Pferden gänzlich zertreten worden?

H. Ingenieur Gottschedt neg., weil er nur im Herbst und Frühjahr gemessen, da Roggen- und Gerstengras annoch zart gewesen und von demselben auch nicht mehr lädieret worden, als nur lediglich die kleinen Striche, da die Furchen durchgezogen worden, welches aber zu der Zeit angezeigtermaßen annoch gar wenigen Schaden nehmen können.

Ob er alle der Bauren beste Ländereien dem Hofe zugemessen und den Bauren solche abgeschnitten?

H. Gottschedt neg.

Wieviel die Bauren auf einen halben Haken an Land besitzen?

H. Gottschedt vermeinte, daß ein halb Häker über 8 bis 10 T. Landes an Aussaat haben müßte, welches aus seiner angefertigten und von dem H. Lt Baer zu producierenden Chartre deutlicher würde zu ersehen sein. Für die vollkommene Richtigkeit gedachter Charten wollte er einstehen. Trat ab.

Sub die 23. Junii

[.....]

Eodem [.] wurden folgende Fonalsche Bauren weiter vernommen.

Wer ihnen es gesaget, daß der H. Lt Baer sollte arretieret und das Gut Fonal eingezogen werden?

1) Keere Jaani Jüri, 2) Lilli Hansu Madis, 3) Kongi Jaan und 4) Rumma Jüri Jaan etc. etc. resp., daß der Secretaire aus dem JC'o, dessen Namen sie nicht wüßten, wie er ihnen den Paß und die ordre an das Ksl'e GGt abgegeben, zu ihnen gesaget, daß der H. arretieret, das Gut eingezogen und ihnen alles Abgenommene restituieret werden sollte; da sie aber vorjetzo vermerkten, daß solches nicht geschehen, so glaubten sie, daß die ordre nicht richtig müßte eingesandt oder vom Gericht verheulet sein, infolglich sie sich auf solche Art gar kein Recht hieselbst würden zu versprechen haben, wie dann auch vorhin keiner vor diesem Gericht einiges Recht erhalten; sie würden ehe und bevor keinen Pflug in die Erde setzen, bis ihnen alle abgenommene Ländereien, Heuschläge und Gesindestellen vollkommen restituieret wären, und wann sie hier kein Recht erhielten, würden sie es an höhern Orte suchen müssen und sogleich wieder nach Petersburg gehen, zu dem Ende sie sich insgesamt Mann für Mann eidlich miteinander verbunden hätten. Dimittebantur.

Herr Notarius Baad nomine des H. Lt Baers: übergebe er I. Mt Confirmatorium, den mrrl'en Auftrag und das bei Einweisung des Gutes ihm erteilte Wackenbuch, datiert den 2. April 1725, nebst dem von denen Bauren selbst beeidigten Kronswackenbuch. Die Charte nebst dem Attest aus dem GGt werden balde folgen. Man bitte sich die Extradition und reserviere sich den Beweis. Trat ab.

Sub die 25. Junii

[.....]

Herr Notarius Baad nomine des H. Lt Baers: übergebe er die Charten mit Bitte, selbige wieder zurückzugeben, nebst dem aus E'em Ksl'en Oberlandgericht an E. Ksl'es RJC'um ergangene Schreiben mit einigen Probatorialartikeln, worüber die benannten Zeugen sogleich abzuhören gebeten werden. Die aus dem Ksl'en GGt verlangte Nachrichten habe man noch nicht erhalten, man reserviere sich solche noch heute einzuliefern. Trat ab.

Eodem die in articulis probatorialibus von dem H. Lt Heinrich Baer aufgeführte Zeugen, als 1-mus der Kubjas Mart, 2-dus Udriku Pärtel, 3-tius der vormalige Kubjas Rumma Jaak und t. 4-tus Kutscher Wilhelm, vorgekommen, nach gar ernst- und nachdrücklicher Verwarnung des Meineides more consueto beeidiget und danächst nach nochmaliger Erinnerung ihres so schwer geleisteten Zeugeneides auf die eingebrachte articulos probatoriales nachfolgendergestalt separatim vernommen worden.

Art. prob. 1. Wahr! und Zeugen wissend, daß der Müller Hansu Jaan der Urheber zu dieser gegenwärtigen Sache ist, die andere Bauren unterstützig gemacht und zu dem Ende ihre Zusammenkünfte in Kallukseschen Dorfe, zu Koerakönnu und Liiguste diesen Winter gehalten.

T. 1. Kubjas Mart resp., daß er wohl wisse, daß der Müller Jaan mit den andern zugleich in St.-Petersburg Klage geführt, von dem übrigen Artikulierten habe er etwas gehöret, wisse es aber nicht recht gewiß.

Art. prob. 2. Wahr! daß Zeuge von dem Udriku Pärtel und Keere Jaan gehöret, wie sie ihre Kinder als jetzige Angebere zu klagen verboten.

T. 1. aff., daß er es von Udriku Pärtel gehöret, der Keere Jaan aber hätte solches zu dem Schilter gesaget.

Art. prob. 3. Wahr also! daß Zeuge seinen Sohn zu klagen verboten, auch mir selbst solches gesaget.

T. 1. neg. T. 2. Udriku Pärtel resp., daß, wie sie im vorigen Winter klagen wollen, er es seinem Sohn verboten.

Art. prob. 4. Wahr! daß die Fonalschen Bauren niemals ihre völlige Gerechtigkeit, ihre Schuld, als Vorstreckung an Brot, Saat und Vieh, nicht bezahlet.

T. 1. aff., zumalen nunmehr in 3 bis 4 Jahren, außer einigen wenigen, die vermögend gewesen.

T. 2. resp., daß sie bei guten Jahren mehrtheils, soviel ihm wissend, bezahlet hätten, nunmehr aber in einigen Jahren hätten fast die wenigsten bezahlen können. T. 3. Rumma Jaak uti t. 2.

Art. prob. 5. Wahr! daß ich vielen von denen Fonalschen Bauren die Arbeit vermindert, daß einige Halbhäker nur 4 Tage im Sommer prästiret, im Winter $\frac{1}{2}$ Häker 2 Handfaden Holz die Woche, $\frac{1}{4}$ Häker 1 Handfaden Holz die Woche gehauen und für ihre Arbeit geliefert.

T. 1. aff. T. 2. wußte nicht davon, daß die Arbeit auf vier Tage vermindert worden, außer bei einigen wenigen gar unvermögenden; $\frac{1}{2}$ Häker hätte vorhin 2 Faden, diesen vorigen Winter aber 3 Faden geliefert. T. 3. uti t. 2., außer daß sie nur in 3 Wochen 3 Faden liefern müssen.

Art. prob. 6. Wahr! daß besagte Bauren im Sommer ihre Fußtage meist mit Mägde und Kinder und keine Kerls geleistet.

T. 1. aff.; t. 2. aff.; t. 3. aff.

Art. prob. 7. Wahr! daß viele Bauren keine Fußtage prästiret.

T. 1. aff.; t. 2. aff.

Art. prob. 8. Wahr! daß sehr viele Fonalsche Bauren mit Hofes Anspann ihre Arbeit verrichtet, desfalls aber keinen Tag übrig geleistet.

T. 1. aff., und wären fast beständig in seiner Zeit über 10 P. Hofes Ochsen zu pflügen gewesen. T. 2. nesc.

Art. prob. 9. Wahr! daß ich im ersten und folgenden Jahren meines Possesses die Fonalschen Bauren mit Saat, Brot, Pferde und Ochsen aufgeholfen, so daß der andere Zeuge 3 Pferde bekommen.

T. 1. nesc., weil er nur 6 Jahre auf Fonal gewesen. T. 2. aff. T. 3. aff.

Art. prob. 10. Wahr! daß ich in den schweren Jahren denen Arbeitern und die Hilfsarbeiter, die es benötigt gewesen, am Hofe Brot und denen Gesindern Korn zu Brot gegeben habe?

T. 1. aff. T. 2. aff. T. 3. aff.

Art. prob. 11. Wahr! daß ich denen meisten Bauren aus dem Kolu-schen Dorf, nachdem besagtes Dorf eingäschert, fertige Häuser und geschmolzen Land anderwärts wieder gegeben.

Folglich t. 1. resp., daß die meisten teils geschmolzen Land und fer-tige Häuser erhalten, und die noch keine Häuser bekommen, denen sollten sie annoch angefertigt werden, und das übrige wüste Land hätten sie selbst aufnehmen sollen. T. 2. uti t. 1. T. 3. neg., außer der Hanni Abraham hätte ein fertig Haus und geschmolzen Land erhalten.

Art. prob. 12. Dem Hanni Abraham, der zu Kolu $\frac{1}{4}$ Land besaß, zu Kallukse ein wohlgebautes Haus, Riege, Kleete, Viehställe und $\frac{1}{2}$ Haken geschmolzen Land gegeben.

T. 1. aff. T. 2. aff. T. 3. aff.

Art. prob. 13. Wahr! daß dem Kristle Mart zu Ohepalu 1 Haus, Riege, $\frac{1}{2}$ Haken geschmolzen Land gegeben, und t. 1. aff. dergestalt, daß er eine Riege und mehrents geschmolzen Land erhalten. T. 2. resp., daß er ein altes Haus erhalten, ob aber das ihm wieder gegebene $\frac{1}{2}$ Ha-ken Land geschmolzen gewesen, wisse Zeuge nicht. T. 3. uti t. 2.

Art. prob. 14. Wahr! daß einigen in andern Dörfern fertige Häuser und Land angewiesen, auch einige Häuser mit Hofes Arbeiter aus dem Kolu-schen Dorfe abführen lassen.

T. 1. resp., daß der Hanni Mihkel auch ein fertig Haus erhalten, und wären auch bereits ein paar Häuser aus dem Kolu-schen Dorfe anderweitig transportieret worden. T. 2. nesc. T. 3. resp., daß von den Arbeitern einige Balken aus dem Kolu-schen Dorfe abgeführt, aber sonst keine Bauren ganz fertige Häuser und Land erhalten hätten.

Art. prob. 15. Wahr! daß die Kukepalusche Heuschläge von dem wüsten Lande nicht mehr denn 120 kleine Saden ausmachen.

T. 1. aff.

Art. prob. 16. Wahr! daß ich den Bauren die wüste zum Dorfe gehörige Heuschläge ohne Entgelt gelassen.

T. 1. aff. T. 2. aff.

Art. prob. 17. Wahr! daß die meisten von diesen Angebern wie auch andere Fonalsche Bauren Zusammenkünfte unter dem Vorwand der Religion halten und dadurch den Gehorsam entziehen unter dem Vorwand, ihr Geist ließe es nicht zu.

T. 1. aff., daß sich einige mit unter denselben befinden. T. 3. nesc., daß dem Herrn durch die Zusammenkünfte was abgegangen, indem ein jeder seine Arbeit völlig prästieren müßten.

Art. prob. 18. Wahr! daß Rumma Jüri Sohn Abraham sich zum Lehrer unter ihnen aufgeworfen und noch Zusammenkünfte hält.

T. 1. aff. T. 3. neg., außer daß er im Anfange die Zusammenkünfte mit frequentieret.

Art. prob. 19. Wahr! daß der Rumma Jüri verwichen Frühjahr 1 Jahr den Bauren verboten zu säen und selbst mit lediger Hand ständig auf dem Felde geworfen, als wenn er säen sollte, worauf er nach Hofe gebracht, t. 3. vor ihn selbst gebeten, die Strafe zu erlassen.

T. 1. aff. T. 3. nesc., ob er zu säen verboten und mit lediger Hand gesäet hätte, gebeten aber hätte Zeuge vor ihm.

Art. prob. 20. Wahr! daß er dabei den Bauren weißgemacht, sie sollten nach seiner vorgegebenen Aussaat genung ernten.

T. 1. hätte es dergestalt gehöret. T. 3. nesc.

Art. prob. 21. Wahr! daß da ich die Kalluksesche Bauren zur Hofes Arbeit antreiben ließ, daß sie keine Kinder, sondern Kerls geben sollten, sie sich dessen gewegert [= geweigert].

T. 1. aff. T. 4., Kutscher Wilhelm, aff.

Art. prob. 22. Wahr! daß sie sich darauf auch mit spitzigen Staken und mit Eisen beschlagenen Heugabels zu Gewehr gesetzt.

T. 1. aff., daß einer eine Heugabel und einer einen Staken ohne Eisen gehabt, aber sie hätten nichts Tätiges damit getan. T. 4. aff. uti t. 1.

Art. prob. 23. Wahr! daß sie dabei gesaget, sie hätten von der Obrigkeit Freiheit, sich zu wehren und daraufzuschlagen, wann auch mancher auf dem Platz bleiben sollte.

T. 1. aff. T. 4. aff.

Art. prob. 24. Wahr! daß wie ich Kongi Jaan nach dem Hofe bringen zu lassen Zeuge nebst dem Amtmann ausgesandt, weil er keinen Fußarbeiter den ganzen Frühjahr ausgegeben, selbiger aber, wie er schon gegriffen, ein Lärm gemacht?

T. 1. aff., es habe also der Kongi Jaan nicht nach Hofe gebracht werden können.

Art. prob. 25. Worauf Rumma Jüri Sohn Jaan mit dem Staken dazugekommen und ihn losgemacht.

T. 1. aff.

Art. prob. 26. Wahr! daß sie beide sich zur Wehr gesetzt, die andere Bauren auch zu Hilfe gekommen, den Amtmann und Kubjas verfolge, aber nicht eingeholet.

T. 1. aff.

Art. prob. 27. Wahr! daß die Bauren gedrohet, den Kubjas zu erschlagen oder auch so zu schlagen, daß er gebrechlich werden sollte.

T. 1. aff. T. 2. nesc. T. 4. hätte solches von anderen gehöret.

Art. prob. 28. Wahr! daß in meiner Abwesenheit die Frau, um den Kubjas zu retten, ihn nach der Stadt gesandt und einen andern in seine Stelle setzen müssen, nämlich Pärtli Hans.

T. 1. aff. T. 2. aff., daß der Kubjas nach der Stadt gesandt und der Pärtli Hans in seine Stelle gesetzt worden; die Ursache aber sei ihm unbekannt. T. 4. aff.

Art. prob. 29. Wahr! daß der jetzige Pärtli Hans gesaget, daß sein Bruder Tõnu mit von denen wäre, die gegen den Kubjas sich verbunden, und daß er dieses jederzeit auch vor Gericht bezeugen wollte.

T. 1. aff. T. 2. nesc. T. 4. nesc.

Art. prob. 30. Wahr! daß der Naela Hinno sein Sohn Jüri noch itzo als ein Lehrer herumläuft und weder zu Haus noch auf dem Hofe arbeiten will?

T. 1. aff. T. 2. nesc. T. 4. aff., wie Zeuge es gehöret hätte; die Arbeit am Hofe wäre jedoch von dem Gesinde prästieret worden.

Testes silentio imposito dimittebantur.

Eodem a meridie

[.....]

Eodem wurde beliebt, daß weilen E. Erl'es Ksl'es RJC'um verfühet, daß das in dieser Sache abgefaßte Urteil ohne allen Verzug dorthin zu dessen ferneren Verfügung eingesandt werden sollte, und vorjetzo 2 Feiertage vorhanden, mithin die starke Anzahl der Klägere, wenn selbige die völlige Entscheidung der Sache vorjetzo hieselbst bei der besten Arbeitszeit abwarten müßte, gar zu merklich zu leiden und ein sehr vieles verabsäumen würden, selbige vorsest vom Gericht abgelassen, inzwischen diese Sache völlig erörtert und zur ferneren Approbation übersandt, nach dessen Erfolg aber hinwiederum nachhero zurücke gebeten und publicieret werden sollte. Da indessen denen klagenden Bauren gar ernstlich intimieret wurde, dem Herrn die prästanda ohne Widerspruch zu leisten, ihre eigene Arbeit behörig zu verrichten und sich gegen den Hof und dessen Bediente in keinem Stücke widerspenstig zu bezeugen und sich nach der Publication des Urteils über ihre geführte Beschwerden insolange zu gedulden, bis selbiges von dem Erl'en Ksl'en RJC'o, als wohin es injungertermaßen zuförderst zur Approbation gesandt werden sollte, wird zurückegekommen sein. Wobei zugleich des H. Lt Baers mandatario, H. notario Baad, aufgetragen wurde, seinen H. Prinzipalen zu erinnern, daß selbiger während der Zeit, bis diese Sache zur Publication gedeihen wird, mit klagenden Bauren glimpflich verfahren und an selbige gar keine Tätigkeiten ausüben lassen möge, damit solchergestalt derselben ferner Querelen und Beschwerden vermieden werden können.

Eodem der H. Notarius Baad für den H. Lt Baer vidimierte Abschriften von E'es Ksl'en H'en Dir'en Senats und des RJC'i Sentiments wegen des Fonalschen Müllers Hansu Jaans eingeliefert. Trat ab.

Eodem wurden vorhergehender Sache das gehaltene Protocollum und die acta verlesen und darauf einmütig geschlossen zu nachfolgendem

Urteil.

NB. Das Originalurteil befindet sich in dem Hvr'd'en Ksl'en GGt.

Sub die 28 Junii

[.....]

Eodem wurde das in Sachen der Fonalschen Bauren contra H. Lt Baer abgefasste Urteil revidieret, approbieret, und nachdem selbiges mundieret, unterschrieben und untersiegelt worden, dermaßen und mit der inständigsten Bitte unpublicieret bei E'em Ksl'em Hvr'd'em GGt eingeliefert, daß selbiges von dort aus an E. Ksl'es Erl'es und Hvr'd'es RJC'um gesandt, alldorten approbieret und nach dessen Erfolg hinwiederum auf das fordersamste anhero zur Publication, und um selbiges in Effekt zu setzen, möchte zurückgesandt werden.

In fidem

H. R. Spurbach, Notrs

36

1743; 21. VII

Das am 21. Juli 1743 veröffentlichte Urteil des Manngerichts in der Klage Jaans und der andern Bauern gegen Baer.

V-JMskA, Prot. 1742 u. 1743, S. 397—413; Reinschr.

Sub die 21. Julii

Urteil

[1] In Sachen der Fonalschen Bauren, als Rumma Jüris und seines Sohnes Rumma Jüri Jaans, Rumma Jaaks, Lilli Hans und seines Sohnes Lilli Hansu Madis, Keere Jaans und seines Sohnes Keere Jaani Jüris, Hanni Abraham und seines Sohnes Hanni Abrahami Toomas, Pärtli Jaans und seines Sohnes Pärtli Jaani Tõnus, Udriku Pärtels und seines Sohnes Udriku Pärtli Hans, Wassi Jaagu Mihkel, Hanni Mihkel, Kristle Mart, Pudru Tõnis und der Lasilaschen Bauren Matsi Madi Jaans und des Tõnise Juhans, Klägere an einem, entgegen und wider den WEDlen, Fest- und Mannhaften H. Lt Heinrich Baer, Beklagten am andern Teile, erkennt zufolge E'es Ksl'en Erl'en und Hvr'd'en RJC'i Verfügung vom 22. Aprilis a. c. und E'es Ksl'en Hvr'd'en GGt's remissorialis vom 27. Aprilis a. c. auf die eingesandte Klage, darauf beigebrachte demandierete Antwort, hieselbst angestellte Untersuchung, geführten Beweis, eingereichte documenta, Wackenbücher und Charten, nach Verles-, Überleg- und Befrühung dessen allen E. Ksl'es W. u. J. MGt hiermit definitive für Recht:

[2] Da nach Vorschrift oballegerter h'en Verfügung die von klagenden Bauren geführte Beschwerden hieselbst denen Landesrechten

und -verordnungen gemäß untersucht und abgemacht werden sollen, so sind selbige nach geschehener genauen Untersuchung von solcher Beschaffenheit befunden und beprüft worden, daß das erste eingeklagte Punctum ganz unrichtig und im Grunde falsch, allermaßen Klägere niemalen, viel weniger währendem Kriege gefangen gewesen, noch nach den Gütern Fonal und Lasila verleget worden; besondern selbige haben sich jederzeit unter diesen Gütern erblich befunden und sind vermöge des in originali producierten Wackenbuches von des H. Grafen und Generalmajoren Axel Gabriel Oxenstierns Gevollmächtigen, dem H. Generalkriegscommissario Jonas Liunggreen, den 2. Aprilis a'o 1725 H. Beklagten Schwiegervater, dem seligen H. Majoren und MRr Christoph Reinhold Waldeck nach dem abgeschlossenen Kauf der Güter Fonal und Lasila fast alle namentlich cediret, übertragen und eingewiesen worden, wie sie dann auch selbst ad q. 2. zugestanden, daß sie nicht gefangen gewesen, sondern es dergestalt heißen und verschrieben werden sollen, daß sie von ihrem jetzigen Zustande, welche sie für eine Gefangenschaft hielten, möchten befreiet werden.

[3] Hiernächst erscheinet aus I. Ksl'en Mt a'o 1725 den 13. Octobr. agnst erteilt h'en confirmatorio über der Restitutionskommission wegen des Gutes Fonals gefälleten Resolution, daß die gräfliche Oxenstiernsche Familie bei dem Erb- und Eigentumsrecht des Gutes Fonals dergestalt auf das vollkommenste conserviret und geschützt worden, daß im Fall selbige in temporeposito I. Ksl'en Mt nicht vassalliter huldigen, besondern dieses Gut veräußern würden, der Käufer und seine Erben und Erbnehmen selbiges Gut und dessen Dörfer cum pertinentiis unter adeliger Freiheit nach Harrisch- und Wierischen Recht frei besitzen sollten. Ferner belehret der gerichtliche Auf- und Übertragsbrief de a'o 1726 d. 26. Martii, daß die Güter Fonal und Lasila nebst allen darnach gehörigen Ländern und Bauren p. H. Beklagten Schwiegervater, dem seligen H. Majoren und MRr Waldeck, und dessen Erben von dem H. Grafen und Generalmajoren Oxenstiern für 9000 Rthl. erb- und eigentümlich verkauft und übertragen und sotaner Kauf auch vollkommen gerichtlich bestätigt worden; mithin hat H. Beklagter das plenum dominium über seine Bauren hinlänglich dargetan.

[4] Wann dann vermöge derer von I. Ksl'n Mt agnst bestätigten Privilegien und wohlhergebrachten alten Landesgewohnheiten, insbesondere aber des 1. art. 18. tit. 4. Buchs der hiesigen Ritter- und Landrechte einem jeden Erbherrn über seine Erbbauren ein uneingeschränktes dominium dermaßen zustehet, daß er solche verkaufen, vertauschen, verschenken und von einem Orte zum andern transportieren, auch seine Arbeit und Wackengerechtigkeit solchergestalt vermehren, verhöhern oder diminuieren könne, wie es die Umstände des Landes und die Größe seines Gesindes, auch der wahre Nutzen, den ein jeglicher aus seinem Eigentum zu machen befugt, an die Hand geben und erfordern. Denn da vermöge des ex jure provinciali obangezogenen articuli die Erbbau-

ren und die von ihnen geboren werden, imgleichen ihr Hab und Güter in ihrer Herrschaft Gewalt sein, so folget auch ganz unstreitig von selbst, daß ein jeder Erbherr liberam disponendi facultatem über seine Erbbauren haben müsse, wie dann auch soltane der Erbherrschaft competierende Freiheit je und allewege und von undenklichen Jahren her dergestalt exercieret worden, daß selbige ihre Leibeigene bald auf dieses, bald auf ein anderes Stück Land versetzt, auf dem Lande, worauf ein solcher Bauer und auch seine Vorfahren allschon ihre Wohnstellen gehabt, neue Hoflagen angeleget und errichtet und denen leibeigenen Bauren hinwiederum andere kultivierte oder wüste Ländereien zu ihren Dorf- und Gesindestellen angewiesen und mit ihnen sowohl in Ansehung ihrer Personen als auch der von ihnen zu leistenden Arbeitstagen und Gerechtigkeitsstücke obangezeigtermaßen verfahren, und wie jedermänniglich bekannt, man noch täglich verföhret.

[5] Und wann auch überdem die Erbbauren durch eine mit ihnen vorgenommene Translocation oder Verhöhung der Arbeit und zu zahlenden Gerechtigkeit in etwas zu leiden kommen, oder gar in dürftigen Umständen geraten, so ist ja die Erbherrschaft, wann selbige von ihnen die erforderliche prästanda genießen will, solche sodann hinwiederum unter die Arme zu greifen und mit Saat, Brot und Anspann zu assistieren gemüßiget, wie sämtliche Klägere dann auch selbst ad q. 5. freiwillig gestanden, daß H. Beklagter die bedürftige Bauren mit Brot, Saat und Anspann geholfen habe. Es verfället daher die von klagenden Bauren wegen Verhöhung der Arbeit und Gerechtigkeit, Abnahme der Ländereien und Heuschläge, auch Translocierung der Bauren geführte Beschwerden um soviel mehr von selbst, als ratione soltaner momentorum allbereits a'o 1739 hieselbst in Sachen des Fonalschen Müllers Jaan wider H. Beklagten auch dergestalt erkannt und dieses Urteil den 1. Julii a'o 1740 von E'em Erl'en und Hvrd'en Ksl'en RJC'o als wohlgegründet beprüfet und bestätigt worden.

[6] Was nun danächst folgende Beschwerde betrifft, daß H. Beklagter durch seine Intrigen einen Landmesser von hier ausgebracht und Klägere Länder, die mit Korn besäet gewesen, gänzlich, ohne was nachzulassen, mit Pferden und Menschen vertreten und diese ihre Länder alle für sich einmessen und dagegen ihnen ganz schlechte und in Morästen belegene Länder und noch dazu gar wenig zumessen lassen, so befindet sich ex protocollo et actis, daß solches viel zu milde¹⁾ angebracht worden, anerwogen H. Beklagter daher zu einer neuen Regulierung der Bauren Ländereien sich veranlasset und bewegt gefunden, weilen die Bauren unter sich, nachdem sie stark an Gesinde, denen Nachbarn ihre Stücker teils geschmälert teils auch mehr, als ihnen eigentlich gebühret, eingenommen gehabt, und belehret des Ingenieurs und Landmessers Gottschedts coram protocollo getane Aussage, daß er nur

¹⁾ s. Nr. 3, Anm. 1.

im Herbst und Frühjahr, da Roggen- und Gerstengras annoch zart gewesen, gemessen und von demselben auch nicht mehr lädiert worden, als nur lediglich die kleine Striche bei denen Abteilungen, da die Furchen durchgezogen worden, welches aber zu der Zeit, weilen es annoch zart gewesen, gar wenigen Schaden nehmen können; auch habe er von der Bauren Brustäckern und besten Ländereien nichts abgeschnitten noch dem Hofe zugemessen, wie dann aus denen producierten und über der Bauer Ländereien angefertigten Charten erscheint, daß die Bauren nach Proportion der Dörfer Felder annoch 7, 8, 9 bis $9\frac{1}{2}$ T. Landes auf einen halben Haken in Besitz haben, da doch hieselbst in Estland fast unter den meisten Gütern die Bauren sich an viel weniger Land auf einem halben Haken müssen begnügen lassen.

[7] Wann nun aus obigen allen hinlänglich erhellet, daß H. Beklagter zu demjenigen, so er mit Klägern etwan unternommen, nach denen Landesgesetzen und den Privilegien eine vollkommene competence gehabt, einfolglich klagende Bauren wider ihn nicht nur vergeblich und ohne hinlängliche Ursache Beschwerden geführt und verschiedenes gar milde¹⁾ und ganz unrichtig angebracht, besonders auch sich erkühnet, alle hiesige Landesgerichte vorbeizugehen, sich zu I. Ksl'en Mt geheiligten Thron zu nahen und bei Deroselben HER'lem H'en Dir'en Senat eine ganz ungegründete Klage einzulegen, anbeneben aber sich erfrechet, denen hiesigen Landesgerichten ganz unbedachtsam und ungescheut beizumessen, daß die h'e Verfügung nicht richtig eingesandt, oder aber hieselbst verhehlet sein müßte, indem in derselben gestanden haben sollte, daß H. Beklagter arretieret, seine Güter eingezogen und ihnen alles Abgenommene hinwiederum restituieret werden müßte, mithin sie auf solche Art sich hieselbst um soviel weniger einiges Recht zu versprechen hätten, als auch vorhin keiner einiges Recht vor diesem Gerichte erhalten; sie wollten ehe und bevor keinen Pflug in die Erde setzen, bis ihnen alle abgenommene Ländereien, Heuschläge und Gesindestellen vollkommen restituieret wären, und wann sie hier kein Recht erhielten, würden sie es an höhern Orte suchen und sogleich wieder nach St.-Petersburg gehen, als zu welchem Ende sie sich insgesamt Mann für Mann miteinander eidlich verbunden hätten: so wären selbige auch wohl dieserhalb mit einer recht nachdrücklichen und geschärften Pön zu belegen; sie werden aber aus bewegenden Ursachen, und daß sie verschiedenes aus Einfalt nicht einzusehen vermögend sein möchten, nur dahin vertheilet [= verurtheilet], daß sie wegen ihren großen Unfugs und freventlichen Begehens zu ihrer wohlverdienten Strafe und anderer leichtfertigen und obstinanten Bauren wahrnehmenden Exempel und zwar von denen vier in St.-Petersburg gewesen und die unbefugten Beschwerden all dort eingelegt habten Kerls 1) der Keere Jaani Jüri, 2) Lilli Hansu Madis, 3) Kongi Jaan ein jeder mit fünfzehen, der Rumma Jüri Jaan aber, welcher noch überdem H. Beklagten hieselbst für sitzendem Ge-

¹⁾ s. oben, S. 7*, Anm. 1.

richte für einen Räuber oder Mörder gescholten, mit zwanzig P. Ruten bei der in Wierland belegenen Katharinenkirche an einem Sonntage in Gegenwart der ganzen Gemeine von dem Kirchenprofoß nachdrücklich gestrichen und ein jeder von denen übrigen sich zusammen verbundenen Klägeren hieselbst gleichfalls mit fünfzehn P. Ruten geächtigt werden solle.

Weilen schließlich der mitgeklagte Müller Hansu Jaan sich hieselbst nicht mit für Gericht gestellt und der Mardi Hans verlaufen sein soll, so hat bei so bewandten Umständen über dieselben nichts ungehörter Sache verhängt werden mögen. Und solches alles V[on] R[echts] W[egen].

37

1744; 13. III

Neue Klage Jaans und mehrerer Fonalscher Bauern gegen Baer.

V-JMskA, F. 19, Bl. 19 u. 20; russische Ausfert.; hier: vom Herausgeber angefertigte Übersetzung.

An die Kanzlei des Revelschen Generalgouvernements.

[P. T.] An den Gouverneuren des Fürstentums Estland den Prinzen von Holstein, S. Excellenz Beek¹⁾.

Alleruntertänigstes Gesuch.

I. Im vergangenen 1733. [!] Jahre haben wir allerdemütigste bei der St.-Petersburger Gouvernementskanzlei ein Gesuch eingereicht, in dem von uns dargestellt worden, wie wir vor den Auflagen und allen möglichen Bedrängnissen aus dem Gut Wogna [!] Revelschen Kreises vom Lt Bar [!] geflohen sind.

Diesem Gesuch

II. Nach unserer Beschaffenheit [s. Beil. 27, 1] war das Gut ein kaiserliches, aber darnach wurde es kraft einer Ukase I. Ksl'en Mt höchstseligen und ewigglorwürdigsten Andenkens der Frau und Kaiserin Anna Ioannowna vor längerer Zeit vom Domänenkollegium dem Lt Bar abgegeben.

an Stelle von Kristle Jaan,

III. Bei diesem Gut lebend, dienten wir treu besagtem Lt Bar, und die uns in der Revelschen Gouvernementskanzlei auferlegten Abgaben haben wir im Gegensatz zu andern ohne Rückstände gezahlt.

Hansu Jaan,

IV. Darnach hat besagter Lt Bar uns allerdemütigsten und den andern schwere Lasten [auferlegt], welche zu ertragen und welchen

¹⁾ Von Ende Oktober 1743 bis zum Juli 1753 war Gouverneur von Estland Prinz Peter August Friedrich von Holstein-Beek.

nachzukommen wir nicht vermögen, und setzte uns in der Kanzlei des Revalschen Generalgouvernements unter Haft.

Pärtli Jaani Tõnu,

V. Und seitdem wir unter Haft gesetzt sind, leiden wir große Not sogar an täglicher Speise.

Keere Jüri

VI. Gemäß der erlassenen Ukase I. Ksl'en Mt höchstseligen und ewigglorwürdigsten Andenkens Anna Ioannowna war befohlen worden, daß ich die Mühle als meinen und meines Vaters Besitz haben sollte für 30 T. Gertreide und ein Schwein im Jahr.

hat auf ihre Bitte der Revalschen
Admiralität

VII. Oben besagter Lt Bar hat mich gegen meine oben besagten jährlichen Abgaben nicht freigelassen und keinen Paß gegeben, sondern hat mich, nachdem er meine Habseligkeiten genommen, als Bauer angeschrieben, wodurch ich in gänzlichen Ruin gekommen bin.

Kompaßmacher

Darum bitte ich alleruntertänigst die Kanzlei des Revalschen Generalgouvernements, daß befohlen würde, mich vor oben besagtem Lt Bar und seinen Bedrängnissen, sowie vor dem Ruin zu schützen und das besagte Gut Wogna zu den kaiserlichen Besitzlichkeiten zu verschreiben, damit wir demütige durch ihn nicht in größeren Ruin kommen.

Aleksei Ljubimow

Hierum supplicieren die Bauern des dem Lt Bar gehörigen Gutes Wogna Revalschen Kreises Hansu Jaan, Pärtli Jaani Tõnu, Keere Jüri. Den — März des Jahres 1744.

seine Unterschrift beigefügt.

[Bl. 20 a tergo:]

Vermerk

D. — Martii 1744 des H. Lt Bauren des Gutes Wogna geben an: daß besagter H. Possessor selbige übermäßig und intolerabel mit Auflagen gravieret, und daß das Gut der Krone gehörig wäre; bitten als[o] selbige, von ihm zu befreien und das Gut Wogna für die Hohe Krone einzuziehen. Nomine der Bauren Hansu Jaan, Pärtli Jaani Tõnu habe sich der Ammeralitäts-Kompaßmacher Alexei Ljubimow unterschrieben. Prod. d. 13. Martii 1744.

Prod. in Jud. Wier. et Jerw. d. 15. Martii a'o 1744.

Urteil des Manngerichts über den Müller Jaan und drei andere Fonalsche Bauern.

EVKkA, Suppl. 1744, I; unter dem Buchstaben „F“; beglaubigte Abschr. (Die Kriminalprotokolle des Manngerichts sind nicht erhalten.)

Ex protocollo criminali Imperatoriae Majestatis totius Russiae Judicii Wier. et Jerw. sub die 20. Martii a'o 1744¹⁾.

Urteil

In Kriminalsachen des gewesenen Fonalschen Müllers Hansu Jaan, wie auch der Fonalschen Bauren Pärtli Jaani Tõnu und des Keere Jaani Jüri, imgleichen des Pärtli Jaani Hans wird zufolge E'es Ksl'en Erl'en RJC'i Verfügung vom 22. Aprilis anni praeteriti und E'es Ksl'en Hvr'd'en GGt's remissorialis vom 27. ejusdem, wie auch E'es Ksl'en RJC'i rescripti vom 19. Augusti anni praeteriti und E'es Ksl'en GGt's remissen vom 12. Septembris a. praet. und 2., 10. auch 14. hujus, nebst allen von dortaus zugleich eingesandten Einlagen, Suppliquen und Verhören, auf die hieselbst vollzogene Inquisition und die ante acta, nach Verles-, Überleg- und Beprüfung dessen allen, von E'em Ksl'en W. u. J. MGT'e hiermit für Recht erkannt:

[1] Da nach Vorschrift obangezogenen h'en Anweisungen die von inquisito, dem gewesenen Fonalschen Müller Hansu Jaan, und verschiedenen andern Fonalschen Bauren über den H. Lt Baer geführte Beschwerden hieselbst nach denen Landesrechten und -verordnungen genau untersucht und darüber erkannt werden sollen: so ist solches in Ansehung der andern Fonalschen Bauren mediante sententia de die 28. Junii a. praet. bewerkstelliget, die geführte Beschwerden ganz unrichtig, im Grunde falsch und höchst strafbar beprüft, auch selbige desfalls in die gebührende Strafe verteilt [= verurteilt], die inquisito kompetierende Pön aber, weil er sich derzeit nicht mit allhier sistieret, ausgesetzt worden. Da nun inquisitus nicht nur fast als der Urheber der so unrichtigen und höchstbeachtungswürdigen Beschwerden gewesen, sondern auch noch nachhero, da diese Sache bereits wider seine complices abgetan worden, sich die große Kühn- und Frechheit unternommen, I. Ksl'e Mt ahste Person durch eine fast in gleichen terminis bestehende höchststrafbare Querel anzugehen und Deroselben h'e Gnade und milde clemence abermalen zu mißbrauchen: so ist er auch dieserialben um soviel mehr mit dem allergrößten Nachdruck und exemplari-

¹⁾ Dieses Datum bezieht sich auf die Kenntnisnahme des vom OLGt abgeänderten Urteils, nicht auf die Fällung des ursprünglichen Urteils durch das MGT.

ter zu bestrafen, als er allbereits a'o 1739 die 29. Martii wegen ebensotanen freventlichen Begehens hieselbst in eine Strafe von zehen Paar Ruten gezogen und diese Pön von E'em Ksl'en RJC'o die 1. Julii a'o 1740, wegen noch andern von inquisito dazugekommenen schweren und falschen Bebürdungen, dahin geschärft worden, daß er Zeit seines Lebens auf die Galeeren gebracht werden sollte, und obwohl inquisito von E'em H'en Dir'en Senat die erwähnte Strafe a'o 1740 die 8. Novembris wegen des aus mildksl'en Huld emanirten Pardons erlassen worden, so hat doch inquisitus solche h'e Ksl'e Gnade destomehr gemißbraucht, als er sich nachhero vielfältig hinwiederum in eodem genere delicti betreten lassen und gar nicht seinem Herrn submittieret, sondern beständig herumvagieret und denen übrigen Fonalschen Leuten dadurch auch zu allerlei Ausschweifungen mehrere Anleitung gegeben. Wannhero dann auch solchennach inquisitus, der gewesene Fonalsche Müller Hansu Jaan, wegen seiner fast bei allen h'en Gerichten, insbesondere aber vor I. Ksl'en Mt geheiligtem Thron so ganz nichtig und grundfalsch wider seinen Erbherrn, den H. Lt Heinrich Baer, geführten Querelen und Beschwerden hierdurch und in Kraft dieses dahin vertheilet [= verurtheilet] wird, daß er zu seiner wohlverdienten Strafe und aller andern obstinaten und boshaftigen Personen abschreckendem Beispiel innerhalb acht Tagen zu zweien Malen jedesmal mit zwanzig und also zusammen mit vierzig P. Ruten nachdrücklich gestrichen und danächst die Zeit seines Lebens unter den Galeerenbuben bei publiquer Arbeit verbringen solle.

[2] Was nun nächst dem den Pärtli Jaani Tõnu und den Keere Jaani Jüri anbetriefft, so wären dieselben auch wohl deshalb, daß sie, ehe und bevor sie allhier über ihre unnütz geführte Beschwerden die Publication des Urtheils abgewartet, sich hinwiederum nach St.-Petersburg verfüget und sich ebendasselbst mit ebensolchen nichtigen Querelen an I. Ksl'e Mt zu nahen und Dero weltgepriesene grace zu mißbrauchen unterstanden, in eine recht geschärfte Pön zu ziehen. Sie werden aber intuitu dessen, daß sie bereits 36 Wochen in einem solchen schweren Verhaft gesessen, daß sie auch vom Gestank und Ungeziefer erkranket und daher nach dem Zuchthause transportieret werden müssen, davon absolvieret und nur zu Untergehung der ihnen in dem den 28. Junii a. praet. abgefaßten Urtheil diktirten Strafe von fünfzehn P. Ruten abermal condemnieret.

[3] Endlich den Fonalschen Bauren Pärtli Jaani Hans anlangend, so erscheint aus der gehaltenen Inquisition, daß derselbe nur lediglich, um seinen Bruder Pärtli Jaani Tõnu zu besuchen und ihn mit Brot zu versorgen, zur Stadt gekommen und bei dieser Gelegenheit ihme die Supplique von dem gewesenen Fonalschen Müller Hansu Jaan zugesandt, dabei aber vermeldet worden, daß es nur eine Bittschrift um seines Bruders und der übrigen in Verhaft befindlichen Fonalschen Leute Erlassung aus dem Arrest wäre; er möchte solche übergeben, damit sie einmal aus dem Verhaft befreiet werden möchten. Darauf er sel-

bige auch angenommen und an I. Durchlaucht des H. Gr'en Bedienten, um es in dem Ksl'en GGt einzuliefern, abgegeben, von dem Inhalt aber ihm gar nichts bekannt gewesen, auch er sich mit der andern Bauren Klagen und geführten Beschwerden niemals befasset, noch mit ihnen eines Sinnes gewesen und also im geringsten keinen Anteil an der ganzen Sache genommen. Dahero dann auch der Pertli Jaani Hans von aller Pön gänzlich befreiet, inzwischen aber zu mehrerer Vorsichtigkeit in dergleichen Fällen künftighin angewiesen wird. V[on] R[echts] W[egen].

[Unmittelbar anschließend folgt die Leuteration des Urteils durch das EOLGt, siehe Nr. 39; die Beglaubigung der Abschrift der Leuteration bezieht sich auch auf das vorhergehende Urteil.]

39

1744; 19. III

Verschärfung der vom Manngericht über Jaan verhängten Strafe durch das Estländische Oberlandgericht.

EÜmKA, Prot. 1744 u. 1745; ohne Seitenbezeichnung; Entw.; die „Leuteratio“ nach der beglaubigten Abschrift im EVKKA, wie Nr. 38.

Sub die 19. Martii 1744

Sich zu Gerichte gezetzt I. Hfürstliche Durchlaucht und die Herren Landräte Schulmann, Knorring, B. Stackelberg, von Rehebinder, F. von Stackelberg und mit zu Gerichte gezogen den H. Ritterschaftshauptmann Nieröth, damit die wichtige Kriminalsache des Fonalschen Müllers vorgenommen werden könnte. Nach Verlesung derer Inquisitionsakten ward des Ksl'en W. u. J. MGT's Urteil dahin geändert.

Leuteratio

Daß in Ansehung der dem inquisito Hansu Jaan diktierten vierzig P. Rutenstrafe vorstehendes Urteil insoweit zu bestätigen, daß selbige allhie auf einmal ihm durch den Profossen auf das allernachdrücklichste in Gegenwart aller derer complicium wie auch einiger Wirte von Fonal gestrichen, danächst aber ihm der Brandmark auf dem Rücken durch den Büttel eingebrannt werden müsse. Nach ausgestandener Strafe ist inquisitus schuldig und gehalten, die Grenzen dieses Landes und des ganzen Reichs binnen dreien Wochen zu meiden, andernfalls und woferne inquisitus Hansu Jaan sich nachhero in diesen Landen finden und betreten lassen wird, er sodann ohne alle Gnade die Strafe des Stranges zu gewarten haben soll. Der H. Lt Baer aber wird zu seiner selbsteigenen Sicherheit dahin bedacht sein, daß inquisitus über die Grenze geschaffet werde. Was die denen übrigen in sententia benannten inquisitis gesetzte Rutenstrafe anbetrifft, so hat es bei selbiger sein rechtliches Bewenden, und wird dahero sententia in diesem Stücke

völlig confirmieret. V. R. W. Gegeben in I. Ksl'en Mt OLGt zu Reval, den 19. Martii a'o 1744.

In fidem¹⁾
 Justus Joh. Riesenkampf
 Sers [nämlich des EOLGt's]
 In fidem subscripsi
 H. R. Sperbach
 Ntrs [nämlich des WJMGt's]

Hienächst und factio leuteratione ward auch für nötig erachtet, daß aus E'em Ksl'en GGt auch verfüget werden möchte, in allen Kirchspielen von den Kanzeln es bekannt zu machen, welchergestalt dieser inquisitus seiner höchstverwegenen Unternehmungen halber, da er über seinen Herrn ohne allen Grund sich aufgelehnet, und ohngeachtet er schon einmal den h'en Ksl'en Pardon erhalten, dennoch sich wieder unterstanden, an I. Ksl'e Mt geheiligte Person zu gehen, durch Urteil und Recht bestrafet worden.

40

1744; 28. III — 3. IV

Vollstreckung der Rutenstrafe an Jaan.

EVKkA, Prot. 1744, S. 259, 260 u. 291; Reinschr.

Auf das wegen des gewesenen Fonalschen Müllers Hansu Jaans und der Fonalschen Bauren Pärtli Jaani Tönu und des Keere Jaani Jüri, imgleichen des Pärtli Jaani Hans die 20. hujus publicierte Kriminalurteil, kraft dessen der Müller Hansu Jaan mit 40 P. Ruten öffentlich am Markt in Gegenwart der Fonalschen Bauren gestrichen, darauf gebrandmarkt und des Landes, auch des Reichs Grenzen verwiesen, die beide andere aber mit 15 P. Ruten gestrichen werden und letzterer, weil er nichts peccieret, frei sein solle, wurde in dorso geschrieben und extradiert diese

Resolution.

An den H. Schloßvogt wird remittieret dieses, sobald die Fonalsche Bauren nach der Stadt gebracht sein, urteilmäßig in deren Gegenwart vollziehen und den Müller über die Grenzen führen zu lassen, nachhero aber, wie solches bewerkstelliget worden, hierher zu rapportieren. Reval-Schloß, d. 28. Martii 1744.

[.]

¹⁾ Die Beglaubigungen befinden sich natürlich nicht unter dem Entwurf der Leuteration im Protokollbuch des EGGt's, sondern unter den Abschriften des Urteils und der Leuteration in dem Supplikenband des GGt's (siehe Nr. 38).

Eodem [= 3. IV. 1744] der H. Schloßvogt rapportieret, daß die Fonalschen Bauren zufolge Urteil die Strafe untergangen, und zwar der Müller Jaan die 40 P. Ruten durch den Profuß erhalten und von dem Scharfrichter gebrandmarkt, nachdem aber wieder unter Arrest gebracht sei, damit die Remotion über die Grenzen bei offenem Wasser erfolgen könnte.

41

1744; 12. IX

Verschickung Jaans nach dem Orenburgschen Gouvernement.

EVKkA, Suppl. 1744, I; wie Nr. 38 u. 39. (Auf der Rückseite des letzten Blattes des „Kriminalurteils des Fonalschen Müllers Jaan und zweien anderer Fonalschen Bauren“.)

Exequiert. D[urch] Ruten und Brandmark.

D. 11. Juni wegen der Verweisung dem H'en Senat Vorstellung getan.

D. 12. Sept. ist von I. H'fürstlichen Durchlaucht [nämlich dem damaligen Gouverneur] befohlen, daß dieser Jaan zufolge h'en Pardonplakat mit den andern nach Orenburg abgesandt werden solle.

EVKkA, Ukasen und ordres, 1736—47; Senatskollegium. Nr. 837. 1744, Sept. 28.

Daß der Fonalsche Müller ins exilium nach Orenburg versandt und künftigen nach den hohen Ukasen in dergleichen Fällen verfahren werden soll. D. 29. beantw[ortet] ¹⁾.



¹⁾ Es ist mir vorläufig nicht gelungen, irgendwelche weitere Zeugnisse über die Verschickung des Müllers Jaan zu finden.

Pārējo neiespiesto liecību saraksts.

1735

6. II EVKkA, Prot., S. 44 Schr.¹⁾ an Baer wg.²⁾ d. Klage
Jaans

1737

19. VIII EVKkA, Prot., S. 450/1 Schr. an Baer wg. d. Klagen
Jaans

5. IX „ „ „ S. 470 Neues Schr. an Baer wg. d.
Klagen

6. IX „ „ Uk.³⁾, SKm⁴⁾, Nr. 50 Empf.⁵⁾ d. Schr. d. Kab. wg.
Jaan

16. IX V-JMskA, Prot., S. 216 Empf. d. Schr. d. GGt (B. 8)

1. X „ „ M. J.⁶⁾, Bl. 17 Schr. d. GGt wg. d. erbroch.
Reskripts

1. X „ „ Prot., S. 216 Empf. d. obigen Schr.

3. X „ „ „ S. 216/8 Eintreffen d. MGt in Fonal

4. X „ „ M. J., Bl. 19/20 Fon. Wackenb. v. 1690 u. 1725

5. X „ „ Prot., S. 237 Verhör Jaans wg. d. Reskripts

17. X „ „ M. J., Bl. 24/5 Schr. d. GGt wg. d. Klagen

17. X „ „ „ „ Bl. 27 Schr. d. GGt an Baer wg. Jaan

17. X EVKkA, Prot., S. 524/7 Bericht d. GGt an d. JKm

19. X V-JMskA, Prot., S. 238 Empf. d. Schr. d. GGt

25. X EVKkA, Uk., JKm, Nr. 51 Abs.⁷⁾ d. Schr. an d. JKm

1738

31. I V-JMskA, Prot., S. 38/9 Bitte Jaans um e. Advokaten

13. II „ „ M. J., Bl. 26^a Zuweisung d. Adv. Meyer durch
d. EGGt

¹⁾ Schreiben.

²⁾ wegen.

³⁾ „Ukasen und ordres“, 1736—1747.

⁴⁾ Senatskollegium.

⁵⁾ Empfang.

⁶⁾ Müller Jaan.

⁷⁾ Absendung.

21. II	V-JMskA, Prot., S. 54/5	Entspr. Mitteil. Meyers an d. MGt
21. II	„ „ „ „ S. 55/7	Vernehmung e. Zeugen wg. d. erbr. Reskr.
24. II	„ „ „ „ S. 70/2	Erkl. d. Vertreter beider Seiten
28. II	„ „ „ „ S. 78/9	dasselbe
7. III	„ „ „ „ S. 92	Übergabe d. Erkl. Jaans (B. 10) durch M.
21. III	„ „ „ „ S. 135	Erkl. Meyers
23. III	„ „ „ „ S. 135	Überg. d. Fon. Wackenb. v. 1687
23. III	„ „ „ „ M. J., Bl. 48	Fon. Wackenb. v. 1687
22. V	EVKkA, Conc. ⁸⁾ , — — —	Empf. v. „orders“ aus d. Kab.
1739		
9. III	EVKkA, Prot., S. 167/8	Vorschr. ⁹⁾ an d. EOLGt wg. d. Kl. (B. 11)
17. III	V-JMskA, Prot., S. 109	Empf. d. Schr. d. EOLGt (B. 12)
26. III	„ „ „ „ S. 136	Entscheidung d. Kl.
28. III	„ „ „ „ S. 141	dasselbe
29. III	„ „ „ „ S. 142	dasselbe
30. III	„ „ „ „ M. J., Bl. 64/5	Inhibitionsgesuch Baers an d. OLGt
30. III	EÜmkA, Prot., — — —	Übers. d. Ges. an d. MGt
30. III	V-JMskA, Prot., S. 637/49	Erkl. d. MGt auf d. Ges.
31. III	EÜmkA, Prot., — — —	Entscheid. d. OLGt
4. IV	EVKkA, Conc., — — —	Beschl. wg. Anfrage beim Kab. (B. 15)
18. V	„ „ „ „ Uk., SKm, Nr. 165	Antw. d. Kab. wg. Strafvollz. an Jaan
24. IX	EÜmkA, Nr. 59, Bl. 23	Schr. d. EGGt an d. JKm (Empf. v. Vigr. II, 257)
1. X	EVKkA, Prot., S. 657	Schr. an Baer wg. d. Klage Jaans
6. XI	EÜmkA, Prot., — — —	Empf. d. Anfr. d. JKm (Vigr. II, 263)
6. XI	EVKkA, Prot., S. 700	Schr. an Baer wg. d. Klage Jaans
6. XI	V-JMskA, M. J., Bl. 66/7	Schr. an d. MGt wg. d. Klage Jaans
8. XI	EÜmkA, Nr. 59, Bl. 45	Schr. d. EGGt an d. JKm (Empf. v. Vigr. II, 262)
22. XI	„ „ „ „ Nr. 59, Bl. 47	Schr. d. OLGt an d. JKm (wg. Vigr. II, 263)
3. XII	EVKkA, Prot., S. 720/1	Schr. an Baer wg. d. Klage Jaans

⁸⁾ „Concept an das Cabinet und E. Hohen Dir. Senat, pro a'o 1738 u. 1739“.

⁹⁾ Vorschrift.

24. XII	EÜmKa, Nr. 59, Bl. 49	Schr. d. EGGt an d. JKm wg. Baer
1740		
?. I	RVKkA ¹⁰⁾ , Miss. 1740, S. 29	Vermerk üb. Empf. v. Vigr. 264
8. I	EVKkA, Uk., JKm, Nr. 122	Empf. u. Beantw. 3 Schr. d. JKm wg. Baer
25. I	EÜmKa, Nr. 59, — — —	Empf. d. Beil. 20 u. 21 im JKm
4. II	„ „ „ „, Bl. 66	Übers. d. Akten durch d. EGGt an d. JKm
7. II	„ „ „ „, Bl. 68/9	Rechn. d. Notärs d. MGt wg. Abschriften
3. VI	RVKkA, Uk., JKm, Nr. 133	Empf. u. Beantw. v. Vigr. 292
5. VI	EÜmKa, Nr. 59, Bl. 72	Das betr. Schr. d. GGt an d. JKm
12. VIII	„ „ „ „, Bl. 78	Schr. d. Sen. an d. JKm wg. Übers. d. Akten
28. X	EVKkA, Uk., SKm, Nr. 331	Empf. d. Pardonplakats v. 23. Okt. 1740
30. X	„ „ „ „, Prot., S. — — —	Bestät. d. Empfangs
8. XI	EÜmKa, Nr. 59, — — —	Eing. im JKm d. Ukases üb. Jaans Begnad. (B. 23)
?. ?	EVKkA, Uk., JKm, Nr. 143	Empf. d. Mitteil. üb. Jaans Begnad. (Vigr. II, 309)
1743		
?. III	V-JMskA, F. 19, Bl. 14/5	Klage d. Fon. Bauern; russisch (B. 27)
27. IV	EVKkA, Uk., JKm, Nr. 195	Schr. an d. MGt u. Baer wg. d. Kl. (B. 27 u. 28)
27. IV	V-JMskA, F. B. ¹¹⁾ , Bl. 6	Text d. Schr. an Baer
4. VI	EVKkA, Uk., JKm, Nr. 201	Empf. u. Beantw. e. neuen Schr. wg. d. Kl.
10. VI	„ „ „ „, Prot., S. 333/4	Entsendung e. Soldaten nach Fonal
10. VI	V-JMskA, F. B., Bl. 12	Verfügung an d. MGt, in Reval zusammenzutreten
10. VI	„ „ „ „, Bl. 43/4	Mitteil. darüber an Baer v. MGt
20. VI	„ „ „ „, Bl. 1/5	Von Baer aufgestellte Probatorialartikel
21. VI	„ „ „ „, Bl. 51	Aufford. an Ass. v. Ramm sich einzufinden
7. VII	„ „ „ „, Bl. 65	Schr. d. JKm an d. GGt wg. Vollz. d. Urteils

¹⁰⁾ Das im ERKA befindliche Archiv des Livländischen (Rigaer) Generalgouvernements.

¹¹⁾ Fonalsche Bauern.

- | | | |
|-------------|---------------------------------------|---|
| 12. VII | EVKkA, Prot., S. 385/6 | Mittel. darüber an Baer |
| 12. VII | „ „ „ „ S. 386/7 | Verfügung über Bereitstellung von Dragonern |
| 19. VII | V-JMskA, F. B., Bl. 64 | Mittel. an d. MGt über d. Schr. d. JKm |
| 22. VII | EVKkA, Prot., S. 401/7 | Vollstreckung der Strafe |
| 22. VII | V-JMskA, F. B., Bl. 67 | Anfrage d. GGt wg. d. Strafe an Rumma Jaak |
| 25. VII | EVKkA, Prot., S. 408/9 | Vollstr. d. Strafe an Rumma Jaak |
| 2. VIII | „ „ „ „ Uk., JKm, Nr. 209 | „Wg. d. Fon. Müllers u. d. Bauren“ |
| 19. VIII | V-JMskA, F. 19, Bl. 2 ^a /3 | Mittel. d. JKm wg. Absendung Jaans u. 2 Bauern |
| 2. IX | EVKkA, Uk., JKm, Nr. 216 | Beantw. d. Vorhergehenden |
| 12. IX | V-JMskA, F. 19, Bl. 1/2 | Mittel. d. GGt an d. MGt über Jaans Flucht |
| 1744 | | |
| 2. III | EVKkA, Uk., JKm, Nr. 237 | Eing. d. Klage d. Bauern in Abschr. u. Übersetzung. |
| 2. III | V-JMskA, F. 19, Bl. 9/10 | Übersendung d. Klage an d. MGt |
| 10. III | „ „ „ „ „ „ „ „ Bl. 16/7 | Mittel. Baers an d. MGt über Festnahme Jaans |
| 10. III | „ „ „ „ „ „ „ „ Bl. 17 ^b | Verfüg. d. GGt über Aburteilung Jaans |
| 14. III | „ „ „ „ „ „ „ „ Bl. 18 | dasselbe in bezug auf noch einen Bauern |

Bemerkung. Weitere, gedruckte archivalische Zeugnisse sind zu finden Vigrabs, II.

Pielikumos sastopamie saīsinājumi.

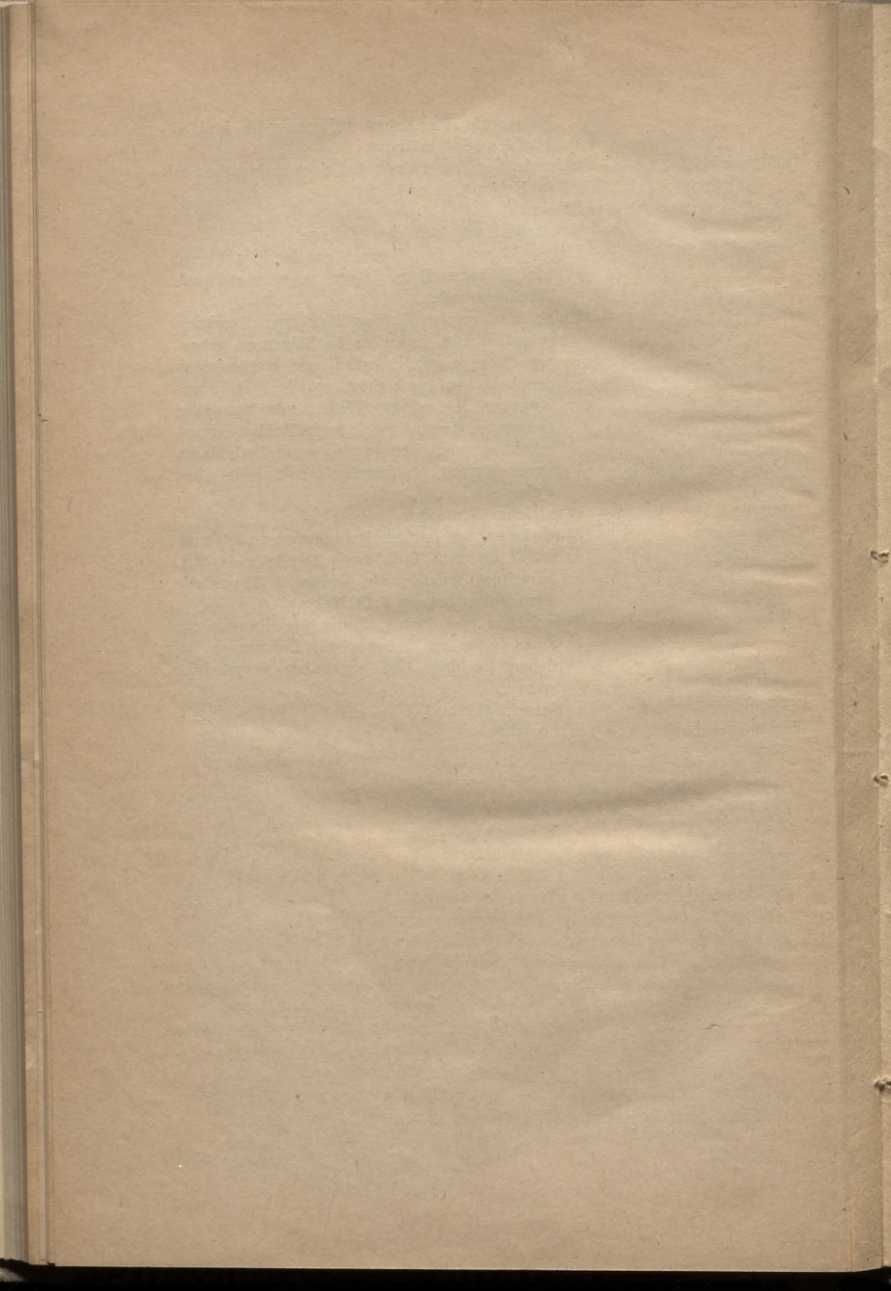
a- (A-) — aller-	Ks. — Kaiser
A — Archiv	Ksin — Kaiserin
aff. — affirmat (-ant)	Ksl. — Kaiserlich
a'i — anni	L. — Lof
a'o — anno	Lt — Lieutenant
art. — articulus	MGt — Manngericht
art. prob. — articulus(i) proba-	MRr — Mannrichter
torialis(es)	mrl. — mannrichterlich
C'm — Collegium	Mt — Majestät
C'i, C'o — Collegii, -io	neg. — negat (-ant)
d. — den oder lateinisch „die“	nesc. — nescit (-iunt)
Dir. — Dirigierend	Ntrs — Notarius
dm. — demütig	obk. — obrigkeitlich
dw. — dienstwillig	OLGt — Oberlandgericht
E- — Estländisch	P. — Paar
E. (Anrede) — Euer	Pr. — Preislich
E. (Behörden) — Ein	prob. — probatorialis (-es)
Erl. — Erlaucht	Prot. — Protocollum (-a)
ff. — fußfällig	P. T. — praemissis titulis
gb. — geboren	Q., q. — quaestio
GGr — Generalgouverneur	R- — Reichs-
GGt — Generalgouvernement	resp. — respondebat (-ant)
gh. — gehorsam	S. — Sein
gn. — gnädig	Scrs. — Secretarius
Gr — Gouverneur	Suppl. — Suppliken
gr. — gerechtsam	T. — Tonne
Gt — Gouvernement	T., t. — testis
H. — Herr	tit. — titulus
h- (H-) — hoch-	ut. — untertänig
h' (H') — hoh' oder höch'	vrd. — verordnet
I. — Ihro	w- (W-) — wohl-
J. — Justitia	WJMGt — Wierisch-Jerwisches
JC'm — Justice- (seltener: Ju-)	Manngericht
stitz-) Collegium	W. u. J. — Wier- und Jerwisch
Kn. — Knecht	

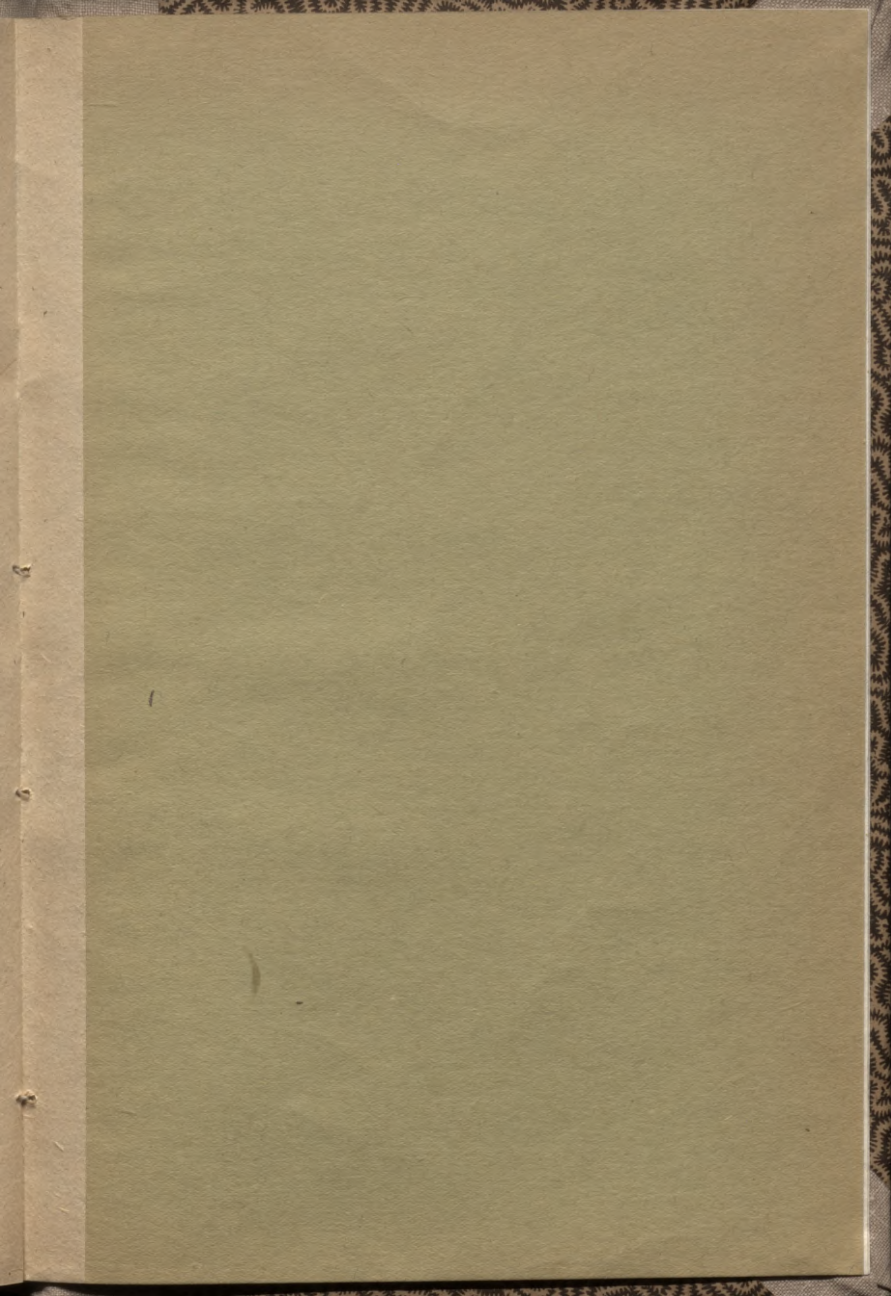
Bemerkung. Die Abkürzungen und Zeichen können natürlich verschieden zusammengesetzt werden, z. B. Hwgb. — Hochwohlgeboren; RJC'm — Reichsjusticecollegium. Fallendungen sind durch Vorsetzung eines Apostrophs gekennzeichnet, z. B. E'es Erl'en — Eines Erlauchten; Geschlechts- und Steigerungsendungen werden unmittelbar angehängt, z. B. Ksin — Kaiserin; agnst — allergnädigst.

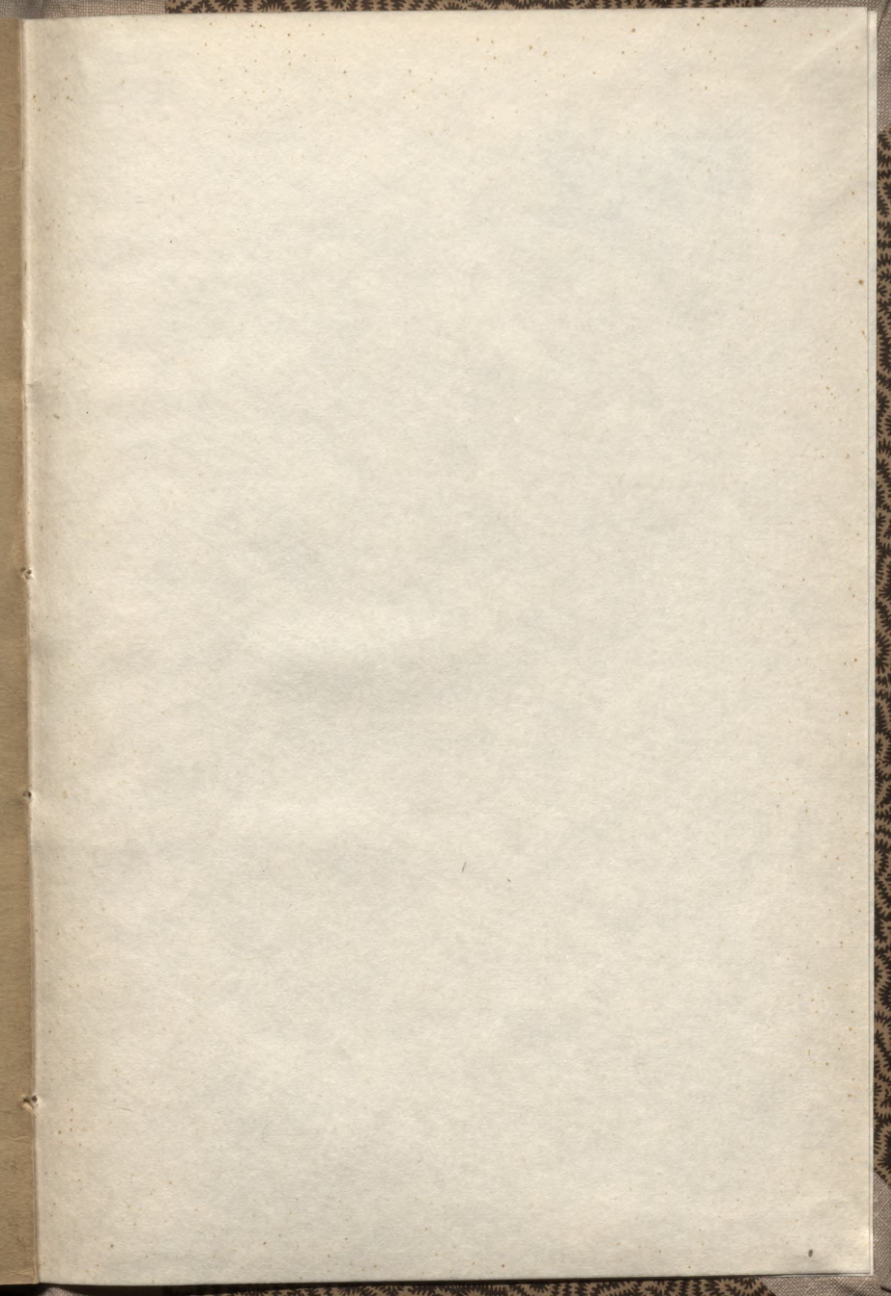
Īpatnēju jēdzienu izskaidrojumi.

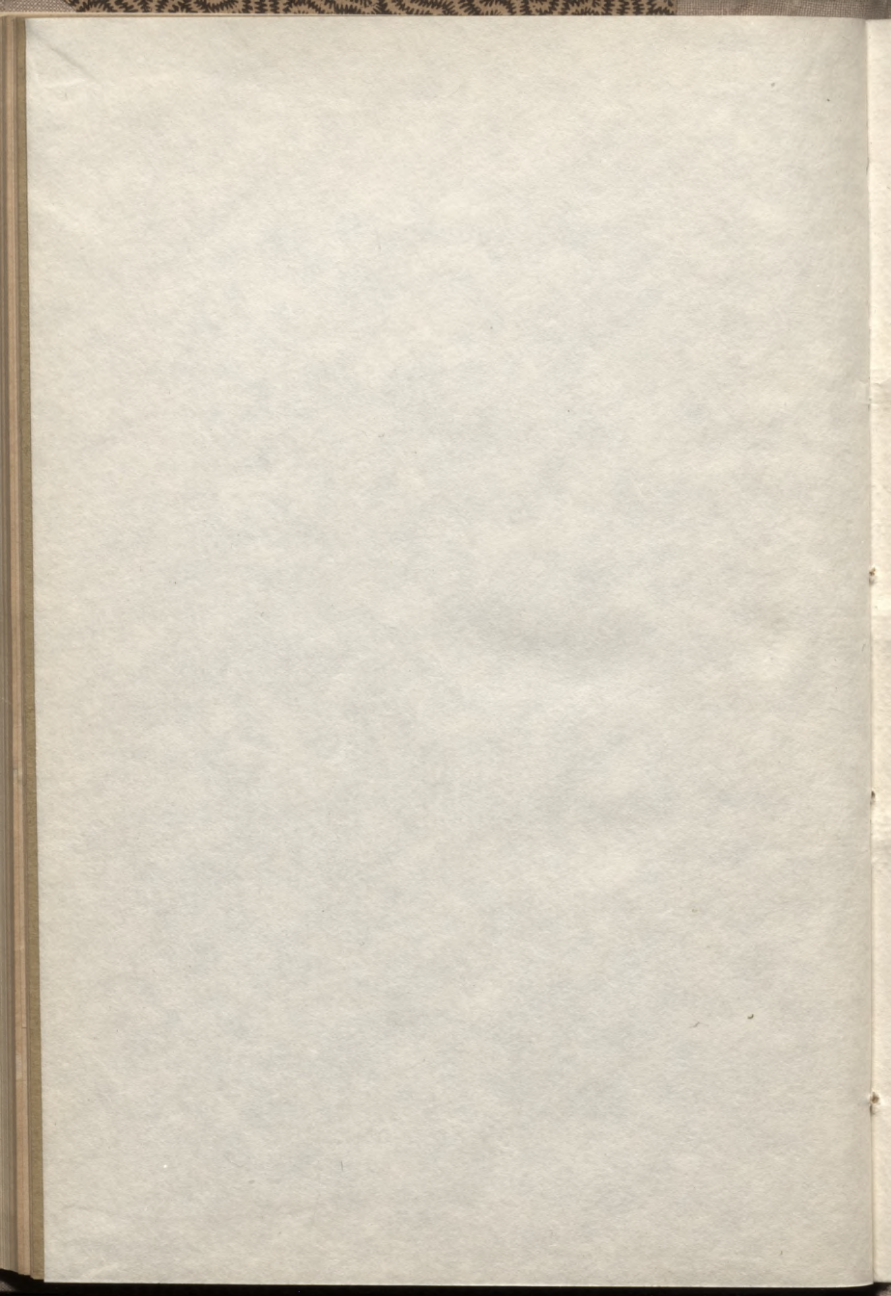
- Brustacker — in regelmäßiger Benutzung befindliches Land, das als bestes angesehen wurde.
- Buschland — durch Schwenden oder Rasenbrennen gewonnenes, mehrere Jahre hindurch mit Korn besätes Land, dem dann wieder vieljährige Ruhe gegönnt wurde, und das als weniger wertvoll galt.
- Gerechtigkeit — Abgaben, die die Bauernhöfe dem Gut zu entrichten hatten; auch Wackengerechtigkeit; frei Gerechtigkeit — Abgaben ohne die üblich dazu gehörenden Arbeitsleistungen.
- geschmolzenes Land — dasselbe wie Brustacker.
- Gesinde — Bauernhof.
- Haken — bäuerliche Wirtschaftseinheit, die an Abgaben und Arbeitsleistungen, in Geld umgerechnet, dem Gutsherrn jährlich 60 Reichstaler zu bringen hatte; die Größe der bäuerlichen Haken war verschieden, in Abhängigkeit von der Güte des Bodens und der sonstigen Beschaffenheit des Bauernhofes. Ein Haken Brustacker hätte aus 60 Tonnstellen Land bestehen müssen, wobei von einer jeden Tonnstelle ein an das Gut abzuführender Reingewinn von 1 Tonne Getreide berechnet worden wäre. In der Regel bestanden die Bauernhöfe aus Teilen von Haken. Nach der Zahl der bäuerlichen Haken wurden die öffentlichen Lasten der Güter festgesetzt.
- Hakenrichter — Polizeirichter auf dem flachen Lande in Estland.
- Heuschlag — Wiese.
- Kubjas — bäuerlicher Aufseher.
- Last Getreide — in Reval gleich 24 Tonnen zu 3 Lof.
- Lof — in Reval gleich 42,3 Liter.
- Matte oder Metze — von jeder größern Maßeinheit des in die Mühle zur Verarbeitung gebrachten Getreides dem

	Müller für die Arbeit zukommendes kleines Maß; auch Mattkorn.
Manngericht	— unterste Gerichtsinstanz auf dem flachen Lande in Estland.
Padoggen (russisch)	— Stöcke.
Penar	— Grenzrain zwischen den Äckern.
Perselen	— kleine Abgaben des Bauern an den Gutsherrn, wie Hühner, Hanf, Garn u. s. w.; auch Wackenperselen.
Saden	— kleine Haufen, in die das Heu zum Trocknen gelegt wurde, bevor es in Scheunen geborgen oder zu großen wind- und wetterfesten Schobern aufgeschichtet wurde; in übertragener Bedeutung Wiese, von der eine genannte Menge von „Saden“ Heu eingebracht werden konnte; so auch Sadenland.
Schieße oder Schüße	— Vorspannpferde; Gestellpferde mit oder ohne Fuhrwerk.
Schilter	— bäuerlicher Aufseher.
Tonne	— Stück Land, von der der Reingewinn zu 1 Tonne
Tonnstelle	— in Reval gleich 3 Lof; auch Tonstelle (s. d.). berechnet wurde; die Größe 1 Tonnstelle Brustacker betrug 0,49 Hektar.
Wackenbuch	— Verzeichnis und Beschreibung der Bauernhöfe eines Gutes mit Angabe der Leistungen, zu denen sie dem Hof gegenüber verpflichtet waren.
Wackengerechtigkeit	— s. Gerechtigkeit.
Wackenperselen	— s. Perselen.









LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA



0306077860